

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ
ΓΟΥΡΝΕΣ · ΤΥΛΙΣΟΣ · ΜΑΛΙΑ

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΩΗ

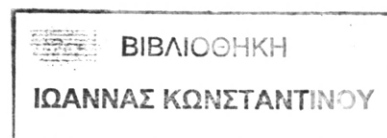
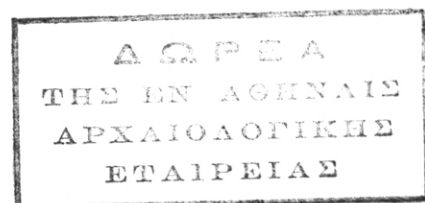

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1969

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ
ΓΟΥΡΝΕΣ · ΤΥΛΙΣΟΣ · ΜΑΛΙΑ

ΥΠΟ
ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΩΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1969

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρὸ δέκα ἀκριβῶς ἐτῶν ἤρχιζα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ *Bernhard Schweitzer* τὴν περὶ τῆς μινωικῆς κεραμεικῆς ἐρευνητικὴν ἐργασίαν μου, τῆς ὁποίας καρπὸς ὑπῆρξε, πλὴν τῆς ἐπὶ διδακτορία διατριβῆς μου καὶ ἀριθμὸς ἄλλων δημοσιευμάτων (βλ. σημ. σ. 1). Κατὰ τὰ δέκα ταῦτα ἔτη ἠδυνήθην καὶ τὴν εἰδικὴν βιβλιογραφίαν νὰ μελετήσω ἐπαρκῶς καὶ—τὸ κυριώτερον—νὰ γνωρίσω καλῶς τὸ ὕλικόν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἡρακλείου, ὅπου εἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐργασθῶ ἐπανειλημμένως καὶ ἐπὶ μακρὰ ἐκάστοτε χρονικὰ διαστήματα. Ἡ ἐρευνητικὴ μου ἐργασία διηκολύνθη μεγάλως ἀφ' ὅτου, κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ καθηγητοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Μαρινάτου (1967), ἡ «Ἐρευνα περὶ τῆς Μινωικῆς Κεραμεικῆς» συμπεριελήφθη εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν χρηματοδοτουμένας ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας. Οὕτω ἤρχισε δημιουργούμενον ἐν «Ἀρχεῖον τῆς Μινωικῆς Κεραμεικῆς», τὸ ὁποῖον ἀποσκοπεῖ νὰ δώσῃ ἐν καιρῷ ἀκριβῇ καὶ λεπτομερῇ εἰκόνα τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν τῆς μινωικῆς Κρήτης.

Ἡ παροῦσα ἐργασία εἰς τὰ κύρια αὐτῆς σημεῖα ἦτο ἐτοίμη ἀπὸ τινων ἐτῶν πάντως ἢ ὠφέλεια ἐκ τῶν ἐργασιῶν πρὸς δημιουργίαν τοῦ Ἀρχείου ὑπῆρξε πολὺ μεγάλη, καθ' ὅσον μοῦ ἐδόθη ἡ δυνατότης νέας μελέτης καὶ συστηματικωτέρας φωτογραφήσεως μέρους τοῦ ὑπὸ διαπραγματέυσιν ὕλικου.

Εἰς τοὺς καθηγητὰς κυρίους Ἀναστάσιον Ὁρλάνδον καὶ Νικόλαον Κοντολέοντα καὶ εἰς τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἐκφράζω θερμὰς εὐχαριστίας διὰ τὴν εἰσήγησιν καὶ ἔγκρισιν ἐκτυπώσεως τοῦ βιβλίου εἰς τὴν σειρὰν τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας. Ἐπίσης θερμῶς εὐχαριστῶ τὸ ἐπὶ τῶν ἐκδόσεων ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τῆς Ἑταιρείας, τὰς δεσποινίδας Ἀρτεμισίαν Γιαννουλάτου καὶ Πολυτίμην Ἀλεξοπούλου καὶ τὸν κύριον Ἀνδρέαν Μπάγιαν, διὰ τοὺς πολλοὺς κόπους τῶν πρὸς ἀρτίαν ἐκτύπωσιν τοῦ βιβλίου. Ὁ διευθυντὴς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου δρ. Στυλιανὸς Ἀλεξίου παρέσχε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐν τῷ Μουσείῳ ἐργασιῶν μου καὶ πάλιν ἀμέριστον τὴν συμπαράστασίν του, διὰ τοῦτο τοῦ ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου. Ἐπίσης θερμῶς εὐχαριστῶ τὸν φοιτητὴν τῆς Ἀρχαιολογίας κύριον Χρῆστον Μόρτζον καὶ διὰ τὴν λοιπὴν βοήθειάν του καὶ διότι ἐξεπόνησε τὰ πλεῖστα τῶν κοσμούντων τοὺς πίνακας σχεδίων.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ

ΓΟΥΡΝΕΣ · ΤΥΛΙΣΟΣ - ΜΑΛΙΑ

Ἡ σχετική χρονολογία τῶν πρωιμωτέρων περιόδων τῆς μινωικῆς κεραμεικῆς μᾶς ἔχει ἤδη ἀπασχολήσει εἰς ἀριθμὸν ἀναλυτικῶν μελετῶν¹, διὰ τῶν ὁποίων ἐκερδήθη, ὅπως πιστεύομεν, σαφῆς εἰκὼν τῆς ἐξελίξεως τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν εἰς τὰ περισσότερα σπουδαῖα κέντρα τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ παροῦσα δημοσίευσίς σκοπὸν ἔχει νὰ ὁλοκληρώσῃ τὸν πρῶτον κύκλον ἐρευνῶν περὶ τῆς ΠΜ καὶ ΜΜ κεραμεικῆς διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν εὐρημάτων τριῶν ἀκόμῃ σημαντικῶν κέντρων : τοῦ ταφικοῦ συμπλέγματος Γουρνῶν Πεδιάδος, τοῦ ἀστικοῦ κέντρου τῆς Τυλίσου καὶ τοῦ ἀνακτορικοῦ καὶ ἀστικοῦ κέντρου τῶν Μαλίων.

Ἡ παράλληλος ἐξέτασις τῆς κεραμεικῆς τῶν τριῶν τούτων κέντρων ἐπιβάλλεται, διότι ἡ παλαιότερα ἔρευνα (Ἰ. Χατζιδάκις, Γαλλικὴ Σχολή) διετύπωσεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εὐρημάτων τῶν τριῶν τόπων, θεωρίας περὶ τῆς χρονολογίας τῶν φάσεων ἀναπτύξεως τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἀφίστανται τοῦ γενικῶς παραδεδεγμένου σχήματος, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξεν ὁ Evans καὶ οἱ συνεργάται του. Αἱ θεωρίαι αὗται εἶχον προσφάτως ἀπρόοπτον ἀναζωπύρησιν εἰς τὰς γνώμας τοῦ διευθυντοῦ τῶν νέων ἀνασκαφῶν τῆς Φαιστοῦ D. Levi², αἱ ὁποῖαι ἐτάραξαν διὰ μίαν ἀκόμῃ φορὰν τὸ οἰκοδόμημα τῆς μινωικῆς ἀρχαιολογίας ὡς ἐπιστήμης καὶ ἀπέδειξαν ὅτι πρὸς διατήρησίν του εἶναι ἀναγκαία ριζικὴ ἐνίσχυσις τῶν βάσεων καὶ ἀνακαίνισις τοῦ συνόλου τῶν γνώσεών μας περὶ τῆς μινωικῆς Κρήτης.

Κατωτέρω ἡ ἐξέτασις τῆς κεραμεικῆς τῶν τριῶν τόπων συνδυάζεται μὲ συστηματικὴν ἀναφορὰν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐρέυνης των καὶ τὰς γνώμας τῶν ἀνασκαφῶν· οὕτω καὶ τὰ προβλήματα θὰ γίνουν περισσότερον συγκεκριμένα καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς παλαιότερας ἐρέυνης ἀντικειμενικὸς καὶ ἡ ὀριστικὴ κατὰτάξις τῶν εὐρημάτων εὐχερεστέρα.

1 Βλ. Α. Zois, Der Kamares-Stil. Werden und Wesen, Tübingen 1968. ΑΝΤ. ΖΩΗ, Φαιστιακά, ΑΕ 1965, 27 κ.έ. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Δύο μινωικαὶ γεφυρόστομοι πρόχοι, Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ', 119 κ.έ. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ὑπάρχει ΠΜ ΙΙΙ ἐποχή; Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου 1, 1967, 141 κ.έ. Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Ἐρευνα περὶ τῆς μινωικῆς κεραμεικῆς. Ἐπ. Ἐπ. 1, 1967-1968, 703 κ.έ.

2 Βλ. Φαιστιακά, ΑΕ 1965, 27 κ.έ., ἡ θεωρία LEVI, αὐτ. σ. 58.

Α' ΓΟΥΡΝΕΣ

Τὸ ἔτος 1914 ἀνέσκαψεν ὁ Ἰωσήφ Χατζιδάκις πλησίον τοῦ χωρίου Γοῦρνες τῆς Ἐπαρχίας Πεδιάδος ἐν μινωικὸν ταφικὸν σύμπλεγμα¹, τὸ ὁποῖον ἀπέδωκε μέγα πλῆθος κεραμεικῆς, «πολλὰς ἑκατοντάδας μικρῶν πρωτομινωϊκῶν ἀγγείων»². Συμφώνως πρὸς τὴν πρώτην ἔκθεσιν ἀνασκαφῆς ἡ κεραμεικὴ ἀνευρέθη εἰς τὰ ἐξῆς σημεῖα :

α) Ἐντὸς μικροῦ τετραπλεύρου χώρου 3.50 X 2 μ. φρασσομένου διὰ προχείρων τοιχαρίων κατὰ τὰς τρεῖς πλευράς. Τὸν χώρον τοῦτον ὀνομάζει ὁ Χατζιδάκις «ἱερὸν λάκκον» καὶ τὸν ἐρμηνεύει ὡς τόπον ἀποθέσεως προσφορῶν διὰ τοὺς πλησίον τεθαμμένους νεκρούς. Ἐντὸς τοῦ χώρου τούτου δὲν ὑπῆρχον ταφαί³.

β) Ἐντὸς τριπλοῦ «περιφράγματος πρωτομινωϊκῶν τάφων», εἰς ἀπόστασιν 10 περίπου μέτρων ἀπὸ τοῦ «ἱεροῦ λάκκου». Τὸ περίφραγμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ τρεῖς ἀνίσους χώρους, οἱ ὁποῖοι εἶχον σχηματισθῇ πάλιν διὰ τοιχαρίων ξηρολιθιάς. Ὁ μεγαλύτερος χώρος περιεῖχεν εἴκοσι νεκρούς περίπου, ὁ δεύτερος δέκα περίπου καὶ ὁ μικρότερος μόνον ἓνα⁴.

Ἡ δημοσίευσις περιέχει καὶ δύο σχέδια (κατόψεις) τῶν δύο χώρων τῆς ἀνασκαφῆς καὶ δύο εἰκόνας (φωτογραφίας), ὅπου ἀπεικονίζονται 21 πήλινα ἀγγεῖα διαφόρων σχημάτων καὶ ἐν λίθινον (ἐκ στεατίτου φωλεόσχημον). Ἐπίσης ἀναφέρεται ὅτι «ἐν τοῖς τάφοις εὐρέθησαν ψῆφοι περιδεραίου ἐξ ὑελώδους μάζης, πέντε σφραγίδες ἐξ ἐλεφαντόδοντος καὶ δύο ἐκ λευκοῦ στεατίτου, ὡς καὶ μία πήλινη κόρη ὁμοιάζουσα πρὸς τὰ ἀπὸ τοῦ Πέτσουφα - Σητείας . . . καὶ ὕστρακα τρίτωνος (Triton Dolium)»⁵.

Εἰδήσεις καθαυτὸ ἀνασκαφικὰς ἢ δημοσίευσις δὲν περιέχει· ἀφοῦ οὔτε ὁ ἀκριβὴς ἀριθμὸς τῶν εὐρημάτων, οὔτε ἡ προέλευσις, οὔτε ἡ τυχὸν διάκρισις στρωμάτων ἢ ὁμάδων ἀναφέρονται.

Εἰς μίαν νεωτέραν δημοσίευσιν⁶ ἐπανέρχεται ὁ Χατζιδάκις εἰς τοὺς «τάφους» τῶν Γοῦρνῶν καὶ ἐξετάζει τὰ κτερίσματα. Συγκεκριμένως δημοσιεύει 21 ἀγγεῖα,

1 Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, Πρωτομινωϊκοὶ τάφοι παρὰ τὸ χωρίον Γοῦρνες, ΑΔ 1, 1915, 59 κ.έ. (κατωτέρω Γοῦρνες Ι).

2 Γοῦρνες Ι, 62.

3 Γοῦρνες Ι, 59-60 καὶ εἰκ. 1.

4 Γοῦρνες Ι, 60 καὶ εἰκ. 2. Ὀλίγα εὐρήματα εἰς τὰς εἰκ. 3-4.

5 Γοῦρνες Ι, 62.

6 Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, Μινωϊκοὶ τάφοι ἐν Κρήτῃ. Α. Πρωτομινωϊκοὶ τάφοι παρὰ τὸ χωρίον Γοῦρνες, ΑΔ 4, 1918 (ἐτυπώθη τὸ 1921), 45 κ.έ. (κατωτέρω Γοῦρνες ΙΙ).

ἐν «γυναικεῖον εἰδώλιον», τὸ ὁποῖον δὲν ἀπεικονίζει, καὶ ἕτερον ἀσφαλῶς γυναικεῖον (τὴν «πηλίνην κόρην» τῆς πρώτης δημοσιεύσεως), ἑπτὰ σφραγίδας καὶ δύο σκαραβαίους. Ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα ἀρκετὰ εἶχεν ἤδη ἀπεικονίσει καὶ εἰς τὴν πρώτην ἐκθεσιν. Ἐπομένως ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν γνωστὰ (ἐλλιπῶς) διὰ τῶν δύο ἐκθέσεων τοῦ ἀνασκαφέως, παρέμεινε μικρὸς.

Ἡ ἐξέτασις τῶν ἀγγείων εἶναι εἰς τὴν δευτέραν ἐκθεσιν ἀναλυτικὴ, δίδεται δὲ καὶ ὁ τόπος προελεύσεως ἐκάστου ἀγγείου. Περιέργως ἀκούομεν τώρα νὰ γίνεταί λόγος περὶ τῶν «τάφων Α, Β, Γ, Δ» καὶ τοῦ «ἱεροῦ λάκκου». Ἐὰν μεταβαπτίσωμεν τὸ τριμερὲς «περίφραγμα» τῆς πρώτης ἐκθέσεως εἰς τάφους Α, Β, Γ, ἔχομεν ὑπόλοιπον τὸν «τάφον Δ», τοῦ ὁποῖου ἡ ὕπαρξις εἰς οὐδὲν σημεῖον τῶν δύο ἐκθέσεων ἀναφέρεται. Ἐπίσης τὰ πλεῖστα τῶν ἀπεικονιζομένων εἰς τὴν πρώτην ἐκθεσιν ἀγγείων εἶναι ἄγνωστα εἰς τὸ κείμενον καὶ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας ἐκθέσεως.

Περὶ ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως τοῦ ὕλικου δὲν δύναται ἐπομένως νὰ γίνη λόγος. Πρόκειται μᾶλλον περὶ «ἀνθολογίας»: ὁ ἴδιος ὁ Χατζιδάκις λέγει ὅτι δημοσιεύει τὰ σπουδαιότερα ἀγγεῖα ἐξ ἐκάστου τύπου¹. Πάντως τὰ ὀλίγα ἀγγεῖα, τὰ ὁποῖα ἐξετάζει ὁ Χατζιδάκις, τὰ διαπραγματεύεται κατὰ τρόπον ἄριστον, ἀναφέρων συστηματικῶς καὶ τὰ παράλληλα ἐξ ἄλλων τόπων².

Τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀγγείων καὶ τῶν ἄλλων εὐρημάτων συμπληρώνει ὁ Χατζιδάκις μὲ παρατηρήσεις περὶ τῆς χρονολογίας³. Αἱ παρατηρήσεις αὐταί, στερούμεναι οὐσιαστικῶς ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως, ἀπετέλεσαν ἀρχὴν δεινῶν τῆς μινωικῆς ἀρχαιολογίας. Τὰς γνώμας του ἐπανάλαβεν ὁ Χατζιδάκις εἰς τὴν δημοσίευσιν τῆς Τυλίσου, ἐπέδρασαν αὐταὶ ἐπὶ τῶν Γάλλων ἀνασκαφῶν τοῦ ἀνακτόρου τῶν Μαλίων καὶ τέλος ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ Levis διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὰς ἰδικὰς του τολμηρὰς θεωρίας.

Ποῖαι εἶναι αἱ ἀπόψεις τοῦ Χατζιδάκι καὶ ποῖα τὰ ἐπιχειρήματά του ;

Πιστεύει ὅτι εἰς τοὺς «τάφους» τῶν Γουρνῶν, τοὺς ὁποίους θεωρεῖ πρωτομινωικούς, εὐρέθησαν ὁμοῦ ἀγγεῖα, «ἅτινα ἀδιστάκτως ἀνήκουσιν εἰς τὴν πρωτομινωϊκὴν περίοδον, τινὰ μάλιστα τούτων εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς περιόδου ταύτης . . . . Ἄλλα δὲ . . . κατατακτέα εἰς τὴν μεσομινωϊκὴν β' περίοδον.

»Τὸ γεγονὸς τοῦτο δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι εἰς τοὺς

¹ Γοῦρνες II, 45.

² Γοῦρνες II, 45-54. Διατηροῦμεν ἐνταῦθα τὴν ἀρίθμωσιν τοῦ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ (Γοῦρνες 1,2 κλπ.) παραλλήλως πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου.

³ Γοῦρνες II, 56-58.

πρωτομινωϊκούς τάφους εύρέθη έν ή δύο άγγεία μάλλον προωδευμένα κατ' έξαίρεσιν, ούτε διά τής άντιστρόφου ύποθέσεως, ότι είς μεσομινωϊκούς τάφους εύρέθησαν κατ' έξαίρεσιν καθυστερήσαντα έν ή δύο άγγεία παλαιότερας χρονικής περιόδου· διότι δέν εύρέθησαν μόνον δύο ή τρία άγγεία τής νεωτέρας περιόδου μεταξύ άγγείων τής παλαιότερας, ή τάνάπαλιν. Ένταύθα σχεδόν τὸ ήμισυ ή τοῦλάχιστον πολλὰ μεσομινωϊκά άγγεία εύρίσκονται μετά πρωτομινωϊκῶν και μάλιστα έν ένι και τῷ αὐτῷ μικρῷ βόθρῳ και είς τὸν αὐτὸν τάφον. Έπομένως οὐδεμία ἄλλη ύπόθεσις κατὰ τήν γνώμην μας χωρεῖ ένταύθα, ή ότι τά τε λεγόμενα πρωτομινωϊκά άγγεία και τὰ νομιζόμενα μεσομινωϊκά είσι σύγχρονα, και ότι ή ταξινόμησις τοῦ κ. Evans είς τοῦτο τοῦλάχιστον τὸ σημεῖον ἔχει τι τὸ τρωτόν»¹.

Διὰ νὰ ένισχύση τὰς απόψεις του αναφέρεται ό Χατζιδάκις είς τοὺς κυκλικούς τάφους τής Μεσαρᾶς, οἱ όποῖοι κατὰ τήν γνώμην του είς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα όδηγοῦν και καταλήγει· «'Αρα ή πρωτομινωϊκή και μεσομινωϊκή περίοδος εἶναι μία και ή αὐτή ή τοῦλάχιστον ἐλάχιστα απέχουσιν ἀλλήλων χρονικῶς, καλύπτουσαι ἀλλήλας»².

Ἡ ἀντίκρουσις τῶν ἀνωτέρω γνώμῶν τοῦ Χατζιδάκι δέν εἶναι δυσχερής· και τοῦτο διά τὸν ἀπλούστατον λόγον, ότι ή απόδοσις τῶν άγγείων είς τὰς διαφόρους περιόδους τοῦ συστήματος Evans εἶναι ἐσφαλμένη. Πράγματι οὐδέν άγγεῖον τῶν Γουρνῶν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ είς τήν MM II περίοδον τοῦ Evans. Εἰς τήν περίοδον αὐτὴν κατατάσσονται, ὡς γνωστόν, τὰ άγγεία τοῦ ἀνεπτυγμένου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ τής «κλασσικῆς βαθμίδος»· άγγείων ὅμως τής κατηγορίας αὐτῆς οὐδὲ ὅστρακον ἀνευρέθη είς Γοῦρνες. Τὸ πλέον προχωρημένον άγγεῖον τῶν Γουρνῶν εἶναι ή πολύχρωμος πρόχους με τρίφυλλα θέματα 7071 (Γοῦρνες 13) (πίν. 37)³. Τὸ άγγεῖον τοῦτο δέν δύναται νὰ χρονολογηθῇ πέρα μιᾶς προχωρημένης φάσεως τής πρώτης MM περιόδου, ήτοι κατὰ τὸ σύστημα Evans πρέπει νὰ εἶναι ὥριμον MM Ια (τής περιόδου αὐτῆς διακρίνονται τῶρα τοῦλάχιστον δύο φάσεις) ή τὸ πολὺ MM Ιβ. "Ὡστε άγγεία «κατατακτέα είς τήν μεσομινωϊκὴν β' περίοδον» δέν ὑπάρχουν είς τὸ κεραμεικὸν σύνολον τῶν Γουρνῶν.

Ἄς ἴδωμεν τῶρα κατὰ πόσον ὑπάρχουν είς τὸ σύνολον αὐτὸ άγγεία, «ἅτινα ἀδιστάκτως ἀνήκουν είς τήν πρωτομινωϊκὴν περίοδον, τινὰ μάλιστα είς τὰς ἀρχὰς τής περιόδου ταύτης». Κατὰ τὸν Χατζιδάκιν τοιαῦτα εἶναι τὰ άγγεία ἀριθ. 2, 3, 5, 10, 20 και 21 τοῦ καταλόγου του, τὰ όποῖα και ἐξετάζομεν ἀμέσως.

1 Γοῦρνες II, 56-57.

2 Γοῦρνες II, 57.

3 Γοῦρνες II, ἀρ. 13, σ. 49-51. Kamares-Stil, 256. Βλ. κατωτέρω σ. 9 - 10.

Τὰ δῆθεν ΠΜ ἀγγεῖα τῶν Γουρνῶν.

Ἀγγεῖον ἀριθ. 2, Μουσεῖον Ἡρακλείου 7074 (πίν. 25)¹.

Τὸ ἀρυβαλλοειδὲς τοῦτο ἀγγεῖον εἶναι, καθ' ὅσον γνωρίζω, μοναδικὸν κατὰ τὸ σχῆμα². Πρόκειται προφανῶς περὶ τῆς ὑστάτης μορφῆς ἐξελιζέως τοῦ τύπου τῶν «κρεμαστῶν» ἀγγείων τῆς ΠΜ I καὶ II περιόδου. ΠΜ I συγγενὲς κατὰ τὸ σχῆμα εἶναι τὸ 10829 τοῦ Κυπαρισσίου³ μὲ δύο ἀποφύσεις καθέτως τετρημένας εἰς τὸ σῶμα καὶ δύο ὁπὰς ἀντιστοιχοῦσας πρὸς ταύτας εἰς τὸ χεῖλος. Παρὰ τὴν σχετικὴν ὁμοιότητα τοῦ σχήματος τὰ δύο ἀγγεῖα δὲν εἶναι σύγχρονα. Τὸ ἀγγεῖον τοῦ Κυπαρισσίου εἶναι μαῦρον (καπνιστόν), ἐστλβωμένον καὶ φέρει ὀριζοντίους ἐγγχαράξεις. Καὶ ἡ τεχνικὴ του καὶ ἡ προέλευσίς του τὸ τοποθετοῦν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ΠΜ I περίοδον. Τὸ ἀγγεῖον τῶν Γουρνῶν χρονολογεῖται εὐκόλως ὅχι διὰ τὸ σχῆμα ἀλλὰ διὰ τὴν ποιότητα τοῦ πηλοῦ καὶ τὴν τεχνικὴν τῆς ζωγραφήσεως· ὁ πηλὸς εἶναι καθαρὸς, ὠχρορρόδιος, ἡ γραφὴ μαῦρη, ἀκριβῶς ὅπως εἰς τὰ περισσότερα ἀγγεῖα τῶν Γουρνῶν, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀσφαλῶς εἰς τὴν ΜΜ Ia περίοδον τόσο διὰ τὸ σχῆμα ὅσον καὶ διὰ τὰς κοσμήσεις των⁴.

Ἀγγεῖον ἀριθ. 3, Μουσεῖον Ἡρακλείου ἀριθ. 7032 (πίν. 24)⁵.

Ὅμοιον τὸ 7031. Τὰ μικροσκοπικὰ ἀπιδειδῆ ἀγγεῖα (γνωστὰ ὡς ἀγγεῖα «τύπου Χαμαιζίου»), μὲ ὑποτυπώδη κάθετον λαβὴν καὶ ἀπλὴν ἐγχάρακτον κόσμησιν εἰς τὸν λαιμὸν ἢ καταλαμβάνουσιν καὶ τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος, ἀποτελοῦν, παρὰ τὴν σχετικὴν σποραδικότητα τῶν παραδειγμάτων, τυπικώτατον σχῆμα ἐντοπιζόμενον χρονικῶς εἰς τὴν ΜΜ Ia περίοδον. Γεωγραφικῶς φαίνεται

1 Γοῦρνες II, 46, εἰκ. 1 ἀρ. 2.

2 Ὁ ΧΑΤΖΙΑΔΑΚΙΣ, ἑ.ἀ. ἀναφέρει ὅμοιον ἐκ Σίβας, τὸ 6763, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχω ἴδει.

3 Κυπαρίσσι, πίν. ΙΔ' 1 ἀρ. 4. Πρβ. αὐτόθι τὰ δύο ἀγγεῖα πίν. ΙΔ' 2 ἀρ. 5-6 (τὸ 6 ἔχει ἀρ. Μουσείου 10842), τὰ ὁποῖα δεικνύουν ἐνδιάμεσον σχῆμα ἀπὸ τοῦ τύπου τοῦ συνήθους κρεμαστοῦ (οἶον αὐτόθι πίν. ΙΔ' 1 ἀρ. 11) πρὸς τὸ ἀρυβαλλοειδὲς 10829. Ἀκριβὲς παράλληλον τοῦ 10829 ὑπάρχει εἰς τὴν ὁμάδα τοῦ τάφου τοῦ Κράσι, τὸ 8560, Κράσι, πίν. 4 ἀρ. 1 (πρβ. σ. 115). Ἐχει τὰς αὐτὰς τετρημένας ἀποφύσεις καὶ ἀντιστοίχως ὁμοίας ὁπὰς εἰς τὸ χεῖλος· μόνον τὸ σῶμα εἶναι περισσότερο σφαιροειδές. Καὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο χρονολογεῖται εἰς τὴν ΠΜ I περίοδον ἕνεκα τῆς μαύρης ἐπιφανείας, τοῦ κυρτοῦ πυθμένος καὶ τῆς μορφῆς τῶν ἀποφύσεων (πρβ. καὶ τὸ ἀγγεῖον Κράσι, ἀρ. 4, Μ. Ἡρ. 8563, τοῦ αὐτοῦ τύπου).

4 Περὶ κρεμαστῶν ἀγγείων γενικῶς βλ. Kamares-Stil, ἰδία σ. 43-44 καὶ 78-79.

5 Γοῦρνες II, σ. 46-47 καὶ εἰκ. 1. Γοῦρνες I, εἰκ. 3.

Ἀγγεῖον ἀριθ. 10, Μουσείον Ἡρακλείου ἀριθ. 7035 (πίν. 5)¹.

Καὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ πηλοῦ, τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ζωγραφήσεως εἶναι ἀκριβῶς ὅμοιον πρὸς τὰ τυπικὰ MM Ia τῆς ομάδος του. Κατὰ τὸ σχῆμα συγγενεῦει πρὸς δύο χαρακτηριστικὰ MM Ia πολυχρώμα ἀγγεῖα, τὴν πρόχουν τῆς Ἀγίας Φωθιάς² καὶ τὴν ἀντίστοιχον τοῦ Παλαικάστρου³, τὰ ὅποια ἔχουν χαμηλότερον σῶμα καὶ ὀριζοντίως ἀπολήγον στόμιον. Διὰ τὸν παραλληλισμὸν πρέπει πάντως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ποιοτικὴ διαφορά, καθόσον τὰ δύο πολυχρώμα εἶναι ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς ἐποχῆς, ἐνῶ ἡ προχοῖσκη τῶν Γουρνῶν εἶναι πρόχειρον ἔργον. Τὸ θέμα X, τὸ ὅποῖον κοσμεῖ τὴν μίαν πλευρὰν τοῦ ἀγγείου, εἶναι σύνηθες εἰς τὸν «ρυθμὸν Κουμάσας»⁴, διατηρεῖται ὅμως σποραδικῶς καὶ βραδύτερον· οὕτω ἀπαντᾷ ἐπὶ ἀγγείου μὲ σωληνωτὴν προχὸν ἐκ Τυλίσου, χρονολογουμένου εἰς τὴν MM Ia περίοδον (βλ. κατωτέρω, σ. 30)⁵.

Ἀγγεῖα ἀριθ. 21 καὶ 22, Μουσείον Ἡρακλείου ἀριθ. 7039 καὶ 7040 (πίν. 14)⁶.

Εἶναι τὰ μόνα ἀγγεῖα τῶν Γουρνῶν, τὰ ὅποια προχείρως ἐξεταζόμενα θὰ ἠδύναντο νὰ χρονολογηθοῦν εἰς τὴν ΠΜ II περίοδον. Πράγματι ἡ κόσμησις τῶν δικτυωμένων τριγώνων κυρίως ἀλλὰ καὶ ἄλλα στοιχεῖα, ὅπως τὸ θέμα X, αἱ ὀριζόντιοι ταινίαι τοῦ λαιμοῦ καὶ αἱ κάθετοι ἐπὶ τῆς λαβῆς, ἐν τινι μέτρῳ καὶ τὸ σχῆμα, θὰ εὕρισκον τὴν θέσιν των εἰς τὸν ρυθμὸν Κουμάσας⁷. Πρόκειται ἐν τούτοις περὶ ἀπλῆς ἐπιβιώσεως ἀρχαίων στοιχείων, πράγματος ὅχι σπανίου εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς μινωικῆς κεραμεικῆς. Ἀποφασιστικὰ στοιχεῖα διὰ τὴν χρονολόγησιν εἶναι πάλιν ἡ ποιότης τοῦ πηλοῦ καὶ ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ζωγραφήσεως, καθ' ὅλα ὁμοία πρὸς τὴν τῶν τυπικῶν MM Ia ἀγγείων τῆς αὐτῆς ομάδος.

1 Γοῦρνες II, ἀρ. 10, εἰκ. 1 καὶ σ. 48.

2 Βλ. Kamares-Stil, 222 (Krug).

3 Βλ. Kamares-Stil, 237 (Kleiner Krug).

4 Βλ. ΖΩΗΝ, Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, πίν. 7, 22, 25.

5 Τύλισος II, πίν. XIX 2 e. Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο καθὼς καὶ τὸ ὅμοιον 1a τοῦ αὐτοῦ πίνακος XIX νὰ συγκριθοῦν μὲ τὸ ὅμοιον τῆς Κνωσοῦ, PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30 εἰκ. 7 κάτω δεξιὰ καὶ μὲ τὸ πολυχρῶμον τῆς Βασιλικῆς, Palace I, εἰκ. 133 h (πρβ. Kamares-Stil, 254).

6 Γοῦρνες II, 53-54 καὶ εἰκ. 3. Γοῦρνες I, εἰκ. 3.

7 Βλ. ΖΩΗΝ, Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, 709 κ.έ.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐξετάσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκι ὡς πρωίμων ΠΜ θεωρουμένων ἀγγείων ἐδείχθη ὅτι οὐδὲν ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν ΠΜ ἐποχὴν εἴτε ἀπολύτως θεωρουμένην εἴτε κατὰ τὸ τυχὸν ἐσφαλμένον σύστημα Evans. Ἡ ἐξέτασις ἐξ ἄλλου τοῦ συνόλου τῆς κεραμεικῆς τῶν Γουρνῶν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν φέρει εἰς πέρας, οὐδὲν στοιχεῖον σχετικῶς προσθέτει.

Πῶς εἶναι ὅμως δυνατόν νὰ προχωρήσωμεν εἰς ἀσφαλῆ χρονολόγησιν; Ἀνασκαφικαὶ εἰδήσεις, ὡς ἀνεφέρθη, σχεδὸν δὲν ὑπάρχουν. Ἐπομένως οὐδέποτε θὰ μάθωμεν, ἐὰν τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ βοηθήσουν εἰς ἀσφαλῆ χρονολόγησιν. Δὲν γνωρίζομεν ἀσφαλῶς ποῦ καὶ πῶς εὑρέθη ἡ κεραμεικὴ, δὲν διαθέτομεν στατιστικὰ δεδομένα περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς προελεύσεως τῶν διαφόρων τύπων ἀγγείων ἀπὸ τὰ διάφορα σημεῖα ἢ πιθανὰ στρώματα τῆς ἀνασκαφῆς. Διαθέτομεν μόνον τὰς ἀσαφεῖς εἰδήσεις περὶ τῆς προελεύσεως τῶν 21 ἀγγείων τοῦ καταλόγου τοῦ Χατζιδάκι. Ἐπιβάλλεται ἴσως μία δοκιμὴ πρὸς ἀξιοποίησιν τῶν στοιχείων αὐτῶν:

Ἐὰν σχηματίσωμεν ομάδας ἀγγείων (ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ Χατζιδάκι), τὰ ὁποῖα νὰ εἶναι προφανῶς σύγχρονα, καὶ ἐρευνήσωμεν τὴν προέλευσίν των ἕκ τινος τῶν πέντε σημείων τῆς ἀνασκαφῆς («τάφοι Α, Β, Γ, Δ» καὶ «ιερός λάκκος»), θὰ ἴδωμεν ὅτι τὰ ἀγγεῖα ἐκάστης ομάδος διαμοιράζονται πάντοτε εἰς τὰ διάφορα σημεῖα τῆς ἀνασκαφῆς. Οὕτω α) τὰ τρία ἀγγεῖα με ὁμοίαν γραμμικὴν κόσμησιν ἀριθ. 1, 11, 12, β) τὰ πολύχρωμα ἀριθ. 13, 14, 18, 19, γ) τὰ κύπελλα με δισκοειδῆ βάσιν ἀριθ. 14, 15, 17.

Ὅμοια ἔρευνα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σωζομένων ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀγγείων ἐνδείξεων εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ὁδηγεῖ. Οὕτω τὰ ἐξ μικρὰ κωνικὰ κύπελλα τῶν πινάκων 29 καὶ 30 ἄνω φέρουν ἐνδειξιν τὰ μὲν τρία «Α», τὰ δὲ λοιπὰ τρία «Δ». Τὰ δύο ὅμοια τραχωτὰ κύπελλα τοῦ πίνακος 31 φέρουν ἀντιστοίχως ἐνδειξιν «Λάκκος» καὶ «Β».

Ἐπομένως δὲν ὑπάρχει διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς κεραμεικῆς τῶν Γουρνῶν ἄλλος τρόπος πλὴν τῆς ρυθμολογικῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς συγκρίσεως με κεραμεικὰς ομάδας ἄλλων τόπων. Κατωτέρω ἐξετάζονται κατ' ἀρχὴν τὰ περισσότερον χαρακτηριστικὰ ἀγγεῖα καὶ ἐπιχειρεῖται τεχνοτροπικὴ καὶ χρονολογικὴ σύνδεσις πρὸς παραδείγματα ἄλλων τόπων· διὰ τὰ λοιπὰ δημοσιευόμενα ἐνταῦθα ἀγγεῖα δίδονται τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα εἰς τὸν Κατάλογον. Ἡ ἔρευνα ἡμῶν ἐγένεν ἐπὶ 110 ἀγγείων, τὰ ὁποῖα καὶ ἀπεικονίζονται εἰς μίαν ἢ περισσότερας εἰκόνας ἕκαστον. Πλὴν ὀλίγων, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς φωτογραφήσεως, τὰ ἀγγεῖα ταῦτα ἦσαν καταγεγραμμένα εἰς τὰ εὑρετήρια τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου. Ἀρκετὰ ἄλλα ἀγγεῖα εὑρίσκοντο ἀκατάγραφα εἰς τὸ Ἔργαστήριον τοῦ Μουσείου (Ἰανουάριος

1968), τὰ ὁποῖα ἀκολούθως κατεγράφησαν καὶ μετεφέρθησαν εἰς τὰς Δυτικὰς Ἀποθήκας. Οὕτω σήμερον τὰ ἀγγεῖα τῶν Γουρνῶν εὐρίσκονται διαμοιρασμένα εἰς τρεῖς θέσεις ἐντὸς τοῦ Μουσείου· τὰ περισσότερα καὶ πλέον ἐνδιαφέροντα εἰς τὴν λεγομένην Ἐπιστημονικὴν Συλλογὴν εἰς ἰδίαν προθήκην, ἄλλα εἰς τὴν Ἑκθεσιν καὶ ἄλλα εἰς τὰς Δυτικὰς Ἀποθήκας. Συστηματικωτέρα μελέτη ἀπὸ τὴν ἐπιχειρουμένην διὰ τῆς παρούσης ἐργασίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνη καὶ μᾶλλον θὰ ἦτο ἄσκοπος.

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ ΤΩΝ ΓΟΥΡΝΩΝ

Πολύχρωμα ἀγγεῖα.

Πρόχους μὲ φυτικὰ θέματα 7071 (Γοῦρνες 13)
(πίν. 37)¹.

Ἡ διατήρησις τῆς ἐπιφανείας τῶν περισσοτέρων πρωίμων πολυχρώμων ἀγγείων εἶναι δυστυχῶς σχεδὸν πάντοτε κακὴ. Τὰ χρησιμοποιούμενα χρώματα εἶναι κατὰ κανόνα πλὴν τοῦ μέλανος, ἐλαφρῶς στίλβοντος βερνικίου, ἐν βαθὺ ἐρυθρὸν καὶ τὸ λευκόν, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι πάντοτε καθαυτὸ λευκόν, ὥς εἶχεν ὑποθέσει ἡ παλαιότερα ἔρευνα², ἀλλ' ἐνίοτε εἶναι τὸ αὐτὸ λευκόν-κρέμ, τὸ τυπικὸν χρῶμα ἀσβεστώδους ἀμαυρᾶς ἐμφανίσεως τῆς ΠΜ III κεραμεικῆς τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Ἐπειδὴ τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ λευκόν ζωγραφίζονται ἐπὶ τοῦ μέλανος βερνικίου, παρατηρεῖται συχνότατα τὸ φαινόμενον νὰ ἀποπίπτουν μὲν πλήρως τὰ χρώματα ταῦτα, ἐνίοτε καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ βερνικίου, ἀλλὰ ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου τὸ μέλαν ἐκαλύπτετο διὰ λευκοῦ ἢ ἐρυθροῦ σῶζεται (τὸ μέλλαν) καλύτερον καὶ ἐπομένως εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις τῶν ἰχνῶν τῆς ἀρχικῆς κοσμήσεως³. Σύνηθες εἶναι νὰ διατηρῇται καλύτερον τὸ ἐρυθρὸν, ἐνῶ, ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἀρχικῶς τὸ λευκόν, τὸ μέλαν εἶναι ἀπλῶς σκοτεινότερον. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ παραδείγματα καλυτέρας διατηρήσεως τοῦ λευκοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἐρυθρὸν τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου.

¹ Γοῦρνες II, 49-51. Palace I, εἰκ. 133 g καὶ σ. 186, 176 (ὅπου ἀντὶ «Gournia» ἀνάγνωθι «Gournes»). Kamares-Stil, 256.

² Palace I, 111. PENDLEBURY, AC, 104.

³ Εἶναι δυνατόν μάλιστα ἡ ἀρχικὴ λευκὴ κόσμησις ἐπὶ σκοτεινοῦ νὰ ἐμφανίζεται σήμερον σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοιχτοῦ, πρβ. Kamares-Stil, 161, κύπελλον 5550 καὶ τὴν γεφυρόστομον πρόχουν τοῦ Παλαικάστρου, ΖΑΗΣ Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ', 122 καὶ πίν. XL β.

Γενικῶς τὰ MM Ια πολύχρωμα ἀγγεῖα ἀποτελοῦν μίαν ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσιν τάξιν κεραμεικῆς καὶ πρέπει κάποτε νὰ μελετηθοῦν κεχωρισμένως καὶ νὰ δημοσιευθοῦν εἰς νέας ἐγχρώμους ἀναπαραστάσεις¹.

Τῆς πρόχου 7071, τῆς ὁποίας σῶζεται μόνον τὸ σῶμα καὶ τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ λαιμοῦ, ἡ ἐπιφάνεια εἶναι κατὰ μέγα μέρος ἀπολεπισμένη· ἀκόμη καὶ τὸ μέλαν βερνίκιον ἔχει ἀποπέσει ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἐν τούτοις ἡ ἐρυθρὰ κόσμησις σῶζεται ἐν μέρει, τῆς δὲ λευκῆς διακρίνονται ἀκόμη ὀλίγα ἴχνη ἐκεῖ, ὅπου τὸ μέλαν διατηρεῖται καλύτερον. Φαίνεται ὅτι καὶ τὰ δύο παλαιὰ σχέδια τοῦ ἀγγείου² δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆ· πάντως τῇ βοήθειᾳ αὐτῶν καὶ κυρίως νέας προσεκτικῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀγγείου εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ νέα ἀναπαράστασις. Τὸ ἀρχικὸν σχῆμα τοῦ ἀγγείου ἴσως ἐπίσης νὰ διέφερον ἀπὸ τὸ σημερινὸν σχῆμα, ὡς ἔχει συμπληρωθῇ διὰ γύψου (τὸ ὁποῖον ἀντιγράφεται καὶ εἰς τὰ σχέδια παρὰ Χατζιδάκι καὶ Evans)· ἀρχικῶς θὰ ἦτο τὸ ἀγγεῖον χαμηλότερον, ἡ δὲ λαβὴ αὐτοῦ λεπτοτέρα, μᾶλλον ἐλαφρῶς ταινιωτή, καὶ μὲ μικρότερον ἀνοιγμα τόξου. Ἴσως καὶ τὸ στόμιον δὲν ἦτο ραμφοειδὲς ἀλλ' ὀριζοντίως τετμημένον, ὅπως εἰς τὸ συγγενὲς προχοῖδιον τοῦ Παλαικάστρου μὲ ὁμοίαν κόσμησιν σιγμοειδῶν ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ³.

Ἡ χρονολόγησις τοῦ ἀγγείου εἰς τὴν βαθμίδα τῆς πρωίμου πολυχρωμίας (MM Ια) εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλής· ἡ κόσμησις μὲ τὴν ἐναλλαγὴν ἐρυθρῶν καὶ λευκῶν φυτικῶν θεμάτων εἶναι λίαν χαρακτηριστικὴ τῆς βαθμίδος αὐτῆς, ὅπως ἐπίσης τυπικὴ εἶναι ἡ χρῆσις πλατειῶν ἐρυθρῶν ταινιῶν πλασιουμένων ὑπὸ στενῶν λευκῶν καὶ αἱ ἀνεξάρτητοι (ἀσύνδετοι) σιγμοειδεῖς σπεῖραι. Ἀντιθέτως τὸ θέμα X, τὸ ὁποῖον ὑποθέτει ὁ Χατζιδάκις ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ, εἶναι ἀβέβαιον⁴.

Τὸ ἀγγεῖον δύναται μὲ ἴσην πιθανότητα νὰ ἀποδοθῇ εἴτε εἰς ἐργαστήριον τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (Παλαικάστρο) εἴτε τῆς Κνωσοῦ.

Πρόχους 7028 (πίν. 36).

Τὸ ἐρυθρὸν τῆς παρούσης πρόχου εἶναι ἀκριβῶς ὅμοιον πρὸς τὸ ἐρυθρὸν-κεραμόχρουν τῆς προηγούμενης. Τοῦ λευκοῦ σχεδὸν οὐδὲν ἴχνος σῶζεται. Τῶν

1 Ἰδιαιτέρως ἀξιόλογα εἶναι τὰ μικρὰ πολύχρωμα ἀγγεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (κυρίως ἐργαστήριον Παλαικάστρου), ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικὰ εἶναι ἀδημοσίευτα· διὰ τὰ πλεῖστα ὑπάρχουν ἐν τούτοις χρήσιμα ἀσπρόμαυρα σχέδια (πίνακες ἐν BSA Suppl. I).

2 Παρὰ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ καὶ EVANS, βλ. ἄνωτ. σ. 9 σημ. 1. Τὸ δεύτερον σχέδιον καὶ παρὰ ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 445.

3 BSA Suppl. I, πίν. VIII C. Kamares-Stil, 237 (Kleiner Krug).

4 Γούρνες II, 50.

λευκῶν ζωνῶν τὰ ἴχνη εἶναι πάντως εὐκρινῇ, ἐνῶ ἀπὸ τὴν κυρίαν κόσμησιν τοῦ ὧμου μόνον τοῦ μεγάλου κύκλου δεξιὰ τῆς λαβῆς τὰ ἴχνη εἶναι ἀπολύτως βέβαια. Προφανῶς ἐδῶ ὑπῆρχεν ἡ μέγας λευκὸς δίσκος, ἴσως φέρων ἕτερα θέματα δι' ἄλλου χρώματος ἐπὶ τοῦ λευκοῦ, ἢ, τὸ πιθανώτερον, λευκὸς κύκλος καὶ ἕτερα θέματα, οἷον στιγμορόδαξ (εἷς ἢ περισσότεροι) διὰ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐντὸς αὐτοῦ¹.

Πάντως τὰ σωζόμενα στοιχεῖα τῆς κοσμήσεως καὶ ὁ τρόπος τῆς συντάξεως αὐτῶν εἶναι καθαυτὸ MM Ia, τὸ δὲ ἀγγεῖον εἶναι προφανῶς προῖδὸν κνωσιακοῦ ἐργαστηρίου².

Κύπελλον μὲ δισκοειδῆ βάσιν 7010 (Γοῦρνες 14) (πίν. 35)³.

Ὅμοιως κνωσιακὸν εἶναι τὸ κύπελλον μὲ δισκοειδῆ βάσιν 7010. Ἀκριβὲς παράλληλον εἶναι τὸ 8872 ἀπὸ τὴν MM Ia ὁμάδα τῶν οἰκιῶν ὑπὸ τὰς Κουλούρας τῆς Κνωσοῦ, τὸ ὁποῖον σώζεται κατὰ τὸ ἡμισυ (πίν. 35), καὶ τεμάχιον ὁμοίου ἀπὸ τὸ «Dove Vase Deposit»⁴. Ἐπομένως ἡ ἔνταξις τοῦ παραδείγματος τῶν Γουρνῶν εἰς τὴν MM Ia περίοδον τῆς Κνωσοῦ εἶναι βεβαία.

Πρόχους 7024 (Γοῦρνες 18) (πίν. 12)⁵.

Τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα τρία πολύχρωμα ἀγγεῖα καθὼς καὶ τὸ τεμάχιον 7015 (βλ. κατωτέρω, τραχωτὰ) ἀνήκουν εἰς κατηγορίαν κεραμεικὴν, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ «ἀνακτορικὸς MM Ia ρυθμός», παρήχθησαν δὲ πιθανώτατα εἰς κνωσιακὰ ἐργαστήρια. Ἡ χρησιμότης των διὰ τὴν χρονολόγησιν ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι παρέχουν τὴν δυνατότητα συγχρονισμοῦ πρὸς τὴν Κνωσόν, ἐφ' ὅσον δὲ εὐρέθησαν μετὰ τῆς λοιπῆς κεραμεικῆς τῶν Γουρνῶν, δύνανται

1 Πρβ. τὰ κνωσιακὰ κυκλικὰ θέματα ἐν PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30, πίν. XIV, ἀρ. 1, 3, 8, 12 καὶ τὴν πρόχουν αὐτ. πίν. XIII. Βλ. καὶ Kamares-Stil, κυκλικὰ κοσμήματα, σ. 208 κ.έ., πρόχους σ. 191. Ὅμοια πρὸς τὴν κόσμησιν τῆς πρόχου τῶν Γουρνῶν ἦτο ἡ κόσμησις κακῶς σωζομένου γεφυροστόμου σκύφου τοῦ Σπηλαίου Καμαρῶν, βλ. DAWKINS-LAISTNER, BSA 19, 1912-13, εἰκ. 3 b.

2 Γενικῶς περὶ MM Ia κεραμεικῆς βλ. Kamares-Stil, κεφ. VII-IX, σ. 186 κ.έ.

3 Γοῦρνες II, 51 καὶ πίν. 3.

4 PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30, πίν. XIV 17. MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. VII 16. Τρίτον κνωσιακὸν παράδειγμα, ἐπίσης πολύχρωμον, προερχόμενον ἐκ τοῦ «Vat Room Deposit», ἔχει σχῆμα κάπως ὑψηλότερον, βλ. Palace I, εἰκ. 118 a 7 καὶ εἰκ. 120· ἐν σχεδίῳ παρὰ ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 315.

5 Γοῦρνες II, 52 καὶ πίν. 3.

κατ' ἀρχὴν ἢ ὅλη ὁμάς νά συγχρονισθῇ πρὸς τὰς MM Ia ομάδας τῆς Κνωσοῦ. Ἐν τούτοις πρόκειται περὶ συνδέσεως, ἢ ὁποῖα ἔχει μόνον ἐνδεικτικὴν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα τῶν Γουρνῶν δὲν εἶναι σαφῶς γνωστά.

Ἡ παροῦσα πρόχους 7024 καθὼς καὶ ὁ ἀμφορεὺς 7043 (ἀμέσως κατωτέρω) συνδέονται ἀμεσώτερον πρὸς ἄλλα ἀγγεῖα τῆς ομάδος, διότι ἀποτελοῦν ἀπλᾶς παραλλαγάς, κατὰ τὴν τεχνικὴν ζωγραφήσεως, ὁμοίων ἀγγείων καὶ εἶναι προϊόντα τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν «ἐργαστήριον Γουρνῶν». Οὕτω ἐκ τῶν ὁμοίων ἀγγείων τῆς ομάδος, τὰ ὁποῖα φέρουν κόσμησιν λευκὴν γραμμικὴν ἐπὶ τοῦ μέλανος βερνικίου, καλύπτοντος κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὸ σῶμα αὐτῶν (πρβ. πίν. 9 - 12), μόνον τὸ 7024 ἔχει ἐπὶ πλεον καὶ μίαν ἐρυθρὰν ταινίαν, προφανῶς κατὰ μίμησιν τοῦ κνωσιακοῦ ρυθμοῦ¹. Ἡ ποιότης (καὶ ἡ ἀπόχρωσις) τοῦ ἐρυθροῦ εἶναι ἀκριβῶς ὁμοία πρὸς τὴν τῶν προηγουμένων ἀγγείων. Ἀποδεικνύεται ἐπομένως ὅτι παραλλήλως πρὸς τὰ ὀλίγα εἰσηγμένα ἀγγεῖα τοῦ πλουσιωτέρου πολυχρώμου ρυθμοῦ ὑπάρχουν καὶ μιμήσεις τῆς κνωσιακῆς πολυχρωμίας εἰς συνήθεις τύπους ἀγγείων τοῦ τοπικοῦ ἐργαστηρίου. Ἄρα καὶ τὰ ὅμοια πρὸς τὰ πολύχρωμα ἐντόπια εἶναι σύγχρονα τῶν MM Ia τῆς Κνωσοῦ.

Ἀ μ φ ο ρ ί σ κ ο ς 7043 (Γ ο ὕ ρ ν ε ς 19) (πίν. 33)².

Ὅ,τι ἐλέχθη διὰ τὸ προηγούμενον ἰσχύει καὶ διὰ τὸ παρὸν ἀγγεῖον. Ἡ κόσμησις εἶναι ὁμοία ἀλλὰ πλουσιωτέρα, τὸ δὲ ἐρυθρὸν εἶναι ἐδῶ ἀνοικτότερον, σχεδὸν πορτοκαλλόχρουν. Ὅμοιον, μὲ τεχνικὴν ζωγραφήσεως λευκὴν ἐπὶ μέλανος, εἶναι τὸ 7030 (Γοῦρνες 12)³ (πίν. 21), καὶ τὸ 6949 (πίν. 23), τοῦ ὁποῖου τὸ σῶμα ἐκαλύπτετο μὲ σκοτεινὸν βερνίκιον, ἴσως ἄνευ ἄλλης κοσμήσεως, ἐνῶ τὰ 6947 καὶ 6948 (πίν. 22) εἶναι παραλλαγὴ μὲν τοῦ τύπου, διότι αἱ λαβαὶ ἐκκινοῦν ἀπὸ τοῦ στομίου, κατὰ δὲ τὴν κατασκευὴν εἶναι πρόχειρα καὶ ἀκόσμητα ὑποκατάστατα τῶν περισσότερον φροντισμένων παραδειγμάτων. Τὸ σχῆμα τοῦ ἀμφορέως μὲ καθέτους λαβὰς ἐπικρατεῖ (ἢ δημιουργεῖται) μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς MM ἐποχῆς, ἀποβαίνει δὲ τυπικὸν σχῆμα τοῦ καμαραῖκοῦ ρυθμοῦ τῆς ἀκμῆς, κυρίως ἐν Φαιστῷ (MM II)⁴.

1 Ὁ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, ἑ.ἀ., ἀναφέρει τὸ χρῶμα ὡς «χρυσοειδές», τοῦτο εἶναι ὅμως σαφῶς ἐρυθρὸν-κεραμόχρουν καὶ σφίζεται ἀρκούντως.

2 Γοῦρνες II, 52 καὶ πίν. 3.

3 Γοῦρνες II, 49 καὶ πίν. 3.

4 Βλ. Kamares-Stil 63, 113, 118, 195, 283.

Ἡ κόσμησις τοῦ ἀμφορίσκου 7043 καὶ κυρίως τὸ λοξὸν θέμα τοῦ σώματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἐρυθρὰν ταινίαν πλακισομένην ὑπὸ ζευγῶν λευκῶν, ἔχει ἀκριβὲς παράλληλον εἰς τὸ κύπελλον μὲ δισκοειδῆ βάσιν τοῦ Vat Room Deposit τῆς Κνωσοῦ (βλ. σ. 11 σημ. 4). Ἐπομένως καὶ διὰ τὴν κόσμησιν χρονολογεῖται ἀσφαλῶς ὁ ἀμφορίσκος εἰς τὴν MM Ia κνωσιακὴν περίοδον. Ὡς σημειωθῇ ὅτι αἱ λοξαὶ κοσμήσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ (Torsion, συστροφή) ἐντοπίζονται ἀσφαλῶς εἰς τὴν βαθμίδα τῆς πρωίμου πολυχρωμίας¹.

Ἀγγεῖα τραχωτά (barbotine).

Τεμάχιον πολυχρώμου κυπέλλου 7015 (πίν. 34).

Ἡ ἀρχικὴ μορφή ἦτο πιθανῶς μονώτου κυπέλλου, μὲ σχεδὸν κυλινδρικὸν σῶμα. Συγγενῇ κατὰ τὸ σχῆμα εἶναι τὰ δύο ΠΜ I κύπελλα ἐκ Λεβήνας - Γεροκάμπου² καὶ ὠριμα καμαραϊκὰ τῆς Φαιστοῦ³. Ἐκ τῆς MM Ia περιόδου, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει τὸ τεμάχιον τῶν Γουρνῶν, οὐδὲν ἄλλο παράδειγμα εἶναι γνωστὸν⁴.

Ἡ πολυχρωμὸς κόσμησις τοῦ τεμαχίου τῶν Γουρνῶν ἔχει ἀντίστοιχον τὴν κόσμησιν τῆς γεφυροστόμου πρόχου 160 τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, προερχομένης ἐκ Μόχλου, ἡ ὁποία χρονολογεῖται εἰς τὴν βαθμίδα τῆς πρωίμου πολυχρωμίας⁵. Συγγενεῖς κοσμήσεις δὲν ἀπολείπουν εἰς τὰς MM Ia ομάδας τῆς Κνωσοῦ⁶.

Ὁ συνδυασμὸς πολυχρώμου καὶ τραχωτῆς κοσμήσεως χαρακτηρίζει κυρίως τὴν ἐπομένην φάσιν ἐξελίξεως τῆς μινωικῆς κεραμικῆς (MM Ib). Τὸ τεμάχιον τῶν Γουρνῶν δὲν δύναται ἐν τούτοις νὰ εἶναι τόσον προχωρημένον· ἀφ' ἐνὸς ἡ κόσμησις (καὶ ἡ σύνταξις) τῶν λευκῶν καὶ ἐρυθρῶν ταινιῶν εἶναι τυπικὴ MM Ia, ἀφ' ἑτέρου ἡ κοκκιδωτὴ τράχωσις ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰ κύπελλα 7008 καὶ 7009

1 Περὶ συστροφῆς (Torsion) πρβ. Kamares-Stil, 194-5, 199, 221-2, 237-8, 320-21, 327, 335-6.

2 Βλ. Kamares-Stil, 63 καὶ σημ. III 108.

3 Βλ. Kamares-Stil 287 (Vapheio-Typus), πρβ. Φαιστιακά, 96-97 (κύπελλα).

4 Τὰ συγγενέστερα κατὰ τὸ σχῆμα εἶναι τὸ ἄωτον 8677 ἀπὸ τὰ Μάλια, Nécropoles I, πίν. IV καὶ τὸ πολυχρωμὸν δῖωτον «καλαθάκι» 4738 ἀπὸ τὸ Παλαίκαστρο, BSA Suppl. I, πίν. VIII A (πρβ. Kamares-Stil, 237-8).

5 ΖΩΗΣ, Χαριστήριον εἰς Ἀ.Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ', πίν. XL β. Ἡ ἀναπαράστασις πίν. XLII αὐτόθι πρέπει νὰ χρησιμοποιῇται μετὰ προσοχῆς, διότι τὸ καὶ ἄλλως μέτριον σχέδιον ὑπέστη τὴν ἐπέμβασιν τοῦ τσιγκογράφου μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γίνῃ σύγχυσις τοῦ ἐρυθροῦ τῆς κοσμήσεως καὶ τοῦ μέλανος τοῦ ἐδάφους. Ἐρυθραὶ εἶναι αἱ ταινίαι αἱ ἀμέσως πλακισοῦσαι τὰς ἐν εἶδει κλίμακος λευκάς καὶ ἡ ὀρίζοντιος ὑπὸ τὸ χεῖλος, ἐνῶ αἱ πλατεῖαι τοῦ αὐτοῦ τόνου μεταξὺ τῶν λευκῶν εἶναι πράγματι μέλαν ἐδάφος.

6 Βλ. MACKENJIE, JHS 26, 1906, πίν. VII ἰδίᾳ ὁ ἀρ. 5. Πρβ. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. 122 καὶ σημ. 11-12.

(βλ. κατωτέρω), τὰ ὁποῖα εἶναι ὁπωσδήποτε MM Ia. Ἐπίσης πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ λευκὸν τοῦ τεμαχίου εἶναι πράγματι κίτρινον-κρέμ (ἐλαφρῶς ροδίζον), ἐνῶ εἰς τὸν πρώιμον πολυχρῶμον ρυθμὸν (MM Ib) ἔχει ἐπικρατήσῃ πλέον τὸ καθαυτὸ λευκὸν χρῶμα τῆς ὠρίμου MM ἐποχῆς¹.

Κύπελλα 7008 (Γοῦρνες 15) καὶ 7009 (πίν. 31)².

Τὰ ἄνω κύπελλα μὲ δισκοειδῆ βάσιν ἀποτελοῦν χαρακτηριστικὸν τύπον, ὁ ὁποῖος ἀπαντᾷ ἀφθόνως εἰς τὰς MM Ia ομάδας. Εἶναι ἡ νέα μορφή τῶν παλαιοτέρων egg-cups, χαρακτηριστικῶν τῶν ΠΜ II ρυθμῶν Κουμάσας καὶ Βασιλικῆς. Ἦδη εἰς τὴν ομάδα τοῦ Πύργου (ΠΜ I - ΠΜ IIa) ὑπάρχουν τὰ ἀρχαιότατα παραδείγματα ὁμοίων ἀγγείων. Ἡ ἀπουσία τῶν ἀπὸ τὰς ομάδας τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (ΠΜ III) ὁφείλεται ἴσως εἰς τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ἐχρησιμοποιήθησαν κατὰ τὴν ΠΜ III ἐποχὴν ἄλλοι τύποι κυπέλλων, ἐνῶ εἰς τὴν Κεντρικὴν (Μάλια, Κνωσός, Τύλισος) ὁ ΠΜ II τύπος ἐξελίσσεται κανονικῶς εἰς τὸν MM Ia. Ἀσφαλῶς μία εἰδικὴ ἔρευνα τοῦ τύπου τῶν ἁνθῶν κυπέλλων μετὰ ποδὸς ἢ δισκοειδοῦς βάσεως ἀρκετὰ θὰ εἶχε νὰ διδάξῃ περὶ τῆς χρονολογίας καὶ τῶν σχέσεων τῶν διαφόρων μινωικῶν κέντρων κατὰ τὰς πρώιμους ἐποχάς³.

Ἡ κόσμησις τῶν κυπέλλων τῶν Γουρνῶν, ἀνοικτὴ ἐπὶ σκοτεινοῦ, εἶναι ἀντίστοιχος ἀλλὰ πλουσιωτέρα τῆς τῶν ὁμοίων κνωσιακῶν⁴, διότι αἱ πλατεῖαι ἀνοικταὶ ταινίαι, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐξηρηγμέναι, πλαισιοῦνται ὑπὸ στενῶν λευκῶν, ἐπὶ πλέον δὲ φέρουν τὴν τραχωτὴν κόσμησιν. Ἡ τράχωσις ἐνταῦθα ἀποτελεῖται ἀπὸ κανονικὰς σειρὰς μικρῶν ἐξαρμάτων κανονικοῦ σχήματος καὶ πρέπει νὰ ὀνομάζεται «κοκκιδωτὴ». Προφανῶς ἀποτελεῖ ἐξελίξιν τῆς ὀλίγον ἀρχαιοτέρας «κομβιωτῆς» τραχώσεως, ἀποτελουμένης ἀπὸ ὀλίγα ἀραιὰ ἐξάρματα μεγαλύτερου μεγέθους⁵. Τὰ κύπελλα τῆς Κνωσοῦ μὲ «τράχωσιν ἐπιφανείας» εἶναι πρόχειρα κατασκευάσματα⁶, γενικῶς δὲ τὰ κύπελλα μὲ δισκοειδῆ βάσιν εἶναι συνήθη προῖ-

1 Ἡ παρατήρησις αὕτη γίνεται μὲ ἐπιφύλαξιν, διότι συστηματικὴ ἔρευνα διὰ τὴν χρονολογίαν τῶν διαφόρων χρωμάτων (ἢ καὶ ἀπλῶς τοῦ σαφοῦς προσδιορισμοῦ τῶν) δὲν ἔχει γίνῃ ἀκόμη.

2 Γοῦρνες II, 51-52 καὶ πίν. 3. Γοῦρνες I, εἰκ. 3-4.

3 Βλ. πρὸς τὸ παρὸν Kamares-Stil, 42 (Doppelkonische Gefässe, c), 93, 101, 201, 240.

4 Πρβ. MACKENZIE, JHS 23, 1903, εἰκ. 1 καὶ πίν. IX, τοῦ αὐτοῦ, JHS 26, 1906, πίν. X. Ὁμοία καὶ εἰς τὰς ἄλλας κνωσιακὰς ομάδας, ἐπίσης εἰς Μάλια καὶ Τύλισον.

5 Πρβ. Kamares-Stil, 194.

6 MACKENZIE, JHS 23, 1903, εἰκ. 1 ἀρ. 5-6. Ὁμοίον κύπελλον μὲ τὴν αὐτὴν τράχωσιν, κανονικώτερον δισκοειδῆ πόδα, τετράλοβον στόμιον καὶ σκοτεινὴν κόσμησιν (ταινία ἐσωτερικῶς τοῦ χεῖλους καὶ ἄτακτος κόσμησις ἐξωτερικῶς) εἶναι τὸ 2753 ἐκ τῆς ομάδος τῆς «Βορείου συνοικίας τῆς πόλεως» (ἀδημοσίευτον).

όντα τῆς σειρᾶς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ξεχωρίζουν κατὰ τὴν ποιότητα μόνον τὰ ὀλίγα πολυχρώμα (πρβ. ἄνωτέρω) καὶ τὰ παρόντα δύο τραχωτὰ τῶν Γουρνῶν.

Τεχνικῶς, ἤτοι κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ βερνικίου καὶ τὸ ἐπιμελεημένον τῆς κατασκευῆς, τὰ δύο κύπελλα ὁμοιάζουν πολὺ πρὸς τὴν προχουν 7066 (ἀμέσως κατωτέρω) καὶ πρέπει ἐπομένως, ὅπως ἐκείνη, νὰ θεωρηθοῦν προϊόντα τοῦ τοπικοῦ ἐργαστηρίου.

4. Π ρ ό χ ο υ ς 7066 (Γ ο ὕ ρ ν ε ς 20) (πίν. 32)¹.

Πρόχοι μὲ πλαγίαν λαβὴν, ὡς ἡ παροῦσα, εἶναι μὲν τυπικαὶ εἰς τὴν ὁμάδα τῶν Γουρνῶν (πρβ. πίν. 6) ἀλλὰ παντελῶς ἄγνωστοι εἰς τὰ ἄλλα μινωικὰ κέντρα. Γενικῶς αἱ μικροσκοπικαὶ πρόχοι τῶν Γουρνῶν παρουσιάζουν ἐξαιρετικὴν ποικιλίαν εἰς τὰ σχήματα, πολλὰ τῶν ὁποίων εἶναι μοναδικά, μὴ ἀπαντῶντα εἰς ἄλλους τόπους. Τοῦτο δὲν σημαίνει βεβαίως ὅτι τὰ σχήματα αὐτὰ ἐφευρίσκοντο εἰδικῶς διὰ τοὺς νεκροὺς τοῦ μικροῦ νεκροταφείου ἐνὸς ἀσημάντου συνοικισμοῦ, καὶ μάλιστα εἰς τόσον μικρὰς διαστάσεις, ἀλλὰ προφανῶς ἀποτελοῦν μιμήσεις, ἀπεικασματα πραγματικῶν σκευῶν κανονικοῦ μεγέθους· διὰ τοὺς νεκροὺς ἤρκουν τὰ εὐτελῆ αὐτὰ ἀπεικασματα, ἐνῶ τὰ πραγματικὰ ἀγγεῖα παρέμενον διὰ τοὺς ζῶντας². Ἀρκετὰ τῶν σχημάτων τούτων εἶναι προφανῶς κατὰ μίμησιν μεταλλίνων προτύπων. Αἱ ταινιωταὶ λαβαί, τὰ τρίλοβα στόμια, ἡ ἀπότομος γωνιώσις, εἶναι μερικὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ὑποδεικνύουν ἀσφαλῶς τὴν μίμησιν τῶν μεταλλίνων. Ἡ ἀνυπαρξία μεγαλυτέρων ὁμοίων ἀγγείων ἐκ πηλοῦ σημαίνει προφανῶς ὅτι τὰ μετάλλινα ἀγγεῖα ἀντεγράφοντο μόνον εἰς τὰ μικροσκοπικὰ κτερισματικὰ καὶ ἀφιερωματικὰ ἀγγεῖα τῶν νεκρῶν καὶ ὄχι εἰς τὰ ἀγγεῖα συνήθους χρήσεως τῶν ζώντων³.

Ἡ κόσμησις τῆς πρόχου 7066 συνάπτει αὐτὴν πρὸς χρονολογημένα ἀγγεῖα καὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Οὕτω τὰ ἐπιμήκη γραπτὰ μοτίβα τῆς κοιλίας ἀπαντοῦν εἰς συγγενεῖς μορφὰς ἀφ' ἐνὸς ἐπὶ τεμαχίου τῆς Κνωσοῦ⁴ καὶ ἀφ' ἐτέρου ἐπὶ ἀγγείου τοῦ Παλαικάστρου⁵. Ὅμοίως τὰ λευκὰ στιγμωτὰ

¹ Γοῦρνες II, 53 καὶ πίν. 3.

² Πρβ. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΝ, Γοῦρνες II, 49.

³ Ἡ παρατήρησις αὕτη ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὰ σχήματα τῶν ἀγγείων τῶν Γουρνῶν. Μεταλλικαὶ ἐπιδράσεις εἶναι γνωσταὶ ἀπὸ ὅλας τὰς περιόδους τῆς μινωικῆς κεραμεικῆς· ἐν τούτοις τὰ πηλῖνα ἀγγεῖα τῶν συνήθων χρήσεων ὑπακούουν κατ' ἀνάγκην εἰς ἰδίους νόμους ἐξελέξεως τῶν σχημάτων.

⁴ Kamares-Stil, 196 (Dreihenklige Kanne).

⁵ Kamares-Stil, 236 (d).

τόξα, απαντώντα ήδη εις τὴν ΠΜ ΙΙΙ κεραμεικὴν τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης¹, ἐμφανίζονται ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου τοῦ Παλαικάστρου ὡς πλαισιοῦν στοιχεῖον τῶν ἐρυθρῶν θεμάτων, ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς πρόχου τῶν Γουρνῶν ἐπὶ τοῦ κύπελλου 8866 τῆς Κνωσοῦ². Ἡ τραχωτὴ κόσμησις τῆς πρόχου, ἀποτελουμένη ἀπὸ λεπτὰς ἀναγλύφους, κεκινημένας γραμμὰς ἔχει ἐπίσης παράλληλα εἰς τὴν ΜΜ Ια κεραμεικὴν τῆς Κνωσοῦ³.

Πρόχοι διαφορῶν τύπων.

Πρόχοι 6922 καὶ 7065 (πίν. 17).

Ἀρχικῶς εἶχον ἀμφότερα τὰ ἀγγεῖα στόμιον μὲ ὀριζόντιον πεπλατυσμένην ἀπόληξιν. Εἶναι εἰσηγμένα κνωσιακά, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ὕπαρξιν ὁμοίων εἰς ΜΜ Ι ὁμάδας τῆς Κνωσοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων δημοσιεύομεν τὸ 8382 (πίν. 17), προερχόμενον ἐκ τῆς «Δυτικῆς οἰκίας», ἀνασκαφῆς τοῦ ἔτους 1926 (ἐνδείξις εὐρετηρίου)⁴. Τὰ ἔχνη τοῦ τροχοῦ εἶναι σαφῆ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου τούτου, καλυπτομένου ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ σκοτεινοῦ ἐπιχρίσματος μετὰ φλογώσεως. Ὁμοίως διακρίνονται ἔχνη τροχοῦ ἐπὶ τῆς μεγαλυτέρας τῶν πρόχων τῶν Γουρνῶν, φερούσης ἐπίσης σκοτεινὸν ἐπίχρισμα μὲ ἐξαίρεσιν τοῦ λαιμοῦ. Καὶ τὰ ἀγγεῖα αὐτά, τὰ ὅποια εἶναι μεγαλυτέρου μεγέθους, ἀποτελοῦν μίμησιν μεταλλικοῦ τύπου, ὅπως δεικνύει κυρίως ἡ διαμόρφωσις τοῦ στομίου καὶ τῆς λαβῆς τοῦ κνωσιακοῦ παραδείγματος 8382.

1 Ζηῆς, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΚΑ'.

2 PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30, πίν. XII b 9. Ζηῆς, ἔ. ἀ. πίν. ΚΘ' ἀρ. 2.

3 Palace IV 1, εἰκ. 54.

4 Συμφώνως πρὸς τὰς ἐνδείξεις τοῦ εὐρετηρίου τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου προέρχονται ἐκ τῆς αὐτῆς «Δυτικῆς οἰκίας, 1926» τὰ δύο ΜΜ Ιβ κύπελλα 8391, 8388, Φαιστιακά, πίν. 25, καὶ τρίτον ἀδημοσίευτον τὸ 8384, τὸ ὅποιον εἶναι ἐπίσης μᾶλλον ΜΜ Ιβ. Ὀλίγαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἀνασκαφῆς παρέχονται ἐν Palace II, 366 κ.έ., ὅπου δημοσιεύεται τὸ πρῶτον τὸ κύπελλον 8388 (εἰκ. 205). Πρόκειται πράγματι περὶ δύο οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ΜΜ ΙΙΙ. ΜΜ Ι κεραμεικὴ εὐρέθῃ ἀφθόνως ἐντὸς κτιστοῦ ἀποχετευτικοῦ ἀγωγοῦ ἀρχαιοτέρου τῶν οἰκιῶν. Ἐκ τῆς κεραμεικῆς αὐτῆς μόνον τὸ κύπελλον 8388 ἐδημοσιεύθη. Ἡ ἐτέρα κνωσιακὴ πρόχου ἀπεικονίζεται ὁμοῦ μετὰ τυπικῶν ΜΜ Ια ἀγγείων ἐν BSA 9, 1902-3 (EVANS) εἰκ. 74 b. Δύο ὅμοιοι πρόχοι εὐρέθησαν «ἐξωτερικῶς τοῦ τάφου Α» Βοροῦ, ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ ΑΔ 13, 1930-31, εἰκ. 23. Τὰ εὐρήματα τῶν τάφων Βοροῦ εἶναι κατὰ τὴν πλειονότητά των ΜΜ Ια. Διὰ τὸν τύπον τῆς πρόχου μὲ ὀριζόντιον στόμιον, μεταλλικοῦ σχήματος βλ. καὶ τὸ μικρὸν παράδειγμα αὐτ. εἰκ. 26.

Μικραὶ πρόχοι με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων
(πίν. 1-3 καὶ 7) ¹.

Τὰ τυπικώτερα καὶ πολυαριθμώτερα ἀγγεῖα τῆς ομάδος τῶν Γουρνῶν εἶναι αἱ προχοῖσκαὶ με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων· διὰ τοῦτο εἶναι ταῦτα ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς ομάδος. Παρ' ὅλον ὅτι τοιαῦται πρόχοι εἶναι παντελῶς ἄγνωστοι ἐξ ἄλλων τόπων, ἡ χρονολόγησίς των εἰς τὴν MM Ia περίοδον δὲν παρέχει δυσκολίας, διότι κατὰ τὸ σχῆμα, τὴν τεχνικὴν τοῦ πηλοῦ καὶ τῆς ζωγραφήσεως καὶ τὴν σύνταξιν τῆς κοσμήσεως (ἄξονικῶς εἰς τὴν ἐμπροσθίαν ὄψιν) ἔχουν ἀκριβεστάτην ἀντιστοιχίαν πρὸς τὰς MM Ia πρόχους τῆς Κνωσοῦ τὰς κοσμουμένας με θέμα «πεταλούδας» ².

Μικραὶ πρόχοι με κόσμησιν λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ.

Αἱ πέντε πρόχοι με λευκὴν γραμμικὴν κόσμησιν τῶν πινάκων 9-11 (καὶ ἡ ὁμοία με πολυχρῶμον κόσμησιν 7024 τοῦ πίνακος 12, βλ. ἀνωτ. σ. 11-12) διαφέρουν μὲν κατὰ τὸ σχῆμα τῶν πρόχων τῆς προηγούμενης τάξεως εἶναι ὅμως ἐπίσης χειροποίητοι, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀνοιχτοχρώμου πηλοῦ, κιτρινολεύκου ἕως ροδίζοντος, τὸ δὲ ἐπίχρυσμα, δι' οὗ καλύπτεται τὸ σῶμα αὐτῶν, εἶναι τὸ αὐτὸ καστανὸν ἕως μέλαν βερνίκιον, τὸ χρησιμοποιοῦθῆν διὰ τὴν σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοιχτοῦ κόσμησιν τῶν πρόχων με τὰ δισκία. Ἡ ὁμοίου σχήματος πρόχους 6997 (πίν. 12) φέρει μόνον καστανομέλαν ἐπίχρυσμα ἄνευ ἄλλης κοσμήσεως. Ἡ 7022 (πίν. 10) ἔχει λευκάς ὀριζοντίους ταινίας, ἐνῷ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες κοσμοῦνται με ομάδας παραλλήλων τοξοειδῶν ἢ δρεπανοειδῶν ταινιῶν. Ἡ 7017 (πίν. 9) ἔχει μίαν ομάδα ἐκ τεσσάρων τοξοειδῶν ἐμπρός, ἡ 7018 (πίν. 9) ἐπίσης μίαν ομάδα ἐμπρὸς ἐκ τριῶν γραμμῶν, ἡ 7020 (πίν. 11) μᾶλλον δύο ομάδας ἐκ τριῶν ταινιῶν, ἡ δὲ 7021 (πίν. 10) ἔχει τρεῖς ομάδας δρεπανοειδῶν, ἐκ τριῶν ταινιῶν ἐκάστη, συμμετρικῶς εἰς τὰς τρεῖς ὀψεις (πρβ. εὐθὺς κατωτέρω τὴν 7027).

Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῶν ἀγγείων τούτων, πλὴν τῶν ἤδη ἐξετασθέντων στοιχείων, χρήσιμος εἶναι ἡ κόσμησις τῆς τελευταίας κυρίως πρόχου 7021, διότι ὁμοία ἀκριβῶς κόσμησις ἀπαντᾷ καὶ εἰς ἀγγεῖα ἄλλων τόπων, χρονολογούμενα εὐχερῶς εἰς τὴν MM Ia περίοδον. Δημοσιεύομεν ἐν παράδειγμα ἀπὸ τὰ Γουρνιά καὶ δύο ἀπὸ τὴν Βασιλικὴν (πίν. 44 - 45) ³.

¹ Γοῦρνες I, 62 καὶ εἰκ. 3, ἀνω.

² Palace I, εἰκ. 117 a-b. Kamares-Stil, 188 κ.ε.

³ Βλ. Gournia 1908, πίν. VI ἀρ. 14, 15 (τὸ 3602 τοῦ ἡμετ. πίν. 44) καὶ 29 (τοῦτο καὶ εἰς τὸν ἐγχρῶμον

Προχοΐσκη 7027 (πίν. 11).

Τὸ ἀγγεῖον τοῦτο μὲ τὸ ἰδιάζον μεταλλικὸν σχῆμα (ἀπότομος γωνίωσις) εἶναι τεχνικῶς ὅμοιον πρὸς τὰ προηγούμενα (πηλὸς-ζωγράφησις). Εἶχεν ἀρχικῶς κόσμησιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ 7021 (πίν. 10), ἐκ τριῶν ομάδων παραλλήλων δρεπανοειδῶν γραμμῶν, ἀποτελουμένης ἐκ τεσσάρων γραμμῶν ἐκάστη. Ἐπομένως καὶ τούτου ἡ χρονολόγησις εἶναι προφανής.

Μικραὶ πρόχοι μὲ πλαγίαν λαβήν (πίν. 6).

Αἱ πρόχοι αὗται χρονολογοῦνται ἀσφαλῶς εἰς τὴν MM Ia περίοδον, διότι ἀφ' ἑνὸς εἶναι ὁμοιόταται κατὰ τὴν τεχνικὴν τῆς κατασκευῆς, τὴν ποιότητα πηλοῦ καὶ βερνικίου, τὸ μέγεθος, πρὸς τὰς πρόχους μὲ κόσμησιν δισκίων, καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι ἡ ὁμοία τραχωτὴ 7066 (βλ. ἀνωτέρω) χρονολογεῖται ἀσφαλῶς εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἕνεκα τῆς κοσμήσεως.

Πρόχους 7067 (Γοῦρνες 1) (πίν. 5).

Ἡ κόσμησις τοῦ ἀγγείου τούτου μὲ ομάδας ἐκ καθέτων ταινιῶν εἶναι τυπικὴ τῆς MM Ia περιόδου καὶ ἀπαντᾷ τόσον σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ ὅσον καὶ ἀνοικτὴ ἐπὶ σκοτεινοῦ¹. Πρὸς τὴν πρόχουν 7067 συνάπτονται ἡ 6943 μὲ πλατείας ταινίας (πίν. 5) καὶ τὸ προχειρότερον παράδειγμα 7034 (πίν. 3).

Ἀγγεῖα ἔχοντα κόσμησιν συστροφῆς.

Τρίωτος προχοΐσκη 7023 καὶ ἀμφορίσκος 7030 (Γοῦρνες 12) (πίν. 21)².

Ἡ κάθετος διάταξις ομάδων παραλλήλων γραμμῶν εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ τυπικὰ

πίνακα D ἀρ. 1). Τῆς Βασιλικῆς τὰ παραδείγματα βλ. ἐν Vasiliki-Report 1906, εἰκ. 11 καὶ MARAGHIANNIS II, πίν. XXIV 11 καὶ 13 (ἐκ τῆς οἰκίας Β' ὅπου εὐρέθησαν τέσσαρα). Ἄλλα ὅμοια: Sphoungaras, εἰκ. 30 g. Mallia, Necropoles I, πίν. XIII b καὶ σ. 45. Maisons I, πίν. XXVII ἀνω δεξιὰ καὶ σ. 54-55. Maisons II, πίν. XLIV 4 καὶ σ. 115. Ἀρκετὰ καὶ τὰ ἀδημοσίευτα τῶν τελευταίων ἀνασκαφῶν. Ἐπίσης πρβ. τὴν τεῖοδόχην τοῦ Μόχλου 5543, Mochlos II εἰκ. 33 καὶ 32 ἀρ. XIII h.

1 Βλ. π.χ. Grande Tomba, εἰκ. 150 a, 154 (τὸ αὐτὸ ἐν Museo Pigorini, πίν. XIX), καὶ τὰ πολύχρωμα αὐτόθι εἰκ. 157 καὶ πίν. XVIII. Museo Pigorini, πίν. VII μέσον ἀριστερά. MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. IX 14. Palace I, εἰκ. 53 ἀρ. 7. VTM, πίν. XIX ἀρ. 4163. Τύλισος II, πίν. XVII 2 f. Ὁμοιότατον εἶναι τὸ ἔτι μικρότερον προχοΐδιον 4163 τῆς Κουμάσας, VTM πίν. XIX, τοῦ ὁποίου αἱ ταινίαι εἶναι ἀνὰ δύο καὶ ἔχουν ἑλαφρὰν συστροφικὴν φορὰν.

2 Ἀμφορίσκος: Γοῦρνες I, εἰκ. 4 καὶ Γοῦρνες II, 49 καὶ πίν. 3.

συντακτικά φαινόμενα τῆς κοσμηματικῆς τοῦ MM Ia ρυθμοῦ, τὸ ὁποῖον ἔχει τὰς ρίζας του εἰς τὸν ΠΜ I ρυθμὸν Ἀγίου Ὀνουφρίου. Αἱ αὐταὶ ομάδες ἐμφανίζονται συχνότερον εἰς πλαγίαν διάταξιν, ἀποτελοῦσαι οὕτω ἔκφρασιν τῆς νέας διακοσμητικῆς ἀρχῆς τῆς συστροφῆς (Torsion), ἡ ὁποία κυρίως χαρακτηρίζει τὴν MM Ia κεραμεικὴν¹. Εἰς τὰ δύο παραδείγματα τοῦ πίνακος 21 αἱ ταινίαι εἶναι λευκαὶ ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐπιχρίσματος. Ἡ τεχνικὴ τῆς κατασκευῆς καὶ τῆς ζωγραφήσεως τῶν ἀγγείων τούτων εἶναι ἀκριβῶς ὁμοία μετὰ τὴν τῶν ἤδη ἐξετασθέντων τῶν πινάκων 9 - 11. Ἄς σημειωθῇ ὅτι καὶ τὸ σχῆμα τῆς τριώτου πρόχου εἶναι τυπικὸν MM Ia-β².

Πρόχοι ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ.

Ἐρυθροὶ μικροὶ πρόχοι μεταλλικῶν σχημάτων.

Εἰς τοὺς πίνακας δημοσιεύονται ἑνδεκα πρόχοι ἐξ ἐρυθροῦ-κεραμόχρου πηλοῦ ἄνευ γραπτῆς κοσμήσεως. Ἡ 6936 (πίν. 6) εἶναι ραμφόστομος μετὰ πλαγίαν λαβὴν, προχειρότερον ἀντίτυπον τῶν γραπτῶν πρόχων τοῦ αὐτοῦ τύπου. Αἱ λοιπαὶ δέκα (πίν. 7, πᾶσαι πλὴν τῶν 6932 καὶ 6996 καὶ πίν. 8 πᾶσαι) ἔχουν κάθετον λαβὴν καὶ ἐπὶ μέρους σχήματα ὅσα καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν. Ἡ ἐπιφάνεια εἶναι ἄλλοτε ἐπεξεργασμένη (ἐπίχρισμα, στίλβωσις) καὶ ἄλλοτε ὄχι. Ἄλλαι εἶναι χειροποίητοι, ἐνῶ εἰς ἄλλας, παρὰ τὴν σμικρότητά των, εἶναι λίαν ἐμφανῆ τὰ ἔχνη τοῦ τροχοῦ. Εἶναι προφανές, ὅτι ἰδίως αὐταὶ αἱ μικροὶ ἐρυθροὶ πρόχοι εἶναι μιμήσεις μεταλλίνων προτύπων. Τὰ τρίλοβα στόμια, τὰ περιέργως καμπυλούμενα σώματα, ἡ ἀπότομος ὀριζήντιος ἀπόληξις τοῦ σχήματος ἄνω ἢ κάτω, αἱ κεκλιμέναι, μετὰ μεγάλην καμπύλην τοξώσεως, λαβαί, οἱ πλαστικοὶ ὀφθαλμοί, εἶναι στοιχεῖα ἰδιάζοντα προφανῶς εἰς τὰ μεταλλικὰ πρότυπα. Ἡ χρῆσις ἐρυθροῦ πηλοῦ, ἀντὶ τοῦ συνήθους κιτρίνου, καὶ ἡ ἐπάλειψις τῆς ἐπιφανείας δι' ἐπιχρίσματος ἐπίσης ἐρυθροῦ, ἐνίοτε μάλιστα στίλβουμένου, ὥστε νὰ προσδοθῇ λάμψις, μαρτυροῦν ὅτι πράγματι μεταλλικὰ ἦσαν τὰ πρότυπα, καὶ δὴ χαλκᾶ. Ἡ σύνδεσις τῶν παραδειγμάτων τῆς παρούσης κατηγορίας πρὸς ἤδη ἐξετασθέντα καὶ χρονολογηθέντα μαρτυρεῖ ὅτι καὶ ταῦτα ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, ἥτοι τὴν MM Ia (περισσότερα στοιχεῖα διὰ τὰ ἐπὶ μέρους παραδείγματα εἰς τὸν Κατάλογον).

1 Βλ. ἀνωτ. σ. 13 σημ. 1. Ὁμοίαι κοσμήσεις συστροφῆς λευκαὶ ἐπὶ σκοτεινοῦ εἰς καλῶς χρονολογημένα MM Ia σύνολα: MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. X 7 (Κνωσὸς) καὶ ASAtene 1957-58, σ. 350, εἰκ. 209 A f (Πατερικίες, πλησίον τῆς Φαιστοῦ).

2 Πρβ. Φαιστικά, 70, 78, 83. Ὁ τύπος συνεχίζεται εἰς τὸν ὄριμον ρυθμὸν, πρβ. αὐτόθι 92. Kamares-Stil, 196, 281.

Πρόχοι έρυθραί έστιλβωμένοι.

Δύο πρόχοι μεγαλύτερου μεγέθους, αί 6926 καί 6927 (πίν. 20), επίσης έρυθραί, είναι χειροποίητοι καί έχουν την έπιφάνειαν έστιλβωμένην, μάλλον άμελώς, δια καθέτου φορᾶς τοῦ στιλβωτήρος. Καί τὰ δύο άγγεία έχουν ιδιάζον σχῆμα έκαστον. Είναι όπωςδήποτε, παρὰ τὸ μεγαλύτερον μέγεθος των, προχειροτέρας κατασκευῆς. Τῆς 6926 τὸ σχῆμα πρέπει νά θεωρηθῇ άσφαλῶς MM Ια. Δέν άφίσταται έξ άλλου τοῦτο πολὺ άπό τοῦ σχήματος άλλων πρόχων τῶν Γουρνῶν, όπως τῆς πολυχρώμου 7028 (πίν. 36), τῆς πρόχου 7042 (πίν. 16) κλπ. Έπομένως καί τὸ όμοιον κατὰ τήν τεχνικήν 6927 πρέπει νά χρονολογηθῇ εἰς τήν αὐτήν έποχήν.

Πρόχοι γραπταί ιδιαζόντων τύπων.

Γραπτὴ μικρὰ πρόχους 7042 (πίν. 16).

Τὸ άγγεῖον είναι άπό τὰ περισσότερον ενδιαφέροντα τῶν Γουρνῶν. Τεχνικῶς (ποιότης πηλοῦ καί βερνικίου, τρόπος κατασκευῆς) είναι άκριβῶς όμοιον πρὸς τὰς μικρὰς πρόχους με κόσμησιν σκοτεινὴν ἐπὶ άνοικτοῦ, έπομένως δια μόνης τῆς παρατηρήσεως αὐτῆς χρονολογεῖται εἰς τήν αὐτήν έποχήν. Άλλά καί τὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα τῆς κοσμήσεως (ἡ όποία ὡς σύνολον είναι μοναδική) είναι τυπικώτατα MM Ια. Περὶ τῶν ομάδων έκ παραλλήλων καθέτων γραμμῶν ὠμιλήσαμεν ἤδη (άνωτέρω σ. 18 καί σημ. 1). Ὡς σημειωθῇ ἡ άπολύτως άξονική-τεκτονική σύνταξις τῶν ομάδων αὐτῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος άγγείου. Τὰ σχεδὸν φυτικά θέματα με τήν συστροφικήν, δυναμικήν φορὰν πρὸς τὰ δεξιὰ είναι πάλιν κατὰ τὸν χαρακτήρα τυπικῶς MM Ια, χρονολογοῦνται δὲ καλῶς άφ' ένός ὡς συγγενῇ τῶν ομάδων παραλλήλων δρεπανοειδῶν γραμμῶν (βλ. άνωτ. σ. 17-18 καί σ. 17 σημ. 3) καί άφ' έτέρου, διότι ὅμοια άπαντοῦν ἐπὶ πολυχρώμου κνωσιακοῦ ὀστράκου τοῦ πρωίμου πολυχρώμου ρυθμοῦ¹.

Γραπτὴ μικρὰ πρόχους 7033 (πίν. 13).

Ἡ παροῦσα πρόχους έχει καί τὸ σχῆμα καί τήν κόσμησιν ιδιάζουσιν. Ένθυμίζει κάπως πρόχους τοῦ ρυθμοῦ Κουμάσας άλλ' όπωςδήποτε δέν συνάπτεται ρυθμολογικῶς πρὸς εκείνας. Κατὰ τὸ σχῆμα, πλὴν τοῦ έπομένου 7070, τὰ συγ-

¹ PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30, πίν. XIV 7. Πρβ. Kamares-Stil, 211 («feathery design»). Βλ. επίσης τὰς προχωρημένας ΠΜ ΙΙΙ κοσμήσεις τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης ἐν ΖΩΗΣ, Πρακτικά Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. KB άρ. 65-67.

γενέστερα είναι πάλιν άγγεΐα τών Γουρνών, όπως τὸ 7027 (πίν. 11, άνωτ. σ. 18) καὶ 7029 (πίν. 7) με' όμοίως χαμηλόν σῶμα καὶ εὐρύτατον πυθμένα. Κατὰ τήν κόσμησιν συγγενές είναι μόνον τὸ 7042 (πίν. 16, άνωτ. σ. 20). Ἀποφασιστικώτερας σημασίας διὰ τήν χρονολόγησιν είναι ἡ σύνταξις τῆς κοσμήσεως, αποτελούσης «διπλῆν συστροφῆν». Πλὴν τῆς καθ'αυτὸ συστροφῆς, ἐκφραζομένης διὰ τών λοξῶν πλατειῶν ταινιῶν, ὑπάρχει καὶ δευτερεύουσα ἀντίρροπος συστροφικὴ κίνησις εἰς τὰς ομάδας τών μικροτέρων παραλλήλων ταινιῶν, χαρακτηριστικὰ δηλαδή τῆς MM Ia κοσμηματικῆς¹.

Γραπτὴ μικρὰ πρόχους 7070 (πίν. 13).

Κατὰ τὸ σχῆμα συγγενεὺς πρὸς τήν προηγουμένην. Ἡ κόσμησις εἰς διάταξιν «τριγλῦφον καὶ μετοπῶν» είναι τυπικὴ τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (ΠΜ III). Διὰ τοῦτο δὲν είναι δυνατόν νὰ χρονολογηθῇ τὸ άγγεΐον πέρα τῆς ἀρχικῆς φάσεως τῆς MM Ia ἐποχῆς τῆς Κεντρικῆς Κρήτης, τῆς ὁποίας μόλις τώρα ἀρχίζουν νὰ γίνωνται καλύτερον γνωστὰ τὰ κεραμεϊκὰ κατάλοιπα². Τὸ άγγεΐον είναι ἀπὸ τήν ἄποψιν αὐτὴν σημαντικόν, διότι είναι ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἀκέραια τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ, τὰ ὁποία εὐρέθησαν εἰς τήν Κεντρικὴν Κρήτην.

Ἄλλα άγγεΐα

Μικρὰ κωνικὰ ποτήρια (πίν. 29 καὶ 30).

Τὰ μικροσκοπικὰ κωνικὰ ποτήρια τών πινάκων 29 καὶ 30 ἀνήκουν μὲν εἰς τὸν συνήθη τύπον τών tumblers, χαρακτηριστικόν τῆς MM Ia ἐποχῆς καὶ εἰς τήν Νότιον καὶ εἰς τήν Βόρειον καὶ εἰς τήν Ἀνατολικὴν Κρήτην³, εἰς τήν παροῦσαν ὅμως μικρογραφικὴν μορφήν με' μονόχρωμον ἢ φλογωτὴν ἐμφάνισιν ἰδιάζουσιν εἰς τήν ομάδα τών Γουρνών. Ὅτι καὶ ταῦτα ἀνήκουν εἰς τήν ἰδίαν MM Ia ἐποχὴν δεικνύει, πλὴν τοῦ σχήματος, τὸ γεγονός' ὅτι τὰ τρία είναι τροχήλατα, ἂν καὶ ἡ διὰ τοῦ τροχοῦ κατασκευὴ τόσο μικρῶν άγγείων γεννᾷ ἀπορίαν.

1 Πρβ. διὰ τὰς ἀντιρρόπους κινήσεις Kamares-Stil, 231 (weissbemalter Becher), 254-55.

2 Βλ. ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, 141 κ.έ. Διὰ τήν κόσμησιν, αὐτόθι πίν. ΙΘ' άρ. 28.

3 Πρβ. Kamares-Stil, 201 καὶ σημ. VII 50, 231-2, 288. Ν. Κρήτη (MM Ia-β): VTM, πίν. IX 6863 καὶ 6862, πίν. XXXVI 5099 καὶ 5108 (τὸ ἐν με' κυρτούμενον, τὸ ἕτερον με' κοῖλον περίγραμμα). BCH 84, 1960, σ. 844, εἰκ. 7 μεσαία σειρά, δεύτερον ἐκ δεξιῶν.

Μόνωτα κύπελλα (πίν. 25 - 28).

Ο τύπος του γωνιωτού κυπέλλου, με καμπύλα (κοίλα) τοιχώματα, αντιπροσωπευόμενος εις Γούρνες δια τριῶν ὁμοίων παραδειγμάτων, εἶναι καθ'αυτὸ MM, κυρίως δὲ ἀπαντᾷ εἰς τὰς φάσεις ἀκμῆς τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ (MM Ιβ-ΙΙ). Προφανῶς διεμορφώθη κατὰ τὴν MM Ια ἐποχὴν. Συγγενῇ εἶναι τὰ παραδείγματα τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ με τοιχώματα κάθετα ἢ λοξά (στενούμενα ἄνω)¹. Ὅτι τὰ παραδείγματα τῶν Γουρνῶν πρέπει νὰ χρονολογηθοῦν εἰς πρῶτον MM φάσιν (Ια ἢ τὸ πολὺ Ιβ) δεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς τὴν «πρώτην ἐποχὴν» τῆς Τυλίσου ὑπάρχουν ὅμοια ἐπίσης μονόχρωμα καὶ παραλλήλως πολυχρώμα με τυπικὴν πρῶτον MM Ια κόσμησιν καὶ σχῆμα κάπως ἀρχαιώτερον (βλ. κατωτ. σ. 31-32)². Ὁ Χατζιδάκις θεωρεῖ τὰ ἀγγεῖα τῆς Τυλίσου χειροποίητα, ἴσως σφαλλόμενος³ τῶν Γουρνῶν εἶναι τροχήλατα.

Τὸ κύπελλον 7015 (πίν. 28), εἶναι παραλλαγή τοῦ τύπου τῶν τριῶν ἐξετασθέντων ἔχει χαμηλότερον καὶ κυρτὸν τὸ κάτω σῶμα. Ἀκριβῶς ὅμοια ὑπάρχουν εἰς τὴν Κνωσόν⁴.

Ἐπίσης τοῦ κυπέλλου 7014α (πίν. 28) ἀκριβῆ παραλλαγή εἶναι γνωστὰ ἐκ Κνωσοῦ⁵ ἡ ὁμοιότης εἶναι τόση, ὥστε τὸ παράδειγμα τῶν Γουρνῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ προῖον τοῦ αὐτοῦ κνωσιακοῦ ἐργαστηρίου καὶ νὰ χρονολογηθῇ ἐπίσης εἰς τὴν MM Ιβ φάσιν τῆς Κνωσοῦ.

Διπλοῦν ἀγγεῖον 7064 (πίν. 24)⁶.

Διπλᾶ ἀγγεῖα πρῶτου τοῦ παρόντος τύπου ὑπάρχουν ἐν ἀπὸ τὴν Κουμάσαν⁷ καὶ δύο ἀπὸ τὰ Γιοφυράκια⁸, ἐνῶ τὰ μεταγενέστερα παραδείγματα εἶναι

1 Palaikastro II, BSA 9, 1902-1903, εἰκ. 5 a,b,d. Mallia, Nécropoles I, πίν. IV 8605, 8603. Πρβ. καὶ Gournia 1908, εἰκ. 40 ἀρ. 3 καὶ τὸ δῖωτον τοῦ Μόχλου, Palace I, εἰκ. 76. Βλ. καὶ Kamares-Stil, 160: (2), 162 (τὸ δῖωτον ὡς ἄνω), 163.

2 Τύλισος II, πίν. XVI 2 b, c, d, h, i (μονόχρωμα), πίν. XXI a, b, c, d (πολύχρωμα).

3 Τύλισος II, 79-80.

4 Φαιστιανά, πίν. 25 ἀρ. 2447. Ὁ τύπος ὑπάρχει καὶ εἰς τὸν ὄριμον καμαραϊκὸν ρυθμόν, βλ. π.χ. Bd'A 1951 (LEVI), εἰκ. 46-47.

5 Φαιστιανά, πίν. 25 ἀρ. 8391 καὶ πίν. 26-27.

6 Γούρνες II, ἀρ. 11, σ. 48-49.

7 VTM, πίν. XX 4174. Τὸ εἰς τὸν κατάλογον τοῦ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Γούρνες II, 49, ἀναφερόμενον 4145 (VTM, πίν. XXVII) ἀνήκει εἰς ἄλλον τύπον διπλοῦ ἀγγείου· τοῦτο συνεπληρώσαμεν ἐν σχεδίῳ ἐπὶ τῇ βάσει ὁμοίου ἀκεραίου, βλ. Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, πίν. 20.

8 ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΑΔ 15, 1933-35, Παράρτημα, σ. 50, εἰκ. 3 ἀρ. 4 καὶ 6. Πρβ. τὸ ἐπίσης πρῶτον ἐκ Λεβήνας, ΑΑ 1958 (ΑΛΕΞΙΟΥ) εἰκ. 3 μέσον (πρβ. Kamares-Stil, 60).

περισσότερα¹. Τὸ ἀγγεῖον τῶν Γουρνῶν χρονολογεῖται εὐκόλως εἰς τὴν MM Ια περίοδον. Τὰ δύο σώματα αὐτοῦ ὁμοιάζουν κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς ἄλλα παραδείγματα τῆς αὐτῆς ομάδος· ὁμοίως ἀντιστοιχεῖ καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ ὀριζοντίως τετμημένου στομίου. Ἡ κόσμησις διὰ καθέτων ομάδων παραλλήλων γραμμῶν εἶναι, ὡς εἶδομεν, τυπικὴ MM Ια.

Συμπεράσματα

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐξετάσεως τῆς κεραμεικῆς τῶν Γουρνῶν καθ' ἑαυτὴν καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς χρονολογημένας ομάδας ἄλλων τόπων ἐδείχθη ὅτι παρὰ τὴν ποικιλίαν τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν εἰς τὰ σχήματα καὶ τὰς κοσμήσεις καὶ παρὰ τὴν ὑπαρξίν διαφορῶν εἰς τὴν τεχνικὴν κατασκευῆς καὶ κοσμήσεως, ἡ κεραμεικὴ αὕτη ἀποτελεῖ σύνολον χρονικῶς ὁμοιογενές, δυνάμενον μετὰ πάσης ἀσφαλείας νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν πρώιμον MM ἐποχὴν καὶ δὴ εἰς τὴν κνωσιακὴν MM Ια περίοδον, ἡ ὁποία ὑπάρχει, ταυτόσημος εἰς τὰ κεραμεικὰ κατάλοιπά της, καθ' ἅπασαν τὴν Κρήτην. Αἱ ἐντὸς τοῦ κεραμεικοῦ συνόλου τῶν Γουρνῶν παρατηρούμεναι διαφοραὶ ὀφείλονται εἴτε εἰς τὴν ποικιλίαν τῶν ἐπὶ μέρους μορφῶν τοῦ MM Ια ρυθμοῦ, εἴτε εἰς τὴν παρατηρουμένην ἐνταῦθα ἐντονωτέραν μίμησιν μεταλλίνων προτύπων, εἴτε τέλος ὡς ἐκ τῆς χρήσεως τῆς κεραμεικῆς. Πρόκειται πράγματι περὶ κτερισματικῆς-ἀφιερωματικῆς μικροκεραμεικῆς, κατασκευαζομένης εἰδικῶς διὰ τοὺς νεκρούς. Συνήθη ἀγγεῖα ἐχρησιμοποιήθησαν μόνον εἰς μικρὸν ἀριθμὸν καὶ μετὰξὺ τούτων εἶναι τὰ ὀλίγα εἰσηγμένα ἀπὸ ἄλλους τόπους τῆς Κρήτης.

PM ἢ ὥριμα MM ἀγγεῖα ἡ ὁμάς τῶν Γουρνῶν δὲν περιλαμβάνει. Δύο ἢ τρία μόνον παραδείγματα χρονολογοῦνται εἰς τὴν MM Ιβ φάσιν. Ἐπομένως τὸ χρονολογικὸν σύστημα τοῦ Evans οὐδόλως θίγεται ἀπὸ τὴν ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκι ὑποτεθεῖσαν ἀνεύρεσιν ἀγγείων, ἀνηκόντων εἰς διαφόρους περιόδους κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, ὁμοῦ εἰς τὸ αὐτὸ κεραμεικὸν σύνολον. Ὅθεν τὰ συμπεράσματα τοῦ ἀνασκαφέως τῶν Γουρνῶν τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν χρονολογίαν τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ ἀποδεικνύονται στερούμενα βάσεως καὶ κακῶς ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνητῶν πρὸς στήριξιν ἀναλόγων θεωριῶν.

1 Ἐπὶ πλέον τῶν ἀναφερομένων ὑπὸ τοῦ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ διπλῶν ἀγγείων βλ. ἐν παράδειγμα ἀπὸ τὴν θόλον τοῦ Καμηλάρη, Kamilarī εἰκ. 35 (καὶ τεμάχια ὁμοίων αὐτόθι εἰκ. 36), τῆς ὑστάτης φάσεως τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀκριβῶς τοῦ αὐτοῦ τύπου μὲ τὸ παράδειγμα τῶν Γουρνῶν. Ἔτερα διπλᾶ βλ. ἐν MARINATOS-HIRMER, πίν. 88 καὶ ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, Ὑστερομινωικοὶ τάφοι λιμένος Κνωσοῦ (Κατσαμπᾶ), πίν. 2, 7, 9.

Χρονικῶς ἡ κεραμεικὴ τῶν Γουρνῶν καλύπτει ὁλόκληρον τὴν MM Ia περίοδον, ἡ ὁποία εἶναι ὅπωςδήποτε περίοδος μακρᾶς διαρκείας καὶ δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς δύο τοῦλάχιστον φάσεις. Ἡ ἀρχαιότερα φάσις διατηρεῖ ἀκόμη πολλὰ στοιχεῖα τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Εἶναι προφανῶς ἡ ἐποχὴ τῆς ἐξαπλώσεως τῶν Ἀνατολικῶν Κρητῶν πρὸς τὴν ὑπόλοιπον νῆσον, ἐποχὴ ζωηρᾶς κινήσεως καὶ ἀρχομένης ἀκμῆς, ἡ ὁποία ἀποκορυφοῦται διὰ τῆς ιδρύσεως τῶν πρώτων ἀνακτόρων¹. Ἀκριβῶς δὲ ἡ παλαιοτάτη ἀνακτορικὴ περίοδος, ἡ ἀκριβέστερον ἡ «στιγμὴ» ιδρύσεως τῶν ἀνακτόρων, ἀποτελεῖ τὴν δευτέραν φάσιν τῆς MM Ia περιόδου, τῆς ὁποίας, εἰς τὴν κεραμεικὴν, χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ «πρώιμος πολύχρωμος ρυθμός», μὲ ἐπικράτησιν γεωμετρικῶν-τεκτονικῶν συστημάτων καὶ ρυθμικὴν, παρατακτικὴν ἢ συμπλεκτικὴν ἐναλλαγὴν σχηματικῶν φυτικοῦ χαρακτῆρος θεμάτων ἢ ἀπλῶς γραμμικῶν. Τοῦ ἐπομένου MM Ib ἡ «πρώιμου κλασσικοῦ ρυθμοῦ», μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς πολυχρώμου τραχωτῆς κεραμεικῆς καὶ τῶν τυπικῶν «δισκιοροδάκων», οὐδὲν παράδειγμα ὑπάρχει εἰς τὸ σύνολον τῶν Γουρνῶν.

¹ Περὶ τῆς «Ἱστορικῆς κινήσεως ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμᾶς» βλ. Kamares - Stil, 172 καὶ σημ. VI 132 (σ. 390-391). Πρβ. ἐπίσης Φαιστιανά, 63-64 καὶ Πρακτικά Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου 1 (ΖΩΗΣ), 152-153.

Β' ΤΥΛΙΣΟΣ

Ἡ ἀνασκαφή τοῦ ἀστικοῦ μινωικοῦ κέντρου τῆς Τυλίσου διεξήχθη ὑπὸ τοῦ Χατζιδάκι κατὰ τὰ ἔτη 1909-1913. Ἡ πρώτη ἔκθεσις τῆς ἀνασκαφῆς ἐδημοσιεύθη τὸ 1912¹, ἡ ὀριστικὴ δημοσίευσις τὸ 1934². Μεταξὺ τῶν δύο ἐδημοσιεύθη ἡ δευτέρα ἔκθεσις περὶ τῆς ἀνασκαφῆς τῶν Γουρνῶν (1921), ὅπου ὁ Χατζιδάκις ἐκθέτει τὰς ἀπόψεις του περὶ τῆς χρονολογίας. Τὰς ἀπόψεις αὐτὰς ἐπαναλαμβάνει εἰς τὴν δευτέραν δημοσίευσιν τῆς Τυλίσου. Θὰ ἴδωμεν κατωτέρω ὅτι καὶ ἐδῶ συμβαίνει ὅ,τι ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Γουρνῶν αἱ ἀπόψεις αὐταὶ στεροῦνται ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως καὶ δὲν ἔχουν ἰσχύν.

Εἰς τὴν Τύλισον διέκρινεν ὁ Χατζιδάκις τρεῖς ἐποχάς, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν πρώτην ἔκθεσιν εἶναι: α) ΠΜ καὶ ἀρχὴ ΜΜ, β) ἀρχὴ ΥΜ ἢ ΥΜ α-β, γ) ΥΜ γ ἢ Μυκηναϊκὴ³. Εἰς τὴν ὀριστικὴν δημοσίευσιν παραθέτει συγκριτικὸν πῖνακα τῶν τριῶν ἐποχῶν τῆς Τυλίσου καὶ τῶν περιόδων τοῦ Evans. Ἡ ἀντιστοιχία εἶναι :

Πρώτη ἐποχὴ: ΠΜ I μέχρι τῶν ἀρχῶν ΜΜ II

Δευτέρα ἐποχὴ: ΜΜ III μέχρι τῆς ΥΜ II

Τρίτη ἐποχὴ: ΥΜ III ἢ Μυκηναϊκὴ⁴.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν θὰ ἀσχοληθῶμεν μόνον μὲ τὰ κεραμεικὰ εὐρήματα τῆς «πρώτης ἐποχῆς» τῆς Τυλίσου.

Συμφώνως πρὸς τὴν πρώτην ἔκθεσιν ταῦτα εὐρέθησαν εἰς τὰς ἐξῆς θέσεις τῆς ἀνασκαφῆς⁵.

α) Ἐπὶ πατώματος εὐρισκομένου ὑπὸ τὸ πάτωμα τοῦ Δυτικοῦ ΥΜ οἰκοδομήματος. Μεταξὺ τῶν δύο πατωμάτων ὑπῆρχε «στρώμα χωμάτων φορητῶν πάχους ἀπὸ 0.50—0.80». Τὸ πάτωμα τοῦτο «ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ ἰσοπεδωθέντος

1 I. HATZIDAKIS, Τύλισος Μινωϊκὴ, ΑΕ 1912, 197 κ.έ. (κατωτέρω Τύλισος I). Τῆς δημοσίευσως αὐτῆς ὑπάρχει καὶ γαλλικὴ μετάφρασις: Tyllissos à l' époque minoenne. Introduction et notes de Louis FRANCHET, Paris 1921.

2 J. HAZZIDAKIS, Les villas minoennes de Tyllissos, Études Crétoises III, Paris 1934 (κατωτέρω Τύλισος II). Περὶ Τυλίσου ἰδὲ καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ KIRSTEN ἐν RE τόμ. VII A2, 1713 κ.έ. (1948), ὅπου ἀπλῆ περίληψις τῶν εἰδήσεων τῶν ἀνασκαφικῶν ἐκθέσεων.

3 Τύλισος I, 199.

4 Τύλισος II, 78.

5 Τύλισος I, 225, πρβ. καὶ σ. 199.

μαλακοῦ βράχου καὶ ἦτο ἐγκατεσπαρμένον διὰ μικρῶν ἀνθράκων καὶ ὀστράκων μεσομινωικῶν».

β) Ἐπὶ ὁμοίου πατώματος ὑπὸ τὰ «δύο μικρὰ δωμάτια τῶν ἀνακτόρων, τὰ τελευταῖα πρὸς νότον».

γ) «Περὶ τὸ μέγα ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα».

δ) «Πρὸς νότον τῶν ἀνακτόρων εὐθὺς ἔξω τῶν τοίχων αὐτῶν».

ε) Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπῆρχον «καὶ δύο τρεῖς» λάκκοι πλήρεις ὀστράκων.

στ) Ἐντὸς ἄλλου λάκκου, εὐρεθέντος περίπου 300 μ. πρὸς Νότον τῶν «ἀνακτόρων».

Ἡ διάκρισις ὡς ἄνω ἔξ θέσεων, αἱ ὁποῖαι ἀπέδωσαν κεραμεικὴν τῆς «πρώτης ἐποχῆς», δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλῆς, διότι τὸ κείμενον τοῦ Χατζιδάκι, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀλίγας γραμμάς, εἶναι ἀσάφες. Ἡ ὀριστικὴ δημοσίευσις οὐδὲν προσθέτει εἰς τὰς πενιχρὰς αὐτὰς πληροφορίας¹. Τὴν κεραμεικὴν διαπραγματεύεται ὁ ἀνασκαφεὺς ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ ὁμογενοῦς, κλειστοῦ εὐρήματος, ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς ἀνασκαφικὰ δεδομένα ἢ στατιστικὰ στοιχεῖα².

Εἰς τὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου περὶ τῆς κεραμεικῆς τῆς «πρώτης ἐποχῆς» γράφει ὁ Χατζιδάκις τὰ ἑξῆς:

«L' examen de la céramique de la Ire époque nous montre que certains vases se rangent indubitablement dans le M.A.: c' est le cas des prochoés, (pl. XX, 2) identiques à celles de Vasiliki, et des cols d' oenochoés (pl. XVIII) qui se rattachent par leur décoration au M.A. III. Par contre, les coupes à pied (pl. XVII, 1) et les tasses polychromes (pl. XXI) seraient des débuts du M.M.

» Pourtant toute cette céramique a été trouvée dans une seule et même couche, en connexion si étroite qu' il paraît difficile d' attribuer à Tylissos ces différentes techniques entre M.A. II, M.A. III et M.M. I, à une différence chronologique»³.

Ἐς παρατηρηθῇ κατ' ἀρχὴν ὅτι ἐνταῦθα ὁ Χατζιδάκις περιορίζει σημαντικῶς τὴν χρονικὴν ἢ ρυθμολογικὴν εὐρύτητα (κατὰ τὸ σύστημα Evans) τῆς «πρώτης ἐποχῆς» του, ἐν συγκρίσει μὲ τὴν διαβεβαίωσιν του, ὀλίγας σελίδας προηγουμένως, ὅτι ἡ «πρώτη ἐποχὴ» ἀντεστοίχει πρὸς τὰς ὑποδιαίρέσεις ΠΜ I μέχρι τῶν ἀρχῶν ΜΜ II.

¹ Πρβ. Τύλισος II, 59-60, 78.

² Τύλισος II, 78 κ.έ., πρβ. Τύλισος I, 225 κ.έ.

³ Τύλισος II, 84.

Ὁ ἰσχυρισμός του ὅτι ἡ κεραμεικὴ αὐτὴ εὐρέθη ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ στρώματος δὲν ἀποδεικνύεται. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πραγματικότητα ἡ κεραμεικὴ δὲν εὐρέθη ἐντὸς ἐνὸς στρώματος (στρώματος οἰκήσεως) ἀλλὰ καὶ ἐντὸς τῶν λάκκων, οἱ ὅποιοι βεβαίως δὲν ταυτίζονται μὲ τὸ στρώμα (ἢ στρώματα) τῶν πατωμάτων. Διὰ μιᾶς κανονικῆς ἐρεύνης προφανῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταλήξῃ ὁ ἀνασκαφεὺς εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἅπαντα τὰ στρώματα τῆς «πρώτης ἐποχῆς» καὶ οἱ λάκκοι ἀπέδωσαν ὁμοίαν κεραμεικὴν· ἡ διαπίστωσις αὐτὴ ὅμως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ, μόνον ἐὰν τὰ εὐρήματα εἶχον ἐξετασθῇ κεχωρισμένως, ἀναλόγως τῆς προελεύσεώς των, καὶ εἶχε γίνῃ σχετικὴ σύγκρισις τῶν ομάδων.

Εἶναι ἐπομένως δυνατόν ἡ κεραμεικὴ τῆς «πρώτης ἐποχῆς» τῆς Τυλίσου νὰ ἀνήκῃ εἰς μίαν ἢ περισσοτέρας χρονικὰς περιόδους. Ἐλλείψει ἀνασκαφικῶν δεδομένων ἡ χρονολόγησις δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ τῆς συγκριτικῆς καὶ ρυθμολογικῆς ἐξετάσεως τοῦ ὕλικου. Εἰς τὴν ἐξέτασιν αὐτὴν εἰσερχόμεθα εὐθὺς ἀμέσως.

Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΗΣ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ «ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ» ΤΗΣ ΤΥΛΙΣΟΥ¹

Πρόχοι.

Αἱ μεγαλύτεραι πρόχοι τῆς Τυλίσου², ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεμία ἀκεραία διατηρήθη, ἔχουν τὸ τυπικὸν MM Ia σχῆμα, γνωστὸν ἐξ ὅλων τῶν πρωίμων MM κέντρων³.

Καλυτέρα διατήρησις ἢ δημοσίευσις τοῦ ὕλικου θὰ ἐβοήθει ἴσως εἰς τὴν διάκρισιν δύο ομάδων πρόχων. Εἰς τὴν πρώτην θὰ κατετάσσοντο τρία τεμάχια μὲ σκοτεινὴν κόσμησιν ὀριζοντίων ταινιῶν εἰς τὸν λαιμόν, ἔχοντα ἀκριβεστάτην ἀντιστοιχίαν καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν κόσμησιν πρὸς κνωσιακὰ παραδείγματα⁴. Τῆς δευτέρας ομάδος τὰ παραδείγματα εἶχον σχῆμα κάπως διάφορον, μὲ τὴν λαβὴν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ στομίου καὶ κόσμησιν ἐπαλλήλων γωνιῶν ἀντὶ γραμμῶν ἐπὶ τοῦ ράμφους⁵. Τοιαῦτα συστήματα γωνιῶν ἐπὶ τοῦ ράμφους

¹ Τύλισος I, 223 κ.έ., εἰκ. 34-36 καὶ πίν. 21. Τύλισος II, 75 κ.έ., πίν. XVI—XXI.

² Τύλισος I, εἰκ. 35 ἀρ. 1, 4, 7, 9. Τύλισος II, πίν. XVII 2 a, c, πίν. XVIII.

³ Βλ. π.χ. τὰ κνωσιακὰ MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. X, πρβ. καὶ Φαιστικὰ, ἰδίᾳ πίν. 11, 14, 18, 19.

⁴ Τύλισος II, πίν. XVIII d, h, j (τὰ δύο καὶ ἐν Τύλισος I, εἰκ. 35 ἀρ. 7 καὶ 9), πρὸς σύγκρισιν μὲ τὰ κνωσιακὰ MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. IX 6 καὶ X 1-2.

⁵ Τύλισος II, πίν. XVIII b, e.

ἔχει ἡ ΠΜ II πρόχους 3725 τῆς Βασιλικῆς¹ καὶ τεμάχιον ὁμοίου ἀγγείου ἀπὸ τὰ Μάλια (πρβ. κατωτέρω σ. 42)².

Θέματα ἐπαλλήλων γωνιῶν διὰ λευκοῦ ὑπάρχουν καὶ ἐπὶ ἀριθμοῦ ὀστράκων τῆς Τυλίσου³. Ὅτι ταῦτα δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὅπως δὴποτε ΠΜ δεικνύει τὸ γεγονός ὅτι ἀπαντοῦν καὶ ἐπὶ πολυχρώμων ἀγγείων ἢ ὀστράκων πάλιν τῆς Τυλίσου⁴, ἐχόντων ἀκριβῆ ἀντιστοιχίαν πρὸς κνωσιακὰ ΜΜ Ια παραδείγματα⁵.

Τὰ μικρογραφικὰ προχοῖδια τῆς Τυλίσου ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ τῶν Γουρνῶν καὶ ἐπομένως εἶναι σύγχρονα⁶.

Τεῖοδόχαι.

Οὐδὲ ἐν παράδειγμα ἀκέραιον τεῖοδόχης διατηρεῖται ἐκ Τυλίσου. Δημοσιεύονται μόνον τέσσαρες προχοαί, ἡ μία μετὰ τμήματος τοῦ σώματος, διαμοιραζόμεναι εἰς δύο τύπους. Αἱ τρεῖς⁷ ἀνήκουν εἰς τὸν πρῶτον τύπον, ὁ ὅποιος ἀποτελεῖ νεωτέραν ἐξέλιξιν τῶν τεῖοδοχῶν τῆς Βασιλικῆς⁸, χωρὶς νὰ ταυτίζεται μὲ τὸν τύπον ἐκείνων, ὅπως νομίζει ὁ Χατζιδάκις⁹. Μόνον ἡ τρίτη τεῖοδόχη τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῆς Βασιλικῆς 3737¹⁰ ἔχει πολλὴν ὁμοιότητα πρὸς τὰ παραδείγματα τῆς Τυλίσου κατὰ τὸ σχῆμα τῆς προχοῆς καὶ τὴν κόσμησιν. Καὶ τὰ τρία παραδείγματα τῆς Τυλίσου εἶχον ὁμοίαν κόσμησιν ἐκ λευκῶν ἐπαλλήλων ταινιῶν ὑπὸ τὸ ράμφος.

Ἀκριβεστέραν ἀναλογίαν ἔχουν τὰ τρία τεμάχια τῆς Τυλίσου πρὸς τὴν

1 ΖΩΗΣ, 'Επ. 'Ερ. 1, 1967-1968, πίν. 29.

2 Mallia, Necropoles I, πίν. II μέσον.

3 Τύλισος I, εἰκ. 36.

4 Τύλισος I, πίν. 21 γ καὶ ε, Τύλισος II, πίν. XXI α.

5 MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. VII 1. ΖΩΗΣ, Πρακτικά Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. Α'.

Πρβ. Kamares-Stil, 207-208.

6 Τύλισος II, πίν. XVII 2 d-i. Ἡ προχοῖσκη d ἔχει σχῆμα ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν μεγαλυτέρων a καὶ c, αὐτόθι, μὲ τὸ σῶμα χαμηλότερον (πεπιεσμένον). Τὸ σχῆμα τοῦτο ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τοῦ σχήματος τῶν πρόχων τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς. Εἰς Γουρνες δὲν ἀπαντᾷ. Ἡ προχοῖσκη e ἔχει ἰδιάζον σχῆμα ἢ κανονικὴν κόσμησιν διὰ καθέτων (ἐνταῦθα ἐγχαράκτων) εἶναι τυπικὴ ΜΜ Ια. Ἡ προχοῖσκη f ἔχει ἀντίστοιχον εἰς Γουρνες τὴν 7067, ἡμέτ. πίν. 5, πρβ. ἀνωτ. σ. 18 καὶ σημ. 1. Ἀντίστοιχον τοῦ σχήματος τῆς προχοῖσκης g ἔχει εἰς Γουρνες ἡ 7020, πίν. 11, τῆς h ἡ 7036, πίν. 18, ἐνῶ τῆς i εἶναι συνηθέστατον.

7 Τύλισος II, πίν. XX 2.

8 Ἀδιακρίτως τῶν ἀρχαιοτέρων τοῦ κηλιδωτοῦ ἢ τῶν νεωτέρων τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ. Πρβ. Kamares-Stil, 100-101, 137-140 (φωτογραφίαι ἀδημοσιεύτου ὕλικου ἐν ΑΜΚ).

9 Τύλισος II, 83, ὅπου χρονολογεῖ τὰς τεῖοδόχας τῆς Βασιλικῆς ΠΜ Ι, ἐνῶ ἡ παραδεδεγμένη χρονολογία ἦτο προχωρημένη ΠΜ II, πρβ. Kamares-Stil 366, σημ. III 64. Palace I, 78.

10 Gournia 1908, πίν. XII 24, πρβ. Kamares-Stil, 140. Φωτογραφίαι ἐν ΑΜΚ.

τειδόχην 5475 τοῦ Μόχλου (Μόχλος Μ 92), τὴν ὁποίαν δημοσιεύομεν εἰς τὸν πίνακα 46 καὶ πρὸς τὰ ὅμοια τῆς αὐτῆς ομάδος τοῦ Μόχλου ¹.

Ἡ σύγκρισις τέλος τῶν τριῶν παραδειγμάτων τῆς Τυλίσου πρὸς τὰς πρωιμωτάτας ΜΜ ομάδας τειδοχῶν τῶν Δρακόνων καὶ τῶν Πατερικῶν ² ἀποδεικνύει ὅτι ταῦτα ἀντιπροσωπεύουν τύπον ἐξελικτικῶς κάπως ἀρχαιότερον.

Πρὸς τὰς ομάδας αὐτὰς ἀντιθέτως συνάπτεται τὸ τέταρτον παράδειγμα τῆς Τυλίσου ³, τὸ ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει τὸν δεύτερον τύπον τειδοχῆς τοῦ κέντρου τούτου.

Ἀ μ φ ο ρ ε ῖ ς.

Ἀμφορέων εὐρέθη ἐν Τυλίῳ ἐν σχεδὸν ἀκέραιον παράδειγμα καὶ τεμάχια ἄλλων, ἐξ ὧν δημοσιεύεται ἓν ⁴.

Ὁ μέγας ἀμφορεὺς τῆς Τυλίσου 7255 (πίν. 40) ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον καὶ χαρακτηριστικώτατον παράδειγμα ΜΜ Ια ἀμφορέως. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ βοηθεῖ ἡ σύγκρισις πρὸς τὰ ΜΜ Ια παραδείγματα τῆς Κνωσοῦ ⁵ καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα τῶν Γουρνῶν ⁶. Ὀλίγον νεώτερος εἶναι ὁ θαυμάσιος, μεταλλικοῦ σχήματος ἀμφορεὺς 5273 ἐκ τῆς οἰκίας Α τῆς Βασιλικῆς (πίν. 41) ⁷.

1 Βλ. Kamares-Stil, 156. Ἡ ὑπονοούμενη ἐκεῖ χρονολόγησις (ΜΜ Ια) ἀποδεικνύεται διὰ τῆς μελέτης τοῦ πρωτοτύπου ὁρθή: Ἡ ἐγγράκτος ταινία εἶναι ἐξηρημένη, ἐνῶ ἡ ὑπόλοιπος ἐπιφάνεια καλύπτεται ὑπὸ βερνικίου, πρβ. τὸ ἀγγεῖον 9233, Mallia, Maisons I, πίν. XXVII καὶ L (κείμ. σ. 55-56), ἐπίσης τὸ τεμάχιον Nécropoles I, πίν. VI 3 καὶ τὸ ὅμοιον ἀπὸ τὰ Γιοφυράκια, ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΑΔ 15, 1933-35, Παράρτημα, 49, εἰκ. 1 ἀρ. 5, μετὰ τυπικῶν ΜΜ Ια (πρώτη φάσις) ἀγγείων. Ἡ αὐτὴ κόσμησις εὐρέθη καὶ ἐπὶ πρωίμων ΜΜ ὁστράκων τῆς νεκροπόλεως Ἀρχανῶν (Φουρνί). Πλὴν τῆς ἐγγράκτου ἢ πρόχους τοῦ Μόχλου ἔχει καὶ γραπτὴν κόσμησιν διὰ λευκοῦ, ἐπίσης τυπικῶς πρῶμιον ΜΜ (πρβ. ἀνωτ. σ. 13 τεμάχιον 7015, καὶ σημ. 5).

2 VTM πίν. XLI (Φαιστιανά, πίν. 15-16). ASAtene 1957-58 (LEVI, Gli scavi), εἰκ. 209 Α-Β. Πρβ. Φαιστιανά, 66-67, 76-77 καὶ Kamares-Stil, 152-153.

3 Τύλισος II, πίν. XVII 2 b.

4 Τύλισος II, πίν. XIX 1 b (τὸ ἀκέραιον) καὶ XVIII a (τεμάχιον ἄνω σώματος μετὰ λαβῶν καὶ στομίου), βλ. καὶ σ. 82.

5 Palace I, εἰκ. 118 a ἀρ. 4 καὶ 19, πρβ. Kamares-Stil, 195-196.

6 Ἀνωτ. σ. 12-13 : ἀμφορίσκος 7043 καὶ σημ. 4 σ. 12, ἐπίσης σ. 18-19 : ἀμφορίσκος 7030.

7 Ὁ EVANS τὸν χρονολογεῖ ΜΜ Ιβ, Palace I, εἰκ. 140. Πρβ. Vasiliki-Report 1906, 126 (ἄνευ εἰκόνος). Ὁ ἀμφορεὺς πρέπει νὰ χρονολογηθῇ ΜΜ Ια (δευτέρα φάσις)· ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς οἰκίας Α' τῆς Βασιλικῆς προέρχονται τυπικώτατα ΜΜ Ια ἀγγεῖα, ὅπως τὸ ἀγγεῖον τῶν κρίνων, τὰ ἀγγεῖα μὲ κόσμησιν ἰχθύων καὶ μία πρόχους μὲ «κόσμημα πτεροῦ», ἡ ἑτέρα (δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς ποία) τῶν ἐν ἡμετ. πίν. 45 δημοσιευομένων. Ἐκ Βασιλικῆς προέρχεται καὶ ὁ ἀμφορεὺς 6827 (πίν. 42), ἀπλούστερος μὲν κατὰ τὸ σχῆμα ἀλλ' ἀσφαλῶς ἔργον τοῦ αὐτοῦ τεχνίτου. Ὁ δεύτερος οὗτος ἀμφορεὺς τῆς Βασιλικῆς ἀντιστοιχεῖ περισσότερον πρὸς τοὺς ἀμφορίσκους τῶν Γουρνῶν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν 7030 (πίν. 21). Πρὸς τοὺς δύο ἀμφορεῖς τῆς Βασιλικῆς συνάπτονται στενῶς τρεῖς ἀμφορεῖς τῶν Μαλίων, βλ. κατωτ. σ. 71-73.

Καὶ ἡ διὰ καταλειβάδων (trickle ornament) κόσμησις τοῦ ἀμφορέως τῆς Τυλίσου ἐπανευρίσκεται ὁμοία ἐπὶ MM Ια πρόχου τῆς Κνωσοῦ¹.

Δίωτα ἄγγεῖα μὲ σωληνωτὴν προχοήν.

Δημοσιεύονται δύο ἄγγεῖα τοῦ παρόντος τύπου, τῶν ὁποίων τὸ σχῆμα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τοῦ πολυχρώμου ἄγγείου τῶν κρίνων ἐκ τῆς οἰκίας Α τῆς Βασιλικῆς. Ἡ χρονολόγησίς των εἰς τὴν MM Ια εἶναι ἀσφαλής². Ἀρχαιότερα παραδείγματα δὲν ὑπάρχουν. Δὲν πρέπει νὰ γίνεται σύγχυσις πρὸς τὰς προδρόμους μορφὰς τῶν γεφυρωτῶν σκύφων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν ἤδη εἰς τὴν ὁμάδα τῶν κηλιδωτῶν τῆς Βασιλικῆς³, ἀντιπροσωπευόμενοι ἐν Τυλίῳ ὑπὸ τῶν ἀμέσως κατωτέρω ἐξεταζομένων παραδειγμάτων.

Δίωτοι σκύφοι, πρωτογεφυρωτοί (πίν. 38-39)⁴.

Ὁ Χατζιδάκις δημοσιεύει τέσσαρα παραδείγματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο μεγαλύτερα (πίν. 38-39) ἔχουν ὀριζοντίους λαβάς, ἐπίσης εἰς ὀριζόντιον θέσιν καὶ κόσμησιν λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ ἐξ ἐπαλλήλων γωνιῶν συνεχῶν ἢ εἰς ὁμάδας, εἰς δύο σειράς μεταξὺ ὀριζοντίων ταινιῶν. Τὸ σχῆμα εἶναι ἀρχαϊκὸν ἀλλὰ ὅπως-δήποτε δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν MM Ια περίοδον. Ἡ χρονολόγησις αὐτῇ ἐπιτυχάνεται ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς συγκρίσεως πρὸς τὰ ἀμέσως ἀνωτέρω ἐξετασθέντα δίωτα ἄγγεῖα, τῶν ὁποίων ὁ τύπος εἶναι συγγενής, καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ πρὸς συγγενῇ MM Ια ἄγγεῖα τῆς Κνωσοῦ⁵. Ἡ κόσμησις εἶναι μὲν

1 MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. X 1. Καὶ ὁ δεύτερος ἀμφορεὺς τῆς Τυλίσου, Τύλισος II, πίν. XVIII a, εἶναι ἀκριβῶς τοῦ αὐτοῦ τύπου πρὸς τὸν ἐξετασθέντα.

2 Τύλισος II, πίν. XIX 1a καὶ 2e. Πρβ. ἄνωτ. διὰ τὸ θέμα X τοῦ μικροτέρου ἄγγείου σ. 7 ἄγγεῖον 7035 (ἀρ. 10 Γουρνῶν) καὶ σημ. 4. Τὸ ἄγγεῖον τῆς Βασιλικῆς: Palace I, εἰκ. 133 h, Πρβ. Kamares-Stil, 254-255. Τοῦ αὐτοῦ τύπου ἄγγεῖα πολὺ νεώτερα (MM III) ὑπάρχουν ἐκ Κνωσοῦ, βλ. MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. XI ἀρ. 22-23 (καὶ Palace I, εἰκ. 416 c). Τοῦ αὐτοῦ βασικῶς τύπου (ἀλλ' ἄνευ προχοῆς;) εἶναι τὰ περίφημα ἄγγεῖα τῶν κρίνων τῆς Κνωσοῦ, Palace I, εἰκ. 420, 421, 443. PENDLEBURY, AC πίν. XXVI 1. Περὶ τοῦ ἄγγείου Τύλισος II, πίν. XIX 1 a, λέγει ὁ ΧΑΤΖΙΔΑΚΙΣ, αὐτ. σ. 82, ὅτι εἶναι μέγα καὶ ἔχει περιεκτικότητα «ἐκατοντάδων λιτρῶν». Συμφώνως πρὸς τὴν παρατιθεμένην κλίμακα τὸ ἄγγεῖον ἔχει ὕψος περίπου 37 ἐκ. μ.!

3 Φωτογραφίαι ἐν AMK, ἀρ. 3747, 3748, 3749 κλπ., βλ. Vasiliki-Report 1904, πίν. XXXIV 4 καὶ MARAGHIANNIS II, πίν. XXIII ἀρ. 3, πρβ. Kamares-Stil, 101-102.

4 Τύλισος II, πίν. XIX 2 a-d.

5 Βλ. MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. IX 14, X 6 (ἀρ. Μουσείου 2744) καὶ Palace I, εἰκ. 53 ἀρ. 7 (ἀρ. Μουσείου 8879), ἅπαντα ὁμοίως μὲ κόσμησιν λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ, πρβ. Kamares-Stil, 197-200.

τυπική εἰς τὸν λευκὸν ρυθμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης (ΠΜ ΙΙΙ)¹ ἀλλ' ὑπάρχει (σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ) εἰς τὰ κύπελλα τῆς οἰκίας Β τῆς Βασιλικῆς², τὰ ὁποῖα εἶναι πρωιμώτατα ΜΜ Ια. Ἐξ ἄλλου ἀκριβῶς ὅμοιαι κοσμήσεις ὑπάρχουν εἰς τὴν Κνωσὸν³.

Οἱ δύο μικρότεροι σκύφοι ἔχουν σῶμα ἰσχυρότερον, καμπυλούμενον ἄνω ὁ εἷς, γωνιούμενον ὁ ἕτερος, καὶ τὰς ὀριζοντίους λαβάς ἄνω στρεφόμενας, ἀντιπροσωπεύουν δὲ κάπως νεώτερον τύπον. Ὁ πρῶτος κοσμεῖται μὲ ὀριζοντίους λευκὰς ταινίας ἐπὶ σκοτεινοῦ καὶ εἶχεν ἴσως πλήρως ἐξειλιγμένην τὴν γεφυρωτὴν προχοήν, ὁ δεύτερος δι' ὁμάδων καθέτων γραμμῶν ἐπὶ τοῦ ὅμου, σκοτεινῶν ἐπὶ ἀνοικτοῦ, καὶ εἶχε τὴν προχοήν ἀρχαῖζουσαν (ὑπὸ τὸ χεῖλος).

Ἄ ω τ α κύ π ε λ λ α μ ε τ ἄ π ο δ ό ς (egg-cups)⁴.

Ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω (σ. 14 : κύπελλα 7008 - 7009), ἡ ἱστορία τοῦ τύπου ἀρχίζει κατὰ τὴν ΠΜ Ια φάσιν. Τὰ παραδείγματα τῆς Τυλίσου εἶναι τυπικῶς ΜΜ Ια ἀντιστοιχοῦντα ἀπολύτως πρὸς τὰ ἀνάλογα τῶν κνωσιακῶν ὁμάδων⁵. Συνήθης κόσμησις τῶν ΜΜ Ια egg-cups τῆς Κεντρικῆς Κρήτης εἶναι πλατεῖαι ταινίαι ὀριζόντιοι διὰ σκοτεινοῦ ἢ, συχνότερον, διὰ λευκοῦ ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ. Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ κόσμησις συστροφικῆς ταινίας ἐν εἵδει ἐλατηρίου, ἀπαντῶσα ἐν Κνωσῷ κυρίως ἐπὶ πρόχων⁶.

Μ ό ν ω τ α κύ π ε λ λ α⁷.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν μονώτων κυπέλλων τῶν Γουρνῶν, ἀνωτ. σ. 22

1 ΖΩΗΣ, Πρακτικά Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. Κ' ἀρ. 44.

2 Vasiliki-Report 1906, εἰκ. 9 b καὶ 10 c. MARAGHIANNIS II, πίν. XXIV 2, 7, 10, 13.

3 ΖΩΗΣ, Πρακτικά Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. Α' ἀρ. 3 καὶ 6. Πρβ. ἀνωτ. σ. 27-28 καὶ σημ. 3 - 5 (σ. 28).

4 Τύλισος Ι, εἰκ. 34 ἀρ. 5, 6, 9, 10. Τύλισος ΙΙ, πίν. XVII 1, XX 3 a, σ. 82.

5 Πλὴν τῶν κνωσιακῶν, ἀνωτ. σ. 14 σημ. 4 κλπ., πρβ. καὶ τὰ παραδείγματα ἀπὸ τὰ Γιοφυράκια (περίπου εἰς τὸ ἥμισυ τῆς ἀποστάσεως μεταξὺ Κνωσοῦ καὶ Τυλίσου), MARINATOS, AD 15, 1933-35, Παράρτημα, σ. 51, εἰκ. 4. Περιέργως δὲν ἀναφέρονται ἐκ Τυλίσου ἅωτα κωνικὰ κύπελλα ἄνευ ποδός (ποτήρια), τὰ ὁποῖα εἰς Κνωσὸν καὶ Γιοφυράκια εὐρίσκονται ἀφθόνως μετὰ τῶν egg-cups. Τὰ ποτήρια ταῦτα ἀπὸ τὰ Γιοφυράκια, εἰκ. 4 ἀρ. 9-13, ἔχουν σχῆμα χαμηλότερον ἀπὸ τὰ ὅμοια κνωσιακά.

6 Κόσμησις «ἐλατηρίου», Γιοφυράκια, εἰκ. καὶ Κνωσός, BSA 9, 1902-1903 (EVANS) εἰκ. 74 f. Εἰς τὰς πρόχους τὰ συστρεφόμενα μοτίβα φαίνεται ὅτι εἶναι δύο, γραφόμενα διὰ σκοτεινοῦ μὲ ἐπιζωγράφειν στενοτέρων λευκῶν ταινιῶν ἐπὶ τῶν σκοτεινῶν, βλ. PENDLEBURY, BSA 30, πίν. XII a 13 καὶ b 10 (τὰ αὐτὰ Palace IV 1, εἰκ. 51 ἀρ. 13 καὶ εἰκ. 50 ἀρ. 10).

7 Τύλισος Ι, εἰκ. 34 ἀρ. 1-4, 7. Τύλισος ΙΙ, πίν. XVI 2 καὶ XXI.

ἀνεφέρθησαν ἤδη τὰ ὅμοια μονόχρωμα καὶ πολύχρωμα τῆς Τυλίσου. Διὰ τὴν χρονολόγησιν βοηθοῦν κυρίως τὰ πολύχρωμα (βλ. εὐθὺς κατωτέρω).

Τὰ μόνωτα μὲ κωνικὸν σῶμα τῆς Τυλίσου πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονα. Εἶναι περίεργον ὅτι εἰς τὴν Κνωσὸν δὲν ὑπάρχουν ἀκριβῆ παράλληλα, ἀλλὰ μόνον τὰ κάπως νεώτερα τοῦ μικροτέρου καὶ χαμηλοτέρου τύπου¹. Τὸ μοναδικὸν παράδειγμα τῶν Γουρνῶν 7046 (πίν. 27) εἶναι ἐνδιάμεσος τύπος μεταξὺ τῶν κυπέλλων τῆς Τυλίσου καὶ τῶν κνωσιακῶν².

Ὁ σ τ ρ α κ ο ν μ ἐ κ ο μ β ι ω τ ῆ ν τ ρ ά χ ω σ ι ν³.

Ἡ κομβιωτὴ τράχωσις εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐπὶ πρόχων τῆς Κεντρικῆς Κρήτης καὶ τῆς Μεσαρᾶς, αἱ ὁποῖαι χρονολογοῦνται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς MM Ια περιόδου⁴. Τὸ ὄστρακον τῆς Τυλίσου συνδυάζει τὰς σειρὰς τῶν πλαστικῶν κομβίων μὲ κόσμησιν σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοιχτοῦ· ὀριζόντιοι ταινίαι πλασιοῦσαι τὰς σειρὰς τῶν κομβίων καὶ κύκλοι πέριζ τῶν κομβίων⁵.

Π ο λ ύ χ ρ ω μ α κ ύ π ε λ λ α καὶ ὄ σ τ ρ α κ α⁶.

Τὰ τέσσαρα πολύχρωμα κύπελλα τῆς Τυλίσου, τὰ ὁποῖα ἤδη ἀνεφέρθησαν, ἔχουν κοσμήσεις ἀπλουστάτας ἐκ λευκῶν καὶ ἐρυθρῶν ταινιῶν ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ (βεβαίως ἀρχικῶς μέλανος) ἐδάφους. Τῶν δύο ἡ κόσμησις (διπλῇ γραμμῇ ζικ-ζάκ τοῦ ἑνός, ὁμὰς «κρεμαμένων τόξων» τοῦ ἄλλου) ἀνάγεται εἰς τὰ τυπικὰ μοτίβα τῆς λευκῆς κεραμικῆς⁷.

Διὰ τὰ λοιπὰ δύο κύπελλα μὲ κόσμησιν ὀριζοντίων ταινιῶν ὑπάρχουν παρὰλληλα, ἐπίσης πρῶιμα MM Ια, τὰ ὁποῖα δημοσιεύομεν εἰς τὸν πίν. 47.

1 Φαιστικὰ, πίν. 25 ἀρ. 8391 καὶ πίν. 26-27.

2 Ἡ κόσμησις τοῦ κυπέλλου τῶν Γουρνῶν 7046, προερχομένου μᾶλλον ἀπὸ τὸ τοπικὸν ἐργαστήριον (χαρακτηριστικὴ ἢ ἐξαιρέσις τῆς λαβῆς), ἀπετελεῖτο ἀπὸ θέμα «κλίμακος» ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ κνωσιακοῦ 4383, Φαιστικὰ, πίν. 27. Πρβ. καὶ τὸ ὅμοιον πρὸς τὰ κνωσιακὰ 7014 α τῶν Γουρνῶν, πίν. 28, ἐξετασθὲν ἀνωτέρω σ. 22. Διὰ τὴν κόσμησιν πρβλ. ἀνωτ. σ. 13, τεμάχιον 7015 καὶ σημ. 5-6 (σ. 13).

3 Τύλισος Ι, εἰκ. 35 ἀρ. 5.

4 Φαιστικὰ, πίν. 10, 13 (ἀρ. 5057), 17 καὶ κείμε. σ. 70, 76. Πρβ. Kamares-Stil, 194 καὶ ἀνωτ. σ. 13-14 κύπελλα 7008-7009. Πρβ. ἐπίσης τὰς πρόχους ἀπὸ τὰ Γιοφυράκια, ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΑΔ 15, 1933-35, Παράρτημα, σ. 49, εἰκ. 1 ἀρ. 1-4.

5 Διὰ τὰς οὕτω σχηματιζομένας σειρὰς λευκῶν κύκλων μεταξὺ ὀριζοντίων πρβ. τὴν κόσμησιν (λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ) τοῦ κνωσιακοῦ κυπέλλου 4353, ΖΩΗΣ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΚΘ' ἀρ. 6-

6 Κύπελλα: Τύλισος ΙΙ, πίν. XXI a-d. Ὁστρακα: Τύλισος Ι, πίν. 21.

7 Πρβ. ΖΩΗΣ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, (διὰ τὸ κύπελλον α) πίν. ΙΖ' καὶ (διὰ τὸ κύπελλον β) ΚΒ'.

Τὸ 4741 ἐκ Παλαικάστρου ἔχει μόνον λευκὰς ταινίας ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ ἐνῶ τὸ 5143 ἀπὸ τὸ Πορτὶ ἔχει καὶ ἐρυθρὰς πλατυτέρας μεταξὺ τῶν λευκῶν¹.

Ἄς σημειωθῇ ὅτι διὰ τοῦ παραλληλισμοῦ τῶν κυπέλλων τῆς Τυλίσου πρὸς τὰ τοιαῦτα τῆς Μεσαρᾶς καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης κερδίζομεν μίαν εἰσέτι ἀπόδειξιν τῆς ἀπολύτου ἀντιστοιχίας τοῦ MM Ia ρυθμοῦ εἰς τὰ διάφορα λίαν ἀπομεμακρυσμένα ἀλλήλων κέντρα τῆς νήσου. Τὸ φαινόμενον τῆς ἀπολύτου ἀντιστοιχίας τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν καθ' ἅπασαν τὴν Κρήτην (καὶ τὴν Δυτικὴν) παρατηρεῖται ἤδη εἰς τὰς πρώιμους φάσεις τῆς ΠΜ ἐποχῆς².

Ἐκ τῶν πέντε πολυχρώμων ὀστράκων τῆς Τυλίσου τὸ ἐν εἶναι προχοῇ γεφυροστόμου ἀγγείου³. Εἰς τὴν MM Ia κεραμεικὴν τῆς Κνωσοῦ ὑπάρχουν ἀκέραιοι γεφυρόστομοι σκύφοι μὲ ὁμοίαν προχοὴν καὶ κόσμησιν λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ (ἀρ. 2744 καὶ 8879, πρβ. σ. 30 σημ. 5). Ἐπὶ τῆς προχοῆς ἔχουν τὰς αὐτὰς λευκὰς ταινίας. Ἐν τεμάχιον προφανῶς ὁμοίου ἀγγείου, πολυχρώμου, πρέπει νὰ ἀνήκῃ ἀκριβῶς εἰς τὴν αὐτὴν φάσιν, ὥπως μαρτυρεῖ ἡ πλήρης ἀντιστοιχία τοῦ σχήματος, μάλιστα ἡ διαμόρφωσις καὶ κόσμησις τῆς λαβῆς⁴. Ἐπομένως καὶ τῆς Τυλίσου τὸ τεμάχιον ἀνήκει εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς MM Ia περιόδου.

Ἐνδιαφέροντα εἶναι δύο ἀκόμη ὀστράκα τῆς Τυλίσου, προφανῶς τοῦ αὐτοῦ ἀγγείου⁵, μὲ ἀρχαϊκὴν, καίτοι πολυχρῶμον κόσμησιν λευκῶν τριγωνικῶν θεμάτων μὲ δικτύωσιν τῆς κορυφῆς καὶ τοξοειδῶν ἢ ἀγκιστροειδῶν (ἐρυθρῶν;) θεμάτων μὲ πλαισίωσιν λευκῶν στιγμῶν. Καὶ ἡ σύνταξις τῶν θεμάτων εἶναι ἀρχαϊκὴ, διότι τίθενται ταῦτα παρατακτικῶς ἄνευ ὀργανικῆς συνδέσεως πρὸς ἄλληλα. Τὰ ἐπὶ μέρους θέματα συνάπτουν καὶ πάλιν τὴν κεραμεικὴν τῆς Τυλίσου πρὸς MM Ia παραδείγματα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης καὶ τῆς Κνωσοῦ⁶. Ἡ ἄνωτέρω σ. 15-16 ἐξετασθεῖσα τραχωτὴ προχοῖσκη 7066 τῶν Γουρνῶν ἔχει τὰ μὲν τοξοειδῆ ἐπὶ τῆς κοιλίας τὰ δὲ στιγμωτὰ ὡς κανονικὰ τόξα ἐπὶ τοῦ λαίμοῦ.

1 Τὸ κύπελλον τοῦ Παλαικάστρου ἀδημοσίευσεν· τὸ κύπελλον ἀπὸ τὸ Πορτὶ ἤδη δημοσιευμένον, VTM, πίν. XXXVII.

2 «Πρωτομινωικὴ κοινὴ», πρβ. Kamares-Stil, 66.

3 Τύλισος I, πίν. 21 β.

4 MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. VII 2. Πρβ. Kamares-Stil, 208 καὶ ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, 148-149 καὶ σημ. 1 σ. 148.

5 Τύλισος I, πίν. 21 γ καὶ ε.

6 Διὰ τὰ τριγωνικὰ πρβ. τὸ ὅμοιον τῆς Κνωσοῦ, MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. VII 1, πρβ. ἄνωτέρω σ. 28 σημ. 5. Διὰ τὰ τοξοειδῆ μὲ πλαισίωσιν στιγμῶν πρβ. τὸ ἀγγεῖον τοῦ Παλαικάστρου, BSA Suppl. I, πίν. IX b, Kamares-Stil, 236 (d).

Συμπεράσματα

Διὰ τῆς ἀνωτέρω γενομένης νέας ἐξετάσεως τῆς κεραμεικῆς τῆς λεγομένης «πρώτης ἐποχῆς» τῆς Τυλίσου ἐδείχθη ὅτι ἡ κεραμεικὴ αὕτη ἀνήκει καθ' ὅλοκληρίαν εἰς τὴν MM Ia περίοδον τοῦ συστήματος Evans καὶ ἔχει ἀκριβεστάτην ἀντιστοιχίαν πρὸς τὰς συγχρόνους κεραμεικὰς ομάδας τῆς Κεντρικῆς, τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Νοτίου Κρήτης. Ἀγγεῖα ἢ ὕστρακα δυνάμενα νὰ χρονολογηθοῦν κατὰ τὸ σύστημα Evans εἰς τὴν ΠΜ I ἢ II περίοδον δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν κεραμεικὴν τῆς «πρώτης ἐποχῆς» τῆς Τυλίσου. Ἐπίσης ἀπουσιάζουν παντελῶς τὰ ὄριμα MM. Ἐπομένως καὶ πάλιν, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Γουρνῶν, ὁ Χατζιδάκις ἐσφάλη εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν εὐρημάτων του καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτῶν κατὰ τὴν διαίρεσιν τοῦ Evans. Εἰς ἀριθμὸς ἀγγείων καὶ ὀστράκων, κυρίως ὅσα φέρουν κοσμήσεις ἀνοικτὰς ἐπὶ σκοτεινοῦ, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χρονολογηθοῦν εἰς τὴν ΠΜ III ἐποχὴν. Ἐδείχθη ὅμως ὅτι αἱ κοσμήσεις αὗται ἀπαντοῦν καὶ εἰς ἄλλα κεραμεικὰ σύνολα τῆς Κεντρικῆς Κρήτης (Γοῦρνες, Κνωσός), χρονολογούμενα ἀσφαλῶς εἰς τὴν MM I περίοδον τοῦ Evans, ἐρμηνεύονται δὲ ὡς συνέχεια, ἀρκούντως διαφοροποιημένη, τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης εἰς τὰ ἀρχαιότερα MM Ia κεραμεικὰ σύνολα τῆς Κεντρικῆς. Περιέργον εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἀστικὸν κέντρον τῆς Τυλίσου δὲν ἀπαντοῦν ὠριμώτερα ἢ καλυτέρας ποιότητος πολύχρωμα ἀγγεῖα τοῦ κνωσιακοῦ «MM Ia ἀνακτορικοῦ ρυθμοῦ», ἐμφανιζόμενα ἐν τούτοις εἰς τὸ μικρὸν νεκροταφεῖον τῶν Γουρνῶν, τὸ ὁποῖον ἀνῆκε προφανῶς εἰς ταπεινὸν γεωργικὸν συνοικισμὸν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, συνδυαζόμενον καὶ πρὸς τὸν κάπως ἀρχαῖον χαρακτῆρα τῆς κεραμεικῆς, σημαίνει ἴσως ὅτι ἡ «πρώτη ἐποχὴ» τῆς Τυλίσου εἶναι σύγχρονος μὲ τὴν ἀρχαιότεραν φάσιν τῆς κνωσιακῆς MM Ia περιόδου. Διὰ τὴν ὀριστικὴν διευκρίνησιν τοῦ ζητήματος τούτου πρέπει νὰ ἀναμείνωμεν τὴν δημοσίευσιν τῶν προσφάτων ἀνασκαφῶν τῆς Κνωσοῦ.

Γ' ΜΑΛΙΑ

Ι. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

Ἡ διαπραγμάτευσις τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν σχετικὴν χρονολογίαν τῶν Μαλίων (πόλεως, ἀνακτόρου, νεκροπόλεων) προβλημάτων, ἐν συναρτήσῃ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐρεῖνης τοῦ σημαντικοῦ τούτου κέντρου, δὲν εἶναι εὐχερής. Καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους· ἅφ' ἐνὸς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μακρῶν ἐτῶν τῆς ἀνσκαφῆς ἤρχοντο εἰς φῶς διαρκῶς καὶ νέα εὐρήματα, τὰ ὅποια ἔδιδον τὴν δυνατότητα εἰς τὴν διατύπωσιν νέων ἀπόψεων, καὶ ἅφ' ἑτέρου διότι ἐνταῦθα εἰργάσθησαν ἀλληλοδιαδόχως ἢ παραλλήλως πολλοὶ ἀρχαιολόγοι, οἱ ὅποιοι ἠτοίμασαν καὶ τὰς σχετικὰς δημοσιεύσεις, καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ μία ἐνιαία ἐποπτικὴ εἰκὼν κατανοοῦσα καὶ ἐρμηνεύουσα τὰ ἐπὶ μέρους φαινόμενα. Εὐτυχῶς ἡ δημοσίευσίς τῶν ἀνσκαφικῶν ἀποτελεσμάτων εἶναι πληρεστέρα τῆς δημοσιεύσεως οἰουδῆποτε ἄλλου ἐκ τῶν σπουδαίων κέντρων τοῦ μινωικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἐν συγκρίσει πρὸς πολλὰ ἄλλα κέντρα τὰ κεραμικὰ εὐρήματα τῶν Μαλίων εἶναι μᾶλλον πτωχὰ τὸν ἀριθμὸν ἢ δὲ διατήρησίς των συχνότατα κακὴ. Ἡ ἀξία των βεβαίως δὲν εἶναι διὰ τοῦτο μικροτέρα· κατὰ τὴν συστηματικὴν ἐξέτασιν τῆς κεραμικῆς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν ὅτι τὰ Μάλια ἀπέδωσαν σπουδαιότατα παραδείγματα, ἔστω καὶ ὑπὸ τὴν μορφήν ὀστράκων, καὶ ΠΜ καὶ ΜΜ.

Ἀ ν ά κ τ ο ρ ο ν — Π ρ ώ τ η ἀ ν α σ κ α φ ι κ ῆ ἔ κ θ ε σ ι ς (1928).

Ἡ πρώτη ἀνσκαφικὴ ἔκθεσις περὶ τοῦ ἀνακτόρου περιλαμβάνει τὰς ἐργασίας τῶν ἐτῶν 1922 - 1924¹.

Ἦδη ὁ Χατζιδάκις, ὁ πρῶτος ἀνσκαφεὺς τῶν Μαλίων, εἶχε δεχθῇ ὅτι τὰ λείψανα τοῦ ἀνακτόρου ἀνήκουν εἰς τὴν ΜΜ III περίοδον². Εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν ἀνήκουν τὰ in situ εὐρεθέντα ἀγγεῖα. Πρόκειται περὶ τῆς στιγμῆς καταστροφῆς τοῦ ἀνακτόρου³. Ἡ ἵδρυσις τοῦ ἀνακτόρου τούτου ἀνάγεται εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς

1 Mallia, 1er Rapport (ὑπὸ F. CHAPOUTHIER καὶ J. CHARBONNEAUX).

2 ΑΔ 4, 1918, Παράρτημα Β', 12-13 (=ΙΑΕ 1919, 61-62).

3 Mallia, 1er Rapport, 52.

MM ἐποχῆς¹. Λείψανα ἐνὸς πρωιμωτέρου κτηρίου διεπιστώθησαν ἐπίσης· ταῦτα ἦσαν ὅμως ἐλάχιστα, τὰ δὲ ὀλίγα ἀγγεῖα καὶ ὕστρακα, τὰ ὅποια εὑρέθησαν ἐν συνχρεῖα πρὸς τὸ κτήριον τοῦτο, δὲν προήρχοντο ἀπὸ ἀδιατάρακτα στρώματα. Ἐπειδὴ τὰ νεώτερα τῶν κεραμεικῶν τούτων εὐρημάτων ἀνῆκον εἰς τὸν ρυθμὸν Βασιλικῆς, συμπεραίνεται ὡς χρονολογία τοῦ κτηρίου ἡ ΠΜ II περίοδος². Ἡ κεραμικὴ δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Charbonneaux ταξινομημένη κατὰ τὸ σύστημα Evans³. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι πλὴν ἐλαχίστων ὀστράκων δὲν εὑρέθη πολυχρῶμος κεραμικὴ⁴. Ἡ ἀπουσία MM II κεραμικῆς ἐξ ἄλλου ἐφάνητο ὁδηγοῦσα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ ἀνάκτορον εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ κατὰ τὴν MM II περίοδον, ἐπισκευασθὲν καὶ κατοικηθὲν ἐκ νέου κατὰ τὴν MM III-ΥΜ I περίοδον⁵.

Ἡ μελέτη τοῦ Charbonneaux (1928).

Περὶ σφόδρον ἀναλυτικὴ εἶναι ἡ ἐξέτασις τῆς κεραμικῆς εἰς μίαν μελέτην πάλιν τοῦ Charbonneaux δημοσιευθεῖσαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος⁶.

Τὸ ἀρχαιότερον κτήριον ὁ Charbonneaux τὸ ὀνομάζει «πρῶτον ἀνάκτορον» καὶ τὸ χρονολογεῖ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς, τὸν ὅποιον θεωρεῖ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀνακτόρου τούτου⁷.

Ὁρισμένα τμήματα τοῦ πρώτου ἀνακτόρου συνεσωματώθησαν εἰς τὸ δεύτερον, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδρυσις τοποθετεῖται εἰς τὴν ἐποχὴν ἀκμῆς τῆς ΠΜ III κεραμικῆς μὲ κόσμησιν λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ⁸. Ἐξ ἄλλου MM Ia κεραμικὴ εὑρέθη ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας συναρτήσεως πρὸς τὸ ἀνάκτορον καὶ ἐπομένως ἐμφανίζεται ὡς ἐξ ἴσου χαρακτηριστικὴ τῆς στιγμῆς ἰδρύσεώς του⁹. Ἡ ἀνεύρεσις τῶν ΠΜ III καὶ MM Ia ρυθμῶν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας συναρτήσεως πρὸς τὸ ἀνάκτορον ὡδήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ΠΜ III ρυθμὸς συνεχίζεται κατὰ τὴν πρώτην MM περίοδον¹⁰.

1 Mallia, 1er Rapport, 44-45.

2 Mallia, 1er Rapport, 43-45.

3 Mallia, 1er Rapport, 47 κ.έ.

4 Mallia, 1er Rapport, 51.

5 Mallia, 1er Rapport, 44-45.

6 J. CHARBONNEAUX, Notes sur l'architecture et la céramique du palais de Mallia, BCH 52, 1928, 347 κ.έ. (κεραμικὴ: 363-387).

7 CHARBONNEAUX, ἔ.ἀ. 367-368, 385-386.

8 CHARBONNEAUX, ἔ.ἀ. 368.

9 CHARBONNEAUX, ἔ.ἀ. 370 κ.έ.

10 CHARBONNEAUX, ἔ.ἀ. 373-374, 386.

Ἡ ἀπουσία ὀρίμου καμαραϊκῆς κεραμεικῆς (MM II) ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Charbonneaux κατὰ τρόπον διάφορον· ἀπορρίπτεται ἡ ἰδέα τῆς ἐγκαταλείψεως καὶ υἱοθετεῖται ἡ γνώμη τοῦ Evans περὶ συνεχείας τοῦ MM Ia ρυθμοῦ μέχρι τέλους τῆς MM ἐποχῆς, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκφράσει πρὸς ἐρμηνείαν τῆς πτωχείας τῶν MM II κεραμεικῶν εὐρημάτων τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης¹. Ἡ ὀριμος καμαραϊκὴ κεραμεικὴ ἐρμηνεύεται ὡς καθαυτὸ ἀνακτορικὴ, μονοπῶλιον τῶν βασιλέων τῆς Κνωσοῦ².

Ἡ θεωρία αὕτῃ δὲν ἔγινεν ἀμέσως ἀποδεκτὴ. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον ἡ θεωρία τοῦ Chapouthier περὶ ἐγκαταλείψεως τῶν Μαλίων κατὰ τὴν MM II περίοδον ἐμφανίζεται ἐκ νέου εἰς τὸν πρόλογον τῆς δημοσιεύσεως τῆς Τυλίσου, ὁ ὁποῖος ὑπογράφεται ὑπὸ τῶν δύο μεταφραστῶν F. Chapouthier καὶ R. Joly.

Ἡ δημοσίευσίς τῆς Τυλίσου (1934).

Ἡ δημοσίευσίς τῆς Τυλίσου περιέχει, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, τὰς ἐπαναστατικὰς θεωρίας τοῦ Χατζιδάκι περὶ τῆς μινωικῆς χρονολογίας, τὰς ὁποίας διὰ πρώτην φοράν ἀνέπτυξεν εἰς τὴν δευτέραν δημοσίευσιν τῶν Γουρνῶν (βλ. ἀνωτέρω). Οἱ δύο μεταφρασταὶ παραλχυβάνουν διὰ τὰ Μάλια ἀπὸ τὸν Χατζιδάκιν τὸν τρόπον θεωρήσεως τῆς χρονολογίας τῆς Τυλίσου. Μεταξὺ ἄλλων γράφουν εἰς τὸν πρόλογον τῆς δημοσιεύσεως:

«Les époques I et II de Tyliossos correspondent aux deux époques de Mallia, et, pour la première d'entre elles, la correspondance est même parfaite... L'absence de vaisselle du style de Kamarès n'est donc point, comme on a prétendu, un trait particulier de la Crète «étéocrétoise»; il faut voir dans cette lacune de la céramique la marque d'une lacune réelle dans l'occupation du site. Au M.M. II, Knossos et la Messara sont florissantes; à Tyliossos comme à Mallia, les établissements détruits demeurent sans vie»³.

Ἡ διαίρεσις εἰς δύο ἐποχὰς ἐμφανίζεται ἔκτοτε εἰς ὅλας τὰς δημοσιεύσεις τῶν Μαλίων. Παραλλήλως διατηρεῖται καὶ ἡ ὁρολογία τοῦ Evans ἐν εἵδει γλώσσης κοινῆς συνεννοήσεως.

¹ Βλ. Palace I, 237.

² CHARBONNEAUX, ἑ.ἄ. 374-377, 386-387.

³ Τύλισος II, σ. VI.

Ἡ θεωρία ὅτι ἡ ἔλλειψις ὠρίμου πολυχρώμου κεραμεικῆς σημαίνει ἐγκατάλειψιν (διακοπὴν οἰκήσεως) κατὰ τὴν ἀντίστοιχον περίοδον, ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τῆς θεωρίας τοῦ Χατζιδάκι, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς Γοῦρνες καὶ εἰς Τύλισον συγχωνεύει τὰς διαφόρους ΠΜ καὶ ΜΜ φάσεις τοῦ συστήματος Evans εἰς μίαν ἐποχὴν, τούτου σημαίνοντος οὐσιαστικὴν κατάργησιν τῆς ΠΜ ἐποχῆς. Ἐπομένως οἱ Γάλλοι ἐμφανίζονται συντηρητικώτεροι τοῦ Χατζιδάκι, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε αἱ ιδέαι των περὶ τῆς χρονολογίας δὲν ἐρμηνεύονται ἄνευ τῆς ἐπιδράσεως τῶν θεωριῶν τοῦ ἀνασκαφέως τῶν Γουρνῶν καὶ τῆς Τυλίσου.

Μία βασικὴ ἀδυναμία κατὰ τὴν διαδικασίαν γενέσεως τῶν νέων περὶ χρονολογίας ιδεῶν τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς εἶναι ὅτι δὲν ἔγινεν ἀντιληπτὴ ἡ ἔλλειψις ἐπιστημονικῆς θεμελιώσεως τῶν θεωριῶν τοῦ Χατζιδάκι ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου δὲν ἡλέγχθη ἐπισταμένως τὸ χρονολογικὸν σύστημα Evans.

Ἄς σημειωθῇ ἐξ ἄλλου ὅτι ἡ ὑποτεθεῖσα ἀκριβὴς ἀντιστοιχία τῶν ἐποχῶν τῆς Τυλίσου καὶ τῶν Μάλιων («correspondance parfaite», πρβ. ἀνωτ. σ. 37) δὲν ὑπάρχει πράγματι, εἴτε εἰς τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα ζητηθῇ αὕτη εἴτε εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνασκαφῶν¹.

Ἀνάκτορον — Δευτέρα ἀνασκαφικὴ ἔκθεσις (1936).

Ἡ δευτέρα ἀνασκαφικὴ ἔκθεσις περὶ τοῦ ἀνακτόρου περιλαμβάνει τὰς ἐργασίας τῶν ἐτῶν 1925-1926. Ἡ κεραμεικὴ ἐμφανίζεται ταξινομημένη εἰς δύο ἐποχάς· ἡ πρώτη ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰς ὑποδιαιρέσεις ΠΜ III — ΜΜ I, ἡ δευτέρα πρὸς τὰς ὑποδιαιρέσεις ΜΜ IIIβ — ΥΜ Iα τοῦ συστήματος Evans². Πολύχρωμος ΜΜ II κεραμεικὴ δὲν εὐρέθη³. Ἡ οἰκοδομικὴ ἱστορία τοῦ ἀνακτόρου ἐμφανίζεται διαφοροποιημένη. Τὸ πρῶτον κτήριο ἢ ἀνάκτορον δὲν χρονολογεῖται πλέον εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἀλλ' εἰς τὴν ΠΜ III — ΜΜ I περίοδον. Τὸ «μέγα ἀνάκτορον» χρονολογεῖται εἰς τὴν ΜΜ IIIβ — ΥΜ Iα περίοδον. Ὡς πρὸς τὴν ἀπουσίαν ὠρίμου καμαραϊκῆς κεραμεικῆς οἱ δύο συγγραφεῖς ἀφ' ἑνὸς ἀντικρούουν τὴν θεωρίαν Evans - Charbonneaux περὶ συνεχείας τοῦ ΜΜ I ρυθμοῦ κατὰ τὴν ΜΜ II περίοδον, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι δὲν ὑπάρχει ρυθμολογι-

1 Εἰς τὰ Μάλια ὑπάρχει π.χ. βεβαία κατάληψις κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρονολογήθη, ὡς εἶδομεν, καὶ τὸ πρῶτον κτήριο (ἢ ἀνάκτορον), ἐνῶ εἰς τὴν Τύλισον δὲν παρατηρήθη ἀντίστοιχον φαινόμενον. Σύγκρινε καὶ τοὺς δύο χρονολογικοὺς πίνακας. Τύλισος II, 78 καὶ Mallia, 1er Rapport, 45.

2 Mallia, 2e Rapport, ὑπὸ F. CHAROUTHIER καὶ R. JOLY, κεραμεικὴ, σ. 27 κ.έ., χρονολογία, σ. 47 κ.έ.

3 Mallia, 2e Rapport, 49-50.

κή σύνδεσις τῆς κεραμεικῆς τῶν δύο ἐποχῶν τῶν Μαλίων (ΠΜ ΙΙΙ — ΜΜ Ι καὶ ΜΜ ΙΙΙ — ΥΜ Ι), ἀφ' ἑτέρου φαίνεται ὅτι ἐπιμένουν εἰς τὴν ἰδικήν των θεωρίαν περὶ ἐγκαταλείψεως τοῦ τόπου κατὰ τὴν ΜΜ ΙΙ περίοδον, τὴν ὁποίαν ὑπεστήριξαν εἰς τὸν πρόλογον τῆς δημοσιεύσεως τῆς Τυλίσου¹. Νέα στοιχεῖα πρὸς διασάφησιν τοῦ προβλήματος ἤλθον εἰς φῶς διὰ τῶν μεταγενεστέρων ἀνασκαφῶν, κυρίως τῶν νεκροπόλεων (βλ. κατωτ.).

Ἀνάκτορον — Τρίτη ἀνασκαφικὴ ἐκθεσις (1942).

Αἱ ἐργασίαι τῶν ἐτῶν 1927, 1928, 1931, 1932, αἱ ὁποῖαι ἐκτίθενται εἰς τὴν τρίτην ἐκθεσιν², διεσάφησαν καλύτερον τὴν οἰκοδομικὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνακτόρου. Ἀνεγνωρίσθη ὅτι τὸ πρῶτον κτήριο, τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν σαφῆ λείψανα τοίχων ὑποκείμενα τῶν ἐρειπίων τοῦ ΜΜ ΙΙΙ ἀνακτόρου, ἦτο πραγματικὸν ἀνάκτορον, χρονολογούμενον εἰς τὴν ΠΜ ΙΙΙ — ΜΜ Ι περίοδον³. Πολυχρώμου κεραμεικῆς εὐρέθησαν μόνον ἐλάχιστα λείψανα⁴. Εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ βασικὸν πρόβλημα τῶν Μαλίων, ἔτι τὸ κενὸν μεταξὺ ΜΜ Ι καὶ ΜΜ ΙΙΙ, οἱ συγγραφεῖς τῆς τρίτης ἐκθέσεως (Chapouthier - Demargne) φαίνονται προσεγγίζοντες τὴν ἄποψιν Evans - Charbonneaux : «... il semble... que la céramique, dite de «Kamarès», considérée jadis comme typique du M.M. II, n'est, en fait, que l'apanage de certains sites et caractérise un style, non une époque. A Mallia comme dans le Lasithi, ... le style du M.M. I, qui se rattache sans interruption à celui du M.A. III, durerait jusqu'au M.M.III, époque où fut construit le second palais».

Ἡ τρίτη ἐκθεσις δὲν δίδει ὀριστικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ πρόβλημα, τοῦ ὁποίου τὴν διαπραγμάτευσιν ἀναβάλλει διὰ τὴν τετάρτην ἐκθεσιν⁵.

Ἀνάκτορον — Τετάρτη ἀνασκαφικὴ ἐκθεσις (1962).

Ἡ τετάρτη ἀνασκαφικὴ ἐκθεσις περὶ τοῦ ἀνακτόρου περιλαμβάνει ἐργασίας τῶν ἐτῶν 1929 - 1935 καὶ 1946 - 1960⁶. Κατὰ τὰς ἐργασίας αὐτὰς καὶ πάλιν δὲν

¹ Mallia, 2e Rapport, 47-50.

² Mallia, 3e Rapport (ὑπὸ F. CHAPOUTHIER καὶ P. DEMARGNE).

³ Mallia, 3e Rapport, 74-77.

⁴ Mallia, 3e Rapport, 36-38.

⁵ Mallia, 3e Rapport, 76 (= σημ. 4 τῆς σ. 75).

⁶ Mallia, 4e Rapport (ὑπὸ F. CHAPOUTHIER, P. DEMARGNE καὶ A. DESSENNE).

εύρεθη MM II κεραμεική ¹. Τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογίας τοῦ ἀνακτόρου ἀντιμετωπίζεται διὰ βραχέων καὶ ἄνευ ἀναφορᾶς εἰς τὸ πρόβλημα τῆς MM II ἐποχῆς εἰς τὰ Μάλια. Πάντως ἀναγγέλλεται συνθετικὴ δημοσίευσις περὶ τοῦ ἀνακτόρου, ὅπου θὰ ἐξετάζεται λεπτομερῶς ἡ οἰκοδομικὴ ἱστορία αὐτοῦ ².

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν τετάρτην ἔκθεσιν ἡ κεραμεικὴ τῆς «πρώτης ἐποχῆς», ἥτοι οἱ ΠΜ III — MM I ρυθμοὶ δὲν ἐξετάζονται ὁμοῦ, ὅπως εἰς τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην ἔκθεσιν, ἀλλὰ καὶ πάλιν κεχωρισμένως. Ἐπομένως αἱ δύο ἐποχαί, ΠΜ III καὶ MM I, δὲν ταυτίζονται πλέον. Εἰς τοῦτο ὡδήγησεν ἡ ἀνασκαφὴ καὶ δημοσίευσις (1945) τῶν νεκροπόλεων, ὅπου ἡ διάκρισις τῶν ἐποχῶν εἶναι καθαρά. Εἰς σύντομον ἐξέτασιν τῶν δημοσιεύσεων τῶν νεκροπόλεων εἰσερχόμεθα εὐθὺς ἀμέσως.

Νεκροπόλεις — Πρώτη ἀνασκαφικὴ ἔκθεσις (1945) ³.

Ἡ ἔρευνα τῶν νεκροπόλεων τῶν Μαλίων εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας διὰ τὴν λύσιν τῶν δυσκόλων χρονολογικῶν προβλημάτων. Αἱ τρεῖς νεκροπόλεις, αἱ ὁποῖαι δημοσιεύονται εἰς τὴν πρώτην ἔκθεσιν, ἔδωσαν νέα σημαντικὰ στοιχεῖα. Οὕτω τὸ Premier Charnier ἀπέδωσε κεραμεικὴν, ἡ ὁποία ἐθεωρήθη ὁμογενὴς ΠΜ III ⁴. Εἰς τὸ Second Charnier παραλλήλως πρὸς τὴν ΠΜ III κεραμεικὴν τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ εὐρέθησαν πολυχρώμα MM πρώιμα, τεμάχια ἀγγείων μεταλλικοῦ σχήματος καὶ κεραμεικὴ τῆς «δευτέρας ἐποχῆς» ⁵. Εἰς τὸν Χρυσόλακκον τέλος πλὴν τῶν ἄλλων εὐρέθη ἀποθέτης πολυχρώμων ὀστράκων (Dépôt Nord), τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς ρυθμὸν κατὰ πολὺ ὠριμώτερον τοῦ συνήθους ἕως τότε εἰς τὰ Μάλια MM Ia πολυχρώμου ρυθμοῦ ⁶.

Ὡς πρὸς τὸ βασικὸν πρόβλημα τῆς χρονολογίας τῆς MM ἐποχῆς εἰς τὰ Μάλια ὁ συγγραφεὺς τῆς ἐκθέσεως Demargne ἀκολουθεῖ τὴν ὑποστηριζομένην εἰς τὴν τρίτην ἔκθεσιν περὶ τοῦ ἀνακτόρου γνώμην, τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, εἰσήγαγε διὰ τὰ Μάλια ὁ Charbonneaux παλαιότερον, ἥτοι τῆς συνεχείας τῶν MM I ρυθμῶν εἰς τὴν MM II ἐποχὴν· ἡ γνώμη αὕτη ἐφαίνετο ἐπικυρουμένη καὶ διὰ τῶν

¹ Πρβ. τὴν ἔκθεσιν περὶ τῆς κεραμεικῆς, Mallia, 4e Rapport, 41 κ.έ.

² Mallia, 4e Rapport, 65-66.

³ Mallia, Nécropoles I (ὑπὸ P. DEMARGNE).

⁴ Mallia, Nécropoles I, 1 κ.έ., 66, πίν. II-IV καὶ XXVII-XXX. Ἡ πραγματικότης φαίνεται ὅτι εἶναι ἄλλη, πρβ. κατωτέρω τὴν ἀναλυτικὴν ἐξέτασιν τῆς κεραμεικῆς.

⁵ Mallia, Nécropoles I, 13 κ.έ., 66, πίν. V-X καὶ XXXI κ.έ.

⁶ Mallia, Nécropoles I, 25 κ.έ., 66, πίν. XIII -XXI κλπ.

νέων δεδομένων τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Χρυσολάκκου, ὅπου ἐνεφανίζετο διὰ πρώτην φοράν καὶ περισσότερον ἐξειλιγμένη MM κεραμεική:

«... N' est-il pas préférable de croire qu' une fabrique spéciale de Cnossos raffinaît sur la polychromie, tandis qu' ailleurs la polychromie simple se prolongeait jusqu' à rejoindre le M.M. III a... D' autre part, les découvertes de la tranchée Nord de Chrysolakkos ont apporté un fait nouveau qui nous paraît décisif : on y a trouvé, mêlés aux séries M.M. I, des produits plus raffinés, non pas peut-être identiques au Camarès de Cnossos, mais procédant du même esprit. Ce que l' Est n' avait su produire, la fabrique de Mallia, plus proche de Cnossos, le produisait, au moins exceptionnellement pour les tombes de ses princes. Les exemplaires les plus fins furent peut-être importés de Cnossos. Après ces découvertes — qui ne resteront peut-être pas isolées — nous croyons pouvoir dire que Mallia ne fut pas abandonné au M.M. II, qu'au contraire on y vécut sans interruption du début du M.A. III à la fin du M.M. II : c' est la période du premier palais et des nécropoles contemporaines de ce palais. Puis, sans brusque coupure, le palais fut au M.M. III rebâti ou simplement remanié dans la forme que nous lui connaissons : restent à découvrir les nécropoles correspondant à cette seconde époque»¹.

Τὰ «συμπεράσματα» τῆς πρώτης ἐκθέσεως περὶ τῶν νεκροπόλεων² σημαίνουν οὐσιαστικῶς ἐπιστροφὴν τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς εἰς τὸ παραδεδεγμένον χρονολογικὸν σύστημα· διότι καὶ ἡ ΠΜ ΙΙΙ περίοδος διακρίνεται πλέον ἀπὸ τῆς ΜΜ Ι καὶ ἡ ΜΜ ΙΙ ἀρχίζει νὰ ἀποκτᾷ αὐτοτέλειαν. Οὕτω καταργοῦνται οὐσιαστικῶς αἱ «δύο ἐποχαὶ» τῶν Μαλίων καὶ παύει ὑπάρχουσα ἡ ὑποτεθεῖσα ἀντιστοιχία πρὸς τὰς φανταστικὰς «ἐποχὰς» τοῦ Χατζιδάκι. Ὁ ἀνασκαφεὺς τῆς Τυλίσου πράγματι δὲν ἔδειξε «τὴν ὀρθὴν ὁδὸν οἰκοδομῶν τὴν χρονολογίαν τοῦ κατὰ τρόπον ἀνεξάρτητον»³, ἀλλ' ἀπλῶς ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν, μὴ κατανοήσας ἐπαρκῶς τὸ χρονολογικὸν σύστημα Evans καὶ στηριχθεὶς εἰς ἐντυπώσεις μᾶλλον παρὰ εἰς ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀνασκαφέντων τόπων.

¹ Mallia, Nécropoles I, 68-69.

² Mallia, Nécropoles I, 65-69.

³ Mallia, Nécropoles I, 66 σημ. 1.

Μετὰ τὴν σύντομον ἀναδρομὴν εἰς τὴν ἱστορίαν ἐρεῦνης, τὴν ὁποίαν ἐπεχειρήσαμεν ἀνωτέρω ἐν ἀναφορᾷ κυρίως πρὸς τὸ πρόβλημα χρονολογήσεως τῆς κεραμεικῆς, εἰσερχόμεθα εἰς μίαν κατὰ τὸ δυνατόν συστηματικὴν ἐξέτασιν τῆς κεραμεικῆς τῶν Μαλίων, ἵνα ἴδωμεν εἰς ποῖον βαθμὸν αὕτη ἐντάσσεται εἰς τὸ γενικὸν σχῆμα ἐξελίξεως τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν τῆς μινωικῆς Κρήτης.

II. Η ΠΜ ΚΑΙ ΜΜ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ

1. PREMIER CHARNIER

Ἡ κεραμεικὴ τοῦ Premier Charnier ἐθεωρήθη, ὡς εἶδομεν, χρονικῶς ὁμογενὴς καὶ ἐχρονολογήθη εἰς τὴν ΠΜ ΙΙΙ περίοδον¹. Ἐν τούτοις οὔτε τὰ ἀνασκαφικὰ δεδομένα οὔτε ἡ ρυθμολογικὴ ἐξέτασις τῶν εὐρημάτων (ἀποκλειστικῶς κεραμεικῶν) δύνανται νὰ ὀδηγήσουν ἀναγκαστικῶς εἰς τοιαύτην χρονολόγησιν. Κατὰ τὴν ἰδικὴν μας ἀντίληψιν τῆς ἐξελίξεως τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν ἡ κεραμεικὴ αὕτη διαμοιράζεται εἰς πέντε ἀλληλοδιαδόχους φάσεις, ἀπὸ τῆς πρωίμου ΠΜ ΙΙ μέχρι τῆς πρωίμου ΜΜ Ια, ὡς ἐξῆς :

α) Βαθμὶς Κουμάσας (ΠΜ ΙΙα).

Μία πρόχους², τῆς ὁποίας διατηρεῖται μόνον τὸ ράμφος μετὰ τοῦ λαιμοῦ, τμήματος τῆς λαβῆς καὶ τοῦ ὤμου, φέρει κόσμησην, σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοικτοῦ, ἐξ ἐπαλλήλων γωνιῶν ἐπὶ τοῦ ράμφους καὶ δικτυωτοῦ τριγώνου μεταξὺ παραλλήλων ταινιῶν ἐπὶ τοῦ ὤμου. Καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν κόσμησην τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἔχει ἀκριβέστατα παράλληλα τὴν πρόχουν 3725 τῆς Βασιλικῆς³ καὶ τὴν ὁμοίαν τῆς Κνωσοῦ⁴. Πρέπει νὰ ὑπογραμμισθῇ ἐνταῦθα ἡ ἐκπληκτικὴ πράγματι ὁμοιότης τῶν τριῶν ἀγγείων, προερχομένων ἀπὸ τρία τόσον ἀπομεμακρυσμένα ἀλλήλων κέντρα. Τὸ γεγονός πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς παραλληλότητος εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν κεραμεικῶν ρυθμῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Ἡ αὕτη ὁμοιότης παρατηρεῖται καὶ εἰς ἀγγεῖα τοῦ συγχρόνου ρυθμοῦ τῶν τεφρῶν ἐγγαρά-

1 Mallia, Nécropoles I, 1-12, 66.

2 Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙ μέσον καὶ σ. 3.

3 Ζωνης, Ἑπ. Ἑπ. Ἑρ. 1, 1967 - 1968, πίν. 29, πρβ. Kamares-Stil, 89-90.

4 Palace I, εἰκ. 40 ἄνω μέσον, πρβ. Kamares-Stil, 93.

κτων με παράλληλα παραδείγματα εκ της Κεντρικής και της Ανατολικής Κρήτης¹.

β) Βαθμὶς Βασιλικῆς (ΠΜ ΙΙβ).

Ἡ συχνὴ παρουσία τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἰς τὰ Μάλια, ἡ ὁποία, ὡς εἶδομεν, ὠδήγησεν ἀρχικῶς τοὺς ἀνασκαφεῖς νὰ χρονολογήσουν τὸ πρῶτον ἀνάκτορον εἰς τὴν ΠΜ ΙΙ περίοδον, σημαίνει ὅτι ἀγγεῖα τοῦ ρυθμοῦ αὐτοῦ κατεσκευάζοντο καὶ εἰς τὰ Μάλια, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα κέντρα², ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἰδίαν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἤκμαζε τὸ ἐργαστήριον τῆς Βασιλικῆς. Ὁ ρυθμὸς Βασιλικῆς, μετὰ τὰ ὑπάρχοντα σήμερον δεδομένα, πρέπει νὰ χρονολογῆται ΠΜ ΙΙβ. Νεωτέρα χρονολόγησις δὲν εἶναι δυνατὴ³.

Πρόχοι

Ἡ πρόχους 8667⁴ σφίζεται μόνον κατὰ τὸ ἄνω ἥμισυ. Ἀντιστοιχεῖ πλήρως πρὸς τὸν συνήθη τύπον τῶν πρόχων τῆς Βασιλικῆς (3703, 3705 κλπ.)⁵, μετὰ τινὰς διαφοράς, ὁφειλομένας προφανῶς εἰς διαφορὰν ἐργαστηρίου.

Αἱ τρεῖς πρόχοι 8597, 8596, 8669⁶ ἀνήκουν κατὰ βάσιν εἰς τὸν αὐτὸν τύπον, ἀλλ' ἔχουν τὸ σῶμα ἀποκεκομμένον ὑψηλὰ, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ὤμου, πρὸς σχηματισμὸν εὐρέος ἐπιπέδου πυθμένος. Τὰ παραδείγματα ταῦτα πρέπει νὰ εἶναι κάπως ἀρχαιότερα, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ σύγκρισις μετὰ μίαν πρόχουν τοῦ ρυθμοῦ Κουμάσας, ἀποτετμημένην καθ' ὅμοιον τρόπον⁷.

Τειοδόχη.

Ἡ τειοδόχη 8525⁸ ἐπίσης ἀνταποκρίνεται καλῶς πρὸς τὸν συνήθη τύπον τει-

1 Σημειοῦμεν μόνον τὴν καταπληκτικὴν ὁμοιότητα τοῦ κρεμαστοῦ ἀγγείου 3782 ἀπὸ τὸ Rock Shelter VI τῶν Γουρινῶν καὶ τοῦ τεμαχίου 10067 ἀπὸ τὸ Σπήλαιον Καρνάρη τοῦ Γιούχτα, πρβ. Kamares-Stil, 54, 79, 90 (Φωτογραφία ἐν ΑΜΚ).

2 Περὶ τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς γενικῶς βλ. Kamares-Stil, 97 κ.ε., τόποι: σ. 379, σημ. V 61.

3 Πρβ. Kamares-Stil, 112 κ.ε.

4 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVIII καὶ σ. 3.

5 Φωτογραφία ἐν ΑΜΚ.

6 Mallia, Nécropoles I, πίν. II, XXVIII καὶ σ. 2-3.

7 Συλλογὴ Μεταξῆ, ἀρ. 755 (Φωτογραφία ἐν ΑΜΚ, πρβ. Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, πίν. 7).

8 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVII καὶ σ. 4-5.

οδόχης τῆς Βασιλικῆς (ιδίᾳ πρὸς τὰς 3733, 5315 κλπ.)¹ ἀλλὰ πάλιν μὲ ἀτομικὰς διαφορὰς.

«E g g - c u p s».

Τὰ egg-cups τοῦ Premier Charnier² εἶναι ἀπολύτως ὅμοια πρὸς παραδείγματα τῆς Βασιλικῆς³ τοῦ κηλιδωτοῦ ρυθμοῦ, ἐπομένως χρονολογοῦνται εὐκόλως εἰς τὴν βαθμίδα Βασιλικῆς.

Σ κ ύ φ ο ι.

Τὸ μόνωτον 8678⁴ εἶναι κατ' οὐσίαν ἐν egg-cup παλαιότερας παραδόσεως (ΠΜ Πα;= ὅμοια εἰς τὴν ὁμάδα Πύργου), εἰς τὸ ὁποῖον προσετέθη λαβὴ κατὰ μίμησιν τῶν σκύφων τῆς βαθμίδος Βασιλικῆς, ὡς οἱ δύο ἐπόμενοι.

Τὸ μόνωτον 8606⁵ ἔχει παράλληλα τοῦ κηλιδωτοῦ ρυθμοῦ ἐν Βασιλικῇ⁶ καὶ ἐπομένως χρονολογεῖται εὐκόλως. Βάσει τούτου χρονολογεῖται καὶ τὸ τρίωτον 8609⁷.

γ) Βαθμὶς τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (ΠΜ ΙΙΙ).

Τὰ ἄωτα κύπελλα 8610 καὶ 8656⁸ εἶναι τυπικώτατα τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ καὶ κατὰ τὸ σχῆμα (ὕψηλὸν ἢ χαμηλόν, μετὰ ἢ ἄνευ αὐλακωτῆς προχοῆς) καὶ κατὰ τὴν κόσμησιν. Τὰ καλύτερα παράλληλα εἶναι τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ Μόχλου⁹.

Τὸ μόνωτον 8674¹⁰ ἀποτελεῖ παραλλαγὴν τοῦ τύπου, ἡ ὁποία ἐξελίσσεται βραδύτερον εἰς καλὰ ΜΜ Ια πολυχρώμα παραδείγματα, ὅπως τὸ ΧΙ 13 τοῦ Μόχλου¹¹.

1 Φωτογραφίαι ἐν ΑΜΚ.

2 Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙΙ, 8679-8680, πίν. XXVIII, 8679, XXIX, 8680, 8612, καὶ σ. 6.

3 Νέαι φωτογραφίαι ἐν ΑΜΚ.

4 Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙΙ, XXVIII καὶ σ. 6.

5 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVIII καὶ σ. 8.

6 Τὰ 3745 καὶ 5326, φωτογραφίαι ἐν ΑΜΚ.

7 Mallia, Nécropoles, I, πίν. ΙΙΙ, IV, XXVIII, σ. 8.

8 Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙΙ, IV, XXIX, σ. 7.

9 Τῆς Βασιλικῆς βλ. ἐν Vasiliki-Report 1906, εἰκ. 3 καὶ MARAGHIANNIS II, πίν. XXV.

10 Mallia, Nécropoles I, πίν. IV, XXIX, σ. 8.

11 Mochlos II, πίν. VIII ἄνω, πρβ. Kamares-Stil, 214.

Τὰ μόνωτα κύπελλα 8605 καὶ 8603 μὲ γωνίωσιν τοῦ σώματος καὶ εὐθέα ἔσω κλίνοντα τοιχώματα ἀντιπροσωπεύουν σπανιότερον τύπον, χρονολογούμενον μᾶλλον πρὸς τὸ τέλος τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ¹.

Δίωτοι σκύφοι μὲ αὐλακωτὴν προχόην.

Ὁ τύπος οὗτος ἀναφέρεται ὡς κοινὸς ἐν Βασιλικῇ, δὲν ἔχει ὅμως δημοσιευθῇ εἰμὴ μόνον ἐν παράδειγμα². Τὸ 8528 τοῦ Premier Charnier³ εἶναι ἀκριβῶς ὅμοιον κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὸ ἀγγεῖον τῆς Βασιλικῆς. Ἔχει ἐπίσης τὰς αὐτὰς ὀριζοντίους ταινίας ἄνω καὶ κάτω καὶ διαφέρει μόνον εἰς τὸ κύριον θέμα· τὸ ἀγγεῖον τῆς Βασιλικῆς ἔχει ἐπαλλήλους γωνίας εἰς ὀριζόντιον διάταξιν, ἐνῶ τὸ ἀγγεῖον τῶν Μολίων ἔχει ταινίαν (μᾶλλον δύο) ἀποτελουμένην ἀπὸ τρεῖς παραλλήλους λοξάς, εἰς διάταξιν συστροφῆς, καὶ καθέτους, σχηματιζομένης δικτυώσεως.

Δύο ἀκόμη σκύφοι, οἱ 8519 καὶ 8549, ἔχουν ὅμοιον σχῆμα καὶ ἔφερον κόσμησιν ἐπίσης λευκὴν, ἐνῶ τρίτος, 8518, δὲν φέρει ἔχνη κοσμήσεως, τὸ δὲ σχῆμά του φαίνεται περισσότερον ἐξελιγμένον⁴.

δ) Μεταβατικὴ «φάσις τῆς οἰκίας Β Βασιλικῆς» (ΠΜ ΙΙΙ - ΜΜ Ια).

Τὸ σχεδὸν ἡμισφαιρικὸν ἄνωτον κύπελλον 8529⁵ πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν παροῦσαν φάσιν. Κατὰ τὸ σχῆμα ἀποτελεῖ ἄμεσον ἐξέλιξιν τῶν τυπικῶν κυπέλων μὲ καμπυλούμενον τὸ κάτω σῶμα (ἀώτων ἢ μὲ ψευδολαβὰς) τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης⁶ ἢ δὲ κόσμησις δι' ἐπαλλήλων γωνιῶν εἰς διάταξιν ὀριζόντιον μεταξὺ ὀριζοντίων γραμμῶν ἢ ταινιῶν ἀπαντᾷ μὲν εἰς τὰ καθ'αυτὸ ΠΜ ΙΙΙ σύνολα

1 Mallia, Nécropoles I, πίν. IV, XXVIII, XXIX, σ. 7-8, πρβ. ἄνωτ. σ. 22 καὶ σημ. 1. Ὁμοίως μὲ τοιχώματα ἔσω κλίνοντα: Mochlos II, εἰκ. 49 ἀρ. Μ. 54, εἰκ. 50 ἀρ. Μ. 86. Παλαίκαστρο: BSA Suppl. I, εἰκ. 5 c, πίν. II b. Πρβ. καὶ τὰ ὠριμώτερα τῆς Τυλίσου, Τύλισος II, πίν. XXI b καὶ c (ἄνωτ. σ. 32).

2 Vasiliki-Report 1906, 122 καὶ εἰκ. 6 (πρβ. Mochlos I, 279). MARAGHIANNIS II, πίν. XXV 5. Kamares-Stil, 144 (17).

3 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXX 2, σ. 5.

4 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVII 8518, 8519, πίν. XXX, 8549, σ. 5-6.

5 Mallia, Nécropoles I, πίν. VIII καὶ XXIX, σ. 6-7.

6 Vasiliki-Report 1906, εἰκ. 4. MARAGHIANNIS II, πίν. XXV 1-3, 8-9. Mochlos II, εἰκ. 49, Μ. 58-Μ. 60 (καὶ Palace I εἰκ. 76, τὰ τρία κάτω δεξιὰ). Πρβ. Kamares-Stil, 143-144 καὶ σημ. VI 36, ἀρ. 11-16, σ. 383-4 (Βασιλική) καὶ 158-159 (Μόχλος).

(πρβ. τὸν ἀναφερόμενον ἀμέσως ἀνωτέρω σκύφον τῆς Βασιλικῆς) ἀλλ' εἰς ἀντίστοιχον πρὸς τὴν τοῦ κυπέλλου 8529 μορφήν μὲ λεπτοτέρας τὰς γραμμὰς προσιδιάζει εἰς τὰ κύπελλα τῆς οἰκίας Β τῆς Βασιλικῆς (ἂν καὶ εἰς αὐτὰ εἶναι ἡ κόσμησις σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ), ἐν τῶν ὁποίων μάλιστα ἔχει καὶ σχῆμα ὁμοίως ἡμισφαιρικόν¹. Ολίγον νεώτεροι τοῦ κυπέλλου τῶν Μαλίων πρέπει νὰ εἶναι οἱ «πρωτογεφυρωτοὶ» σκύφοι τῆς Τυλίσου, τοὺς ὁποίους ἐγνωρίσαμεν, καὶ τὰ ὄστρακα τῆς Τυλίσου καὶ τῆς Κνωσοῦ μὲ ὁμοίαν κόσμησιν ἐπαλλήλων γωνιῶν².

ε) ΜΜ Ια.

Γεφυρόστομοι σκύφοι.

Ὁ γεφυρόστομος σκύφος 8492³ ἔχει πλήρως ἀνεπτυγμένον τὸ σχῆμα τοῦ τύπου εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει. Οἱ «πρωτογεφυρωτοὶ» σκύφοι τῆς ομάδος τῶν κηλιδωτῶν τῆς Βασιλικῆς⁴ εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐξελικτικῆς σειρᾶς, ἐνῶ οἱ ἀντίστοιχοι τῆς Τυλίσου (ἀνωτ. σ. 30-31) εἶναι ἴσως ὀλίγον ἀρχαιότεροι.

Τὰ ΜΜ Ια παραδείγματα γεφυροστόμων σκύφων τῆς Κνωσοῦ⁵ ἔχουν γενικῶς σχῆμα ὀλιγώτερον ὥριμον ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ἀγγεῖον τοῦ Premier Charnier. Ἀκόμη καὶ ὁ σημαντικὸς σκύφος 8879⁶ φαίνεται ἀρχαιότερος. Ἀντίστοιχον πρὸς τὸν σκύφον τῶν Μαλίων εἶναι ἐν παραδείγματι τῆς Φαιστοῦ μὲ ἀύλακωτὴν προχοήν⁷. Καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς κοσμήσεως ὑπάρχει πλήρης ὁμοιότης. Ὁμοία εἶναι καὶ ἡ τεχνικὴ ζωγραφήσεως διὰ λευκοῦ ἐπὶ σκοτεινοῦ. Περαιτέρω βοηθοῦμεθα εἰς τὴν χρονολόγησιν ἀπὸ τὰς ομάδας σιγμοειδῶν (τέσσαρας ἐκ τριῶν) τοῦ ἀγγείου τῶν Μαλίων· ὅμοιαι ομάδες ὑπάρχουν εἰς τὰς γεφυροστόμους πρόχους μὲ κόσμησιν ἰχθύων τῆς Βασιλικῆς⁸.

Τὸ ὑψηλὸν σχῆμα τοῦ γεφυροστόμου σκύφου ὅπως ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸ πρῶτον παράδειγμα 8492⁹ (καὶ τῆς Φαιστοῦ, παρὰ τὴν ἀύλακωτὴν προχοήν)

1 Vasiliki-Report 1906, 126, εἰκ. 9 b, 10 c. MARAGHIANNIS II, πίν. XXIV 2, 7, 10, 13.

2 Βλ. ἀνωτ. σ. 30-31 καὶ σημειώσεις.

3 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXIX, σ. 5. Πρβ. Kamares-Stil, 284.

4 Βλ. Kamares-Stil, 101-102 (Skyphoi)· νέα φωτογραφία ἐν AMK.

5 Βλ. Kamares-Stil, 197 κ.ε.

6 Kamares-Stil, 198.

7 Festós I, πίν. XIII.

8 MARAGHIANNIS II, πίν. XXIV, 3, 6, 8. Πρβ. Kamares-Stil, 261. Πρβ. ΖΩΗΝ, Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ.· Ὁρλάνδον, τόμ. Δ', 126 καὶ σημ. 14 (σ. 123).

9 Ἡ δημοσίευσις, Mallia, Nécropoles I, 5 σημ. 1, συγχέει τὸ σχῆμα τοῦ γεφυροστόμου σκύφου καὶ τῆς γεφυροστόμου πρόχου· τὰ σημειούμενα ἐκεῖ ΠΜ III παραδείγματα ἐκ Μόχλου καὶ Παλαικάστρου εἶναι ἄσχετα.

διατηρείται καὶ ἀκολούθως εἰς τὰς διαφόρους φάσεις τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ¹.

Τὸ ἕτερον παράδειγμα 8517 τοῦ Premier Charnier² ἔχει ἀρχαϊκώτερον σχῆμα, εὐρὺ στόμιον καὶ δακτυλιοειδῆ βάσιν, συναπτόμενον εὐθέως πρὸς τὰ κηλιδωτὰ παραδείγματα τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς 3747, 3748, 5314³ καὶ ἐπομένως, συνεπικουρούσης καὶ τῆς λευκῆς κοσμήσεως ἐξ ὀριζοντίων ταινιῶν, εἶναι δυνατὴ ἡ χρονολόγησίς του εἰς τὴν ΠΜ ΙΙΙ περίοδον (πρβ. σ. 46, σημ. 9).

Κύπελλον 8509⁴.

Τὸ ἀγγεῖον ἔχει ἰδιάζον σχῆμα· τὸ κάτω σῶμα εἶναι σῶμα ΜΜ Ια πρόχου, ἄνω ὅμως εὐρύνεται εἰς τρίλοβον ὀριζόντιον στόμιον μετὰ τὴν προχοὴν (=μεγαλύτερος λοβὸς) ἀριστερά. Ἐπομένως εἶναι κύπελλον πόσεως (πράγματι ἀπομίμησις ὁμοίου μεταλλικοῦ) κρατούμενον διὰ τῆς δεξιᾶς ἀπὸ τῆς λαβῆς. Ἀκριβῶς ὅμοιον εἶναι τὸ 8913 ἀπὸ ΜΜ Ια ὁμάδα τῆς Κνωσοῦ⁵, ἀκόσμητον, λίαν δὲ συγγενὲς τὸ 4365, ἐπίσης ΜΜ Ια κνωσιακόν, μετὰ ἐγχάρακτον κόσμησιν⁶.

Πρόχοι.

Μερικαὶ μικραὶ πρόχοι τοῦ Premier Charnier ὑπενθυμίζουν τὰς ἀντιστοιχοὺς τῶν Γουρνῶν, ὅχι τόσον διὰ τὸ σχῆμα ἢ τὴν κόσμησιν ὅσον διὰ τὸ μικρὸν μέγεθος καὶ τὴν ταφικὴν χρῆσιν. Τὰ σχήματα εἶναι ΜΜ Ια, κάπως ἰδιάζοντα, ἀλλ' ὁπωσδήποτε δύνανται νὰ εὐρεθοῦν παράλληλα ὅμοια ἢ λίαν συγγενῆ εἰς ΜΜ Ια σίνολα, ἐνῶ ὁ παραλληλισμὸς πρὸς ΠΜ παραδείγματα εἶναι δυσχερής.

Αἱ πρόχοι 8599 καὶ 8600⁷ κοσμοῦνται μετὰ ὁμάδας ταινιῶν ἐν συστροφῇ, ἥτοι μετὰ τυπικώτατα ΜΜ Ια θέματα⁸ εἰς τὴν πρότην μάλιστα ἢ μεσαία ταινία

ΠΜ ΙΙΙ παραδείγματα γεφυροστόμων σκύφων πρὸς τὸ παρὸν δὲν εἶναι γνωστά. Περὶ τῆς διακρίσεως τῶν τύπων πρβ. ΖΩΗΝ, Χαριστήριον εἰς Ἀ.Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ', 119 σημ. 1. Φαιστιανά, 79.

1 Πρώιμα κλασσικά: Bd'A 1951, ἔγχρ. πίν. Ι, 7-8 (=ZERVOS, Crète, εἰκ. 314-315). Ὡριμα κλασσικά: Festōs I, πίν. XVI a-b. Ὑστερα κλασσικά: Palace I, εἰκ. 191 μέσον, 192 a. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΑΔ 1924, εἰκ. 6, κλπ.

2 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVII, σ. 5.

3 Φωτογραφίαι ἐν ΑΜΚ. Δημοσιευμένον εἶναι μόνον τὸ 3747, Vasiliki-Report 1904, πίν. XXXIV 4, ΜΑΡΑΓΙΑΝΝΙΣ ΙΙ, πίν. XXIII 3.

4 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXIX, σ. 9.

5 PENDLEBURY, BSA 30, 1928-1930, πίν. XII a 17. Palace IV 1, εἰκ. 53 ἀρ. 4.

6 MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. X 8. Φωτογραφίαι καὶ τῶν δύο ἀγγείων ἐν ΑΜΚ.

7 Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙ (γρ. 8599 ἀντὶ 8500), XXVIII, σ. 4.

8 Περὶ συστροφῆς πρβ. ἀνωτ. σ. 18-19 καὶ σημ. 1 σ. 13.

είναι πλατεῖα καὶ πλαισιοῦται ὑπὸ ζευγῶν στενοτέρων· ἐνταῦθα ἔχομεν μονόχρωμον ἐκτέλεσιν τοῦ συνηθεστάτου θέματος τῆς ἐρυθρᾶς πλατείας ταινίας πλαισιουμένης ὑπὸ στενῶν λευκῶν ¹.

Ἡ πρόχους 8598² κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν τεχνικὴν ζωγραφίσεως εἶναι ὁμοία πρὸς τὰς δύο προηγουμένας. Ἡ κόσμησις δι' ὀριζοντίων καὶ λοξοῦ τοξοειδοῦς θέματος εἶναι συντακτικῶς ἀπολύτως ἀντίστοιχος τῆς κοσμήσεως τοῦ πολυχρώμου ἀμφορίσκου 7043 τῶν Γουρνῶν (πρβ. ἄνωτ. σ. 12-13).

Ἡ πρόχους 8601³ ἔχει σχῆμα ὅμοιον σχεδὸν πρὸς τὸ τῶν προηγουμένων καὶ ράμφος μακρότερον. Ἡ κόσμησις εἶναι λευκὴ ἐπὶ σκοτεινοῦ· δύο ὁμάδες ἐκ τριῶν γραμμῶν ἐπὶ τοῦ ὤμου μεταξὺ ὀριζοντίων. Αἱ ὁμάδες σχηματίζουν γωνίαν. Ὁμοίαν ἀκριβῶς κόσμησιν ἔχει ἡ πρόχους 4156 τῆς Κουμάσας ⁴, ἀντίστοιχον δέ, σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοικτοῦ, μία πρόχους τοῦ Κράσι (Κράσι, ἀρ. 14) ⁵. Εἰς τὸ τελευταῖον παράδειγμα αἱ παράλληλοι γραμμαὶ τοῦ ὤμου συνδυάζονται μὲ σειρὰς ἐπαλλήλων ὁμορρόπων γωνιῶν, σχηματιζομένων ταινιῶν, αἱ ὁποῖαι συνίστανται ἀπὸ τὰς σειρὰς τῶν γωνιῶν πλαισιουμένας μὲ ἀνὰ τρεῖς παραλλήλους γραμμάς εἰς ἐκάστην πλευράν.

Ἡ πρόχους τοῦ Κράσι ὅπως καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐξετασθεῖσα 8598 τοῦ Premier Charnier ἔχουν κοσμήσεις εὐθέως καταγομένους ἀπὸ τὸν ΠΜ ΙΙΙ λευκὸν ρυθμὸν τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης ⁶, ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν αἱ κοσμήσεις αὐταὶ συντάσσονται δεικνύει τὸ ἀνήσυχον πνεῦμα τοῦ μεταβατικοῦ ρυθμοῦ, ὁ ὁποῖος συντόμως κατασταλάζει εἰς τὸν γεωμετρικὸν-τεκτονικὸν ρυθμὸν τῆς ΜΜ Ια περιόδου.

Ἀνκφέρομεν δύο ἀκόμη πρόχους τοῦ Premier Charnier: Ἡ 8553 ⁷ ὁμοιάζει κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὰς 7070 καὶ 7033 τῶν Γουρνῶν (πίν. 13). Χαμηλὸν πεπιεσμένον σῶμα ἔχει καὶ ἡ ΜΜ Ια πρόχους τῆς Κνωσοῦ ἀρ. 8838 ⁸.

Ἡ πρόχους 8508 ⁹ ἔχει σῶμα σφαιρικοῦ σχήματος, τοῦ ὁποῖου τὰ καλύτερα παράλληλα εἶναι αἱ πρόχοι 6945 καὶ 6942 τῶν Γουρνῶν (πίν. 8).

¹ Περὶ τῆς διακοσμητικῆς ἀρχῆς τῆς «πλαισιώσεως», βλ. Kamares-Stil, ἰδίᾳ σ. 223 κ.ε.

² Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙ, XXVIII, σ. 4.

³ Mallia, Nécropoles I, πίν. ΙΙ, XXVIII, σ. 4.

⁴ VTM πίν. V 4156.

⁵ Κράσι, εἰκ. 10 γ καὶ σ. 116 ἀρ. 14.

⁶ Διὰ τὴν κόσμησιν τῆς πρόχους 8598 πρβ. π.χ. ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΖ', ἀρ. 5, 10, 12, διὰ τὴν πρόχουν τοῦ Κράσι ἀρ. 14 πρβ. αὐτόθι πίν. Κ', ἀρ. 44-45.

⁷ Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVII 1, XXIX, σ. 4.

⁸ Palace IV 1, εἰκ. 50 ἀρ. 10.

⁹ Mallia, Nécropoles I, πίν. XXVII 1, XXIX, σ. 3-4.

Συμπεράσματα

Ἡ ἐπιχειρηθεῖσα ἀνωτέρω νέα ἐξέτασις τῆς κεραμεικῆς τοῦ Premier Charnier ἔδειξεν ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ομάδος χρονικῶς ἢ ρυθμολογικῶς ὁμογενοῦς. Τὰ εὐρήματα διαμοιράζονται εἰς ὅλας τὰς φάσεις ἀπὸ τῆς ΠΜ ΙΙ μέχρι τῆς πρωίμου —«προπολυχρώμου»— ΜΜ Ια.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ — ΡΥΘΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ

Ἡ κεραμεικὴ τοῦ Premier Charnier ἐξητάσθη κατ' ἀνάγκην κεχωρισμένως, ὥστε νὰ δειχθῇ ὅτι δὲν πρόκειται, ὡς ἐθεωρεῖτο, περὶ ὁμογενοῦς ΠΜ ΙΙΙ ομάδος. Εἰς τὰ ἐξῆς θὰ γίνῃ προσπάθεια θεωρήσεως τῶν πρωίμων ρυθμῶν ὅλων τῶν ἐπὶ μέρους ἀνασκαφῶν τῶν Μαλίων μέχρι καὶ τῆς ΜΜ ΙΙ περιόδου. Ἡ ἀνάλυσις θὰ δείξῃ ὅτι τὰ Μάλια, κείμενα γεωγραφικῶς μεταξὺ Ἀνατολικῆς Κρήτης καὶ Κνωσοῦ, ἀκολουθοῦν εἰς τὴν κεραμεικὴν τὴν κοινὴν ἐξέλιξιν (εἶδομεν ἤδη ἀνωτέρω ἐκπληκτικὰς ὁμοιότητας καὶ μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ μὲ τὴν Κνωσὸν καὶ ἄλλους τόπους τῆς Κεντρικῆς Κρήτης), διατηροῦν ὅμως καὶ κάποιαν αὐτοτέλειαν καὶ μάλιστα κατὰ τὴν πρωίμον κλασσικὴν βαθμίδα.

Ἐγχάρακτα ὄστρακα. Νεολιθικὰ - ΜΜ Ια.

Τὰ ἀναφερόμενα πολυάριθμα νεολιθικὰ ὄστρακα ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ἀνακτόρου δὲν ἐδημοσιεύθησαν¹. Ρητῶς δημοσιεύονται ὡς νεολιθικὰ δύο ἐγχάρακτα². Ὁ Charbonneaux βάσει ἐτέρου τεμαχίου ἀναπαριστᾷ μίαν ραμφόστομον πρόχουν ὡς νεολιθικὴν. Τὸ σχῆμα εἶναι μέχρι σήμερον ἄγνωστον εἰς τὴν νεολιθικὴν κεραμεικὴν τῆς Κρήτης· ἐπομένως καὶ ἡ ἀναπαράστασις ἀβεβαία καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ Charbonneaux περὶ «κοινότητος πολιτισμοῦ» μὲ τὰς ἀκτὰς τῆς Μ. Ἀσίας ἀστήρικτα³.

Εἰς τὰς ἀνασκαφικὰς ἐκθέσεις δημοσιεύεται ἀριθμὸς ἐγχαράκτων ὀστράκων⁴.

¹ Mallia, 1er Rapport, 47-48.

² Mallia, 1er Rapport, εἰκ. 11, CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, 364 κ.ε. εἰκ. 5 a-b. 2e Rapport, πίν. X b καὶ σ. 28, σημ. 2.

³ CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 4, σ. 364, 385.

⁴ Mallia, 1er Rapport, εἰκ. 12 (=CHARBONNEAUX, ε.ε. εἰκ. 5 c-d). 2e Rapport, πίν. X a-f. 3e Rapport, πίν. VII a-h καὶ εἰκ. 9 (σ. 34). Maisons I, πίν. L g (βλ. καὶ τὸ ἀγγεῖον - ΜΜ Ια- 9233, αὐτόθι).

Οἱ ἀνασκαφεῖς πιστεύουν ὅτι μερικὰ ἀπὸ τὰ ὄστρακα αὐτὰ φθάνουν μέχρι τῆς MM I περιόδου ¹.

Ἡ χρονολόγησις τῶν ὀστράκων τούτων μετὰ τὴν βοήθειαν μόνον τῶν ἐγγράφων κοσμήσεων δὲν εἶναι εὐχερής, διότι ὅμοια μοτίβα εἶναι δυνατόν νὰ ἀπαντοῦν εἰς διαφόρους ἐποχάς.

Ἐπειδὴ τὸ δημοσιευμένον ὕλικόν εἶναι ἐλάχιστον ἐπιτρέπονται πρὸς τὸ παρὸν μόνον ὀλίγαι προσωριναὶ παρατηρήσεις.

Μερικὰ ὄστρακα δύνανται νὰ χρονολογηθοῦν ἀσφαλῶς· οὕτω ἐν ὀστράκον μετὰ κόσμησιν ὀριζοντίων γραμμῶν συνδυαζομένων μετὰ συγκεντρικὰ ἡμικύκλια (ἢ τόξα) καὶ στίγμασιν ² δεικνύει τὴν χαρακτηριστικωτέραν κόσμησιν τῶν σφαιροειδῶν κρεμαστῶν ἀγγείων τῆς βαθμίδος Κουμάσας ³. Ὁ τρόπος τῆς ἐκτελέσεως τὸ συνάπτει πρὸς τὰ ἀρχαιότερα παραδείγματα τῆς σειρᾶς, τὰ ἀγγεῖα 7040 καὶ 7041 τοῦ Πύργου, τὰ ὅποια χρονολογοῦνται ἀπὸ ΠΜ I ἕως ΠΜ IIα ⁴.

ΠΜ II πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὰ ὄστρακα μετὰ κανονικὴν κόσμησιν ἰχθυοειδῶν ⁵. Εἰς τὴν ἐγγράφον νεολιθικὴν κεραμικὴν τῆς Κνωσοῦ, τὴν μόνην νεολιθικὴν κεραμικὴν τῆς Κρήτης, ἢ ὅποια εἶναι καλῶς γνωστὴ, κοσμήσεις κανονικαὶ ἰχθυοειδῶν δὲν ὑπάρχουν ⁶. Τὰ πλεῖστα τῶν δημοσιευθέντων ὀστράκων ἔχουν κοσμήσεις διατεταγμένης ἰχθυοειδῶς, ἢτοι σειρῶν γραμμιδίων λοξῶς τεθειμένων, ὅπως εἰς τὴν ἰχθυοειδή, ἀλλ' ἄνευ κεντρικῆς ὀριζοντίου ἢ πλακιδίου γραμμῶν ⁷. Τὰ ὄστρακα ταῦτα πρέπει νὰ εἶναι τὰ ἀρχαιότερα, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νεολιθικά ⁸. Νεολιθικὸν πρέπει νὰ εἶναι ἐν ὀστράκον μετὰ κό-

1 Mallia, 2e Rapport, 28. 3e Rapport, 33-34.

2 Mallia, 1er Rapport, εἰκ. 12 a = CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 5 d.

3 Πρβ. τὰ δύο ἀγγεῖα, Palace I, εἰκ. 21-22 (Kamare-Stil, 54-55, 78-79, 90).

4 Νέαι φωτογραφίαι ἐν AMK. Διὰ τὴν χρονολόγησιν τῆς κεραμικῆς τοῦ Πύργου βλ. Kamare-Stil, 55-56 (κεραμικὴ· αὐτόθι 40 κ.έ.) καὶ ΖΩΗΝ, Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, 724 κ.έ.

5 Mallia, 1er Rapport, εἰκ. 12 b. 3e Rapport πίν. VII d. Τὸ αὐτόθι εἰκ. 9 d εἶναι μᾶλλον νεολιθικόν. Πρβ. τὰ ἀγγεῖα 7440 τοῦ Πύργου, 3781 ἀπὸ τὸ Rock Shelter I τῶν Γουρνιῶν, Gournia 1908, εἰκ. 37 ἀρ. 9 (Kamare-Stil, 51 ἀρ. 8) καὶ τὸ τριπλοῦν τῆς Κουμάσας 4194, VTM πίν. I (Kamare-Stil, 78). Γραπτὴν ἰχθυοειδή ἔχει τὸ ἀγγεῖον 3584 τοῦ Ζάκρου, βλ. ΖΩΗΝ, Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967 - 1968, πίν. 5 κάτω ἀριστερά. (Φωτογραφίαι τῶν ὡς ἄνω ἀγγείων ἐν AMK).

6 Βλ. Kamare-Stil, πίν. 1-6. Ἡ ἐπιμελὴς κόσμησις τοῦ ὀστράκου, Mallia, 2e Rapport, πίν. X e, ἀνδρὲς ἀποτελεῖ τμήμα ἰχθυοειδῶς, πρέπει νὰ συναφθῇ πρὸς τὰς κοσμήσεις ἐκ παραλλήλων λοξῶν γραμμιδίων μετὰ ὀριζοντίων (ἢτοι ἡμισυ ἰχθυοειδῶς) τοῦ ἀγγείου 4188 τῆς Κουμάσας, VTM πίν. I, αἱ ὅποια ὑπάρχουν ἐπὶ πλέον τῆς ἰχθυοειδῶς καὶ εἰς τὸ ἀγγεῖον τῶν Γουρνιῶν 3781 (βλ. προηγουμένην σημείωσιν).

7 Mallia, 1er Rapport, εἰκ. 11 b. 3e Rapport, εἰκ. 9 a-c. Maisons I, πίν. L g.

8 Τὸ θέμα τῆς διατεταγμένης ἰχθυοειδῶς ἔχει κάποιαν συγγένειαν μετὰ τὰ θέματα ὁμορρόπων γωνιῶν τῆς κνωσιακῆς κεραμικῆς, πρβ. Kamare-Stil, πίν. 2 ἀρ. 12, 15, 17, 19. Ἐπίσης σύγκρινε τὴν σύνταξιν τῆς κοσμήσεως ἐπὶ τοῦ ὀστράκου Mallia, Maisons I, πίν. L g πρὸς τὴν τοῦ κνωσιακοῦ Palace I, εἰκ. 8 ἀρ. 11.

σμησιν (ὅπως πρέπει νὰ συμπληρωθῇ) δύο ὀριζοντίων γραμμῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων γράφονται πρὸς τὰ ἔσω λοξὰ γραμμίδια (ἤτοι κατ' οὐσίαν πάλιν ἰχθυοκάνθα ἄνευ κεντρικοῦ στελέχους ἀλλὰ μὲ πλαισιούσας γραμμάς¹, καθὼς καὶ δύο ὄστρακα μὲ γραμμικὴν στίγμωσιν². Ἀντιθέτως ὁ συνδυασμὸς στιγμώσεως ἐπιφανείας καὶ ὀριζοντίων γραμμῶν ἐπὶ ἄλλου ὀστράκου ὑποδεικνύει μᾶλλον τὴν βαθμίδα Κουμάσας³.

Λίαν ἐπιμελοῦς ἐκτελέσεως θέματα διαλελυμένης ἰχθυοκάνθης ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὴν MM Ia περίοδον, ὅπως δεικνύει ἐν κνωσιακὸν παράλληλον⁴. Ἐπίσης MM Ia εἶναι τὸ θέμα τῆς ἐγγχαράκτου δικτυωτῆς ζώνης⁵.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἐξετάσεως τῶν πρωιμωτέρων ὀστράκων τῶν Μαλίων κατεδείχθη ὅτι ταῦτα διαμοιράζονται εἰς διαφόρους ἐποχὰς ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς μέχρι τῆς MM Ia. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι τὸ γεγονὸς, ὅτι ΠΜ I κεραμεικὰ λείψανα ἀσφαλῆ δὲν ὑπάρχουν εἰς τὰ Μάλια.

Βαθμὶς Κουμάσας (ΠΜ II α).

Μερικὰ ἐγγχαράκτα ὄστρακα ἐξητάσθησαν ἀμέσως ἀνωτέρω καθὼς καὶ τὸ τεμάχιον τῆς γραπτῆς πρόχου τοῦ Premier Charnier (σ. 42-43). Τὰ ἐλάχιστα ταῦτα λείψανα δεικνύουν ἀσφαλῆ παρουσίαν τῆς βαθμίδος Κουμάσας εἰς τὰ Μάλια, ἐπομένως πρέπει νὰ ἀναμένωνται καὶ ἄλλα εὐρήματα.

Βαθμὶς Βασιλικῆς (ΠΜ II β).

Ἐτονίσθη ἤδη ἡ συχνὴ παρουσία χαρακτηριστικῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς καὶ ἐξητάσθησαν τὰ παραδείγματα τοῦ Premier Charnier (ἀνωτ. σ. 43-44).

Πρόχοι.

Μία πρόχους εὐρεθεῖσα ἐντὸς κτηρίου Βορείως τοῦ «πρυτανείου» (ἢ «οἰκίας Κ») ⁶ ἔχει σῶμα σφαιρικόν, δακτυλιοειδῆ βάσιν καὶ πλαστικούς ὀφθαλμούς. Τὸ

1 Mallia, 3e Rapport πίν. VII h. Πρβ. Kamares-Stil, πίν. 1 ἀρ. 8.

2 Mallia, 2e Rapport, πίν. X a καὶ f. Πρβ. Kamares-Stil, πίν. 2 ἀρ. 20 καὶ πίν. 3 ἀρ. 29-31.

3 Mallia, 3e Rapport, πίν. VII c. Πρβ. τὰ ἀγγεῖα 4187 καὶ 4294 τῆς Κουμάσας, VTM πίν. XXV (νέαι φωτογραφίαι ἐν AMK).

4 Mallia, 3e Rapport, πίν. VII a καὶ e. Πρβ. τὸ κνωσιακὸν κύπελλον 8873 (μὲ πλήρως λευκῆς ὕλης), Palace IV 1, εἰκ. 53 ἀρ. 1.

5 Mallia, 2e Rapport, πίν. X d. Πρβ. Necropoles I, πίν. VI 3 καὶ Maisons I πίν. L ἀρ. 9233, Maisons II, πίν. LIII c, σ. 114, πρβ. ἀνωτ. σ. 29 σημ. 1. Τὸ θέμα σύνθετος εἰς τὰ ἀγγεῖα Χαμαιζίου, ἀνωτ. σ. 6 σημ. 1.

6 BCH 85, 1961, σ. 949 εἰκ. 15.

σχῆμα τοῦτο ἐπανευρίσκεται ἀκριβῶς ὅμοιον ἢ μὲ μικρὰς διαφορὰς εἰς ἀρκετὰ παραδείγματα τῆς ομάδος Βασιλικῆς¹.

Ἄλλη πρόχους, ἡ ἀρ. 9231 ἐκ τῆς συνοικίας Δ² ἔχει τὸ σύννηθες ἀνεστραμμένον ἀπιοειδὲς σχῆμα³, ἂν καὶ κάπως βαρύτερον. Πλὴν τῆς κηλιδωτῆς ἔχει καὶ ἐγγάρακτον στιγμωτὴν κόσμησιν (αἱ στιγμαὶ σχηματίζουν ζεύγη καθέτων παραλλήλων γραμμῶν) ἀκριβῶς ὁμοίαν πρὸς τὴν τῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Μία πρόχους ἐκ Πρινιατικοῦ Πύργου εἶναι τὸ καλῦτερον παράλληλον τῆς πρόχου 9231 καὶ διὰ τὸ σχῆμα καὶ διὰ τὴν κόσμησιν⁴.

Μικραὶ πρόχοι.

Τέσσαρες μικραὶ χειροποίητοι πρόχοι εὑρεθεῖσαι εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου μετὰ χαρακτηριστικῶν ἀγγείων τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς, μιᾶς τεϊοδόχης καὶ ἐνὸς egg-cup⁵, πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν ἐνταῦθα, διότι ἀποτελοῦν πρόχειρον, «συνοπτικὴν» ἐκτέλεσιν τοῦ συνήθους τύπου τῆς πρόχου τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς.

Τεϊοδόχαι.

Πλὴν τῆς ἐξετασθείσης ἀνωτέρω (σ. 43-44) τεϊοδόχης τοῦ Premier Charnier 8525 δύο ἀκόμη ἀκέραια παραδείγματα εἶναι γνωστά, τὸ ἐν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ ἀνακτόρου⁶, τὸ δεύτερον ἐκ τοῦ κτίσματος βορείως τοῦ «πρυτανείου», ὅθεν προέρχεται καὶ ἡ πρώτη ἐξετασθεῖσα πρόχους⁷. Καὶ τὰ δύο παραδείγματα, σχεδὸν ὅμοια μετὰξὺ των, ἔχουν ἀκριβῆ παραλλήλα εἰς τὴν ομάδα τῆς Βασιλικῆς, π.χ. τὴν γνωστὴν τεϊοδόχην 3738 μὲ ὀφιοειδῆ φλογωτὰ θέματα ἐπὶ τοῦ σώματος καὶ γραπτὸν ἐπὶ τοῦ ράμφους⁸ καὶ τὴν 3730⁹.

1 Πρβ. τὰς πρόχους 5323, 3718, 3716 κλπ. (φωτογραφίαι ἐν AMK).

2 Mallia, Maisons I, πίν. XXVII, σ. 55 καὶ σημ. 3: Ἡ θεωρία περὶ συνεχείας τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς εἰς τὴν MM I περίοδον δὲν ἀποδεικνύεται, βλ. καὶ Kamares - Stil, 112 κ.έ.

3 Πρβ. MARAGHIANNIS II, πίν. XXIII 9-11. MARINATOS - HIRMER, πίν. III.

4 Vrokastro, εἰκ. 46. Βλ. Kamares-Stil, 103 (Askos), 108 (τεϊοδόχη 5479).

5 Mallia, 1er Rapport, πίν. XXV 3-4 καὶ σ. 48-49. CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, 366-367. Ἔτερον παράδειγμα ἐκ Μαλίων, Nécropoles I, πίν. LXIX (ἀρ. 8661) καὶ σ. 60 (ὅπου κακῶς χρονολογεῖται MM I).

6 Mallia, 1er Rapport, πίν. XXV 4, σ. 49-50. CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 6 καὶ σ. 368.

7 BCH 85, 1961, σ. 949 εἰκ. 16 (προέλευσις: σ. 950).

8 MARAGHIANNIS II, πίν. XXIII 5 (πρβ. Kamares-Stil, 109-110). MARINATOS - HIRMER, πίν. 8 ἄνω.

9 Φωτογραφίαι ἐν AMK.

Egg-cup.

Τὸ egg-cup, τὸ ὁποῖον εὐρέθη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἀνακτόρου μετὰ τῆς τεῖ-
οδόχης καὶ τῶν μικρῶν πρόχων¹, εἶναι τυπικώτατον τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς.
Τὰ ὅμοια τοῦ Premier Charnier ἐξητάσθησαν ἀνωτέρω (σ. 44).

Βαθμὶς τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (ΠΜ ΙΙΙ).

Ἡ κεραμεικὴ τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὰ Μάλια καλῶς,
ἂν καὶ τὰ εὐρήματα, ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πλουσίας ομάδας τῆς Ἀνατολικῆς
Κρήτης, εἶναι ὀλίγα καὶ διάσπαρτα, προερχόμενα ἀπὸ πλεῖστα σημεῖα τῆς ἀνα-
σκαφῆς. Τὰ καλῶς διατηρούμενα ἢ συμπληρωμένα ἀγγεῖα δὲν εἶναι πολλά. Ἐν
τῷ συνόλῳ τῆς ὅμως ἡ κεραμεικὴ τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ εἶναι εἰς τὰ Μάλια ρυθμο-
λογικῶς ὁμοιογενὴς καὶ ἀνταποκρίνεται πλήρως πρὸς τὴν σύγχρονον τῆς Ἀνα-
τολικῆς Κρήτης. Πρωιμώτεραι ἢ ὠριμώτεροι κοσμήσεις εἶναι δυνατόν ἐνίοτε
νὰ διακριθῶν. Ἡ μετὰβασις πρὸς τοὺς ΜΜ Ια ρυθμοὺς εἶναι ὁμαλὴ καὶ ἐπομέ-
νως ὠρισμένα ὠριμα τεμάχια πρέπει νὰ εἶναι σύγχρονα πρὸς τὰ πρωιμώτερα
ΜΜ Ια. Ἐν τούτοις αἱ δύο περίοδοι (ΠΜ ΙΙΙ - ΜΜ Ια) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ταυ-
τισθῶν καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἐξέτασιν τῶν ΠΜ ΙΙΙ - ΜΜ Ια ομά-
δων τῶν ἄλλων κέντρων². Κατωτέρω ἐξετάζομεν συντόμως τὴν κοσμηματικὴν
τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῶν Μαλίων³.

Ὁριζόντιοι ταινίαι⁴.

Αἱ ὀριζόντιοι ταινίαι ὡς βασικὸν διακοσμητικὸν στοιχεῖον ἀρχίζουν νὰ ἀ-
ποκοτῶν σημασίαν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν λευκὸν ρυθμόν. Ὅσον ὠριμάζει ὁ ρυθμὸς
τόσον αὐξάνει ἡ σημασία τοῦ στοιχείου τούτου. Εἰς τὸν ἀρχαιότερον γραπτὸν
ρυθμόν Κουμάσας αἱ ὀριζόντιοι ταινίαι εἶναι μᾶλλον δευτερεῦον στοιχεῖον τῆς
διακοσμήσεως καὶ περιορίζονται συνήθως εἰς τὸν λαιμὸν τῶν ἀγγείων, ἐὰν δὲν
ἀπουσιάζουν ἐντελῶς⁵. Καθ'αυτὸ τεκτονικὰ διακοσμητικὰ συστήματα ἐμφα-

1 Mallia, 1er Rapport, πίν. XXV 4, σ. 49. CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 6 καὶ σ. 366-368.

2 Πρβ. ἀνωτέρω Γοῦρνες καὶ Τύλισος καὶ Kamares-Stil, κεφάλ. VI - IX.

3 Ἀρχετὰ μοτίβα τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῶν Μαλίων περιελήφθησαν εἰς τοὺς πίνακας τῆς κοσμηματικῆς
τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (ὅλης τῆς Κρήτης), τοὺς ὁποίους δημοσιεύομεν εἰς τὰ Πρακτικὰ τοῦ Β' Κρητολογικοῦ Συνε-
δρίου, 1, βλ. πίνακας ΙΖ'-ΚΖ' καὶ σ. 153-156 διὰ τὴν προέλευσιν.

4 Πρβ. τὴν συστηματικὴν ἐξέτασιν τῆς κοσμηματικῆς τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ ἐν Kamares-Stil, Κεφάλ. VI.

5 Ἰδὲ τοὺς πίνακας ἐν Ἑπ. Ἑπ. Ἑρ. 1, 1967-1968 (ΖΩΗΣ).

νίζονται κυρίως εἰς τὴν βαθμίδα τῆς πρωΐμου πολυχρωμίας, ὅποτε δημιουργοῦνται καὶ τὰ ὠραιότερα διακοσμητικὰ συστήματα με βάσιν τὰς ὀριζοντίους ταινίας¹. Εἰς τὴν κεραμεικὴν τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῶν Μαλίων ἀπαντοῦν συχνὰ ὀριζόντιοι ταινία· συνήθως τονίζουν τὴν ὀργανικὴν δομὴν τοῦ ἀγγείου καὶ συγχρόνως πλασιώνουν τὴν κυρίαν κόσμησιν², ἐνῶ ἐνίοτε ἀποτελοῦν αὐταὶ τὴν κυρίαν κόσμησιν³.

Γωνιώδη καὶ τριγωνικὰ θέματα - Ρόμβοι.

Τὰ συνήθη τριγωνικὰ θέματα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης⁴ ὑπάρχουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τὰ Μάλια⁵. Ἐπίσης δὲν ἀπολείπουν τρίγωνα δικτυωτὰ ἢ ρόμβοι ἢ τετράπλευρα (ἢ διατήρησις δὲν ἐπιτρέπει πάντοτε σαφεῇ προσδιορισμὸν) ἐπίσης πληρούμενα με δικτυωτόν⁶. Πρόκειται περὶ στοιχείων, τὰ ὅποια ἀνέπτυξεν ὁ ΠΜ ΙΙ ρυθμὸς Κουμάσας⁷ καὶ συνεχίζονται, ὅχι πλέον με τὴν αὐτὴν ἔντασιν, εἰς τὸν λευκὸν ρυθμὸν καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν πρωΐμον πολυχρωμίαν⁸.

Δικτύωσις.

Ἄλλαι ἐπὶ μέρους μορφαὶ δικτυώσεως εἶναι αἱ ταινία, ἡ δικτύωσις ἐπιφανείας καὶ ἡ δικτύωσις τῶν ἀποτμημάτων κύκλου εἰς τὰ κυκλικὰ κοσμήματα. Δυστυχῶς εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις αἱ κοσμήσεις διατηροῦνται μόνον

¹ Πρβ. Kamares-Stil, 205.

² Οὕτω π.χ. εἰς τὰ κύπελλα 8605 καὶ 8603 καὶ εἰς τὸν σκύφον 8528 τοῦ Premier Charnier, Mallia, Nécropoles I πίν. IV καὶ XXX, πρβ. ἄνωτ. σ. 45.

³ Mallia, Nécropoles I, πίν. V c (=Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, ΖΩΗΣ, πίν. Κ' ἀρ. 49). Πρβ. καὶ τὸ ὄστρακον Maisons II, πίν. XXVI A 6 (=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΓ' ἀρ. 83), ὅπου αἱ ὀριζόντιοι ταινία εἶναι ἰσοδύναμοι πρὸς τὰ γωνιώδη σιγμοειδῆ. Ὡραῖος συνδυασμὸς ὀριζοντίων καὶ τοξοειδῶν ἐν Nécropoles I, πίν. V d (=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΑ' ἀρ. 64).

⁴ Ἰδὲ τοὺς τύπους εἰς ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΗ' ἀρ. 19, 21, 23, 25.

⁵ Mallia, Nécropoles, I πίν. IV 8674 καὶ 8610 (πρβ. ἄνωτέρω, Premier Charnier, σ. 44), πίν. V i. CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, πίν. XIX b, πρβ. αὐτόθι εἰκ. 7 e. 2e Rapport, πίν. X m καὶ n (σπανία τεχνική «λευκὸν ἐπὶ ἀνοικτοῦ»). 3e Rapport, πίν. VII i. 4e Rapport, πίν. IV K, V 9139. Maisons I, πίν. XLVI a-b.

⁶ CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 7 h (ρόμβοι). Mallia, Nécropoles I, πίν. XII a' τὸ b, αὐτόθι, σκοτεινὸν ἐπὶ ἀνοικτοῦ, δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι σύγχρονον ΠΜ ΙΙΙ, πρβ. αὐτόθι τὰ ὄστρακα c καὶ d με ὁμοίαν κόσμησιν εἰς τὰς δύο τεχνικάς (πρβ. αὐτόθι σ. 43). 3e Rapport, πίν. III h. 4e Rapport, πίν. IV c (ρόμβοι dark on light, ἀντίστοιχοι εἰς Παλαίκαстро, BSA Suppl. I, πίν. III t). Maisons II, πίν. LIII g. Ἰδὲ διὰ τοὺς τύπους τῶν μοτίβων ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΗ' ἀρ. 16, 17, 20, 22.

⁷ Πρβ. ΖΩΗΝ, Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, πίν. 5, 8, 10, 15, 18 κλπ.

⁸ Πρβ. PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30, πίν. XIV 16 (βλ. καὶ Kamares-Stil, 211).

έν μέρει ἐπὶ μικρῶν τεμαχίων ¹. Ἰδιάζουσα φαίνεται νὰ εἶναι εἰς τὰ Μάλια ἡ ταινία κιγκλιδωτοῦ θέματος, ἡ ὁποία ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἢ τρεῖς παραλλήλους, καὶ κάθετα ἢ λοξὰ πρὸς αὐτὰς γραμμῖδια ².

Ὁ μ ό ρ ο π ο ι γ ω ν ί α ι .

Τὸ θέμα τῶν ὁμορρόπων ἐπαλλήλων γωνιῶν, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶδομεν (άνωτ. σ. 45-46), ἀπαντᾷ ἐπὶ τοῦ προχωρημένου κυπέλλου 8529 τοῦ Premier Charnier, ἐμφανίζεται καὶ ἐπὶ ἀρχαιοτέρου ὀστράκου ³ εἰς ἐκτέλεσιν ὁμοίαν πρὸς παράδειγμα τοῦ Παλαικάστρου ⁴.

Σ τ ί γ μ ω σ ι ς .

Αἱ γραφαὶ στιγμαὶ συντάσσονται εἰς γραμμὰς, συνήθως παραλλήλους ὀριζοντίους μεταξὺ ταινιῶν ⁵. Στίγμωσις ἐπιφανείας μᾶλλον δὲν ἀπαντᾷ, ἐνῶ μεγαλύτερα λευκὰ δισκία (ἡ φυσικὴ ἀνάπτυξις τῶν στιγμῶν) ἐπὶ τινων ὀστράκων εἶναι μᾶλλον MM Ia ⁶.

Κ υ μ α τ ο ε ι δ ε ῖ ς γ ρ α μ μ α ῖ - π λ ο χ μ ό ς .

Ἡ ἀπλὴ γραμμὴ ζῖκ-ζάκ ἐκτελουμένη ἀμελῶς ⁷ εἶναι δυνατόν νὰ δώσῃ τὴν ἰδέαν τῆς κυματοειδοῦς γραμμῆς. Δύο κυματοειδεῖς γραμμαὶ συμπλεκόμεναι ἀποτελοῦν τὸ σύνηδες εἰς τὸν λευκὸν ρυθμὸν θέμα τοῦ πλοχμοῦ ⁸.

1 Ταινία: Mallia, 4e Rapport, πίν. III A (καὶ F); XXXVI 9139. Μετόπη (;): Maisons II, πίν. LIV h. Πρὸς τὰ δύο τελευταῖα παραδείγματα πρβ. ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΘ' ἀρ. 29(=πινάκιον Ψύρας). Ἐπιφανείας (;): 2e Rapport, πίν. XI, πρβ. τὸ πολύχρωμον MM Ia ἐν Nécropoles I, πίν. XVI e. Ἀποτμήματα κύκλων: 3e Rapport, πίν. IX a (συμπληρωμένον: ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΕ' ἀρ. 14). 4e Rapport, πίν. III B (=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΕ' ἀρ. 15), πίν. V καὶ XXXVI ἀρ. 9142(=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΕ' ἀρ. 16). Περὶ τῶν θεμάτων τούτων πρβ. καὶ κατωτέρω εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ σχημάτων. Κυκλικὸν μέδικοτύωσιν: CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 7 d (=2e Rapport, πίν. IX h =ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΣΤ' ἀρ. 28). Ἐν ἀτρακτοειδὲς κακῆς διατηρήσεως, Nécropoles I, πίν. V h, ἐὰν δὲν εἶναι τμήμα κυκλικοῦ κοσμήματος, δέον νὰ παραβληθῇ πρὸς τὸ θέμα εἰς ΖΩΗΝ, ἔ.ἀ. πίν. ΙΘ' ἀρ. 37. Συνδετικὸν σπειρῶν, CHARBONNEAUX, ἔ.ἀ. εἰκ. 7 f (πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΖ' ἀρ. 5-6).

2 Mallia, Nécropoles I, πίν. VIII e, XXX 8528 (πρβ. καὶ XIII a). 4e Rapport, πίν. IV F.

3 Mallia, 4e Rapport, πίν. IV E.

4 BSA Suppl. I, πίν. III a(=ΖΩΗΣ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. Κ' ἀρ. 44).

5 Γραμμαί: CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 7 f. 2e Rapport, πίν. IX c-d. Μεταξύ ὀριζοντίων: 2e Rapport, εἰκ. 10 ἀρ. 4. Nécropoles I, πίν. V g (μικρὰ δισκία), πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.ἀ. πίν. Κ' ἀρ. 47. Maisons II, πίν. LIII e=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. Κ' ἀρ. 48.

6 Mallia, 3e Rapport, πίν. VII κ καὶ IX κ. Πρβ. τὸ πολύχρωμον Maisons I, πίν. XLIX f.

7 Βλ. π.χ. Mallia, Nécropoles I, πίν. XXXII 8665.

8 CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 7 e. Mallia, Nécropoles I, πίν. VIII f. Maisons II, πίν. LIV c (μεταξὺ παραλλήλων). Πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.ἀ. πίν. ΙΘ' ἀρ. 34-39: μοτίβα μὲ βάσιν τὴν κυματοειδῆ γραμμὴν.

Τ ό ξ α .

Τὰ παραδείγματα «ίσταμένων» τόξων εἰς τὰ Μάλια¹ εἶναι καθ'αυτὸ θέματα τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ, ἀνταποκρινόμενα πλήρως πρὸς τὰ ὅμοια τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης². Ἀντιθέτως τὰ «κρεμάμενα» τόξα, τὰ ὅποια καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην εἶναι ἐν μέρει ὠριμώτερα, εἰς τὰ Μάλια ἐμφανίζονται μόνον σκοτεινὰ ἐπὶ ἀνοικτοῦ, εἰς ἰδιορρύθμους ἰδιάζοντας εἰς τὸ τοπικὸν ἐργαστήριον συνδυασμούς, ἐπὶ ἀγγείων ὅπως δὴ ποτε MM Ia (γεφυρόστομοι πρόχοι 9218, 9219, ἐξεταζόμενοι κατωτέρω).

Σ ι γ μ ο ε ι δ ῆ .

Καὶ τὰ σιγμοειδῆ θέματα ἀπαντοῦν συχνὰ εἰς τὴν κεραμεικὴν τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῶν Μαλίων³. Μία ἰδιάζουσα ἐξέλιξις τοῦ κοινοῦ τούτου θέματος εἶναι τὰ γωνιώδη σιγμοειδῆ⁴, ἐκ τῶν ὁποίων ἐρμηνεύεται καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς μοναδικῆς εἰς τὴν μινωικὴν ἀγγειογραφίαν ὠραίας μαιανδροειδοῦς κοσμήσεως τοῦ κυπέλλου 5550 τοῦ Μόχλου⁵.

Σ π ε ῖ ρ α ι .

Οὐδὲν παράδειγμα τρεχούσης σπείρας ὑπάρχει, ἡ ὁποία καὶ ἄλλως εἶναι σπανιωτάτη εἰς τὸν λευκὸν ρυθμόν⁶. Ἀντιθέτως πολλὰ εἶναι τὰ παραδείγματα σπειρῶν, ἐπεχουσῶν θέσιν κυκλικῶν κοσμημάτων, συνδεομένων κατὰ διαφόρους τρόπους, συνηθέστερον δι' ὁμάδος γραμμῶν ἐν εἴδει ἀτρακτοειδοῦς κοσμήματος⁷. Δυστυχῶς τὰ περισσότερα παραδείγματα σώζονται κατὰ τρόπον λίαν ἀποσπασματικὸν ἐπὶ μικρῶν ὀστράκων⁸.

1 Mallia, Nécropoles I, πίν. V d=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΑ' ἀρ. 64. 4e Rapport, πίν. XXXVI κάτω ἀριστερά (ὁ ἀριθμὸς εἶναι 9143). Ὑπάρχει καὶ MM Ia παράδειγμα δι' ἐρυθροῦ ἐπὶ μέλανος, 3e Rapport, εἰκ. 10 ἀρ. 1 a-b. Τὸ φιαλόσχημον 9230, 4e Rapport, πίν. XXXVI ἐξετάζεται κατωτέρω.

2 Βλ. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΑ'.

3 Mallia, Nécropoles I, πίν. IX a καὶ d. Maisons II, πίν. LIII d.

4 Ἀμελῶς: Mallia, Nécropoles I, πίν. V f. Κανονικά: Maisons II, πίν. XXVI A 6=ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΓ' ἀρ. 83.

5 Mochlos II, εἰκ. 31, πρβ. Kamares-Stil, 161-162. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΓ' ἀρ. 84

6 Πάντες οἱ τύποι σπειροειδῶν (τῶν σιγμοειδῶν συμπεριλαμβανομένων) εἰς ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΓ', μετὰ βιβλιογραφικῶν ὑποδείξεων, σ. 155. Βλ. καὶ Kamares-Stil, 130-131, 139, 144 (Nr. 16), 149 (Schüssel), 168, 229-230.

7 Τοῦ τύπου ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΖ' ἀρ. 1.

8 CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 7 f, πίν. XIX c. Mallia, Nécropoles I, πίν. V b, μοναχὶ σπεῖραι ἐντὸς κύκλου (πρβ. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΣΤ' ἀρ. 24 ἐκ τῆς Βορείου Τάφρου Γουρνιῶν), αὐτόθι πίν. V e, VI 1 (ἰδιάζων συνδυασμὸς σπειρῶν). 2e Rapport, πίν. IX b, c, e, f, g. Maisons I, πίν. XLIX b. 3e Rapport, πίν. IX f. 4e Rapport, πίν. III L.

Ὁμόκεντροι κύκλοι.

Ἀναφέρομεν ἐν παράδειγμα δύο ὁμοκέντρων κύκλων, λίαν ἀμελοῦς ἐκτελέσεως, διότι τὸ θέμα εἶναι ἐξαιρετικῶς σπάνιον εἰς τὸν λευκὸν ρυθμὸν ¹.

Κυκλικὰ κοσμήματα.

Ταῦτα εἶναι κατὰ βάσιν ὅμοια πρὸς τὰ ἤδη εἰς ἄλλον τόπον ἐξετασθέντα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης ². Τὰ παραδείγματα τῶν Μαλίων εἶναι τὰ ἐξῆς:

(α) Κύκλος μὲ δικτυωτὴν ἐπιφάνειαν ³. Ἀντίστοιχον ὑπάρχει ἐπὶ MM Ια τεμαχίου τῆς Κνωσοῦ ⁴.

(β) Ἐν κακῶς σφζόμενον, μὲ ἀπότμημα κύκλου λευκὸν καὶ ἕτερον δικτυωτὸν καὶ λευκὸν φυλλόσχημον συνδετικὸν θέμα. Πρέπει νὰ εἶναι ἐκ τῶν πρωιμωτέρων κυκλικῶν κοσμημάτων ⁵.

(γ) Ἐτερον μὲ δικτυωτὸν ἀπότμημα καὶ στιγμορόδακα ⁶. Τὰ κοσμήματα τοῦ τύπου αὐτοῦ εἶναι σημαντικά, διότι ἐξελίσσονται εἰς πλεόν ἀνεπτυγμένας συνθέσεις τοῦ πρωίμου πολυχρώμου ρυθμοῦ ⁷.

(δ) Εἰς μίαν περίπτωσιν διατηρεῖται καλύτερον μία κόσμησις ἀποτελουμένη ἀπὸ ὅμοια στρογγύλα θέματα συνδεόμενα μὲ ομάδας γραμμῶν ἐν εἵδει τρεχούσης σπείρας ⁸. Τὸ συνδέν θέμα εἶναι κοινότατον καθὼς καὶ τὰ δικτυωτὰ ἀποτμήματα κύκλου. Τὸ καθαυτὸ κυκλικὸν θέμα περιβάλλεται ὑπὸ δευτέρου κύκλου ὁμοκέντρου τὰ δὲ τοξωτὰ δικτυωτὰ ἀποτμήματα ἀφήνουν εἰς τὸ κέντρον τοῦ κύκλου ἐλευθέραν τριγωνικὴν ἐπιφάνειαν (μὲ τὰ σκέλη τοῦ τριγώνου περίπου ἴσα καὶ καμπύλα), ἡ ὁποία ἔχει καὶ καθ' ἑαυτήν, λόγῳ τῆς περιβαλλούσης δικτυώσεως, διακοσμητικὴν ἀξίαν.

(ε) Τὸ ἀγγεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔχει ἐκτελεσθῇ ἡ ἀνωτέρω κόσμησις, συμπληροῦται ὡς γεφυρόστομος σκύφος μὲ δύο ὀριζοντίους λαβάς ⁹. Προφανῶς ἐπὶ ὁμοίου

1 Mallia, 3e Rapport, εἰκ. 10 ἀρ. 4. Πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΔ' ἀρ. 6.

2 Βλ. Kamares-Stil, 130-131, 167-168, ἰδίᾳ 168-173.

3 CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 7 d. 2e Rapport, πίν. IX h. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΣΤ' ἀρ. 28.

4 Palace I, εἰκ. 118 a 2. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΣΤ' ἀρ. 25.

5 Mallia, 3e Rapport, πίν. IX a. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΕ' ἀρ. 14 (συμπληρωμένον).

6 Mallia, 4e Rapport, πίν. III B. ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΕ' ἀρ. 15. Πρβ. Kamares-Stil, 171-172.

7 Πρβ. Kamares-Stil, 208-210.

8 Mallia, 4e Rapport, πίν. V 9142 καὶ πίν. XXXVI κάτω δεξιὰ (ἐνταῦθα ἡ συμπλήρωσις τῆς κοσμήσεως διαφέρει· ἐν συνδετικὸν θέμα ἐμφανίζεται ὡς φυλλόσχημον μὲ πλήρῳσιν λοξῶν παραλλήλων γραμμῶν). ΖΩΗΣ, ἔ.ἀ. πίν. ΚΕ' ἀρ. 16.

9 Πρβ. Mallia, 4e Rapport, 42 ἀρ. 9142.

ἀγγείου, ἐπίσης ἐλλιπέστατα σφζομένου, διατρεῖται ἄλλη κόσμησις στρογγύλων θεμάτων. Ἐνταῦθα τὰ κυκλικά ἔχουν, ἀντὶ δικτυωτῶν ἀποτμημάτων, ἀνὰ τρεῖς ομάδας συγκεντρικῶν τόξων τὸ δὲ συνδέον θέμα εἶναι ζωόμορφον ¹.

Ἡ σύνταξις καὶ εἰς τὰ δύο ἀγγεῖα (δ-ε) εἶναι ἡ αὐτή· ἡ κόσμησις περιθέει τὸν ὦμον δίκην ζωφόρου. Τὰ κυκλικά θέματα τοῦ τελευταίου ἀγγείου μὲ τὰς ομάδας τῶν τοξοειδῶν γραμμῶν ἀπαντοῦν κατὰ τρόπον ἀνάλογον καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ². Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι εἰς τὰ Μάλια ἐξελίσσεται συντόμως τὸ θέμα τοῦτο εἰς σύστημα κοσμήσεως ὁλοκλήρου τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας ἀνοικτοῦ σχήματος ἀγγείων· πρόκειται περὶ ἀξιολόγων προϊόντων τοῦ τοπικοῦ πρωίμου πολυχρώμου ρυθμοῦ, τὰ ὅποια θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν κατωτέρω.

Ζ ῶ α .

Τὸ ζωόμορφον συνδετικὸν θέμα τῆς ὡς ἄνω κοσμήσεως εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων ὁμοίων τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ, τὰ ὅποια σφζονται καλῶς· τὰ περισσότερα (Βόρειος Τάφρος, Παλαίκαστρο) διατρεοῦνται ἐν μέρει μόνον ἐπὶ μικρῶν ὀστράκων. Τὸ παρὸν παράδειγμα φαίνεται καὶ ἐκ τῶν πλέον ἐξειλιγμένων. Ἐχομεν τώρα τὸ θέμα τοῦ αἰγοειδοῦς ἀνεπτυγμένον καθ' ἑαυτὸ καὶ ὅχι ἀπλῶς προσθήκην ζωομορφικῶν στοιχείων εἰς γεωμετρικά θέματα, συνήθως δικτυωτὰ τρίγωνα ³. Ἀξία σημειώσεως εἶναι ἡ διαφορετικὴ μεταχειρίσις, ἀλλ' ἀπολύτως ἀντίστοιχος, προσθίου καὶ ὀπισθίου τμήματος τοῦ σώματος μὲ τὴν γραφὴν ἢ ἐξαίρεσιν παραλλήλων γραμμιδίων, τὰ ὅποια καταργοῦν τὴν ἀπλὴν γραμμικὴν ἀντίληψιν ἢ τὴν ἀπλὴν σκιαγραφίαν καὶ σημαίνουν ἀνωτέραν σχεδιαστικὴν ἱκανότητα, ἢ ὅποια ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τοῦ ὄγκου ⁴.

Ἄλλο παράδειγμα ὁμοίου θέματος αἰγοειδοῦς ⁵ διατρεῖ τὸν ἀρχαιότερον τύπον τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης, ἥτοι πεπληρωμένον τρίγωνον μὲ προσθήκην ζωομορφικῶν στοιχείων ⁶. Περίεργον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἐπὶ πολυχρώμου τεμαχίου ἀνεπτυγμένης τεχνικῆς ζωγραφήσεως ἐκ τοῦ Βορείου Ἀποθέτου τοῦ Χρυσολάκκου ὑπάρχει, ἀσύντακτος πρὸς τὸν λοιπὸν κόσμον, μία λευκὴ κεφαλὴ αἰγοειδοῦς τοῦ συνήθους τύπου τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ ⁷. Πρόκειται τρόπον

1 Mallia, 4e Rapport, πίν. IV D καὶ σ. 42-43. Ζωνη, ἔ.ἀ. πίν. KE' ἀρ. 17.

2 Βλ. π.χ. Ζωνη, ἔ.ἀ. πίν. IB' ἀρ. 28, II' ἀρ. 63, KΔ' ἀρ. 7 καὶ 9.

3 Πρβ. Kamares-Stil, 133-134, 182-184.

4 Καθ' αὐτὸ σκιαγραφία: BSA Suppl. I, πίν. III l, IV e (πρβ. d: ἄλλη ἀντίληψις!), V A.

5 Mallia, Nécropoles I, πίν. XII g.

6 Ὅμοια: BSA Suppl. I, πίν. III j (Παλαίκαστρο) καὶ Ζωνη, ἔ.ἀ. πίν. ΙΔ' ἀρ. 81 (Βόρειος Τάφος).

7 Mallia, Nécropoles I, πίν. XIV d. Περίεργος ὁμοιότης πρὸς τὸ πρῶμον παράδειγμα 94 τῆς Βορείου Τάφρου, Ζωνη, ἔ.ἀ. πίν. ΙΕ'.

τινὰ περὶ ἀπολιθώματος τοῦ παλαιότερου ρυθμοῦ μὴ δυνηθέντος νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς πολυχρωμίας. Τοῦτο μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὴν γενικωτέραν παρατήρησιν ὅτι τὰ ζωομορφικὰ θέματα τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγεννήθησαν ἐκ τῆς μετατροπῆς γεωμετρικῶν θεμάτων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναπτυχθῶν κανονικῶς ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν νομοτέλειαν τοῦ πρωίμου πολυχρώμου ρυθμοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπῆτει προσαρμογὴν εἰς τὰς διακοσμητικὰς ἀρχὰς του ¹.

3. ΣΧΗΜΑΤΑ ΑΓΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΛΕΥΚΟΥ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΟΥ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΡΥΘΜΟΥ

Τεῖοδόχαι.

Πλὴν τῶν ἐξετασθέντων παραδειγμάτων τοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς ὑπάρχει ἓν μόνον παράδειγμα ἀκέραιον (ἀρ. 2316), καὶ τοῦτο λίθινον, ἰδιάζοντος σχήματος καὶ δυσχεροῦς χρονολογήσεως ². Ἡ ἐποχὴ τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ ἀντιπροσωπεύεται δι' ἑνὸς τεμαχίου (τμήμα στομίου καὶ ράμφους). Ἡ διαμόρφωσις τοῦ στομίου δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν τῶν μεγάλων παραδειγμάτων τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ 5473 τοῦ Μόχλου ³. Ἡ προχοὴ ἐν τούτοις ἔχει βραχύτερον τὸ σωληνωτὸν τμήμα, ἴσως δὲ καὶ τὴν αὐλακα. Πλησιάζει ἐπομένως τὸ σχῆμα τοῦτο πρὸς τὰ σχήματα τῆς μεταβατικῆς (Πατερικιᾶς) ἢ τῆς MM Ia ἐποχῆς (Δρακόνες, Μόχλος κλπ.) ⁴. Μεταξὺ τῶν ἐλαχίστων λοιπῶν τεμαχίων τεῖοδοχῶν ὑπάρχει ἓν μὲ τυπικὴν MM Ia πολύχρωμον κόσμησιν ⁵.

Σκύφοι μὲ δύο καθέτους λαβὰς.

Ὁ σπανιώτατος τύπος τοῦ σκύφου μὲ δύο καθέτους λαβὰς καὶ προχοὴν αὐλακωτὴν ἢ γεφυρωτὴν ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὰ Μάλια διὰ τριῶν παραδειγμάτων. Ὁ σκύφος 9233 ἐκ τῆς περιοχῆς Δβ μὲ γραπτὴν καὶ ἐγχάρακτον κόσμησιν ⁶, ἔχει σῶμα στενούμενον ἄνω καὶ αὐλακωτὴν προχοήν. Τὸ σχῆμα κατὰγεται ἐκ τῶν κυπέλλων μετὰ αὐλακωτῆς προχοῆς τῆς πρωίμου ΠΜ ἐποχῆς, τὰ

¹ Πρβ. Kamares-Stil, 251.

² Mallia, Maisons II, πίν. XLIX 1 καὶ σ. 133-134. Πρβ. Kamares-Stil, 155.

³ ZERVOS, Crète, εἰκ. 137 δεξιὰ, 138 ἀριστερά. Kamares-Stil, 138-139. Mochlos II, εἰκ. 49 ἀρ. M 74. Kamares-Stil, 150 κ.έ.

⁴ Περὶ τοῦ τύπου τῆς τεῖοδόχης βλ. Kamares-Stil, 151 κ.έ. Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968 (ΖΩΗΣ), 714 κ.έ.

⁵ Mallia, 4e Rapport, πίν. III G. Πρόκειται περὶ τοῦ πλέον προχωρημένου παραδείγματος τεῖοδόχης. Νεώτερα τούτου εἶναι μόνον τὰ μικροσκοπικὰ ἄνωτα τοῦ τύπου VTM, πίν. VI 5059 καὶ 5056, πρβ. Kamares-Stil, 153. Τὰ λοιπὰ παραδείγματα τῶν Μαλίων: 4e Rapport, πίν. III N. 3e Rapport, πίν. VIII c. Nécropoles I, πίν. XIII a.

⁶ Mallia, Maisons I, πίν. XXVII, L καὶ σ. 55-56. Πρβ. ἄνωτ. σ. 29 σημ. 1 καὶ σ. 51 σημ. 5

όποια, όπως εδείχθη, αποτελούν την εξέλικτική αρχήν διαφόρων τύπων αγγείων¹. Πλήν του όμοιου παραδείγματος από τὰ Γιοφυράκια (πρβ. σ. 29 σημ. 1) οὐδὲν ἄλλο παράδειγμα εἶναι γνωστόν. Ἡ χρονολόγησις εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς MM Iα περιόδου εἶναι ἀσφαλής.

Ὁ σκύφος 8686² ἐκ τοῦ Second Charnier ἔχει γεφυρωτὴν προχοὴν καὶ μορφήν σώματος, ὁμοίαν, ἢ καὶ βαρυτέραν, πρὸς τὴν τοῦ σκύφου 8492 τοῦ Premier Charnier, τὸν ὅποιον ἐξητάσαμεν (άνωτ. σ. 46). Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ κόσμησις του, ἀποτελουμένη ἀπὸ μονὰ φυλλόσχημα θέματα μεταξὺ παραλλήλων γραμμῶν. Πρόκειται περὶ θέματος πάλιν τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης³, ἐμφανιζομένου ἐδῶ εἰς νέαν, περισσότερον ἐξειλιγμένην μορφήν. Καὶ διὰ τὸ σχῆμα καὶ διὰ τὴν κόσμησιν πρέπει τὸ ἀγγεῖον 8686 νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν μεταβατικὴν φάσιν μεταξὺ ΠΜ III καὶ MM Iα.

Ὁμοιος σκύφος, τοῦ ὁποίου σώζεται μόνον τὸ ἄνω μέρος, προέρχεται ἐπίσης ἐκ τοῦ Second Charnier. Εἰς τὴν φωτογραφίαν διακρίνονται λευκαὶ ὀριζόντιοι γραμμαὶ πλησίον τοῦ χείλους καὶ μέγα κάθετον θέμα λογχοειδές. Ὁρθῶς ἡ δημοσίευσις τὸν χρονολογεῖ εἰς τὴν μεταβατικὴν φάσιν⁴.

Ὁ τύπος τοῦ γεφυροστόμου σκύφου μὲ δύο καθέτους λαβὰς φαίνεται, πρὸς τὸ παρόν, ὅτι ἐπιχωριάζει εἰς τὰ Μάλια. Ἄλλο παράδειγμα δὲν μοῦ εἶναι γνωστόν. Πρέπει ἐν τούτοις νὰ ἀναφερθῇ ἐδῶ τὸ τρίτον ἀγγεῖον 9146 ἐκ τοῦ Βορείου Ἀποθέτου τοῦ Χρυσολάκκου, τὸ ὅποιον συνεχίζει τὸν τύπον εἰς πολὺ νεωτέραν ἐποχὴν. Πρόκειται περὶ ἑνὸς τῶν ὠραιότερων αγγείων τῶν Μαλίων, σχήματος καθαυτὸ μεταλλικοῦ, χρονολογουμένου εὐχερῶς εἰς τὴν φάσιν τοῦ πρωῒμου κλασσικοῦ ρυθμοῦ (MM Iβ)⁵.

1 Πρβ. Kamares-Stil, 45 (Ausgusstassen), 77, 101-102. Τὸ μόνωτον ἀγγεῖον τοῦ Κράσι, Κράσι πίν. 4, τετάρτη σειρὰ ἀριστερά, ἔχει σχῆμα ἐνδιάμεσον μεταξὺ αὐτοῦ κυπέλλου μετὰ αὐλακωτῆς προχοῆς (ΠΜ I-II) καὶ τοῦ τύπου τοῦ ἀγγείου 9233.

2 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXXIII 1 καὶ σ. 15.

3 Βλ. Kamares-Stil, 132-133, 165. Ζησ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. IB' ἀρ. 41, ΙΣΤ' β, ΙΖ' ἀρ. 9. Τῆς αὐτῆς μεταβατικῆς φάσεως τὸ θέμα, αὐτόθι πίν. KH' ἀρ. 5 (αὐτ. καὶ σ. 151 σημ. 2, Πατερικίς). Νεωτέρα, MM Iα, εἶναι ἡ κόσμησις τοῦ μικροῦ πίθου τῶν Γουρνιῶν (πολύχρωμος), Kamares-Stil, 252-253 καὶ πίν. 9 A.

4 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXXIV 1 καὶ σ. 15.

5 Mallia, Nécropoles I, πίν. LX 2-3 καὶ σ. 49-50. Πλήν τῶν αὐτ. σ. 50 σημ. 1 ἀναφερομένων αγγείων πρβ. ἀκόμη διὰ τὴν «μεταλλικὴν» τεχνικὴν καὶ τὴν μορφήν τοῦ στομίου τὸ τάσι τῆς Φαιστοῦ, ASAtene, 1957-1958, ἔγχρ. πίν. XXIII d. Διὰ τὸ σχῆμα, αὐτόθι εἰκ. 153 c (σ. 310). Ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καμαραϊκὰ ἀγγεῖα εἶναι τὸ ἀδημοσίευτον 3898 ἐκ Παλαικάστρου, μέλαν μονόχρωμον, μεταλλικοῦ, πεπιεσμένου σχήματος μὲ δύο καθέτους λαβὰς ἀνίσου μεγέθους καὶ γεφυρωτὴν προχοὴν. Κατὰ τὸ μέσον τοῦ σώματος φέρει ζώνην ἐξέχουσαν, ὡς ἂν εἶχε γίνεαι διὰ σφυρηλατήσεως· πρόκειται περὶ χαρακτηριστικοῦ ἀντιστοίχου πρὸς τὸ κυματοειδὲς περίγραμμα (=πολλὰ ὅμοια ζῶνα) τοῦ ἀγγείου 9146.

Αἱ γεφυροστόμοι πρόχοι τῶν Μαλίων.

“Οτι τὰ τοπικά ἐργαστήρια τῶν Μαλίων δὲν ἤρκοῦντο ἀπλῶς εἰς τὴν παραγωγὴν προϊόντων καθ’ ὅλα ἀντιστοιχῶν (εἰς σχήματα καὶ κοσμήσεις) τῶν τῆς Ἀνατολικῆς ἢ τῆς Κεντρικῆς Κρήτης, ἀλλὰ συχνὰ παρῆγον πρωτοτύπους μορφάς, ἀποδεικνύεται ὅχι τόσον ἀπὸ τὴν τρίωτον πρόχουν 9146¹ (ἡ ὁποία δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ εἰσιγμένη φαιστιακή), ὅσον ἀπὸ ἄλλα ἀγγεῖα ἐξεταζόμενα εὐθὺς ἀμέσως.

Ὁ τύπος τῆς γεφυροστόμου πρόχου περιορίζεται χρονικῶς μὲν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς MM I περιόδου καὶ τοπικῶς σχεδὸν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ τὰ Μάλια². Τὰ παραδείγματα τῶν Μαλίων εἶναι τὰ ἐξῆς:

1) Ὁ ἄρ. 9219 ἐκ τῶν Ν. οἰκιῶν³.

Ἡ διατήρησις τοῦ ἀγγείου εἶναι κακὴ· σῶζεται μόνον τὸ ὀπίσθιον μέρος μετὰ τῆς λαβῆς καὶ ἡ προχοὴ μετὰ μικροῦ τμήματος τοῦ τοιχώματος. Ὁμοίως ἀποσπασματικῶς σῶζονται καὶ τὰ λοιπὰ παραδείγματα (κατωτέρω ἄρ. 2 κ.ἑ.) ἀλλὰ τὸ σχῆμα εἶναι εἰς ὅλα σχεδὸν ἀπολύτως ὅμοιον: σῶμα καμπυλούμενον κατὰ τὸν ὦμον (στενούμενον ἄνω, ἀλλ’ ἡ διάμετρος τῆς βάσεως εἶναι πάντοτε μικροτέρα τῆς τοῦ στομίου), βάσις ἐν σχήματι ὑψηλοῦ δακτυλίου, ἐλαφρότερον ἢ ἰσχυρότερον διαφοροποιημένος λαιμὸς (8637, 9220) ἢ πλήρης ἀνυπαρξία λαιμοῦ (9219, 9218), ἰσχυρὰ λαβή, κυκλικῆς τομῆς, ἐν σχήματι κλειστοῦ τόξου, βραχεῖα ἀλλ’ ἰσχυρὰ γεφυρωτὴ προχοή.

Τὸ παλαιὸν θέμα τῶν «κρεμασμένων τόξων» τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ⁴ ἐμφανίζεται ἐπὶ τοῦ ἀγγείου 9219 εἰς ἰδιάζουσιν πλήρως ἀνανεωμένην μορφήν. Τὰ τόξα εἶναι πλατεῖαι συγκεντρικαὶ ταινίαι ζωγραφούμεναι πυκνῶς, διὰ τῆς τεχνικῆς σκοτεινὸν ἐπὶ ἀνοικτοῦ, περὶ τὸ ράμφος καὶ τὴν λαβὴν, ἀπ’ εὐθείας κρεμάμεναι ἀπὸ τοῦ χεῖλους (ὅχι πλέον ἀπὸ ὀριζοντίου ταινίας)⁵. Αἱ ὁμάδες τῶν τό-

1 Τὸ ἀγγεῖον 9146 πρέπει νὰ ὀνομασθῇ πρόχους ἕνεκα τῆς παρουσίας τῆς τρίτης λαβῆς. Διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τύπου πρέπει νὰ ἀναφερθῇ καὶ τὸ ἰδιάζοντος σχήματος 8493 μὲ μίαν πλαγίαν λαβὴν κάθετον καὶ ὁμοίως μεταλλικὸν σχῆμα. Χρονολογεῖται εἰς τὴν MM III, Mallia, Maisons I, πίν. VIII, XLVII καὶ σ. 11.

2 Βλ. τὴν εἰδικὴν περὶ τοῦ σχήματος τούτου μελέτην μας εἰς Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ’, 119 κ.ἑ., ἰδίᾳ 126-128.

3 Mallia, 4e Rapport, πίν. VIII, XXXVII καὶ σ. 45.

4 Πρβ. ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β’ Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. KB’.

5 Πρβ. τὸ κύπελλον τοῦ Μόχλου, Mochlos I, εἰκ. 13, ἄνω σειρά δεύτερον ἐξ ἀριστερῶν = Palace I, εἰκ. 76, ἄνω δεξιὰ (τὸ θέμα ΖΩΗΣ, Πρακτικὰ Β’ Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. KB’ ἄρ. 69).

ξων τῆς ἐμπροσθίας καὶ τῆς ὀπισθίας ὀψεως τοῦ ἀγγείου, ὅπου ἔχουν ζωγραφηθῇ κανονικώτατα, τέμνονται ἀντιστοίχως ὑπὸ τοῦ ἄξονος τοῦ ράμφους καὶ τῆς λαβῆς. Αἱ γραπταὶ ταινίαι (τόξα) ἔχουν ὅλαι περίπου τὸ αὐτὸ πλάτος, ἐνῶ αἱ μεταξὺ τούτων ἐξηρημέναι εἶναι ὀλίγον στενότεραι· παρὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο αἱ ἐξηρημέναι ταινίαι, κυρίως ἔνεκα τοῦ περιβάλλοντος ἀνοικτοῦ ἐδάφους, ὀλίγην μόνον αὐτονομίαν διακοσμητικὴν παρουσιάζουν.

Ἡ δακτυλιοειδὴς βάσις ἔφερε, προφανῶς καθ' ὅλον τὸ πλάτος τῆς, σκοτεινὴν ταινίαν (πρβ. τὸ ἐπόμενον ἀγγεῖον), ἐνῶ ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις τῆς αὐλακος τοῦ ράμφους ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ ἡ δὲ λαβὴ ἐν μέρει κεκαλυμμένη διὰ σκοτεινοῦ χρώματος.

Ἡ κυρία κόσμησις τονίζει ἰσχυρῶς τὴν προσθίαν καὶ τὴν ὀπισθίαν ὄψιν τοῦ ἀγγείου. Ἀλλὰ καὶ αἱ πλάγια ὀψεις, ἐὰν συμπληρώσωμεν τὴν κόσμησιν εἰς τὴν ἀρχικὴν τῆς μορφῆς, τονίζονται ἐξ ἴσου ἰσχυρῶς, ἐφ' ὅσον εἰς τὰς ὀψεις αὐτάς ἐφαίνοντο καὶ τὰ δύο συστήματα ταινιῶν κατὰ τὸ ἥμισυ ἐκάστοτε, ὅχι ὡς συγκεντρικὰ τόξα, ἀλλ' ὡς δύο ομάδες λοξῶν παραλλήλων ταινιῶν συγκλίνουσαι πρὸς τὰ χεῖλη.

Τὸ σύνολον τῆς κοσμήσεως δὲν στερεῖται τεκτονικῆς σημασίας, ἀφοῦ ὅχι μόνον τονίζονται δι' αὐτῆς ὅλαι αἱ ὀψεις τοῦ ἀγγείου ἀλλὰ καὶ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ τύπου μέλη (βάσις, προχόη, λαβή). Φανερόν εἶναι ἐπίσης ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο ἔχει καὶ «συστροφικὴν» ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δι' αὐτοῦ τονίζεται ἡ σωματικότης, ἥτοι ἡ τρίτη διάστασις τοῦ ἀγγείου. Αἱ ομάδες τῶν ταινιῶν εὐρίσκονται κατ' ἀρχὴν εἰς ἀντινομικὴν σχέσιν πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ ἀγγείου· ἐν τούτοις, ἐπειδὴ διατρέχουν κατὰ τρόπον κανονικὸν τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιφανείας καὶ συγχρόνως τονίζουν διὰ τῆς ἀξονικῆς διατάξεώς των τὰς τέσσαρας ὀψεις αὐτοῦ, συμβάλλουν καὶ εἰς τὴν ἀνάδειξιν τοῦ σχήματος ὡς τρισδιάστατου σώματος ἀποτελουμένου ἐκ καμπύλων ἐπιφανειῶν.

2) Ὑ Α ρ . 9218 ἐ κ τ ῶ ν Ν . ο ἰ κ ι ῶ ν ¹.

Σφύζεται κάπως καλύτερον τοῦ προηγουμένου. Τὸ σχῆμα εἶναι ἀπολύτως ὅμοιον. Ἡ κόσμησις πάλιν σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ. Ἐπὶ τῆς βάσεως καὶ τοῦ λαιμοῦ πλατεῖα ὀριζόντιος ταινία· ἡ βάσις καλύπτεται ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῆς ταινίας, ἡ ὁποία καλύπτει καὶ τμήμα τοῦ κάτω σώματος, ἐνῶ ὁ «λαιμὸς» διαφοροποιεῖται ἀπὸ τοῦ σώματος μόνον ὀπτικῶς, διὰ τῆς σκοτεινῆς ταινίας. Πλατεῖα ταινία περιθέει καὶ τὴν λαβὴν· ἴσως ὑπῆρχεν ἀρχικῶς ἄλλη καὶ περὶ τὴν προχόην.

¹ Mallia, 4e Rapport, πίν. VIII, XXXVII καὶ σ. 44-45.

Ἡ κυρία κόσμησις ἔχει ζωγραφηθῇ ἐπὶ τῶν πλαγίων πλευρῶν. Ἀποτελεῖται ἐκάστοτε ἀπὸ ἐν μέγα θέμα καταλαμβάνον ὅλον τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος τῆς πλευρᾶς, τὸ ὁποῖον συνίσταται ἀπὸ δύο ομάδας ἐκ τεσσάρων ἐκάστη ἐπαλλήλων τόξων, τῶν μὲν ἱσταμένων τῶν δὲ κρεμαμένων ὑπὲρ ἢ ὑπὸ ἰδεώδη γραμμὴν, συμπίπτουσιν πρὸς τὸν ὀριζόντιον ἄξονα τοῦ ἀγγείου. Αἱ ομάδες τῶν τόξων εἶναι ἀκριβέστατα ἀντιθετικά, τῶν ἐπὶ μέρους τόξων ἐνουμένων κατὰ τὴν γραμμὴν τοῦ ἰδεατοῦ ἄξονος. Σχηματίζονται οὕτω τέσσαρα ὅμοια ἀτρακτοειδῆ συγκεντρικὰ θέματα. Ὁ ἰδεώδης ἄξων τῶν θεμάτων αὐτῶν τονίζεται οὕτω ἰσχυρῶς, ἂν καὶ δὲν ὑποδηλοῦται διὰ γραφῆς, καὶ ἐπειδὴ, ὡς ἐλέχθη, συμπίπτει οὗτος πρὸς τὸν ὀριζόντιον ἄξονα τοῦ ἀγγείου, τονίζεται καὶ ἡ διάρθρωσις τοῦ ἀγγείου.

Βλέπομεν ἐδῶ τὸ σύνηθες θέμα τῶν συγκεντρικῶν τόξων τοῦ παλαιότερου ρυθμοῦ νὰ χρησιμοποιῇται κατὰ τρόπον ἀπολύτως πρωτότυπον. Δι' ἀπλουστάτων μέσων κατώρθωσεν ὁ τεχνίτης τῆς πρόχου 9218 νὰ φθάσῃ εἰς ὑψηλὸν ἐπίπεδον διακοσμητικῆς ἀντιλήψεως. Καὶ τὸ παρὸν καὶ τὸ προηγούμενον ἀγγεῖον θὰ ἠδύναντο μόνον μὲ τὰ καλύτερα παραδείγματα τοῦ ρυθμοῦ Ἀγίου Ὀνουφρίου νὰ συγκριθοῦν.

Ἡ «συστροφική» τεκτονικότης τῆς πρόχου 9218 εἶναι κατὰ βάσιν ὅμοια πρὸς τὴν παρατηρηθεῖσαν εἰς τὴν πρόχου 9219. Τὰ μέλη καὶ τὸ σῶμα τοῦ ἀγγείου τονίζονται κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἂν καὶ ἐδῶ προέχουν αἱ πλαγίαι ὀψεις. Βασικὴ εἶναι ἡ διαφορὰ εἰς τὸν τονισμόν τῆς ἄνω ἀπολήξεως διὰ τῆς ὀριζοντίου ζώνης τοῦ λαιμοῦ. Δημιουργεῖται οὕτω ἰσχυρὰ πλαισίωσις τῶν κυρίων θεμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ ἄλλως εἶναι καθ' ἑαυτὰ πεπερασμένα καὶ δὲν ἐπιζητοῦν περαιτέρω ἐπέκτασιν. Ἡ κυρία κόσμησις ἐδῶ ἀφ' ἐνὸς δημιουργεῖ μίαν τριπλῆν διαίρεσιν τοῦ ἀγγείου καθ' ὕψος, ἥτοι ἄνω μέρος, μέσον, κάτω μέρος, ἀφ' ἑτέρου ὅμως συγκεντρώνει τὰ μέρη ταῦτα εἰς μίαν ἐνότητα. Ἐξ ἄλλου πάλιν τὸ ἔδαφος διατηρεῖ τὴν ἀρχικὴν του ὑπόστασιν, καθόσον δὲν ἔχει διαλυθῇ ἀπὸ τὴν πυκνότητα τῶν γραμμῶν (εἰς τοῦτο συντείνουν οἱ ἐλεύθεροι χώροι καὶ τὸ μέγα πλάτος τῶν ἐνδιαμέσων ἐξηρημένων ταινιῶν) καὶ δύναται ἀκόμη νὰ φέρῃ τὴν κόσμησιν ὡς στοιχεῖον ἐρμηνευτικὸν καὶ ὄχι διαλυτικὸν τοῦ σχήματος τοῦ ἀγγείου. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἰσχύει καὶ διὰ τὰ δύο ἀγγεῖα.

Εἰς τὸ ἀγγεῖον 9219 δὲν ὑπάρχει ἄνω πλαισιοῦσα ταινία καὶ ἐπομένως δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τὴν περαιτέρω (ἐκτὸς τοῦ ἀγγείου) φορὰν τῶν ταινιῶν. Θὰ εἴχομεν διὰ τοῦτο ἐνταῦθα μίαν παράλληλον ἐμφάνισιν τῆς διαπιστωθείσης ἐπὶ τοῦ κνωσιακοῦ γεφυροστόμου σκύφου 8879 ἀρχῆς ¹.

¹ Βλ. Kamares-Stil, 198.

3) 'Αρ. 9220 ἐκ τῶν Ν. οἰκιῶν¹.

Σφάζεται μόνον τμήμα τοῦ ἀγγείου μετὰ τῆς λαβῆς. Ἀπὸ τὰ προηγούμενα διαφέρει εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ στομίου ἐν εἶδει χαμηλοῦ λαιμοῦ, ὅστις εἶναι δακτυλιοειδὴς καὶ σχεδὸν κάθετος. Κατὰ τὴν τεχνικὴν ζωγραφήσεως διαφέρει ἐπίσης, διότι τὰ θέματα εἶναι λευκὰ ἢ ἐρυθρὰ ἐπὶ σκοτεινοῦ. Ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ ὑπάρχει πλατεῖα λευκὴ ταινία καὶ ὑπ' αὐτήν, κατὰ τὴν μετάβασιν πρὸς τὸν ὦμον, ἐρυθρά. Ὅμοιοι ταινίαι θὰ ὑπῆρχον ἴσως εἰς τὴν βάσιν. Τὰ κύρια θέματα εἶναι εἰς τὸ κέντρον (καὶ κάπως ὑψηλὰ) τῶν πλαγίων πλευρῶν. Ταῦτα εἶναι λευκοὶ δισκιορόδακες ἀποτελούμενοι ἀπὸ κεντρικὸν δισκίον καὶ ὅμοια δισκία ἐν κύκλῳ περὶ αὐτό. Ταῦτα συνδέονται πρὸς τὸ κεντρικὸν διὰ λεπτῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι πᾶσαι λοξαὶ πρὸς τὴν αὐτὴν φορὰν, οὕτως ὥστε ἀποτελεῖται τελικῶς κενινημένον θέμα στροβίλου.

Τὰ καθ'αυτὸ MM Ia στοιχεῖα τοῦ ἀγγείου τούτου εἶναι α) ἡ χρῆσις ἐν συνδυασμῷ ἐρυθρῶν καὶ λευκῶν ταινιῶν (ἂν καὶ ἐνταῦθα δὲν ἔχομεν τὸν συνήθη τρόπον, δηλαδὴ στενὰς λευκὰς πλαισιούσας πλατείας ἐρυθράς), β) τὰ δισκία καθ' ἑαυτὰ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἢ σύνταξις των εἰς κυκλικὸν κόσμημα ρόδακος καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ σύνδεσις των διὰ γραμμῶν (= «ἠνωμένα δισκία») ².

4) 'Αρ. 8637 ἐκ τοῦ ἀνακτόρου³.

Σφάζεται μόνον ἡ λαβὴ καὶ τμήμα τοῦ ὀπισθίου μέρους. Ἡ κόσμησις, σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ, ἀποτελεῖται ἐκ θεμάτων καταλειβάδων ἢ κηλίδων ραντιστῶν εἰς ὀριζόντιον διάταξιν. Τὸ θέμα τῶν καταλειβάδων ἀρχίζει νὰ εἶναι ἐν χρήσει ἀπὸ τῆς MM Ia ἐποχῆς (πρβ. ἀνωτέρω τὸν ἀμφορέα τῆς Τυλίσου, σ. 29-30 καὶ σημ. 1 σ. 30).

5) 'Εκ τοῦ Second Charnier⁴.

Ἐπίσης πολὺ κακῆς διατηρήσεως. Τὸ σχῆμα δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ τῶν προηγούμενων.

Τὰ ἀνωτέρω ἐξετασθέντα πέντε παραδείγματα γεφυροστόμων πρόχων ὁμοιάζουν τόσο πολὺ κατὰ τὸ σχῆμα ὥστε πρέπει νὰ θεωρηθοῦν σύγχρονα καὶ

1 Mallia, 4e Rapport, πίν. VII, XXXVII καὶ σ. 48.

2 Συγγενὲς θέμα ἐπὶ τοῦ κυπέλλου 8636, ἔ.δ. πίν. XXXVII. Πρβ. PENDLEBURY, BSA 30, 1928-1930, πίν. XIV ἀρ. 1. Mochlos II, πίν. VIII ἀρ. XI 16.

3 Mallia, 4e Rapport, πίν. VII, XXXVII καὶ σ. 46.

4 Mallia, Nécropoles I, πίν. XXXIV 1 κάτω ἀριστερά.

προϊόντα πιθανώς του αὐτοῦ ἐργαστηρίου. Καὶ τὸ σχῆμα καὶ τὰ θέματα τῆς κόσμησεως κατάγονται ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην. Μόνον τοῦ 8637 ἡ κόσμησις κατάγεται ἀπὸ τὴν Κεντρικὴν Κρήτην (Κνωσός, Τύλισος). Δὲν ἀποκλείεται ὁ αὐτὸς ἱκανὸς τεχνίτης νὰ ἐκόσμησε καὶ τὰ τέσσαρα ἀγγεῖα. Πρόκειται περὶ πρωτοτύπων κοσμήσεων (πλὴν τῆς τοῦ τρίτου ἀγγείου), αἱ ὁποῖαι ἀποπνέουν τὸ ἄρωμα τοῦ νέου MM Ια ρυθμοῦ. Τὰ ἀγγεῖα αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουν ἐπαρκῶς τὴν «πρώτην ἐποχὴν» τοῦ τύπου τῆς γεφυροστόμου πρόχου εἰς τὰ Μάλια. Ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ὁ τύπος αὐτὸς ἐξαφανίζεται ἀκολουθῶς διὰ νὰ ἐπανεμφανισθῇ πολὺ βραδύτερον εἰς νέας μορφάς, διατηρῶν ὅμως ὅλα τὰ βασικὰ χαρακτηριστικά του¹. Τῆς «δευτέρας ἐποχῆς» ὑπάρχουν καὶ εἰς τὰ Μάλια ἀντιπροσωπευτικὰ δείγματα².

Τὸ ἀγγεῖον 9145 ἐκ τῆς συνοικίας Γ θὰ ἦτο τὸ μόνον τοῦ τύπου, τὸ ὁποῖον θὰ ἀνῆκεν εἰς ἐνδιάμεσον ἐποχὴν (MM II) ἀλλὰ δυστυχῶς ἡ συμπλήρωσίς του ὡς γεφυροστόμου πρόχου δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀσφαλής³.

Γεφυρόστομοι σκύφοι.

Πλὴν τῶν ἤδη ἐξετασθέντων παραδειγμάτων, ἀκεραίων ἢ τεμαχίων (βλ. ἄνωτ. σ. 46-47), οὐδὲν ἕτερον ἀσφαλὲς παράδειγμα πρῶτον ὑπάρχει. Ὁ τύπος ὅμως πρέπει νὰ ὑπῆρχε καθ' ὅλην τὴν MM ἐποχὴν εἰς τὰ Μάλια. Ἐν ἀκέραιον παράδειγμα, ἀρ. 8494⁴, ἔχει σχῆμα ἐξειλιγμένον, MM IIβ - MM III, ὅπως διδάσκουν τὰ ἀφθονα ὅμοια τοῦ Καμηλάρη⁵. Καὶ ἕτερον παράδειγμα μὲ κόσμησιν λευκῶν σπειρῶν⁶ ἀνήκει ὁμοίως εἰς τὸ τέλος τῆς MM ἐποχῆς⁷. Τὰ ἀκόμη νεώτερα παραδείγματα ἐπίσης δὲν ἀπολείπουν⁸.

Τεμάχια γεφυροστόμων ἀγγείων.

Ὅτι οἱ γεφυρόστομοι σκύφοι ἦσαν τύπος ἀγγείου μᾶλλον κοινὸς εἰς τὰ Μάλια κατὰ τὴν πρῶτον καὶ ὥριμον MM ἐποχὴν (MM I-II) ἀποδεικνύεται ἀπὸ

1 Βλ. ΖΩΗΝ, Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ', 126-128.

2 Mallia, Maisons I, πίν. XLIII 1-4, ἀρ. 9465. Nécropoles II, πίν. XLIV 7878.

3 Mallia, Maisons I, πίν. XIV καὶ σ. 34, πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.δ. σ. 127, σημ. 38.

4 Mallia, Nécropoles II, πίν. XXVIII 8494 καὶ σ. 68.

5 Βλ. π.χ. LEVI, Kamilari, ASAtene 1961-1962, εἰκ. 47 B b καὶ C c.

6 Mallia, 3e Rapport, πίν. XLVI 2 a καὶ σ. 43-44.

7 Πρβ. LEVI, ἔ.δ. εἰκ. 47 B d, 49 a κλπ.

8 Mallia, 1er Rapport, πίν. XXVII 2, XXVIII 3. 4e Rapport, πίν. XLII κάτω δεξιὰ.

τὰ ἀναφερθέντα στοιχεῖα καὶ ἐπίσης ἀπὸ ἀριθμὸν γεφυρωτῶν προχοῶν, αἱ ὁποῖαι διετηρήθησαν. Αἱ προχοαὶ αὐταὶ δὲν ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν προηγούμενην παράγραφον, διότι εἶναι δυνατόν νὰ ἀνῆκον εἰς γεφυροστόμους πρόχους. Δεδομένου ὅμως τοῦ γεγονότος ὅτι μερικαὶ τῶν προχοῶν τούτων παρουσιάζουν ἐξελιγμένην μορφήν ἢ κόσμησιν εἶναι εὐλογον νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἀνῆκον εἰς σκύφους, ἐφ' ὅσον πρόχοι γεφυρόστομοι τῆς προχωρημένης MM ἐποχῆς γενικῶς δὲν ὑπάρχουν.

Ἐν τῶν τεμαχίων αὐτῶν ¹ φέρει κόσμησιν ἀκριβῶς ὁμοίαν πρὸς τὴν τῆς πρόχου 9219 (βλ. ἄνωτέρω) καὶ μᾶλλον θὰ προέρχεται ἀπὸ ὁμοίου σχήματος ἀγγεῖον. Ὑπάρχει καὶ δεύτερον τεμάχιον μὲ ὁμοίαν κόσμησιν ἀλλὰ δι' ἀνοικτοτέρου χρώματος ². Ἄλλο τεμάχιον φέρει κόσμησιν ἀνοικτὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ καὶ ἴσως εἶναι ὀλίγον ἀρχαιότερον (ΠΜ ΙΙΙ) ³. Δύο τεμάχια μὲ γωνίωσιν κατὰ τὸν ὦμον καὶ κάλυψιν διὰ σκοτεινοῦ βερνικίου ἴσως εἶναι ἀρκούντως προχωρημένα (ἐνεκα τῶν μεταλλικῶν ἐπιδράσεων, ἴσως MM Ιβ) ⁴. Ἐν τεμάχιον τέλος φέρει κόσμησιν κηλίδων, μᾶλλον ραντιστῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν τῆς πρόχου 8637 (βλ. ἄνωτέρω). Ἐπειδὴ καὶ ἡ μορφή τοῦ τεμαχίου καὶ τὸ εἶδος τῆς κοσμήσεως εἶναι κοινὰ εἰς τὴν MM Ιβ-ΙΙΑ κεραμεικὴν ⁵, δὲν ἀποκλείεται τὸ τεμάχιον νὰ εἶναι προχωρημένον, ἂν καὶ ἡ χρονολόγησίς του εἰς τὴν MM Ια ἐποχὴν εἶναι εὐλογος.

Πινάκια.

Μερικὰ πινάκια τῶν Μαλίων εἶναι ἐνδιαφέροντα, διότι εἰς αὐτὰ γίνεται φανερὰ ἡ ἐξέλιξις ὠρισμένων κοσμήσεων τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ μέχρι τῆς βαθμίδος τῆς πρωίμου πολυχρωμίας, ἐπίσης δὲ διότι ἔχομεν κοσμήσεις προσαρμοζόμενας εἰς κυκλικὰς ἐπιφανείας.

Τὸ ἀγγεῖον 9139 ⁶ παρέχει εἰς νέαν μορφήν τὸ σύνθημα εἰς τὸν λευκὸν ρυ-

¹ Mallia, 4e Rapport, πίν. ΙΙΙ J καὶ σ. 43.

² Mallia, 4e Rapport, πίν. ΙV B καὶ σ. 43.

³ Mallia, Maisons ΙΙ, πίν. XXVI A 4 καὶ σ. 49, ὅπου ἀναφέρεται ἡ ἀνέυρεσις πολλῶν γεφυρωτῶν προχοῶν.

⁴ Mallia, Maisons Ι, πίν. LI a καὶ σ. 32. 3e Rapport, πίν. VIII d καὶ σ. 35.

⁵ Ραντιστὴν κόσμησιν βλ. π.χ. εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ MM Ιβ κυπέλλου τῆς Κνωσοῦ ἀρ. 4397, Φαιστιακά, πίν. 29, καὶ εἰς τὸ τεμάχιον τῆς Φαιστοῦ, ASAtene 1957-1958, ἔγχρ. πίν. XXIII c (ἐπίσης αὐτόθι d: μὲ προσθήκην γραπτῶν σταυρῶν).

⁶ Mallia, 4e Rapport, πίν. V καὶ σ. 42. Εἰς τὸν πίνακα XXXVI, ὅπου παραπέμπει τὸ κείμενον, ἔχει γίνεαι σύγχυσις τῶν ἀριθμῶν (ἀμοιβαία μετάθεσις μεταξύ 9138 καὶ 9139). Τὸ σχέδιον τοῦ πίν. V συγκρινόμενον πρὸς τὴν φωτογραφίαν τοῦ πίν. XXXVI ἀποδεικνύεται ὅχι ἀπολύτως πιστόν. Τὸ κάθετα γραμμίδια φαίνεται ὅτι πράγματι δὲν ὑπάρχουν· ὁ συμπληρώσας τὸ ἀγγεῖον τεχνίτης διέκρινεν ἴσως τὴν κόσμησιν καλύτερον ἀπὸ τὸν σχεδιαστήν.

θμόν θέμα τῶν πεπληρωμένων τριγώνων ἢ ὁμορρόπων γωνιῶν (πρβ. ἄνωτ. σ. 54). Τὸ μέγα πάχος τῶν ἐξωτερικῶν γραμμῶν ὑποδηλοῖ ὅτι πλησιάζομεν πρὸς τὴν MM Ia περίοδον. Ἐπομένως τὸ ἀγγεῖον πρέπει νὰ θεωρηθῇ (καὶ διὰ τὴν συμμετρικὴν διάταξιν) ὄριμον τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (τέλος τῆς ΠΜ III περιόδου).

Τὸ πινάκιον 9228¹ φέρει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν τὸ σύνηθες θέμα τῶν τριγώνων, τὰ ὁποῖα πληροῦνται ἐν μέρει ὑπὸ ἄλλων τριγώνων² ἄλλ' ἀπλοποιημένον, διότι χρησιμοποιοῦνται μόνον ζεύγη παραλλήλων γραμμῶν. Καὶ τὸ στοιχείον τοῦτο τῆς ἀφαιρέσεως σημαίνει μᾶλλον νεωτέραν φάσιν ἐξελίξεως, ἅρα τὸ ἀγγεῖον πρέπει νὰ χρονολογηθῇ πρὸς τὸ τέλος τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ³.

Τὸ πινάκιον 9138⁴ εἶναι ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα τῶν Μαλίων. Ἡ κόσμησις, διὰ τῆς τεχνικῆς «light on dark on light»⁵, ἀποτελεῖται ἀπὸ σκοτεινὴν ταινίαν κατὰ τὸ χεῖλος μὲ ἐπιζωγράφησιν διὰ λευκοῦ δικτυωτῶν τμημάτων μὲ παράλληλα γραμμίδια ἐκατέρωθεν, ἥτοι εἰς τὴν συνήθη διὰ τὸν λευκὸν ρυθμὸν διάταξιν «τριγλύφων καὶ μετοπῶν»⁶, καὶ ἀπὸ μέγαν σταυρόν, τοῦ ὁποῦ τὰ σκέλη (πλατεῖαι σκοτειναὶ ταινίαι) ἰσοδυναμοῦν πρὸς δύο καθέτους πρὸς ἀλλήλας διαμέτρους. Ἐπὶ τῶν δύο σκοτεινῶν ταινιῶν τοῦ σταυροῦ ἐξωγραφήθη ἀνὰ ἓν ζευγὸς παραλλήλων λευκῶν γραμμῶν.

Ἄν καὶ ἡ ἰδέα τῆς σταυροειδοῦς διατάξεως ἐντὸς κύκλου δὲν εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν λευκὸν ρυθμόν⁷, ἀντίστοιχον θέμα σταυροῦ πρὸς τὸ τοῦ ἀγγείου 9138 δὲν γνωρίζομεν εἰμὴ τὸ τοῦ ἀμέσως κατωτέρω ἐξεταζομένου ἀγγείου.

Ἀντίστοιχος πρὸς τὴν κόσμησιν τοῦ χείλους τοῦ πινακίου τῶν Μαλίων εἶναι ἡ κόσμησις τοῦ πινακίου τῆς Ψύρας 5447⁸. Ἡ τάσις πρὸς συμμετρίαν, ἡ ὁποία παρατηρεῖται ἐκεῖ, ἔχει ὁλοκληρωθῇ εἰς τὸ πινάκιον τῶν Μαλίων, τὸ ὁποῖον εὐλόγως δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὸ τέλος τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ.

Ἡ ἐξελικτικὴ ἀρχὴ τῆς κοσμήσεως τοῦ πινακίου 9138 ἀνάγεται εἰς τὴν βαθμίδα Κουμάσας καὶ δὴ εἰς τὸ πινάκιον 5556 τοῦ Μόχλου⁹. Τὴν αὐτὴν καταγωγ-

1 Mallia, 4e Rapport, πίν. XXXVI.

2 Πρβ. ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΗ' ἀρ. 19, 21, 23, 25.

3 Ὁριμον, τῆς ἀκμῆς τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ, εἶναι τὸ πινάκιον τοῦ Μόχλου, Mochlos I, εἰκ. 8.

4 Mallia, 4e Rapport, πίν. VII, XXXVI (ὁ ἀρ. 9139, πρβ. ἄνωτ. σ. 66 σημ. 6) καὶ σ. 49-50.

5 Πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.δ. 149.

6 Πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.δ. πίν. ΙΘ', 26-33.

7 Πρβ. ΖΩΗΝ, ἔ.δ. πίν. ΚΔ' 3 καὶ ΚΕ' 18-19.

8 ΜΑΡΑΓΗΙΑΝΝΙΣ ΙΙ, πίν. XXII 3. ΖΩΗΣ, ἔ.δ. πίν. ΙΘ', 29. Πρβ. Kamares-Stil, 166. Καὶ εἰς τὸ πινάκιον τῆς Ψύρας ἡ κόσμησις εἶναι λευκὴ ἐπὶ σκοτεινῆς ταινίας· ἡ ὑπόλοιπος ἐπιφάνεια καλύπτεται δι' ἀνοικτῆς ἀλοιφῆς.

9 ΖΩΗΣ, Ἐπ. Ἐπ. Ἐρ. 1, 1967-1968, πίν. 10 ἄνω καὶ 32. Kamares-Stil, 84 κ.έ.

γὴν ἔχει καὶ ἡ κόσμησις ἐτέρου πινακίου τῶν Μαλίων¹, ἡ ὁποία εἶναι ἀνοικτὴ ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ πηλοῦ². Ὡς πρὸς τὸ κεντρικὸν θέμα τοῦ μεγάλου σταυροῦ συνάπτεται τὸ πινακίον τοῦτο, ὡς ἀνεφέρθη, πρὸς τὸ 9138. Ὡς παρατηρηθῇ ἐνταῦθα ὅτι ἡ ἰδέα σταυροειδοῦς θέματος ἐντὸς κύκλου (πρβ. σ. 67 σημ. 7) ὑπάρχει ἤδη εἰς τὸ πινακίον τοῦ Μόχλου. Ὡς πρὸς τὰ θέματα τῶν συγκεντρικῶν τόξων κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν χειλέων ἡ ἀντιστοιχία τοῦ πινακίου τῶν Μαλίων πρὸς τὸ πινακίον τοῦ Μόχλου εἶναι στενοτέρα· ἔχομεν ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ θέματα με πλάτυτέραν τὴν ἐξωτερικὴν ταινίαν ἐκάστης ομάδος, μόνον ὅτι εἰς τὸ πινακίον τῶν Μαλίων ἡ ἐκτέλεσις εἶναι ἀμελεστέρα καὶ ὀλιγώτερον συμμετρική. Πρέπει ἔμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ποιοτικὴ διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο ἀγγείων· τὸ τοῦ Μόχλου εἶναι ἐκ τῶν καλυτέρων τῆς ἐποχῆς του, ἐνῶ τὸ τῶν Μαλίων εἶναι μᾶλλον προχείρου κατασκευῆς.

Ἐνῶ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀνήκει ἀκόμη πλήρως εἰς τὸν λευκὸν ρυθμόν, ὅχι μόνον ὡς πρὸς τὴν τεχνικὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διακοσμητικὸν πνεῦμα, ἄλλα πινακία τῶν Μαλίων παρέχουν ὁμοίας κοσμήσεις ἀλλὰ κατὰ πολὺ ὠριμωτέρας, πλήρως προσηρμοσμένας πρὸς τὸ διακοσμητικὸν πνεῦμα τοῦ πρωίμου πολυχρώμου ρυθμοῦ.

Τὸ ἰδιόσημον ἀγγεῖον 9230 (πινακίον μετὰ ἡθμοῦ)³ ἔχει ὀριζοντίους ταινίας διὰ λευκοῦ εἰς τὸ κάτω ἥμισυ τῶν ἐσωτερικῶν τοιχωμάτων, αἱ ὁποῖαι ὁρώμεναι ἐκ τῶν ἄνω ἐμφανίζονται ὡς συγκεντρικοὶ κύκλοι, καὶ συγκεντρικὰ τόξα κατὰ τὴν περιφέρειαν τῶν χειλέων, ἀποτελούμενα ἀπὸ πλατεῖαν ἐρυθρὰν ταινίαν πλαισιουμένην ἀπὸ ζεύγη λεπτῶν λευκῶν, ἥτοι κατὰ τυπικώτατον MM Ia τρόπον. Ἡ ἐκτέλεσις εἶναι καλὴ καὶ ἡ συμμετρία ἀπόλυτος. Ὡς σημειωθῇ ὅτι καὶ τὸ θέμα τῶν ὀριζοντίων ταινιῶν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀνοικτῶν ἀγγείων, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ὡς ὁμόκεντροι κύκλοι, ὑπάρχει ἐν σπέρματι πάλιν εἰς τὸ πινακίον τοῦ Μόχλου. Τὸ ἀγγεῖον 9230 φέρει καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ὄψιν ὁμοίαν ἀνεπτυγμένην κόσμησιν, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν δίδεται εἰκὼν.

Ἐτερον πινακίον με ὁμοίαν, ἐπίσης πολύχρωμον κόσμησιν, διατηρεῖται κατὰ τὸ ἥμισυ⁴. Ἐδῶ ἔχομεν πέντε (ἐὰν συμπληρωθῇ τὸ σχέδιον), ἀντὶ ὁκτώ, ομάδας τοξοειδῶν ταινιῶν. Αἱ ἐρυθραὶ ταινίαι πλαισιοῦνται ἀπὸ σχεδὸν ὁμοίου

1 Mallia, 1er Rapport, πίν. XXVI 2 καὶ σ. 52, ὅπου χρονολογεῖται εἰς τὴν MM IIIa φάσιν τοῦ EVANS χωρὶς νὰ αἰτιολογῇται ἡ χρονολόγησις.

2 Τεχνικὴ «ἀνοικτὸν ἐπὶ ἀνοικτοῦ» πρβ. ἀνωτ. σ. 54 σημ. 5.

3 Mallia, 4e Rapport, πίν. XXXVI καὶ σ. 48-49.

4 Mallia, 4e Rapport, πίν. III M καὶ σ. 44.

πλάτους λευκάς, δύο πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ χείλους καὶ μίαν πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἀγγείου. Ὑπάρχει ἐπομένως διαφοροποίησις τῆς κοσμήσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἀγγείου 9230. Τὸ κάτω τμήμα τῆς ἐσωτερικῆς ὀψεως ἔφερε πάλιν ταινίας (=συγκεντρικοὺς κύκλους), μᾶλλον καὶ ἐρυθράς καὶ λευκάς, ἀλλὰ τὸ σχέδιον εἶναι ἀσαφές, ἴσως λόγω κακῆς διατηρήσεως τοῦ τεμαχίου.

Ἡ ἀνωτέρω ἐξέτασις ὠρισμένων σχημάτων καὶ κοσμημάτων τῆς κεραμεικῆς τῶν Μαλίων ἐγένετο κατ' ἀνάγκην κεχωρισμένως, ὥστε νὰ κατανοηθοῦν καλύτερον ὠρισμένα στοιχεῖα τῆς κεραμεικῆς ταύτης εἴτε ἀνήκοντα εἰς τὴν κοινὴν μινωικὴν παράδοσιν τῶν ἐξετασθέντων ρυθμῶν εἴτε ἰδιαζόντως ἀναπτυχθέντα εἰς τὰ Μάλια. Τὸ βασικὸν συμπέρασμά μας πρέπει νὰ εἶναι ὅτι οἱ κεραμικοὶ ρυθμοὶ ἀναπτύσσονται καὶ διαδέχονται ὁ εἰς τὸν ἄλλον εἰς τὰ Μάλια κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καθ' ὃν καὶ εἰς τὰ λοιπὰ μινωικὰ κέντρα. Ἰσχυρότατοι εἶναι οἱ δεσμοὶ μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ἐξάρτησιν ἀλλὰ παράλληλον ἀνάπτυξιν. Ἀπόλυτος παραλληλότης φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ καὶ πρὸς τὴν Κεντρικὴν Κρήτην, τοῦλάχιστον εἰς τὰς περισσοτέρας περιπτώσεις τῶν ἐπὶ μέρους φαινομένων τῆς κεραμεικῆς ἐξελιζέως.

Εἰς τὰ ἐπόμενα ἐξετάζεται εἰδικώτερον ἡ MM I - II κεραμικὴ τῶν Μαλίων.

4. Η MM Iα ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ

Πρόχοι.

Ἐκ τῶν πρόχων τοῦ Premier Charnier, αἱ ὁποῖαι ἐξητάσθησαν ἤδη (ἀνωτ. σ. 47-48), αἱ περισσότερον χαρακτηριστικαὶ διὰ τὸν MM Iα ρυθμὸν εἶναι αἱ 8599 καὶ 8600 μὲ γραπτὰς ομάδας ταινιῶν ἐν συστροφῇ.

Εἰς Γοῦρνες ἐγνωρίσαμεν τὰς συγγενεῖς κοσμήσεις ἀπὸ ομάδας παραλλήλων δρεπανοειδῶν γραμμῶν («κόσμημα πτεροῦ») ἐπὶ ἀγγείων τοῦ τοπικοῦ ἐργαστηρίου καὶ ἀνεφέρθημεν εἰς τὰς ὁμοίας κοσμήσεις ἐπὶ ἀγγείων ἄλλων τόπων (ἀνωτ. σ. 17-18). Τὰ παραδείγματα πρόχων τοῦ τύπου τούτου ἐκ Μαλίων (βλ. σ. 17 σημ. 3) λόγω τῆς μεγάλης ὁμοιότητός των πρὸς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης εἶναι κατ' ἀρχὴν δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν εἰσηγμένα, ἴσως ἐκ Βασιλικῆς, ὅπου εὐρέθησαν τὰ περισσότερα παραδείγματα.

Συγκρινόμεναι αἱ παροῦσαι πρόχοι πρὸς τὰς τοῦ Premier Charnier φαίνονται νεώτεραι. Δὲν ἔχουν πλέον στρογγύλον ἢ πεπιεσμένον σῶμα καὶ μακρὸν ράμφος. Τὸ σῶμά των εἶναι ὑψηλόν, ὁ ὦμος εὐρὺς καὶ περισσότερον καμπυ-

λούμενος, ὁ λαϊμὸς περισσότερον ἀνεπτυγμένος, τὸ ράμφος κανονικώτερον. Τὸ σχῆμα τοῦτο πλησιάζει πρὸς τὸν τύπον τῆς πρόχου τοῦ ὠρίμου καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ ¹.

Ἀκριβῶς ὅμοιον σχῆμα ἔχει καὶ ἡ πρόχους 8487, ἄνευ γραπτῆς κοσμήσεως ².

Πρόχους 9130.

Αἱ περισσότερον ἐνδιαφέρουσai πρώιμοι MM πρόχοι τῶν Μαλίων εἶναι ἡ 9130 καὶ ἡ 8490.

Ἡ πρόχους 9130 ³ ἐκ τῶν Ν. οἰκιῶν ἔχει σχῆμα συγγενὲς πρὸς τὸ τῶν πρόχων μὲ κόσμημα πτεροῦ, ἀλλὰ βαρύτερον, μὲ εὐρυτέρους ὦμους. Ἡ κόσμησις εἶναι σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἐπιχρίσματος. Πρόκειται περὶ λίαν ἰσορροπημένης καὶ ἐπιμελῶς ἐκτελεσθείσης κοσμήσεως, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτήρ εἶναι σαφῶς τεκτονικός. Τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος καλύπτονται ὑπὸ βερνικίου καὶ οὕτω διαφοροποιεῖται ὁ ὦμος καὶ ἡ βάσις. Ἡ κυρία κόσμησις ἀποτελεῖται ἀπὸ (κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τέσσαρας) καθέτους ταινίας, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τρεῖς εἶναι ὅμοιαι· μεταξὺ ζευγῶν ἐκ παραλλήλων ταινιῶν ὑπάρχει ἄλυσις ρόμβων (ἥτοι δύο γραμμαὶ ζικ-ζακ συμπλεκόμεναι ἐν εἴδει ἀπλοῦ γραμμικοῦ πλοχοῦ). Οἱ ρόμβοι τῆς ἀλύσεως τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς φέρουν ἐπὶ πλέον ἀνὰ μίαν γραπτὴν στιγμὴν εἰς τὸ κέντρον των. Ἡ ταινία τῆς ὀπισθίας ὕψεως (ὑπὸ τὴν λαβὴν) παρουσιάζει παραλλαγὴν τοῦ αὐτοῦ θέματος· τὰ γραμμικὰ στοιχεῖα εἶναι τὰ αὐτά, ἀλλ' ἐδῶ αἱ τριγωνικαὶ ἐπιφάνειαι ἐκατέρωθεν τῶν ρόμβων ἔχουν πληρωθῇ χρώματος. Ἐπομένως ἔχομεν τώρα δύο ἀντιθετικὰς σειρὰς μαύρων τριγώνων πλασιουμένης ἐκατέρωθεν ὑπὸ μιᾶς ταινίας. Ἡ σειρὰ τῶν ρόμβων διατηρεῖται, ἀλλ' ἐμφανίζεται τώρα ὡς ἐξηρημένη.

Ἡ ἀρχὴ τῶν θεμάτων τοῦ παρόντος τύπου ὑπάρχει εἰς τὸν ρυθμὸν Κουμάσας, ὅπου οἱ ρόμβοι ἐμφανίζονται ὑπὸ ποικίλας μορφᾶς ⁴. Εἰς τὸν λευκὸν ρυθμὸν ἐπίσης δὲν εἶναι ἄγνωστα τοιαῦτα θέματα ⁵.

Ἡ πρόχους 9130 πρέπει νὰ ἀξιολογηθῇ ὡς ἐν τῶν σπουδαιότερων ἀγγείων τῆς MM Ια περιόδου τῶν Μαλίων. Εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὰ παραδεδομένα ἀπὸ

¹ Πρβ. π.χ. MARINATOS-HIRMER, πίν. 21. ZERVOS, Crète, εἰκ. 342, 354-355.

² Mallia, Maisons I, πίν. VIII καὶ σ. 15.

³ Mallia, 4e Rapport, πίν. XXXVII καὶ σ. 45.

⁴ Βλ. ΖΩΗΝ, Ἑπ. Ἑπ. Ἑρ. 1, 1967-1968, πίν. 7 ἀρ. 4162 (α), πίν. 8, πίν. 10 κάτω, πίν. 14, 15, 16, 17 κλπ.

⁵ Βλ. ΖΩΗΝ, Πρακτικὰ Β' Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΗ', 15-18.

τούς παλαιότερους ρυθμούς διακοσμητικά θέματα να συντάσσονται συμφώνως πρὸς τὸ νέον πνεῦμα τοῦ MM Ia ρυθμοῦ.

Πρόχους 8409¹.

Τὸ σχῆμα εἶναι κομψότερον τοῦ τῆς προηγουμένης, ἀνταποκρινόμενον πλήρως πρὸς τὸ σχῆμα τῶν κνωσιακῶν MM Ia πρόχων με θέμα πεταλούδας². Ἡ κόσμησις, πλὴν μιᾶς ταινίας κατὰ τὴν παρυφὴν τοῦ στομίου καὶ ἐτέρας ὀριζοντίου εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ, ἀποτελεῖται ἀπὸ καθέτους ταινίας διατρεχούσας ὅλον τὸ ὕψος τοῦ σώματος, ἐναλλάξ πλατείας με ἐπιζωγράφησιν λευκῶν ὀφιοειδῶν καὶ στενωτέρας εἰς ζεύγη ἐνδιαμέσως. Ὁμοίαν κόσμησιν ἀλλὰ πολυχρωμον διὰ λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐπὶ σκοτεινῆς ἐπιφανείας φέρει τὸ δίωτον ἀγγεῖον τοῦ Ἀγίου Ὀνουφρίου ἀρ. 6³.

Ἡ κόσμησις τῆς πρόχου 8490 με τὴν ἀπόλυτον συμμετρίαν τῶν καθέτων ταινιῶν εἶναι πλήρως ὑποτεταγμένη εἰς τὸ νέον πνεῦμα τῆς τεκτονικότητος, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὸν MM Ia ρυθμὸν καὶ ἀποτελεῖ μίαν τῶν γνησιωτέρων ἐκδηλώσεων τοῦ πνεύματος τούτου⁴.

Ἀμφορεῖς.

Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ μεγάλου ἀμφορέως τῆς Τυλίσου ἀνεφέρθησαν (ἀνωτ. σ. 29 καὶ σημ. 7) παράλληλα ἐξ ἄλλων τόπων, ἐν οἷς καὶ ἀμφορεῖς τῶν Μαλίων.

Ὁ πρῶτος ἀμφορεὺς⁵ εἶχεν ὡς κυρίαν κόσμησιν μέγαν ὠσειδῆ δίσκον, καταλαμβάνοντα τὸ πλεῖστον τῆς ἐπιφανείας τῆς κοιλίας. Τὸ θέμα τοῦτο, ὅπως καὶ τὸ σχῆμα, ἐπανευρίσκεται εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην, ὅπου μάλιστα ἔχει καὶ ἰδίαν ἐξέλιξιν⁶.

Ἄλλος ἀμφορεὺς, ἀρ. 8486⁷, εὑρέθη ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ φρεατοειδοῦς τάφου ἀρ. 1, ὅπου καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐξετασθεῖσα πρόχους 8490. Τὸ σχῆμα εἶναι ὑψηλό-

1 Mallia, Nécropoles II, πίν. XIII, XXX καὶ σ. 75.

2 Πρβ. Palace I, εἰκ. 117 a-b. Πρβ. Kamares-Stil, 188 κ.ε.

3 EVANS, Cretan Pictographs, εἰκ. 108. ZERVOS, Crète, εἰκ. 129.

4 Πρβ. καὶ τὸν γεφυρόστομον σκύφον 8879 τῆς Κνωσοῦ, Kamares-Stil, 198-199. Περὶ τεκτονικότητος, αὐτόθι 322 κ.ε.

5 Mallia, 1er Rapport, πίν. XXV 2 καὶ σ. 50. CHARBONNEAUX, BCH 52, 1928, εἰκ. 8 καὶ σ. 371-372 καὶ σημ. 1.

6 Βλ. Sphoungaras, εἰκ. 30 K καὶ τὰ νεώτερα τοῦ Παλαικάστρου, BSA Suppl. I, εἰκ. 96 καὶ 68.

7 Mallia, Nécropoles II, πίν. XXX καὶ σ. 74. ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 408 (σ. 218).

τερον καὶ ραδινώτερον παρὰ εἰς τὸν προηγούμενον τὸ δὲ περίγραμμα τοῦ κάτω σώματος κοιλαίνεται λίαν εὐκρινῶς. Ὁ λαιμὸς εἶναι κάπως ὑψηλότερος, ἀντιστοιχῶς δὲ καὶ τὸ ἄνοιγμα τόξου τῶν λαβῶν ὀλιγώτερον κλειστόν. Ἡ ὁμοιότης τῶν δύο ἀγγείων εἶναι, παρὰ τὰς σημειωθείσας διαφοράς, μεγάλη. Εἰς τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τύπον ἀνήκει καὶ ὁ ἀμφορεὺς 9162 (βλ. ἀμέσως κατωτέρω). Καὶ οἱ τρεῖς ἀμφορεῖς τῶν Μαλίων συνάπτονται στενῶς πρὸς τοὺς ἀμφορεῖς τῆς Βασιλικῆς 5273 καὶ 6827 (πίν. 41-42) ἰδίᾳ δὲ πρὸς τὸν πρῶτον, ὅστις φέρει ἐντονώτερον τῶν ἄλλων (ἦτοι τοῦ ἐτέρου τῆς Βασιλικῆς καὶ τῶν τριῶν τῶν Μαλίων) τὰ σημεῖα τῆς ἐπιδράσεως τῶν μεταλλικῶν προτύπων (βλ. ἀνωτ. σ. 29 καὶ σημ. 5).

Ὁ ἀμφορεὺς 8486 φέρει κόσμησιν σκοτεινὴν ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἀπὸ μεγάλους δίσκους εἰς δύο σειράς, μίαν ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ μίαν ἐπὶ τῆς βάσεως (μᾶλλον ἀνὰ τέσσαρες δίσκοι εἰς ἐκάστην σειράν), οἱ ὅποιοι ἐνοῦνται διὰ γραμμῶν κατὰ τὸ σύστημα τῆς τετραπλῆς σπείρας (Spiralenvierpass). Οἱ «σπειροειδῶς ἠνωμένοι δίσκοι» εἶναι θέμα σύνηθες τῆς MM Ia κεραμεικῆς τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης καὶ τῶν Μαλίων. Ἀκριβῆς εἶναι ἡ ἀντιστοιχία τοῦ ἀμφορέως τῶν Μαλίων πρὸς τὸν μικροσκοπικὸν ἀμφορίσκον 6685 τοῦ Σφουγγαρά (πίν. 43)¹.

Ἄλλα ἀγγεῖα τῶν Μαλίων μὲ κόσμησιν σπειροειδῶς ἠνωμένων δίσκων εἶναι δύο ἀγγεῖα δίωτα μετὰ προχοῆς ἐκ τῶν ἀποθηκῶν τῆς συνοικίας XI² καὶ εἰς πίθος, ὅπου αἱ σειραὶ τῶν δίσκων εἶναι τρεῖς³. Καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἀγγεῖα εἶναι σύγχρονα πρὸς τὸν ἀμφορέα 8486 (σύγκρινε πλὴν τῶν ἄλλων στοιχείων καὶ τὸ περίγραμμα τοῦ σώματος τοῦ πίθου πρὸς τὸ τοῦ ἀμφορέως).

Εἰς τὰ Μάλια φαίνεται ὅτι αἱ κοσμήσεις αὐταὶ περιορίζονται χρονικῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς MM ἐποχῆς, ἐνῶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην παρέμειναν ἐν χρήσει καὶ βραδύτερον, προφανῶς διότι ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν κόσμησιν ταφικῶν πίθων καὶ λαρνάκων⁴.

1 Sphoungaras, εἰκ. 30 B καὶ 31. ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 407 (σ. 218).

2 Mallia, 3e Rapport, σ. 38, εἰκ. 13, πίν. XLIX.

3 Mallia, 2e Rapport, πίν. XI καὶ σ. 29.

4 Ὅπως διδάσκουν τὰ εὐρήματα κυρίως τῆς Παχυάμμου, βλ. τοὺς πίνακας ἐν SEAGER, Pachyammos. Ἄλλα ἀγγεῖα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης μὲ σπειροειδῶς ἠνωμένους δίσκους: Sphoungaras, εἰκ. 32=ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 406 (σ. 218). Gournia 1908, πίν. VI 31 καὶ ἔγχρ. πίν. E (πρόχους) καὶ πίν. VI 42 (πίθος). Pseira, εἰκ. 4 b-c=MARAGHIANNIS II, πίν. XXII 2 καὶ 5=ZERVOS, Crète, εἰκ. 242-243 (πῶμα καὶ μικρὸς πίθος). Βλ. καὶ Palace II 1, εἰκ. 97. Εἰς τὴν κεραμεικὴν τῆς Κνωσοῦ δὲν ἀπαντοῦν κοσμήσεις τοῦ παρόντος τύπου. Ὑπάρχει μόνον ἐν συγγενὲς θέμα ἐπὶ ἀμφορέως ἐκ τῶν ἱερῶν θησαυροφυλακίων, Palace I, εἰκ. 404 g (σ. 557). Ἐπίσης ἄγνωστα εἶναι τὰ θέματα ταῦτα εἰς τὴν κεραμεικὴν τῆς Μεσαρᾶς· μόνον ἐπὶ ἀμφορέων τῆς Φαιστοῦ ὑπάρχει θέμα ἐνθυμίζον (καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν) τὴν κόσμησιν τῆς πρόχου τοῦ Γουρνιῶν, βλ. Festòs I, εἰκ. 144 καὶ πίν. XXV (πρβ. ἐπίσης τὰ ἀγγεῖα, Bd'A. 1952, LEVI, εἰκ. 18 d καὶ 1953, ἔγχρ. πίν. II a).

Ἡ εἰδικὴ αὐτὴ μορφή τῶν σπειροειδῶς ἠνωμένων δισκίων δὲν πρέπει νὰ συγχέηται μὲ τὰς ποικίλας μορφὰς τῶν «ἠνωμένων δισκίων», αἱ ὁποῖαι εἶναι λίαν χαρακτηριστικαὶ τοῦ MM Ia ρυθμοῦ καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν καὶ εἰς τὴν ὑπόλοιπον Κρήτην¹.

Ὁ τρίτος ἀμφορεὺς τῶν Μαλίων ἐσώθη περίπου κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τεμάχια καὶ ἀνασυνεκροτήθη². Ὡς ἤδη ἀνεφέρθη, καὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἔχει τὸ αὐτὸ μεταλλικὸν σχῆμα. Ἡ κόσμησις εἶναι σκοτεινὴ ἐπὶ ἀνοικτοῦ καὶ ἀποτελεῖ παράλλαγὴν τῆς κοσμήσεως τοῦ προηγουμένου ἀμφορέως 8486 : αἱ ἐνοῦσαι τοὺς δίσκους γραμμαὶ μετεβλήθησαν εἰς πλατείας ταινίας οἱ δὲ δίσκοι σχεδὸν ἔχουν ἐξαφανισθῇ. Καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην θὰ εὕρωμεν ἀντίστοιχα θέματα³.

Κύπελλα.

Τὰ MM Ia κύπελλα τῶν Μαλίων ἀντιστοιχοῦν σχεδὸν πλήρως κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὴν κόσμησιν πρὸς τὰ κύπελλα τῶν ἄλλων συγχρόνων κέντρων. Οὕτω τὰ ἄνωτα κωνικὰ ποτήρια⁴ συγγενεύουν κυρίως πρὸς τὰ ὅμοια τῆς Κνωσοῦ⁵. Τῶν Μαλίων τὰ παραδείγματα παρουσιάζουν ἐν τούτοις περισσότερον διαφοροποιήμενα σχήματα καὶ κοσμήσεις. Οὕτω πλὴν τῆς συνήθους καὶ εἰς Κνωσὸν καὶ Γιοφυράκια πλατείας ταινίας, σκοτεινῆς ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἢ ἀντιστρόφως, ἐμφανίζεται συχνὰ καὶ ἡ κόσμησις τῶν ὀριζοντίων ἀτάκτων κηλίδων, τὴν ὁποίαν ἐγνωρίσαμεν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῆς γεφυροστόμου πρόχου 8637 (βλ. ἄνωτ. σ. 64), -κόσμησις φαίνεται ἰδιόζουσα τῆς κεραμεικῆς τῶν Μαλίων-, ὡς ἐπίσης καὶ συστήματα συγκεντρικῶν τόξων σκοτεινῶν ἐπὶ ἀνοικτοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγνωρίσαμεν κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν γεφυροστόμων πρόχων 9218 καὶ 9219 (βλ. ἄνωτ. σ. 61-63). Ἐνίοτε ἡ ἀντιστοιχία πρὸς τὴν Κνωσὸν εἶναι ἔντονος· τὸ κύπελλον 9132 ἔχει ἀκριβὲς παράλληλον εἰς τὴν ὁμάδα τῶν οἰκιῶν ὑπὸ τὰς Κουλούρας⁶.

Ἐπὶ καλυτέρων παραδειγμάτων τοῦ πολυχρώμου ρυθμοῦ ἡ ἀντιστοιχία

1 Βλ. π.χ. Κνωσός: PENDLEBURY, BSA 30 1928-1930, πίν. XIV 13 καὶ 15. MARAGHIANNIS I, πίν. X 3 = ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 311. Ἀνατολικὴ Κρήτη: BSA Suppl. I, πίν. IV g, X m, XI D. Mochlos II, πίν. VIII ἀρ. XI 16. Μάλια: 4e Rapport, πίν. XXXVI 9220 (πρβ. ἄνωτ.) καὶ 8636. Nécropoles II, πίν. VIII c.

2 Mallia, 4e Rapport, πίν. XXXVIII 9162 καὶ σ. 46. Πρβ. τὸ σχέδιον παρὰ ÅBERG, Chronologie IV, εἰκ. 409 (σ. 219), τὸ ὁποῖον ὀλίγον ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἀνασυγκροτηθὲν ἀγγεῖον (ἂν πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ).

3 Πρβ. τὸν ἀμφορέα Gournia 1908, εἰκ. VI 39 καὶ τοὺς πίθους Pachyammos πίν. XX (ὁ ἕτερος ἐπίσης ÅBERG, εἰκ. 410).

4 Mallia, 4e Rapport, πίν. VI καὶ XXXVIII.

5 Πρβ. MACKENZIE, JHS 23, 1903, εἰκ. 1 ἀρ. 9, 11, 14 καὶ JHS 26, 1906, πίν. X ἀρ. 18 καὶ 25. Βλ. ἐπίσης Γιοφυράκια, ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΑΔ 15, 1933-1935, Παράρτημα, 51, εἰκ. 4 ἀρ. 9-13.

6 Πρβ. Mallia, 4e Rapport, πίν. XXXVIII 9132 πρὸς Palace IV 1, εἰκ. 53 ἀρ. 3.

ἐμφανίζεται ἐντονωτέρα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην. Οὕτω τὸ κύπελλον 8658 ἔχει τὸ καλύτερον παράλληλον εἰς τὸ Παλαίχαστρον¹. Ἐπίσης περισσότερον πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην ἢ πρὸς τὴν Κνωσὸν συνάπτεται τὸ κύπελλον 8512 μὲ κόσμησιν ὀριζοντίων ταινιῶν καὶ σιγμοειδῶν θεμάτων ἀπλῶν ἢ διπλῶν ἐν εἴδει σβάστικας².

Δὲν προχωροῦμεν εἰς περισσότερον ἀναλυτικὴν μελέτην τῆς MM Ια κεραμεικῆς τῶν Μαλίων, καθ' ὅσον τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα εἶναι ἄρκετὰ διὰ νὰ ἀποδείξουν τὸν πλοῦτον τῆς κεραμεικῆς ταύτης καὶ τοὺς ἰσχυροὺς δεσμούς, τοὺς ὁποίους παρουσιάζει πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην καὶ πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Κνωσοῦ.

5. Η MM Ιβ - MM Ια ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ

Αἱ φάσεις τῆς κεραμεικῆς ἐξελίξεως MM Ιβ καὶ MM Ια, αἱ ὁποῖαι ἀντιπροσωπεύονται καὶ εἰς τὴν Κνωσὸν καὶ εἰς τὴν Φαιστόν διὰ καθαρῶν συνόλων, ὑπάρχουν ἀσφαλῶς καὶ εἰς τὰ Μάλια. Ἡ διάκρισις αὐτῶν δυσχεραίνεται ἐν τούτοις διὰ δύο λόγους· πρῶτον ἕνεκα τῆς πτωχείας τοῦ ἀνευρεθέντος μέχρι σήμερον εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ὑλικοῦ καὶ δεύτερον ἕνεκα τῆς τεχνοτροπικῆς διαφοροποιήσεως τοῦ ὑλικοῦ τούτου ἐν σχέσει πρὸς τὴν φαιστιακὴν καὶ τὴν κνωσιακὴν κεραμεικὴν τῶν δύο ὑπὸ ἐξέτασιν φάσεων ἀκμῆς τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ. Ἡ τεχνοτροπικὴ διαφορὰ (ἢ ὁποία θὰ συνίστατο ἴσως εἰς κάποιαν μεγαλυτέραν ἐπιμονὴν εἰς παλαιότερα στοιχεῖα, δικαιολογουμένην ἀπὸ τὴν περιορισμένην παραγωγὴν εὐγενεστέρας κεραμεικῆς τοῦ ἐργαστηρίου τῶν Μαλίων — ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἀπιστεύτους ποσότητας, αἱ ὁποῖαι παρήχθησαν εἰς τὰ ἀνακτορικὰ ἐργαστήρια τῆς Φαιστοῦ, μὲ φυσικὸν ἀποτέλεσμα τὴν ταχυτέραν ἐξελικτικὴν ἐναλλαγὴν τῶν διακοσμητικῶν τρόπων —), πρὸς τὸ παρὸν πρέπει νὰ ἰσχύσῃ ὡς ὑπόθεσις μᾶλλον, ἕως ὅτου νέον ὑλικὸν ἔλθῃ εἰς φῶς, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιβεβαιώσῃ ἢ θὰ ἀπορρίψῃ αὐτήν.

Ὅστρακα ἐκ τοῦ Βορείου Ἀποθέτου τοῦ Χρυσολάκκου.

Τὰ ὀλίγα ὅστρακα τοῦ Βορείου Ἀποθέτου τοῦ Χρυσολάκκου ἀποτελοῦν σπουδαιότατον σύνολον ἀποδεικνύον τὴν ὑπαρξίν ἀνεπτυγμένης καμαραϊκῆς κεραμει-

¹ Πρβ. Mallia, Nécropoles I, πίν. IX πρὸς BSA Suppl. I, πίν. X I.

² Mallia, Nécropoles II, πίν. XXXII 8512 (καὶ σ. 79). Πρβ. BSA Suppl. I, πίν. IV c καὶ Gournia 1908, πίν. VI ἀρ. 7.

κῆς εἰς τὰ Μάλια, ἡ ὁποία εἶναι προῖον τοπικοῦ ἐργαστηρίου. Παρὰ τὴν μεγάλην ὁμοιότητά της πρὸς τὴν ἀντίστοιχον τῆς Φαιστοῦ καὶ τῆς Κνωσοῦ ἡ κεραμεικὴ αὐτὴ φαίνεται ἔχουσα ἴδιον χαρακτῆρα. Ἐνεκα τῆς ἀποσπασματικότητος τοῦ ὕλικου περιοριζόμεθα εἰς ὀλίγας παρατηρήσεις.

Ἐσημειώθη ἤδη (ἀνωτέρω σ. 58-59) ἡ παρουσία θέματος τῆς παλαιότερας ΠΜ ΙΙΙ κοσμηματικῆς ἐν εἴδει ἀπολιθώματος ἐπὶ τεμαχίου μὲ ἀνεπτυγμένην πολύχρωμον κόσμησιν. Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου (Nécropoles I, πίν. XIV d) βλέπομεν καὶ ἄλλο παλαιότερον στοιχεῖον· μίαν σπεῖραν, μᾶλλον τοῦ συνήθους τύπου τοῦ ἀπλοῦ στροβίλου ποὺ κοσμεῖ ΠΜ ΙΙΙ κύπελλα τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης¹. Τὸ κύριον διακοσμητικὸν θέμα τοῦ ἀγγείου φαίνεται ὅτι ἦτο μέγα κυκλικὸν κόσμημα μὲ ἡνωμένα ἐν εἴδει τρεχούσης σπεύρας δισκία (ἐν κύκλῳ) καὶ κεντρικὸν δισκινοδόξα². Ἡ τεχνοτροπικὴ βαθμὶς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει τὸ τεμάχιον, παρὰ τὴν ἐπιβίωσιν παλαιῶν στοιχείων καὶ τὴν ἀνωριμότητα τῆς συνθέσεως, πρέπει νὰ εἶναι ἡ ΜΜ Ιβ³.

Τὸ τεμάχιον Nécropoles I, πίν. XIV a φέρει κόσμησιν τεκτονικοῦ χαρακτῆρος ἀπὸ ὀριζοντίους καὶ καθέτους ταινίας. Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ χρονολογηθῇ ΜΜ Ιβ, ὅπως διδάσκουν παράλληλα ἐκ τοῦ Προμαχώνος ΙΙ⁴.

Τὸ ἀγκιστροειδὲς θέμα μὲ πλασιῶσιν λευκῶν στιγμῶν, Nécropoles I, πίν. XIV f ἔχει παράλληλα τὰ ἤδη ἐξετασθέντα τῆς Τυλίσου, τὰ ὁποία εἶναι ΜΜ Ια (ἀνωτέρω σ. 33). Τὸ παράδειγμα τοῦ Βορείου Ἀποθέτου δύναται νὰ εἶναι περισσότερο προχωρημένον, ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ ἀνωτέρω διατυπωθεῖσα ὑπόθεσις περὶ σχετικῶς βραδείας ἀνεξίξεως τῶν διακοσμητικῶν τρόπων εἰς τὰ Μάλια.

Τὸ αὐτὸ θὰ ἴσχυε καὶ προκειμένου περὶ τῶν θεμάτων στιγμοροδάκων, τὰ ὁποία ἀπαντοῦν εἰς τὸν Βόρειον Ἀποθέτην (Nécropoles I, πίν. XIV c, XV i, XVII b). Ἀκριβῶς τοῦ αὐτοῦ τύπου εἶναι ἐν θέμα ἐπὶ κνωσιακοῦ ΜΜ Ια ὁστράκου⁵. Γνωρίζομεν ἐν τούτοις ὅτι οἱ στιγμοροδάκες τοῦ τύπου τούτου διατηροῦνται

1 Π.χ. BSA Suppl. I, πίν. V B (πρβ. καὶ Μάλια, Nécropoles I, πίν. XVIII b).

2 Περίπου τοῦ τύπου BSA Suppl. I, πίν. XI D, πρβ. αὐτόθι B.

3 Πλὴν τῶν ἀνωτ. σ. 64 σημ. 2 παραδειγμάτων πρβ. ἀκόμη ASAtene 1957-1958, Gli scavi, σ. 306, εἰκ. 148 κάτω δεξιὰ καὶ σ. 309, εἰκ. 151 δεξιὰ, ἐκ τοῦ Προμαχώνος ΙΙ (=ΜΜ Ιβ). Τὸ θέμα τοῦ ἀπλοῦ στροβίλου ἐπιζῇ καὶ εἰς τὸν ΜΜ Ια ρυθμὸν εἰς πρῶμον (ΠΜ ΙΙΙ) μορφήν, ἀλλ' εἰς δευτερεύουσιν θέσιν, βλ. LEVI, Atti 7 Congr. Intern. Archeol. Class., Roma 1961, εἰκ. 16, ἐνῶ εἰς τὴν αὐτὴν φάσιν παραλλήλως ὑπάρχουν ἀνεπτυγμένα κοσμήσεις καταγόμεναι ἀπὸ τὸ αὐτὸ θέμα τοῦ ἀπλοῦ στροβίλου, βλ. π.χ. Festós I, πίν. XVI a.

4 ASAtene 1957-58, Gli scavi, σ. 305, εἰκ. 147 B ἄνω σειρὰ καὶ εἰκ. 155 a ἄνω ἀριστερά (σ. 312). Πρβ. ἐπίσης τὸ κἀνίστρον τοῦ Προμαχώνος ΙΙ, αὐτόθι σ. 300, εἰκ. 144 δεξιὰ (=Φαιστιακά, πίν. 30) καὶ τὸν γεφυρόστομον σκύφον τοῦ δωματίου LXV, αὐτόθι πίν. XXIV b (πρβ. Φαιστιακά, 79-80).

5 PENDLEBURY, BSA 30, 1928-1930, πίν. XIV ἀρ. 3. Πρβ. καὶ τὰ θέματα αὐτόθι ἀρ. 1 καὶ 8. Βλ. σχετικῶς καὶ Kamares-Stil, 208-210. Τὸ παράδειγμα, MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. VIII ἀρ. 9, εἶναι μᾶλλον ΜΜ Ιβ.

καὶ εἰς τὴν φάσιν τῆς μεγάλης ἀκμῆς τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ (MM IIa) ἐντασσόμενοι εἰς τὰ ἀνεπτυγμένα διακοσμητικὰ συστήματα τῆς φάσεως αὐτῆς ¹. Ἀπὸ τὰ σημειωθέντα παραδείγματα τοῦ Βορείου Ἀποθέτου ἐν τοῦλάχιστον (Nécropoles I, πίν. XV i) εἶναι MM IIa, ὅπως μαρτυροῦν τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸ αὐτὸ ἀγγεῖον ὄστρακα ².

Αἱ κοσμήσεις τῶν ὀστράκων Nécropoles I, πίν. XVI a-d ἔχουν πολλὴν συγγένειαν πρὸς κοσμήσεις ὀστράκων τοῦ Προμαχῶνος II (MM Iβ) ³, ἐνῶ ἡ πλατεῖα δικτυωτὴ ζώνη τοῦ ὀστράκου e (αὐτόθι) ἔχει τὸ πλησιέστερον παράλληλόν της εἰς MM IIa θέμα τῆς Φαιστοῦ ⁴.

MM IIa εἶναι καὶ τὸ ὄστρακον Nécropoles I, πίν. XIV b, ὅπου τὰ δισκία δὲν συνδέονται κατὰ τοὺς συνήθεις εἰς τὴν MM Ia κοσμηματικὴν τρόπους, ἥτοι δι' εὐθειῶν γραμμῶν ⁵, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τοῦ MM Iβ καὶ τοῦ MM IIa ρυθμοῦ, ἥτοι διὰ γραμμῶν καμπύλων (τόξων ἢ σιγμοειδῶν) ⁶.

MM Iβ ἢ MM IIa εἶναι ἡ κόσμησις τοῦ ὀστράκου Nécropoles I, πίν. XIV h, ἡ ὁποία πρέπει νὰ συμπληρωθῇ ὡς σταυρὸς ἐντὸς κύκλου. Τοιαῦτα θέματα εἶναι συνήθη εἰς τὴν φαιστιακὴν MM IIa κεραμεικὴν ⁷.

Καθαυτὸ MM IIa πρέπει νὰ θεωρηθῇ τὸ ὄστρακον μὲ κόσμησιν μαύρου ρόδακος ἐπὶ λευκοῦ κυκλικοῦ πεδίου, Nécropoles I, πίν. XV f. Ἀντίστοιχος εἶναι ἡ κόσμησις MM IIa κυπέλλου τῆς Κνωσοῦ ⁸. Λευκοὶ ρόδακες τοῦ αὐτοῦ τύπου ὑπάρχουν ἐπὶ ὀστράκων τοῦ Προμαχῶνος II, ἥτοι εἰς MM Iβ σύνολον ⁹.

Τὰ ὄστρακα μὲ τριγωνικὰ θέματα, Nécropoles I, πίν. XVII c-d, ἀποτελοῦν

1 Βλ. π.χ. MARINATOS - HIRMER, πίν. VII (=Palace I, πίν. III, βλ. αὐτόθι καὶ εἰκ. 186) καὶ XIII-XIV Bd'A 1951, ἔγχρ. πίν. I ἀρ. 5. Bd'A 1956, ἔγχρ. πίν. III a-b.

2 Nécropoles I, πίν. XV h, j, k, πρβ. κείμενον, αὐτόθι σ. 48. Σύγκρινε τὸ λογχοειδὲς θέμα, αὐτόθι πίν. XV h μὲ τὰ ὅμοια κνωσιακά, MACKENZIE, JHS, 26, 1906, πίν. VIII ἀρ. 2. Τὰ ἀνάλογα τοῦ Bastione II, ASAtene 1957-58, Gli scavi, σ. 311, εἰκ. 154 b, εἶναι MM Iβ.

3 ASAtene 1957-58, Gli scavi, σ. 303, εἰκ. 146 a.

4 LEVI, Bd'A 1951, εἰκ. 41 ἀρ. 27.

5 Βλ. π.χ. PENDLEBURY, BSA 30, 1928-30, πίν. XIV, ἀρ. 15. MACKENZIE, JHS 26, 1906, πίν. VIII, ἀρ. 5, 10, 14, 15, 17 (τὰ ὄστρακα τοῦ πίνακος εἶναι ἀνάμεικτα MM Ia, MM Iβ, MM IIa). Mochlos II, πίν. VIII μέσον. BSA Suppl. I, πίν. X m κλπ.

6 Βλ. π.χ. MM Iβ: ASAtene 1957-58, Gli scavi, σ. 306, εἰκ. 148 κάτω ἀριστερά. MM IIa: ASAtene 1952-54 (LEVI), εἰκ. 68 δεξιά.

7 Βλ. π.χ. Bd'A 1951, LEVI, εἰκ. 41 ἀρ. 36, ἐπίσης αὐτόθι ἀρ. 1, 2, 13, 37. Τὸ παράδειγμα τοῦ Σπηλαίου τῶν Καμαρῶν, BSA 19, 1912-13, πίν. VI b, εἶναι μᾶλλον πρωιμώτερον (MM Iβ). MM Iβ εἶναι ἀσφαλῶς τὸ ὄστρακον Palace I, πίν. I e.

8 MACKENZIE, JHS 23, 1903, πίν. V ἀρ. 1 (=Palace I, πίν. II a).

9 ASAtene 1957-58, Gli scavi, σ. 312 εἰκ. 155 b. Πρβ. Palace I, πίν. II c.

ἐξέλιξιν ὁμοίων θεμάτων τοῦ MM Iβ ρυθμοῦ¹. Περισσότερον προχωρημέναι κόσμησεις μὲ βάσιν τὰ αὐτὰ τριγωνικὰ θέματα ὑπάρχουν ἐπὶ MM IIα κυπέλλων τῆς Φαιστοῦ². Αἱ κοσμήσεις τῶν ὀστράκων τῶν Μαλίων πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἐπίσης MM IIα, ἂν καὶ φαίνονται ἀρχαϊκώτεραι συγκρινόμεναι πρὸς τὰς φαιστιακὰς.

Τὴν αὐτὴν περίπου πρὸς τὰ δύο ὀστρακα βαθμίδα ἐξελίξεως ἀντιπροσωπεύει καὶ τὸ κύπελλον 9149, Néeropolis I, πίν. XVIII f (βλ. καὶ κείμενον, ἀντόθι σ. 47), τὸ ὁποῖον διατηρεῖ καὶ τὸ MM Ia θέμα τῶν ἠνωμένων δισκίων³.

Περὶ τῆς τριώτου πρόχου 9146 ἐγένετο ἡδὴ λόγος, ἀνωτέρω σ. 60.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω συντόμου ἐπισκοπῆσεως τῆς κεραμεικῆς τοῦ Βορείου Ἀποθέτου τοῦ Χρυσολάκκου⁴ ἐδείχθη ὅτι, παρὰ τὴν ὑπαρξίν πρῶτων τινῶν στοιχείων, ΠΜ III καὶ MM Ia, ἡ κοσμηματικὴ εἶναι προχωρημένη, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν MM Iβ καὶ MM IIα τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ. Ἡ παρουσία τῶν δύο τούτων φάσεων τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ καὶ εἰς τὰ Μάλια εἶναι ἀναμφισβήτητος. Ἡ ὑπαρξίς τοπικοῦ ἐργαστηρίου πρέπει νὰ θεωρῇται βεβαία. Ἐξ ἄλλου τοπικὰ ἐργαστήρια καὶ παραλλαγὰί τοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ πρέπει νὰ ἀναμένεται ὅτι θὰ διαπιστωθοῦν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Κρήτης. Τὰ νέα εὐρήματα τῶν Χανίων π.χ. (ἀνασκαφαὶ Τζεδάκη) ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξίν τοπικοῦ καμαραϊκοῦ ρυθμοῦ εἰς τόπον, ὅπου οὐδεὶς ἀνέμενε τοῦτο⁵.

1 Πρβ. Palace I, πίν. I b καὶ d.

2 Festós I, πίν. XXI b. Bd'A. 1952, LEVI, εἰκ. 20, τὸ μικρὸν κύπελλον τῆς κάτω σειρᾶς.

3 Πρβ. ἀνωτέρω σ. 73 σημ. 1.

4 MM IIα εἶναι καὶ τὰ ἐξῆς ἀγγεῖα τῶν Μαλίων: α) τὸ ἀγγεῖον μὲ ἀναγλύφους ρόδακας, Maisons I, πίν. XIV ἀρ. 9145, βλ. ἀνωτ. σ. 65 καὶ σημ. 3, β) τὸ ἀγγεῖον Maisons II, πίν. LXXI e, μὲ κόσμησιν ἡμιροδάκων, γ) ὁ ἀμφορεὺς μὲ ὀξύφυλλον ρόδακα, PELAGATI, Πρακτικὰ Α' Κρητολ. Συνεδρίου, 1, πίν. ΙΔ', 4, πρβ. αὐτόθι κείμενον, σ. 110. Αἱ συνεχιζόμεναι ἀνασκαφαὶ προσθέτουν συνεχῶς νέα παραδείγματα.

5 Ἡ πλουσιωτέρα ὁμάς καμαραϊκῆς κεραμεικῆς πλὴν τῶν τῆς Φαιστοῦ καὶ Κνωσοῦ εἶναι ἡ τῆς Αἰγίνης, διὰ τὴν ὁποίαν εἶναι ἀπαραίτητος συστηματικὴ δημοσίευσις. Φαίνεται ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν παραγωγὴν τοπικοῦ ἐργαστηρίου, ἰδρυθέντος ὑπὸ Κρητῶν τεχνιτῶν.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ*

(Οἱ ἀριθμοὶ κατὰ τὰ εὐρετήρια τοῦ Μουσείου Ἑρακλείου).

Πίναξ Α.

Ἄνω:

Γοῦρνες: Προχοῖδια μὲ κόσμησιν σκοτεινὴν.

6950: Βλ. κατωτ. πίν. 4.

6979: Βλ. κατωτ. πίν. 1.

6977: Βλ. κατωτ. πίν. 2.

6973: Βλ. κατωτ. πίν. 1.

6953: Βλ. κατωτ. πίν. 4.

6957: Βλ. κατωτ. πίν. 4.

Ἄνευ ἀριθ.: Βλ. κατωτ. πίν. 2.

6986: Βλ. κατωτ. πίν. 2.

6990: Βλ. κατωτ. πίν. 2.

6959: Βλ. κατωτ. πίν. 4.

Κάτω:

Γοῦρνες: Μικρὰ ἀγγεῖα ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ.

6942: Βλ. κατωτ. πίν. 8.

6940: Βλ. κατωτ. πίν. 7.

7029: Βλ. κατωτ. πίν. 7.

6933: Βλ. κατωτ. πίν. 7.

6935: Βλ. κατωτ. πίν. 7.

7044: Βλ. κατωτ. πίν. 23.

6945: Βλ. κατωτ. πίν. 8.

---

* Ἡ φωτογράφησις ἔγινε διὰ φακοῦ 65 mm. ἐπὶ ἀρνητικῶν 24×36 mm. Ὁ συνδυασμὸς οὗτος ἀποδίδει ὄψιν τῶν ἀντικειμένων ἱκανοποιητικῶς «πραγματικὴν».

Μερικαὶ εἰκόνες ἐτυπώθησαν ἐν μεγεθύνσει (ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενον), ἀλλὰ δίδεται πάντοτε τὸ πραγματικὸν μέγεθος εἰς τὸν Κατάλογον καὶ μόνον εἰς ἐλαχίστας περιπτώσεις διὰ μόνου τοῦ δείκτου (ἐκ. μ.)

Πίναξ Β.

Ἄνω :

Γ ο ὕ ρ ν ε ς : Προχοῖδια με πλάγιαν λαβήν.

6971 : Βλ. κατωτ. πίν. 6.

6968 : Βλ. κατωτ. πίν. 6.

6963 : Βλ. κατωτ. πίν. 6.

Κάτω ἀριστερά :

7042 : Προχοῖσκη, βλ. κατωτ. πίν. 16.

Κάτω δεξιά :

7054 : Κύπελλον, βλ. κατωτ. πίν. 29.

Πίναξ 1.

Γ ο ὕ ρ ν ε ς : Προχοῖδια με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων, χειροποίητα. Τὰ κοινότερα ἀγγεῖα τῆς ομάδος τῶν Γουρνῶν. Πηλὸς κατὰ κανόνα καθαρός, ὡχρορρόδινος ἕως ρόδινος ἀνοικτός. Ἐπιφάνεια λευασμένη (ἔχι ἐστιλβωμένη) διὰ σκληροῦ ἐργαλείου. Ἐνίοτε, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ ὀπτήσεως, ὁ πηλὸς (biscuit) εἶναι περισσότερον ρόδινος ἢ δὲ ἐπιφάνεια περισσότερον κιτρινωπή. Ἐπίχρισμα (slip, Überzug) οὐδέποτε ὑπάρχει. Ἡ γραφή εἶναι καστανέρυθρος ἕως καστανομέλαινα, ἐλαφρῶς στίλβουσα (βερνίκιον). Ὀπτησις καλή. Διατήρησις τῶν περισσοτέρων ἀρίστη. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 17.

6973 : Ἀκέραιον. Ὑψος 9 ἐκ. μ. Διακρίνονται καλῶς τὰ ἔχνη λειάνσεως (ἐξομαλύνσεως) τῆς ἐπιφανείας (ιδίᾳ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ) διὰ μικροῦ σκληροῦ ἐργαλείου. Τὴν πρώτην ταύτην ἐπέξεργασίαν τῆς ἐπιφανείας ἠκολούθει δευτέρα· τριβὴ διὰ τῆς γυμνῆς παλάμης ἢ δι' ὑφάσματος ἢ δι' ἄλλου ἀναλόγου μέσου (π.χ. ξηροῦ λεπτοῦ χόρτου), ὡς δεικνύουν ἔχνη σχετικά. Κόσμησις διὰ τριῶν κανονικῶν δίσκων ἐμπρὸς εἰς συμμετρικὴν διάταξιν. Τὰ πλάγια χεῖλη καὶ ἡ ράχis τῆς λαβῆς καλύπτονται ὑπὸ σκοτεινοῦ χρώματος.

6979 : Ἀκέραιον πλὴν μικρᾶς ἀποκρούσεως τοῦ ράμφους. Ὑψος 8,3 ἐκ. μ. Κόσμησις ἡ αὐτή, ἐπὶ πλεόν δίσκοι-ὀφθαλμοὶ εἰς τὰς παρειὰς τῆς προχοῆς, δύο δεξιά καὶ εἰς ἀριστερά. Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοὶ εἰς τὰ ἀγγεῖα τοῦ παρόντος τύπου ἄλλοτε εἶναι ὁλόκληροι δίσκοι καὶ ἄλλοτε ἡμίτομα δίσκων.

6994 : Ἀκέραιον. Ὑψος 8 ἐκ. μ.

6995 : Ἀκέραιον. Ὑψος 8 ἐκ. μ. Κόσμησις διὰ περισσοτέρων δίσκων, ἀμελεστέρα.

Πίναξ 2.

Γ ο ὕ ρ ν ε ς : Προχοῖδια με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων.

6977 : Ἀκέραιον. Ὑψος 9,3 ἐκ. μ. Γραφή καστανὴ σκοτεινή.

Ἄ ν ε υ ἄ ρ. : Συγκεκολλημένον ἐκ τεμαχίων. Ἐλλεῖπει ἡ λαβή. Γραφή καστανή. Τέσσαρα δισκία ἐμπρὸς εἰς διάταξιν σταυροῦ καὶ ταινίαι ἐπὶ τῶν πλαγίων χειλέων.

6991 : Ἀκέραιον πλὴν ἐλαφρᾶς ἀποκρούσεως τοῦ ράμφους. Ὑψος 8,5 ἐκ. μ. Ὁμοίως τέσσαρα δισκία καὶ πλατεῖα ζώνη εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. Τὸ χρῶμα τῆς κοσμήσεως καστανέρυθρον ἀνοικτόν.

6986: 'Ακέραιον. "Υψος 7,6 εκ. μ. Δύο δισκία εμπρός και ταινία ἐπὶ τοῦ ἐμπροσθίου χείλους.

6990: 'Ακέραιον. "Υψος 5,7 εκ. μ. Πέντε δισκία εμπρός εἰς διάταξιν δισκιορόδακος. Γραφή καὶ ἐπὶ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς.

Πίναξ 3

Γοῦρνες. Προχοῖδια με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων καὶ ἄλλων τινῶν τύπων.

"Ανω: 'Ακέραια, ὕψος 8 - 8,5 εκ. μ.

6989: Τρία δισκία εμπρός καὶ ἀνὰ δύο εἰς τὰς παρεῖας τοῦ ράμφους. Γραφή καστανέρυθρος.

6984: Γραφή (καστανομέλαινα) καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους, πλὴν τοῦ ἐμπροσθίου τμήματος, καὶ ἐν μέρει ἐπὶ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς. 'Ανὰ δύο γραπτοὶ ὀφθαλμοὶ εἰς τὰς παρεῖας.

6978: Κόσμησις ἀκριβῶς ὁμοία.

6975: "Ανευ γραπτῶν ὀφθαλμῶν.

Κάτω:

6958: 'Ακέραιον. "Υψος 8,7 εκ. μ. Δύο πλατεῖαι ὀριζόντιοι ταινίαι εἰς τὸ μέσον καὶ τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ. "Ετεροι ἐπὶ τοῦ χείλους καὶ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς.

6983: 'Ακέραιον. "Υψος 8,4 εκ. μ. Πέντε δισκία ἀσυμμέτρως διατεταγμένα. Γραφή καὶ ἐπὶ τοῦ χείλους (ἔσω καὶ ἔξω) καὶ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς. Καταλειβάς εἰς τὴν δεξιὰν πλευράν.

7034: Τμήμα λαιμοῦ καὶ ἄκρον προχοῆς συμπληρωμένα. "Υψος 7,2 εκ. μ. Κόσμησις διὰ καθέτων πλατειῶν ταινιῶν ἐν ἐλαφρᾷ συστροφῇ. Πρβ. Φαιστιακά, 82-83.

7002: 'Ακέραιον. 'Ανήκει εἰς τὸν συνήθη εἰς τὴν ὁμάδα τῶν Γουρνῶν τύπον προχοῖσκης καλυπτομένης κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ σώματος διὰ βερνικίου (ἐξαιρουμένου τοῦ λαιμοῦ, τῆς προχοῆς καὶ τοῦ ἄνω ἡμίσεος τῆς λαβῆς), μετὰ ἧ ἄνευ λευκῆς κοσμήσεως ἐπὶ τοῦ μαύρου ἢ καστανοῦ χρώματος (πρβ. ἐπομένους πίνακας). Τοῦ τύπου τούτου ἀποτελεῖ προχειρότερον παράδειγμα. 'Επίχρισμα καστανόν, εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος κεραμόχρουν. Λαβὴ ἐλαφρῶς ταινιωτή.

Πίναξ 4

Γοῦρνες. Προχοῖδια με κόσμησιν σκοτεινῶν ταινιῶν.

6953: Συγκεκολλημένον. "Υψος 9 εκ. μ. Ταινία εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ, ζωγράφησις τῶν πλαγίων χειλέων καὶ ἐν μέρει τῆς λαβῆς.

6959: 'Ακέραιον. "Υψος 8,3 εκ. μ. Δύο ταινίαι ὀριζόντιοι.

6957: Λαβὴ συμπληρωμένη. Ταινία εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ γραπτοὶ ὀφθαλμοί. "Ας σημειωθῇ ἡ κανονικωτέρα ζωγράφησις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πρόχους με κόσμησιν δισκίων, πίν. 1-3. 'Η γραφή καστανή-κεραμόχρους.

6950: 'Ακέραιον πλὴν μικρῶν ἀποκρούσεων. 'Ομοίως καστανέρυθρον βερνίκιον καλύπτει τὸ ἄνω τοῦ ἀγγείου (καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ ράμφους-λαιμοῦ) καὶ μέρος τῆς λαβῆς.

Πίναξ 5

Γοῦρνες. Προχοῖδια διαφόρων τύπων.

7067: Ἀκέραιον πλήν ἀποκρούσεων τοῦ ράμφους. Ὑψος 8,5 ἐκ. μ. Γραφή καστανὴ ἕως μαύρη. Πλατεῖα ζώνη εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ ἀπ' αὐτῆς τρεῖς ὁμάδες ἐκ τριῶν καθέτων ταινιῶν ἐκάστη. Ταινίαι εἰς τὰς παρειὰς καὶ γραμμῖδια εἰς τὴν ράχιν τῆς λαβῆς. Πρβ. ἄνωτ. σ. 18.

7035: Ἀκέραιον πλήν ἀποκρούσεων τοῦ χεῖλους. Ὑψος 7,7 ἐκ. μ. Θέμα Χ μόνον δεξιά. Πρβ. ἄνωτ. σ. 7.

6943: Ράμφος καὶ λαβὴ συμπληρωμένα. Ὑψος 9,1 ἐκ. μ. Πηλὸς λευκοκίτρινος (ὅχι ὁ συνήθης τῶν προηγούμενων). Πλατεῖα ταινία εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ καὶ τρεῖς κάθετοι συμμετρικῶς εἰς τὸ σῶμα, ἐλαφρῶς λοξαί (τάσις συστροφῆς).

7000: Ὑψος (λαβῆς) 6,1 ἐκ. μ. Πηλὸς ὡς ἄνωτέρω. Ἐφερὲν ἐπίχρισμα καστανὸν ἀποπεσόν.

7001: Ὅμοιον, ἀμελέστερον. Ὑψος (λαβῆς) 4,3 ἐκ. μ.

Πίναξ 6

Γοῦρνες. Προχοῖδια μὲ πλαγίαν λαβήν. Πρβ. ἄνωτ. σ. 18.

6971: Ἀκέραιον. Ὑψος (λαβῆς) 10 ἐκ. μ. Λαβὴ κυκλικῆς τομῆς, ἐξαιρετικῶς κλειστή καὶ μακρά (οἶνεϊ «λαβὴ ἀρυταίνης»). Προχὴ ἰδιαζόντως (ὀριζοντίως) τετμημένη. Πηλὸς ρόδιος. Γραφὴ ἐρυθρὰ-κεραμόχρους· καλύπτεται τὸ ἄνω μέρος (πλέον τοῦ ἡμίσεος) τοῦ ἀγγείου, ἢ λαβὴ ἐξ ὁλοκλήρου καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς προχοῆς. Καταλειβάς.

6968: Ράμφος συμπληρωμένον. Ὑψος (λαβῆς) 9,8 ἐκ. μ. Λαβὴ ταινιωτή. Πηλὸς ὡχρορρόδιος, ὡς καὶ τοῦ ἐπομένου. Ἡ περισσότερον ροδίνη ἐπιφάνεια τοῦ πηλοῦ τοῦ προηγούμενου 6971 δὲν ὀφείλεται εἰς διάφορον πηλόν. Καὶ εἰς τὰ τρία ὁ πηλὸς εἶναι ὁ αὐτός. Ἡ διαφορὰ ἀποχρώσεως τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ βερνίκιου (περισσότερον ἔντονος) ὀφείλεται προφανῶς εἰς διαφορὰν βαθμοῦ ὀπτήσεως. Τὸ βερνίκιον ἐνταῦθα εἶναι καστανόμαυρον, ἐνῶ εἰς τὸ προηγούμενον εἶναι ἐρυθρὸν-κεραμόχρουν. Ἡ κόσμησις ὁμοία πρὸς τὴν τοῦ προηγούμενου.

6963: Ἀκέραιον. Ὑψος (λαβῆς) 10,5 ἐκ. μ. Λαβὴ ταινιωτή. Πηλὸς ἀνοικτότερος τοῦ προηγούμενου. Γραφὴ καστανὴ ἕως μαύρη. Ταινία ἐπὶ τοῦ χεῖλους (καὶ εἰς τὸ ἐμπρόσθιον τμήμα), πλατεῖα ταινία ἀκανόνιστος εἰς τὴν βάσιν τοῦ λαιμοῦ (κάτω λαιμοῦ καὶ ὦμος) καὶ δύο κηλίδες ἐπὶ τῆς λαβῆς.

6970: Ἀκέραιον. Ὑψος 8,2 ἐκ. μ. Λαβὴ πλαγία ταινιωτή. Πηλὸς ἀνοικτότερος, ὡχρο-λευκὸς ροδίζων. Γραφὴ καστανὴ σκοτεινὴ καλύπτουσα καὶ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς προχοῆς.

6969: Ἀνω τμήμα λαβῆς συμπληρωμένον. Ὑψος 9,2 ἐκ. μ. Πηλὸς ὁ συνήθης ὡχρορρόδιος, γραφὴ καστανὴ καλύπτουσα τὸ ἄνω τμήμα τοῦ ἀγγείου, τὸ ἐσωτερικὸν τῆς προχοῆς, τὴν λαβὴν πλήν τοῦ κάτω μέρους αὐτῆς καὶ ρέουσα ὡς καταλειβάς ἐμπρός. Λαβὴ πλαγία πεπλατυσμένη.

6966: Μεσαῖον τμήμα λαβῆς συμπληρωμένον. Ὑψος 8,8 ἐκ. μ. Γραφὴ καστανὴ ἀνοικτή. Λαβὴ πλαγία πεπλατυσμένη.

6936: Ἀκέραιον. Ὑψος 8,5 ἐκ. μ. Πηλὸς ἐρυθρός. Λαβὴ πλαγία ἀλλὰ κυκλικῆς τομῆς καὶ ὅχι ταινιωτή, ὅπως εἰς τὰ πλεῖστα τοῦ αὐτοῦ τύπου.

Πίναξ 7

Γ ο ὄ ρ ν ε ς. Προχοῖδια τριῶν τύπων: α) Μὲ κόσμησιν δισκίων, β) μονόχρωμα μὲ σκοτεινὸν ἐπίχρισμα, γ) μονόχρωμα ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ.

6 9 3 3 : 'Ακέραιον. Ὑψος 7,7 ἐκ. μ. Πηλὸς ἐρυθρὸς-κεραμόχρους.

6 9 3 2 : 'Ακέραιον. Ὑψος 6 ἐκ. μ. Πηλὸς κιτρινέρυθρος, ἐπίχρισμα ἐρυθρόν.

6 9 9 6 : 'Ακέραιον. Ὑψος (λαβῆς) 6,7 ἐκ. μ. Πηλὸς ρόδινος. Κόσμησις καστανέρυθρος τρεῖς δίσκοι ἐμπρὸς καὶ γραφή τῶν χειλέων καὶ τῆς ράχεως τῆς λαβῆς.

6 9 9 9 : Λαβὴ καὶ τμήμα λαιμοῦ-προχοῆς συμπληρωμένα. Ὑψος 7 ἐκ. μ. Πηλός, ὁ συνήθης τῶν Γουρνῶν, ὡχρορρόδινος καθαρός. Ἐπίχρισμα (βερνίκιον) ἐρυθρόν, κατὰ τόπους ἕως μαῦρον. Τὸ ράμφος ἐν μέρει ἐξηρημένον (πρβ. κατωτέρω, ἰδίᾳ πίν. 9). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ράμφους ρανίδες χρώματος.

Ἄ ν ε υ ἄ ρ. : 'Ακέραιον. Ὑψος 6,6 ἐκ. μ. Πηλὸς ρόδινος πρὸς ἐρυθρόν (τὸ ἀγγεῖον συνάπτεται μᾶλλον πρὸς τὰ ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ). Καλύπτεται δι' ἄραιον ἐπιχρίσματος καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ εἰς κύκλον ἐπὶ τοῦ πυθμένος, τοῦ ὁποίου ἐξαιρεῖται τὸ κέντρον.

Ἄ ν ε υ ἄ ρ. : 'Ακέραιον. Ὑψος 7 ἐκ. μ. Πηλὸς ρόδινος. Ἐπίχρισμα καθ' ὅλον τὸ σῶμα, τὸν πυθμένα καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ ράμφους. Ἐνεκα ἰσχυρᾶς φλογώσεως ἐρυθρόν ἢ καστανομέλαν κατὰ τόπους.

6 9 4 0 : Ἄκρον προχοῆς ἀποκεκρουμένον. Ὑψος 8,1 ἐκ. μ. Στόμιον τρίλοβον. Πηλὸς ἐρυθρὸς-κεραμόχρους. Ὀπτησις καλή. Οὐδεμία ἐπεξεργασία τῆς ἐπιφανείας.

6 9 3 5 : Λαβὴ συμπληρωμένη. Ὑψος 6,1 ἐκ. μ. Πηλὸς ἐρυθρὸς-κεραμόχρους. Ἐπίχρισμα ἐρυθρόν ἀποπεσὸν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ.

7 0 2 9 : Ράμφος ἀποκεκρουμένον. Ὑψος 7,5 ἐκ. μ. Πλαστικοὶ ὀφθαλμοί. Τροχήλατον; Πηλὸς ἐρυθρός. Ἐπίχρισμα καστανὸν ἕως ἐρυθρόν ζωηρόν (εἶδος φλογώσεως). Ἐπιφάνεια ἐπιμελῶς λελεασμένη καὶ ἐστιλβωμένη. Ὁ πυθμὴν ἐξαιρεῖται τοῦ γανώματος.

Πίναξ 8.

Γ ο ὄ ρ ν ε ς. Προχοῖδια μονόχρωμα ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ. Πρβ. ἄνωτ. σ. 19.

6 9 3 7 : 'Ακέραιον. Ὑψος 7,5 ἐκ. μ. Πηλὸς ἐρυθρὸς-κεραμόχρους. Στοιχειώδης λείανσις τῆς ἐπιφανείας ἄνευ ἄλλης ἐπεξεργασίας (ἐπιχρίσματος ἢ στιλβώσεως).

6 9 3 1 : Ράμφος ἀποκεκρουμένον. Ὑψος 6,5 ἐκ. μ. Πηλὸς ἐρυθρὸς-κεραμόχρους.

7 0 4 1 : Συγκεκολλημένον ἔκ τινων τεμαχίων. Ὑψος 6,3 ἐκ. μ. Πηλὸς ἐρυθρός. Ἐπίχρισμα μαῦρον καὶ ἐσωτερικῶς χειλέων-ράμφους.

Ἄ ν ε υ ἄ ρ. : 'Ακέραιον. Πηλὸς ἐρυθρὸς ἀνοικτός. Ἐπίχρισμα καστανὸν πρὸς μαῦρον καὶ ἐσωτερικῶς ράμφους-λαιμοῦ.

Εἰς ἀμφοτέρω ὁ πυθμὴν καλύπτεται ὑπὸ ἐπιχρίσματος ἐξ ὀλοκλήρου, ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ περισσότερα ἀγγεῖα τῆς ομάδος τὰ φέροντα κάλυψιν δι' ἐπιχρίσματος καθ' ὅλον ἢ τὸ πλεῖστον τοῦ σώματος.

6 9 4 5 : Ἀποκεκρουμένα τὰ πλάγια τοῦ τρίλοβου στομίου. Ὑψος 8 ἐκ. μ., τροχήλατον. Πηλὸς ρόδινος.

6942: Ἐλαφραὶ ἀποκρούσεις τῶν χειλέων. Ὑψος 8,5 ἐκ. μ., τροχήλατον. Στόμιον τρίλοβον. Πηλὸς ἐρυθρός.

Πίναξ 9

Γοῦρνες. Προχοῖδια με σκοτεινὸν ἐπίχρισμα καὶ λευκὴν κόσμησιν. Πηλὸς ὁ συνήθης ὠχρορρόδινος καθαρός. Πρβ. ἄνωτ. σ. 17.

7017: Τμῆμα προχοῆς ἀποκεκρουμένον, λαβὴ συμπληρωμένη. Ὑψος 7,5 ἐκ. μ. Τὸ ἐπίχρισμα τῶν ἀγγείων τοῦ παρόντος τύπου εἶναι καστανὸν σκοτεινόν, ἀρχικῶς σχεδὸν μέλαν, λάμπον ἐλαφρῶς, ἥτοι τὸ σύνηθες πρόϊμον MM βερνίκιον. Τὸ ἐπίχρισμα τοῦτο καλύπτει τὸ σῶμα τῶν ἀγγείων, τὸν πυθμένα καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ λαιμοῦ, ἐνῶ ἡ προχὴ καὶ ἡ λαβὴ (ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει) ἐξαιροῦνται. Τὰ λευκὰ θέματα τῆς κοσμήσεως, γραφόμενα ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ χρώματος, δὲν διατηροῦνται, εἰ μὴ μόνον ὡς ἴχνη σκοτεινότερα, τοῦ λευκοῦ ἀποπεσόντος καθ' ὁλοκληρίαν (πρβ. ἄνωτ. σ. 9). Τὸ 7017 εἶχε κόσμησιν τεσσάρων παραλλήλων τοξοειδῶν ταινιῶν ἐμπρός (βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 17).

7018: Ἀκέραιον. Ὑψος 7,8 ἐκ. μ. Κόσμησις ὁμοία ἐκ τριῶν λευκῶν ταινιῶν (βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 17).

Πίναξ 10

Γοῦρνες. Προχοῖδια τοῦ αὐτοῦ τύπου, με λευκὴν κόσμησιν. Πρβ. ἄνωτ. σ. 17.

7022: Ἀκέραιον. Ὑψος 7,3 ἐκ. μ. Κόσμησις δι' ὀριζοντίων λευκῶν ταινιῶν. Τὸ βερνίκιον ἔχει ἐξαδυνατίσει καὶ κατὰ τόπους ἀπολεπισθῇ. Αἱ ταινίαι ἐμφανίζονται νῦν μαῦραι.

7024: Τμῆμα γάστρας συμπληρωμένον. Ὑψος 7,8 ἐκ. μ. Ἐλαφρὰ γωνίωσις κατὰ τὸ μέσον τοῦ σώματος. Κόσμησις διὰ τοῦ συνήθους MM Ia θέματος τῶν τριῶν ἐπαλλήλων δρεπανοειδῶν ταινιῶν, τρεῖς συμμετρικῶς, πρβ. ἄνωτ. κείμε. σ. 17 καὶ πίν. 44-45. Ὅμοιαν κόσμησιν ἔχουν τὰ δύο τοῦ πίν. 11.

Πίναξ 11

Γοῦρνες. Προχοῖδια με λευκὴν κόσμησιν. Πρβ. ἄνωτ. σ. 17.

7020: Ἀκέραιον. Ὑψος 7,6 ἐκ. μ. Πηλὸς ὁ συνήθης. Ἐπίχρισμα σκοτεινὸν καθ' ὅλον τὸ σῶμα καὶ τὸν πυθμένα, με ἐξαίρεσιν τῆς προχοῆς, τῆς ράχεως καὶ τοῦ κάτω μέρους τῆς λαβῆς, ἐν μέρει ἀπολεπισθέν. Κόσμησις ἀρχικῶς λευκὴ ἀποτελουμένη ἀπὸ δύο ομάδας ἐκ τριῶν ἐπαλλήλων δρεπανοειδῶν ταινιῶν.

7027: Ράμφος συμπληρωμένον. Ὑψος (νῦν) 6,7 ἐκ. μ. Ἐπίχρισμα καστανόν, ἀρχικῶς καστανομέλαν. Ἡ λαβὴ ἐξηρημένη. Κόσμησις ἀρχικῶς λευκὴ· τρία θέματα ἐκ τεσσάρων δρεπανοειδῶν ταινιῶν. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 18.

Πίναξ 12

Γοῦρνες. Προχοῖδια με σκοτεινὸν ἐπίχρισμα.

7024: Μία πλευρὰ τῆς προχοῆς συμπληρωμένη. Ὑψος 8,2 ἐκ. μ. Τοῦ αὐτοῦ τύπου

πρὸς τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ μὲ πολύχρωμον κόσμησιν. Ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ καστανοῦ ἐπιχρίσμα-
τος (ἀρχικῶς σχεδὸν μέλανος) ἐξαιροῦνται ἡ λαβὴ καὶ ἡ προχόη. Κόσμησις διὰ συστήματος συγ-
κεντρικῶν τοξωτῶν ταινιῶν· μία κεντρικὴ πλατεῖα ἐρυθρὰ-κεραμόχρους, πλασιουμένη ὑπὸ δύο
ζευγῶν λευκῶν. Πρβ. ἄνωτ. σ. 11-12.

6 9 9 7 : Μικρὰ συμπλήρωσις τῆς προχοῆς. Ὑψος 7,9 ἐκ. μ. Φέρει μόνον καστανὸν σκο-
τεινὸν ἐπίχρισμα, μὲ ἐξάρεσιν τῆς προχοῆς καὶ τοῦ ἄνω ἡμίσεος τῆς ράχews τῆς λαβῆς.

6 9 2 3 : Τοῦ αὐτοῦ τύπου, ἀλλὰ μεγαλυτέρα, μᾶλλον τροχήλατος. Ὑψος (νῦν) 14,2 ἐκ. μ.
Τμήματα ράμφους καὶ κοιλίας συμπληρωμένα. Ἐπίχρισμα καστανόν. Γραπτὸς ὀφθαλμὸς ἐπὶ
τῆς ἐξηρημένης παρειᾶς τῆς προχοῆς. Κόσμησις ἀρχικῶς λευκὴ. Δύο ὀριζόντιοι ταινίαι εἰς τὸ
κάτω τῆς κοιλίας καὶ τρία ζεύγη διπλῶν λοξῶν ταινιῶν διασταυρουμένων δις εἰς τὴν ἐμπροσθίαν
καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευράν.

6 9 2 4 : Ὁμοίως μεγαλυτέρου μεγέθους. Χειροποίητος, ἀκεραία. Ὑψος 12,5 ἐκ. μ. Ἐπί-
χρισμα καστανομέλαν ἐκάλυπτε τὸν πυθμένα καὶ τὸ σῶμα, ἐξαιρουμένης τῆς λαβῆς καὶ τοῦ ράμ-
φους. Ἐχει ἀποπέσει κατὰ τὸ μέγιστον μέρος, ἀλλ' ἡ ἐπιφάνεια τῆς γάστρας σφύζεται ἄριστα
λόγῳ τῆς καλῆς ὀπτήσεως.

Πίναξ 13

Γ ο ὕ ρ ν ε ς. Προχοῖδια ἰδιάζοντος τύπου.

7 0 3 3 : Ἀκέραιον, ἀλλὰ μὲ φθορὰς τῆς ἐπιφανείας λόγω κακῆς ὀπτήσεως. Ὑψος 7,2 ἐκ. μ.
Λαβὴ ταινιωτὴ. Πηλὸς εὐθρυπτος. Κόσμησις καστανή, ἀποπεσοῦσα κατὰ μέγα μέρος. Πλατεῖαι
ταινίαι ὀριζόντιοι καὶ λοξαί, στενότεραι ταινίαι μεταξὺ τούτων καὶ ὑπὸ τὰ χεῖλη, γραπτοὶ ὀφθαλ-
μοί. Πλατεῖα ταινία καὶ ὡς κύκλος κατὰ τὴν περίμετρον τοῦ πυθμένος. Πρβ. ἄνωτ. σ. 20-21.

7 0 7 0 : Λαβὴ συμπληρωμένη. Ὑψος 8,6 ἐκ. μ. Πλαστικοὶ ὀφθαλμοὶ ἐντὸς ἐλαφρῶν βα-
θύνσεων. Αἰσθητὴ γωνίωσις τῆς κοιλίας. Ἐπίχρισμα ἐρυθρὸν ἐφ' ὅλου τοῦ σώματος ἐξωτερι-
κῶς καὶ ἐσωτερικῶς προχοῆς-λαιμοῦ, κατὰ μέγα μέρος ἀποπεσόν. Κόσμησις λευκὴ (νῦν ἀμυδρά)
ἐπὶ τοῦ ἄνω σώματος ἀποτελουμένη ἐκ ζώνης «τριγλύφων καὶ μετοπῶν» μεταξὺ ὀριζοντίων ται-
νιῶν. Πρβ. ἄνωτ. σ. 21.

Πίναξ 14

Γ ο ὕ ρ ν ε ς. Δύο προχοῖδια μὲ κόσμησιν σκοτεινὴν δικτυωτῶν τριγώνων. Πρβ. ἄνωτ.
σ. 7.

7 0 3 9 : Λαβὴ συμπληρωμένη. Ὑψος 6,1 ἐκ. μ. Πηλὸς ὠχρορρόδινος καθαρὸς, ὁ συνήθης
καὶ εἰς τοὺς ἐξετασθέντας τύπους. Ζωγράφησις διὰ τοῦ συνήθους καστανοῦ χρώματος. Τρία δι-
κτυωτὰ τρίγωνα συμμετρικῶς, σκοτεινὴ ταινία ἐπὶ τοῦ δακτυλίου τῆς βάσεως, ταινίαι ὑπὸ
τὴν προχόην καὶ θέμα X, ἀμελῶς, ἐπὶ τοῦ πυθμένος.

7 0 4 0 : Συγκεκολλημένον καὶ μὲ μερικὰς ἀποκρούσεις. Ὑψος 5,9 ἐκ. μ. Λαβὴ ταινιωτὴ.
Ἰσχυρὰ γωνίωσις τοῦ σώματος. Κόσμησις καστανὴ ἐκ ταινιῶν ὑπὸ τὴν προχόην, εἰς τὸν λαιμὸν
καὶ τὴν ράχιν τῆς λαβῆς. Εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος τῆς προσθίας ὀψews δικτυωτὸν τρίγωνον.

Πίναξ 15

Γοῦρνες. Πρόχους με σκοτεινήν κόσμησιν, δικτυωτοῦ τριγώνου.

Συλλογὴ Μεταξᾶ ἀρ. 749: Ἀσφαλῶς προέρχεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, ἂν μὴ καὶ ἐκ τῆς αὐτῆς χειρός, ὡς τὰ 7039-7040 τοῦ πίν. 14. Πλὴν τῆς λαβῆς, ἡ ὁποία εἶναι συμπληρωμένη, διατήρησις ἀρίστη. Πηλὸς καθαρὸς λευκοκίτρινος. Ἐπίχρισμα λευκοκίτρινον ἐστιλβωμένον. Κόσμησις καστανὴ ἕως μέλαινα. Ὅριζόντιοι ταινίαι καὶ ἐν δικτυωτὸν τρίγωνον ἐμπρός. Ὑψος 6,8 ἐκ. μ.

Πίναξ 16

Γοῦρνες. Προχοῖδιον με κόσμησιν σκοτεινήν.

7042: Ὑψος 10,5 ἐκ. μ. Τὸ πλεῖστον τῆς λαβῆς καὶ τμήμα τοῦ ὤμου συμπληρωμένα. Χειροποίητον. Πηλὸς ὁ συνήθης ὠχρορρόδινος καθαρὸς. Ζωγράφησις ἐρυθρὰ ἀμαυρά. Πέντε ὁμάδες καθέτων γραμμῶν καὶ πέντε ὁμάδες «κλάδων» μεταξὺ αὐτῶν με κίνησιν πάντοτε πρὸς τὰ δεξιὰ ἄνω. Ὅριζόντιοι ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 20.

Πίναξ 17

Πρόχοι Γοῦρνῶν καὶ Κνωσοῦ. Βλ. ἄνωτ. σ. 16.

6922 Γοῦρνες. Ὑψος 15,7 ἐκ. μ. Τροχήλατος. Λαβὴ, τμήματα κοιλίας καὶ στομίου συμπληρωμένα. Πηλὸς ρόδινος καθαρὸς. Ἐπίχρισμα καστανέρυθρον ἕως μέλαν καλύπτει τὸ σῶμα καὶ τὸν πυθμένα. Ὁ λαιμὸς ἐξαιρεῖται.

7065 Γοῦρνες. Ὑψος (λαβῆς) 11,8 ἐκ. μ. Τμήματα σώματος, λαιμοῦ καὶ στόμιον συμπληρωμένα. Πηλὸς κίτρινος. Ἐπίχρισμα φαιὸν ἕως μέλαν.

8382 Κνωσός, ἐκ τῆς «Δυτικῆς οἰκίας», ἀνασκαφὴ Evans, 1926. (πρβ. ἄνωτ. σ. 16 σημ. 4). Τροχήλατος. Συμπληρωμένον τὸ στόμιον ἐν μέρει. Λαβὴ ταινιωτὴ, παχεῖα, με ἀυλάκωσιν ἐπὶ τῆς ράχεως. Τὸ ἀγγεῖον καλύπτεται ὑπὸ σκοτεινοῦ ἐπιχρίσματος φέροντος καὶ εἶδος φλογώσεως.

Πίναξ 18

Γοῦρνες. Προχοῖδια προχείρου κατασκευῆς.

7036: Ὑψος 7,2 ἐκ. μ. Ἀκέραιον πλὴν τινων ἀποκρούσεων. Πηλὸς ρόδινος.

7003: Ἀκέραιον. Πηλὸς κίτρινος. Ἐφερε κόσμησιν καστανὴν ἢ ἐπίχρισμα, τοῦ ὁποίου ἐλάχιστα ἔχνη διατηροῦνται.

Ἄνευ ἀρ.: Προχοῖδιον κανονικοῦ σχήματος, ἀκέραιον. Ὑψος 8,2 ἐκ. μ. Πηλὸς ὁ συνήθης, ἀλλὰ περισσότερον ρόδινος.

Ἄνευ ἀρ.: Προχοῖδιον ἀμελεστέρου σχήματος, ἀκέραιον. Ὑψος 10,1 ἐκ. μ.

Πίναξ 19

Γοῦρνες. Μικρὰ ἀγγεῖα ἀμελοῦς κατασκευῆς.

7072: Προχοῖδιον λίαν ἀμελῶς πεπλασμένον, ὥστε σχεδὸν ἔχει τὴν μορφὴν μονώτου κυπέλλου. Ὑψος 5,6 ἐκ. μ.

7073: "Ομοιον. Ύψος 5 εκ. μ. Εἰς ἀμφοτέρα ὁ πηλὸς ὠχρορρόδινος, ὁ συνήθης τῶν Γουρνῶν.

7004: Ἀμφορίσκος με ὀριζοντίους λαβάς. Ύψος 7,7 εκ.μ. Συμπληρωμένος ἐν μέρει. Μία λαβὴ ἀποκεκρουμένη. Πηλὸς ὠχρορρόδινος, ὁ συνήθης. Πρβ. ἄνωτ. σ. 6. σημ. 3.

Πίναξ 20

Γ ο ὕ ρ ν ε ς. Πρόχοι μεγαλύτερου μεγέθους.

6927: Ράμφος συμπληρωμένος. Ύψος (νῦν) 15,3 εκ. μ. Χειροποίητος. Λαβὴ ἐλαφρῶς πεπιεσμένη. Πηλὸς ἐρυθρός. Ἐπιφάνεια ἐστιλβωμένη διὰ καθέτου φορᾶς τοῦ στιλβωτῆρος.

6926: Ἀκεραία. Ύψος 12,5 εκ. μ. Πηλὸς καὶ ἐπιφάνεια ροδίνη. Στίλβωσις κάθετος, ἀραιὰ καὶ ἄτακτος διὰ πλατέος στιλβωτῆρος. Χειροποίητος.

Αἱ δύο πρόχοι 6927 καὶ 6926 συνεχίζουν κατὰ τὸ σχῆμα παλαιότερον, ΠΜ II, τύπον. Πρβ. τὴν ἀρ. 5325 ἐκ Βασιλικῆς (ἐν AMK). Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 20.

7045: Τρίτος πρόχους μεγαλύτερου μεγέθους. Ύψος c. 14 εκ. μ. Συγκεκολλημένη ἐκ τεμαχίων. Σκοτεινὸν ἐπίχρῖσμα καθ' ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ στομίου, ἀρχικῶς ἔχει ἀποπέσει κατὰ μέγα μέρος. Τροχήλατος. Πρβ. ἄνωτ. σ. 19 καὶ σημ. 2.

Πίναξ 21

Γ ο ὕ ρ ν ε ς. Ἀγγεῖα με κόσμησιν συστροφῆς, λευκὴν ἐπὶ σκοτεινοῦ. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 18-19.

7023: Τρίτον προχοῖδιον. Ύψος 8,2 εκ. μ. Αἱ πλάγαι λαβαὶ συμπληρωμέναι, ἡ ὀπισθία ταινιωτή. Πηλὸς ὁ συνήθης ὠχρορρόδινος καθαρός. Ἐπίχρῖσμα ὡσαύτως τὸ σύνθηδες καστανὸν σκοτεινὸν καλύπτει τὸν πυθμένα καὶ τὸ σῶμα, ἐξαιρουμένων τοῦ ἄνω τμήματος τῆς λαβῆς, τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς προχοῆς (πρβ. τὰ μόνωτα τοῦ αὐτοῦ τύπου). Ζεύγη ταινιῶν ἐν συστροφῇ διὰ λευκοῦ.

7030: Ἀμφορίσκος ἀκέραιος. Ύψος 6,9 εκ. μ. Στόμιον δίλοβον, λαβαὶ ταινιωταί. Πηλὸς ὁ συνήθης. Ἐπίχρῖσμα (τὸ σύνθηδες βερνίκιον, στίλβον ἐλαφρῶς), κατὰ τόπους καστανέρυθρον ἕως καστανομέλαν, καλύπτει τὸν πυθμένα, τὸ σῶμα καὶ τὸ κάτω μέρος τῶν λαβῶν. Ἐξαιρεῖται ὁ λαιμός. Τὸ αὐτὸ χρῶμα ἐν ταινίᾳ ἐπὶ τῶν χειλέων. Ζωγράφησις λευκή: τέσσαρες ομάδες ἐκ τριῶν γραμμῶν παραλλήλων ἐκάστη εἰς διάταξιν συστροφῆς.

Πίναξ 22

Γ ο ὕ ρ ν ε ς. Ἀμφορίσκοι ἀκόσμητοι. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 12.

6947: Ἀκέραιον. Ύψος 6,8 εκ. μ. Πηλὸς ρόδινος. Πλὴν στοιχειώδους λειάνσεως τῆς ἐπιφανείας οὐδεμία ἄλλη ἐπεξεργασία.

6948: "Ομοιον, ἀκέραιον. Ύψος 6 εκ. μ.

Παρὰ τὸ πρόχειρον τῆς κατασκευῆς καὶ τὸ μικρὸν μέγεθος των οἱ δύο ἀμφορίσκοι 6947 καὶ 6948 δεικνύουν τὸ τυπικὸν σχῆμα ἀμφορέως τῆς πρώιμου MM ἐποχῆς.

Πίναξ 23

Γ ο ὕ ρ ν ε ς. Ἀμφορίσκοι καὶ ἀγγεῖα ὠσειδῆ.

6949: Ἀμφορίσκος τοῦ αὐτοῦ τύπου κατὰ τὸ σχῆμα. Ύψος 8,4 εκ. μ. Λαβαὶ πεπιε-

σμέναι, σχεδὸν ταινιωταί. Πηλὸς ὠχρορρόδινος, ὁ συνήθης (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ δύο προηγούμενα καὶ τὸ ἐπόμενον). Ἐπίχρισμα ἀρχικῶς καστανομέλαν, τὸ ὁποῖον ἔχει ἀποπέσει κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐκάλυπτε τὸν πυθμένα καὶ τὸ σῶμα· ἐξηρεῖτο ὁ λαιμὸς καὶ τὸ ἄνω τῶν λαβῶν. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 12.

7044: Δίωτον, συμπληρωμένον κατὰ μέγα μέρος. Ὑψος 6 ἐκ. μ. Πυθμὴν ἐλαφρῶς κοῖλος. Πηλὸς ἐρυθρός. Ἀρχικῶς ἐκαλύπτετο δι' ἐρυθροῦ ἐπιχρίσματος, ἵσως ἐστιλβωμένου, τοῦ ὁποῖου μόνον ἔχνη σφύζονται.

7037: Ἀγγεῖον ὠσειδὲς μὲ δύο ἀποφύσεις ὀριζοντίους ἀτρήτους ἀντὶ λαβῶν. Ὑψος 5,5 ἐκ. μ. Πηλὸς κιτρινωπός, ροδίζων.

7038: Ὅμοιον μὲ εὐρύτερον στόμιον καὶ τὰς ψευδολαβὰς ὑψηλότερον. Ὑψος 5,2 ἐκ. μ. Ἐξ ὁμοίου πηλοῦ. Βλ. δι' ἀμφοτέρω καὶ ἄνωτ. σ. 6.

Πίναξ 24

Γοῦρνες. Ἀγγεῖον διπλοῦν καὶ προχοῖδια τοῦ «τύπου Χαμαιζίου».

7064: Ἀγγεῖον διπλοῦν. Ὑψος (στόμιον πρόχου) 9,4 ἐκ. μ., μῆκος c. 19,5 ἐκ. μ. Συμπληρωμένα τμήματα τῆς πρόχου (δεξιὰ) καὶ ἡ λαβή. Τὰ δύο σώματα συγκοινωνοῦν διὰ σωληνωτοῦ στελέχους. Πηλὸς ἐρυθρός-κεραμόχρους ἀνοικτός. Ζωγράφησις λευκή: ὁμάδες ἐκ τριῶν παραλλήλων καθέτων ταινιῶν εἰς ἀμφοτέρω τὰ σώματα. Ἡ συμπλήρωσις τεσσάρων ταινιῶν μιᾶς ὁμάδος (δεξιὰ) εἶναι μᾶλλον ἐσφαλμένη. Αἱ ταινίαι τοῦ κλειστοῦ σώματος ἔχουν ἐλαφρὰν συστροφήν ἄνω. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 22-23.

7031: Ἀγγεῖον «τύπου Χαμαιζίου». Ὑψος 6 ἐκ. μ. Συμπληρωμένη ἡ λαβὴ καὶ τμήμα τοῦ «κοιλάρου». Πηλὸς ὁ συνήθης. Ἐπιφάνεια ἐστιλβωμένη. Ἐγχάρακτον γραμμικὸν θέμα ἐπὶ τοῦ στομίου.

7032: Ὅμοιον. Ὑψος 4,1 ἐκ. μ. Ἐπιφάνεια ἐπίσης ἀρχικῶς ἐστιλβωμένη. Τὸ ἐγχάρακτον θέμα ἔχει ἐκτελεσθῇ μὲ μεγαλύτεραν ἐπιμέλειαν παρὰ εἰς τὸ προηγούμενον. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 5 καὶ σ. 6 σημ. 1.

Πίναξ 25

Γοῦρνες. Μικρὸν ἀρυβαλλοειδὲς ἄγγεῖον καὶ μόνωτον κύπελλον.

7074: Κρεμαστὸν ἀρυβαλλοειδές. Ἀκέραιον. Ὑψος 5,5 ἐκ. μ. Δύο ὠτία ὡς γλωσσοειδεῖς προεκτάσεις τῶν χειλέων μὲ κανονικὰ στρογγύλα τρήματα. Πηλὸς ὁ συνήθης ὠχρορρόδινος. Σκοτεινὸν χρῶμα καλύπτει τὸ κάτω μέρος τοῦ ἀγγείου καὶ τὸν ὅμον μετὰ τοῦ λαιμοῦ. Πρβ. ἄνωτ. σ. 5.

7012: Κύπελλον τοῦ γωνιωτοῦ τύπου. Ὑψος χειλέων c. 6 ἐκ. μ. Λαβὴ ταινιωτή. Πηλὸς ὠχρορρόδινος καθαρός. Ἐπίχρισμα ἐρυθρὸν ἔσω καὶ ἔξω, ἀπολεπισθὲν εἰς πολλὰ σημεῖα. Ἡ λαβὴ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξηρημένη. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 22

Πίναξ 26

Γοῦρνες. Κύπελλα μόνωτα. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 22

7013: Ὅμοιον. Ὑψος χειλέων 5,7 ἐκ. μ. Συγκεκολλημένον ἐκ τεμαχίων. Συμπληρω-

μένη ή λαβή (ταινιωτή) και τμήμα του σώματος. Πηλός ώχρορρόδινος, καθαρός. 'Επίχρισμα έσω και έξω καστανέρυθρον έως καστανομέλαν.

7014: "Ομοιον. "Υψος (λαβής) 6,5 εκ. μ. Λαβή συμπληρωμένη. Πηλός ως άνωτέρω. 'Επίχρισμα καστανόν έσω και έξω.

Τά κύπελλα του παρόντος τύπου είναι τροχήλατα (αν και τὰ ίχνη του τροχού δεν είναι πάντοτε ευδιάγνωστα), ό δέ πηλός των όμοιάζει πολύ προς τον πηλόν των μικρών πρόχων, άλλ' είναι μάλλον καθαρότερος ή δέ όπτησις είναι όλιγώτερον καλή, διά τουτο κατά την άφήν άφήνει επί των χειρών κόνιν.

Πίναξ 27

Γοϋρνες. Κύπελλον πολύχρωμον; Βλ. και άνωτ. σ. 32 και σημ. 2.

7046: Κύπελλον μόνωτον μετά ταινιωτής λαβής. Καλύπτεται υπό βερνικίου σκοτεινού, έξαιρουμένης τής λαβής. Κόσμησις άρχικώς διά λευκού, ίσως και έρυθρού, κατά τὸ πλεϊστον μη διακρινομένη πλέον. 'Η αναπαράστασις όχι άπολύτως ασφαλής. Πρβ. Γοϋρνες II, άρ. 16.

Πίναξ 28

Γοϋρνες. Κύπελλα μόνωτα. Βλ. και άνωτ. σ. 22.

7014α: Κύπελλον μόνωτον του χαμηλού κωνικού τύπου. Συμπληρωμένα αρκετά τμήματα αυτού. "Υψος (λαβής) 4,6 εκ. μ. Πηλός ώχρορρόδινος. 'Επίχρισμα (βερνίκιον) καστανομέλαν. Ζωγράφησις λευκή άποπεσοῦσα κατά τὸ πλεϊστον: ομάδες λοξών και καθέτων ταινιών και σειραι δισκίων. 'Ισως ή κόσμησις νά ήτο άρχικώς πολύχρωμος, ως των όμοίων, του αυτού έργαστηρίου κνωσιακών 8391, 2460 και 4383 (Φαιστιανά, πίν. 25-27).

7015: Κύπελλον μόνωτον. Λαβή (ταινιωτή) συμπληρωμένη. "Υψος (χειλέων) 4 εκ. μ. Πηλός ρόδινος καθαρός. 'Επίχρισμα έρυθρόν προς τὸ καστανόν έσω και έξω.

Πίναξ 29

Γοϋρνες. Κύπελλα άωτα κωνικά (tumblers). Βλ. και άνωτ. σ. 21-22.

7054: Κωνικόν άωτον κύπελλον. "Υψος 6,2 εκ. μ. Τροχήλατον, παρὰ τὸ μικρόν μέγεθος. Τά κύπελλα του παρόντος τύπου (όχι τὰ του τύπου tumbler γενικώς) είναι ιδιάζοντα τής κεραμεικής των Γουρνών, χαρακτηριζόμενα εκ του έρυθρού ή ροδίνου πηλοῦ, τής χρήσεως επιχρίσματος έσω και έξω και τής φλογωτής έπιφανείας, ή όποία ένθυμίζει ισχυρώς την κηλιδωτήν τεχνικήν του ρυθμού Βασιλικής. 'Η όπτησις είναι καλή.

Τὸ 7054 είναι έξ έρυθροῦ πηλοῦ. Τὸ επίχρισμα (έσω και έξω) είναι καστανέρυθρον ζωηρόν. 'Εξωτερικώς επί πλέον υπάρχει ωραία φλόγωσις με έναλλαγήν πορτοκαλλόχρου, μέλανος και καστανερύθρου μετά ζωηρών αντιθέσεων.

7059: "Ομοιον. "Υψος 5,2 εκ. μ. Συμπληρωμένον έν μέρει. Πηλός έρυθρός. 'Επίχρισμα καστανέρυθρον έσω και έξω. 'Εξωτερικώς φλόγωσις με άνοικτοτέρας και σκοτεινότερας περιοχάς.

7052: "Ομοιον. "Υψος 4,3 εκ. μ. Χειροποίητον. Πηλός έρυθρός, άκάθαρτος. 'Επίχρισμα

έσω και έξω και φλόγωσις όμοία έσω και έξω: κάτω ρόδιον προς φαιόν (άνοικτόν), εις τό μέσον σκοτεινόν και άνω καστανέρυθρον.

7060: "Όμοιον. "Υψος 4,8 εκ. μ. 'Ο πηλός έδω είναι ώχρορρόδινος. 'Επίχρισμα έρυθρόν ζωηρόν έσω και έξω, άποπεσόν κατά μέγα μέρος. 'Η έξωτερική επιφάνεια φλογωτή.

Πίναξ 30

Γ ο υ ρ ν ε ς. Κύπελλα άωτα, α) κωνικά, β) μετά δισκοειδοϋς βάσεως.

7053: "Όμοιον, τροχήλατον. "Υψος 6,2 εκ. μ. Πηλός ώχρορρόδινος. 'Επίχρισμα έρυθρόν έως μέλαν κατά τόπους ένεκα φλογώσεως.

7055: "Όμοιον. "Υψος 5,5 εκ. μ. 'Ελλείπει σχεδόν τό ήμισυ. Πηλός έρυθρός. 'Επίχρισμα έσω και έξω καστανέρυθρον ζωηρόν. 'Εξωτερικώς ώραία φλόγωσις. Τροχήλατον.

7056: Κύπελλον μετά δισκοειδοϋς βάσεως. "Υψος 8 εκ. μ. Συμπληρωμένον έν μέρει (ή απόκρουσις τοϋ δίσκου μάλλον εκ τοϋ συμπληρωμένου τμήματος). Πηλός κίτρινος καθαρός. Ζωγράφησις καστανή άρχικώς, νϋν άμυδρά: ταινία περι τό χειλος και άραιαί κάθετοι άπ' αύτης.

7050: "Όμοιον. "Υψος 5,3 εκ. μ. Βάσις συμπληρωμένη. Πηλός ώχρορρόδινος. Δύο ταινίαί όριζόντιοι έρυθραί.

7007: "Όμοιον. "Υψος 8,5 εκ. μ. Συμπληρωμένον έν μέρει. Πηλός ώχρορρόδινος. 'Επίχρισμα καστανομέλαν έξωτερικώς και έσωτερικώς μέχρι τοϋ ήμίσεος τοϋ ύψους (εκ τών άνω). 'Εξαιρείται ό πυθμήν, όστις είναι κοίλος (όμοίως τοϋ 7056). Πλατεία ταινία, άρχικώς λευκή, εύθύς υπό τό χειλος.

7051: "Όμοιον. "Υψος 4,3 εκ. μ. 'Αποκεκρουμένον μικρόν τμήμα τοϋ στομίου και συμπληρωμένον τμήμα τής κοιλίας. Πυθμήν κοίλος. Κόσμησις δια τριών ταινιών όριζοντίων άνω και λοξών ταινιών επί τοϋ δίσκου τής βάσεως.

Πίναξ 31

Γ ο υ ρ ν ε ς. Κύπελλα τραχωτά (barbotine) μετά δισκοειδοϋς βάσεως. Βλ. και άνωτ. σ. 14-15.

7008: Κύπελλον τοϋ τύπου egg-cup, έξειλιγμένον. "Υψος 8,2 εκ. μ. Τροχήλατον. Συγκεκολλημένον εκ τεμαχιών και συμπληρωμένον έν μέρει. Πηλός ρόδινος καθαρός, με άνοικτοτέραν τήν επιφάνειαν εις τά σημεία όπου δέν έκαλύφθη δια σκοτεινοϋ επιχρίσματος, ήτοι τās φερούσας τήν τράχωσιν πλατείας ζώνας και τόν δισκοειδή πόδα. 'Ενταϋθα έχομεν είδος άνοικτοϋ επιχρίσματος παραχθέντος ίσως έξ αύτοϋ τοϋ πηλοϋ τής επιφανείας. Καλώς διατηρείται τοϋτο εις τήν άνωτέραν τραχωτήν ζώνην. Πυθμήν κοίλος. 'Επ' αύτοϋ σαφή τά ίχνη τοϋ τροχοϋ, ένϋ ή έσωτερική επιφάνεια τοϋ άγγείου είναι άνώμαλος, ως εάν τοϋτο ήτο χειροποίητον. 'Επίχρισμα καστανομέλαν εις τρείς πλατείας ζώνας έξωτερικώς και εις όμοίαν ζώνην έσωτερικώς τοϋ στομίου. 'Εξαιρούνται ή βάσις και δύο πλατεΐαι ζώναι φέρουσαι ανά τρείς όριζοντίους σειράς μικρών αναγλύφων έξαρμάτων. Ταινίαί άρχικώς λευκαί (σήμερον κατά μέγα μέρος άπλώς σκοτειναί) είχον ζωγραφηθή ως πλαίσιον τών ζωνών με τήν ανάγλυφον κόσμησιν: δύο μεταξϋ χειλέων και άνωτέρας ζώνης, μία ύπ' αύτήν και δύο πάλιν υπό τήν κατωτέραν ζώνην. 'Επί τοϋ δίσκου τής βάσεως έλαφρά δακτυλιοειδής έξαρσις σχηματίζει είδος κυματίου.

7009: "Όμοιον, επίσης τροχήλατον. "Υψος 8 εκ. μ. Φέρει μίαν μόνον τραχωτήν ζώνην

πλασιουμένην ὑπὸ ζευγῶν λευκῶν ταινιῶν (ἐνταῦθα τὸ ἀρχικὸν λευκὸν σφύζεται ἐν μέρει). Πλατεῖα σκοτεινὴ ζώνη ὁμοίως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ στομίου.

Πίναξ 32

Γοῦρνες. Προχοῖσκη τραχωτὴ μὲ πλαγίαν λαβήν.

7066: Προχοῖσκη τοῦ τύπου μὲ πλαγίαν λαβήν. Ἀκεραία (ἡ λαβή, ταινιωτή, εἶναι συγκεκολλημένη). Ὑψος (λαβῆς) 6,9 ἐκ. μ. Ἡ λαβὴ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευράν, ὡς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ παραδείγματα τοῦ τύπου (βλ. πίν. 6). Τοῦτο σημαίνει, ὅτι εἰς τὴν πραγματικὴν των μορφήν (τώρα εἶναι ἀπλῶς ἀπεικάσματα, βλ. ἄνωτ. σ. 15) ἦσαν αἱ πρόχοι αὐταὶ ἀγγεῖα πόσεως (πρβ. Kamares-Stil, 77: «Tassen»). Στόμιον εὐρύ, ὀριζοντίως τετμημένον· ἡ προχὴ ἐδημιουργήθη διὰ συμπίεσεως τοῦ ἀρχικοῦ κύκλου. Βάσις ἰδιαιτέρως διαμεμορφωμένη, σχεδὸν δισκοειδής. Πρβ. τὸ 7039, πίν. 14, καὶ τὰ κύπελλα τῶν πιν. 30 (κάτω) καὶ 31. Πηλὸς καθαρὸς, ὁ συνήθης. Ἐπίχρισμα καστανὸν ἕως μέλαν καλύπτει τὸ ἀγγεῖον εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ στομίου καὶ ἐξωτερικῶς πλὴν τῆς πλατείας ζώνης τῆς κοιλίας. Πρὸ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ καστανοῦ εἶχε προηγηθῇ ἐπάλειψις δι' ὠχροροδίνου ἐπιχρίσματος (σαφῶς διακρινόμενου τῆς πλέον ροδίνης ἀρχικῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀγγείου), τὸ ὁποῖον τώρα καλύπτει τὴν ἐξαιρουμένην ἀπὸ τοῦ καστανοῦ κεντρικὴν ζώνην. Ἐπὶ τῆς ζώνης αὐτῆς κόσμησις δι' ἀναγλύφων παραλλήλων γραμμῶν εἰς κάθετον καὶ λοξὴν διάταξιν. Ἐπὶ τῆς τραχωτῆς καὶ γραπτῆς κόσμησις διὰ τοῦ αὐτοῦ καστανοῦ χρώματος, ἀποτελουμένη ἀπὸ ζεύγη τοξοειδῶν θεμάτων. Εἰς τὸν λαϊκὸν σειρὰ τόξων ἱσταμένων ἐκ λευκῶν στιγμῶν ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ. Βλ. καὶ τὸ σχέδιον ἐν Γοῦρνες II, πίν. 3 ἀρ. 20. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 15-16. Διὰ τὸ ἀνοικτὸν ἐπίχρισμα πρβ. ἄνωτέρω, πίν. 31.

Πίναξ 33

Γοῦρνες. Ἀμφορίσκος πολύχρωμος.

7043: Ἀμφορίσκος. Ὑψος 6,1 ἐκ. μ. Συγκεκολλημένος καὶ μὲ μικρὰν συμπλήρωσιν τοῦ σώματος. Στόμιον δίλοβον. Πηλὸς ὠχροροδίνος, ὁ συνήθης. Ἐπίχρισμα καστανὸν ἕως μέλαν καλύπτει τὸ ἀγγεῖον ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ στομίου. Ἀρχικῶς θὰ ἦτο σχεδὸν μέλαν καὶ στίλβον ἐλαφρῶς. Κόσμησις διὰ κεραμόχρου (ἀνοικτοῦ ροδίζοντος) καὶ λευκοῦ (ἀρχικῶς καθαυτὸ λευκοῦ καὶ ὄχι λευκοῦ-κρέμ). Καὶ τὰ δύο χρώματα σφύζονται ἐν μέρει. Τὸ θέμα τῆς πλατείας ἐρυθρᾶς ταινίας πλασιουμένης ὑπὸ στενοτέρων λευκῶν ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὰς δύο κυρίας ὀψεις καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῶν δύο λοβῶν τοῦ στομίου. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 12-13.

Πίναξ 34

Γοῦρνες. Κύπελλον πολύχρωμον, τραχωτόν.

7015: Τμήμα χαμηλοῦ, σχεδὸν κυλινδρικοῦ κυπέλλου. Ὑψος 5,7 ἐκ. μ. Ἐπίχρισμα καστανόφαιον, ἀρχικῶς μᾶλλον καστανομέλαν. Καλύπτει καὶ τὸν πυθμένα καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν. Κόσμησις γραπτῇ ἐκ ταινιῶν δι' ἐρυθροῦ-κεραμόχρου καὶ λευκοῦ-κρέμ, τοῦ συνήθους χρώματος τῆς Ἀνατολικῆς Κρήτης. Ἐπὶ πλέον τῶν ταινιῶν καὶ δισκία γραπτὰ διὰ λευκοῦ-κρέμ καὶ σειραὶ μικρῶν ἀναγλύφων ἐξαγμάτων εἰς τὸ κέντρον τῶν πλατυτέρων λευκῶν ταινιῶν.

Τὸ θέμα, ὡς ἀναπαρεστάθῃ εἰς τὸ σχέδιον, ἐπανελαμβάνετο ἴσως δῖς. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 13-14.

Πίναξ 35

Γοῦρνες καὶ Κνωσός. Δύο κύπελλα πολύχρωμα.

7010: (Γοῦρνες): Κύπελλον με δισκοειδῆ βάσιν, τοῦ τύπου ὅστις ἀποτελεῖ ἐξέλιξιν τῶν egg-cups. Συγκεκολλημένον. Ὁ δίσκος τοῦ ποδὸς ἄνω μὲν σχηματίζεται εἰς αὐλακα (μεταξὺ περιμέτρου τοῦ δίσκου καὶ στελέχους τοῦ ποδός) κάτω δὲ (πυθμὴν) εἰς κοιλότητα. Πηλὸς ρόδινος. Βερνίκιον καστανόν, ἀρχικῶς μέλαν, καλύπτει τὸ ἀγγεῖον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐξαιρεῖται ὁ δίσκος τῆς βάσεως. Κόσμησις δι' ἐρυθροῦ-κεραμόχρου (ἀνοικτοῦ, ροδίζοντος) καὶ λευκοῦ (τὸ ὅποιον διατηρεῖται νῦν ὡς φαιόν). Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 11.

8872: Ὅμοιον. Ἐκ τῶν οἰκιῶν ὑπὸ τὰς Κουλούρας τῆς Κνωσοῦ. Συμπληρωμένον κατὰ τὸ ἥμισυ (πλευρὰ φωτογραφίας). Βλ. Pendlebury BSA 30, 1928-1930, 62-63 καὶ ἔγχρ. πίν. XIV ἀρ. 17.

Πίναξ 36

Γοῦρνες. Πρόχους πολύχρωμος.

7028: Ράμφος συμπληρωμένον. Ὑψος (νῦν) 12 ἐκ. μ. Πηλὸς ρόδινος καθαρὸς. Βερνίκιον μέλαν ἀποπεσὸν κατὰ τὸ πλεῖστον. Κόσμησις δι' ἐρυθροῦ-κεραμόχρου καὶ λευκοῦ. Τὸ ἐρυθρὸν σφύζεται εἰς μερικὰ σημεῖα καλῶς, ἐνῶ τὸ λευκὸν ἔχει πλήρως ἀποπέσει. Ἰσως οἱ δίσκοι τοῦ ὤμου ἀπετέλουν ἀρχικῶς πολύχρωμα θέματα, π.χ. δισκιόροδακας ἐντὸς κύκλων. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 10-11. Διὰ τὰ στρογγύλα θέματα πρβ. καὶ τὸν σκύφον τοῦ Σπηλαίου τῶν Καμαρῶν, Dawkins-Laistner, BSA 19, 1912 - 1913, εἰκ. 3 b.

Πίναξ 37

Γοῦρνες. Προχοῖσκη πολύχρωμος.

7071: Λαβή, ἄνω τμήμα λαιμοῦ καὶ προχοῇ συμπληρωμένα. Ὑψος (νῦν) 11,2 ἐκ. μ. Βερνίκιον μέλαν, στίλβον. Κόσμησις διὰ κεραμόχρου, μᾶλλον σκοτεινοῦ (διαφόρου ἢ εἰς τὰ προηγούμενα) καὶ λευκοῦ, ὅπερ ἔχει πλήρως ἀποπέσει, ὡς καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ βερνικίου. Τὸ κεραμόχρουν, διατηρούμενον καλῶς εἰς ἀρκετὰ σημεῖα, δὲν διακρίνεται εἰς τὴν φωτογραφίαν. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 9. Τὸ σχῆμα εἰς τὸ σχέδιον ἀφέθῃ ὡς ἔχει εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Μουσείου.

Πίναξ 38

Τύλισος. Σκύφος πρωτογεφυρωτός. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 30-31.

7127: Ὑψος 12,5 ἐκ. μ. Συμπληρωμένα τμήματα τοῦ πυθμένος καὶ τοῦ σώματος καὶ τὸ ἄκρον τῆς προχοῆς. Πηλὸς ὠχροροδίος. Ἐπίχρισμα ἔσω καὶ ἔξω καστανομέλαν. Κόσμησις διὰ λευκοῦ-κρέμ (πρὸς τὸ κίτρινον). (Τύλισος II, πίν. XIX 2 a).

Πίναξ 39

Τύλισος. Σκύφος πρωτογεφυρωτός. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 30-31.

7128: Συμπληρωμένος κατὰ τὸ μέγιστον μέρος. Ἄδηλον τὸ πραγματικὸν ὕψος (ὡς ἔχει νῦν: 14 ἐκ. μ.). Πηλὸς ρόδιος, ἐπίχρισμα καστανόν. Κόσμησις διὰ λευκοῦ-κρέμ. Τὸ ἐπίχρισμα ἐκάλυπτε καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἀγγείου. (Τυλίσος II, πίν. XIX 2 c.)

Πίναξ 40

Τυλίσος. Μέγας ἀμφορεύς.

7255: Ὑψος c. 40 ἐκ. μ. Χειροποίητος; Συγκεκολλημένος ἐκ πολλῶν τεμαχίων καὶ συμπληρωμένος κατὰ μέγα μέρος. Λαβαὶ κυκλικῆς τομῆς. Στόμιον δίλοβον. Πηλὸς ρόδιος. Τὸ ἀγγεῖον φέρει ἄραιον ἐπίχρισμα λευκὸν καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὴν κόσμησιν τῶν καταλειβάδων διὰ καστανοῦ. Πρβ. ἄνωτ. σ. 29-30.

Πίναξ 41

Βασιλική. Ἀμφορεύς. Βλ. καὶ πίν. 42.

5273: Ὑψος 25,5 ἐκ. μ. Λαβαὶ καὶ στόμιον συγκεκολλημένα. Εἰς τὴν κοιλίαν δύο ἀποκρούσεις διαμπερεῖς. Λαβαὶ κυκλικῆς τομῆς. Στόμιον δίλοβον. Τὰ χεῖλη ἀναδιπλούμενα εἰς τὸ κέντρον τῶν μακρῶν πλευρῶν ἐπικάθηνται τῶν λαβῶν. Βάσις ἐλαφρῶς διαφοροποιημένη ἀπὸ τοῦ σώματος. Πηλὸς καθρὸς, ὠχρόφαιος. Τοιχώματα λεπτά, ὅπτησις καλή. Ἐπίχρισμα νῦν φαιδὸν καθ' ὅλον τὸ σῶμα ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς τοῦ στομίου. Ὁ πυθμὴν ἐξαίρεται, δὲν καλύπτονται δὲ πλήρως τὰ κάτω μέρη τῶν λαβῶν. Ἐπιφάνεια γενικῶς φαιά (ὠχρόφαιος ἕως μελανή), μᾶλλον ὀφειλομένη εἰς ἀποτυχοῦσαν φλόγωσιν. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 29 καὶ σημ. 7. Κατὰ τὸ σχῆμα εἶναι τὸ ἀγγεῖον τοῦτο ἐν τῶν τελειοτέρων τῆς μινωικῆς Κρήτης.

Πίναξ 42

Βασιλική. Ἀμφορεύς 6827 καὶ λεπτομέρεια 5273

6827: Ὑψος 20,5 ἐκ. μ. Συμπληρωμένος κατὰ τὸ ἥμισυ. Ὅμοιον πρὸς τὸ 5273 ἀλλ' ἀμελεστέρας κατασκευῆς. Ὅμοία ἀναδίπλωσις τῶν χειλέων. Τὸ περίγραμμα δὲν καμπυλοῦται κάτω πρὸς δημιουργίαν βάσεως (ὡς εἰς τὸ προηγούμενον). Πηλὸς ρόδιος. Ἐπιφάνεια ἐρυθρά, ὁμοιόμορφος, ἔνεκα χρήσεως ἐπιχρίσματος, καλύπτοντος καὶ τὰ χεῖλη ἐσωτερικῶς ἐν ταινίᾳ. Ὁ πυθμὴν ἐξηρημένος. Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 29 καὶ σημ. 7.

Πίναξ 43

Σφουγγαράς. Ἀμφορίσκος μὲ κόσμησιν ἡνωμένων δισκίων. Πρβ. ἄνωτ. σ. 71-72 καὶ σ. 72 σημ. 1 καὶ 4.

6685: Ὑψος c. 9 ἐκ. μ. Συμπληρωμένη ἢ μία λαβή. Πηλὸς ἀνοιχτός, κόσμησις καστανομέλαινα, μᾶλλον ἐπὶ ἀνοικτοῦ ἐπιχρίσματος (πρβ. ἀμφορέα Τυλίσου, πίν. 40).

Πίναξ 44

Γουρνιά. Πρόχους μὲ κόσμησιν σκοτεινὴν δρεπανοειδῶν ταινιῶν. Πρβ. ἄνωτ. σ. 17 καὶ 69.

3602: Συγκεκολλημένη ἢ λαβή. Ὑψος c. 21 ἐκ. μ.

Πίναξ 45

Β α σ ι λ ι κ ή. Δύο πρόχοι με κόσμησιν σκοτεινὴν δρεπανοειδῶν ταινιῶν.

5 2 7 0 : "Ακρον ράμφους συμπληρωμένον. Ὑψος 16 ἐκ. μ. Πηλὸς ἀρχικῶς ρόδινος. Ἐπιφάνεια ὠχρόφαιος ἕως φαιὰ ἀνοικτὴ. Κόσμησις διὰ καστανοῦ. Τρεῖς ἐπάλληλοι ταινίαι δρεπανοειδεῖς («κόσμημα πτεροῦ») ἐπαναλαμβανόμεναι τρίς ἐπὶ τοῦ σώματος, ὀριζόντιος ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ καὶ τῆς βάσεως καὶ ἄλλη ταινία περιθέουσα τὰ χεῖλη ἐξωτερικῶς.

5 2 7 1 : "Ομοιον. Ὑψος 17,2 ἐκ. μ. Λαβή, τμήμα ράμφους καὶ σώματος συμπληρωμένα. Ἐπιφάνεια περισσότερον ἀνοικτὴ, ὠχρορρόδινος ἕως φαιά. Κόσμησις ὁμοία, καστανομέλαινα.

Εἰς ἀμφοτέρα ἡ κόσμησις ἐγράφη ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τοῦ πηλοῦ, ἀπλῶς λειανθέντος, προχειρότερον εἰς τὸ 5271, καλύτερον εἰς τὸ 5270. Ἰχνη τροχοῦ, ἐξωτερικῶς τοῦλάχιστον δὲν διακρίνονται. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 17 καὶ 69.

Πίναξ 46

Μ ό χ λ ο ς. Τεῖοδόχη με συνδυασμὸν κοσμήσεως λευκῆς καὶ ἐγχαράκτου. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 28-29.

5 4 7 5 : Τεῖοδόχη ἐκ Μόχλου (Mochlos II, ἀρ. Μ. 92, σ. 86, πίν. 50, βλ. καὶ Kamares-Stil, 156). Τὸ ἀγγεῖον ἐκαλύπτετο ὑπὸ σκοτεινοῦ ἐπιχρίσματος (διατηρουμένου ἐν μέρει) με ἐξαίρεσιν τῆς ἐγχαράκτου ζώνης τοῦ ὤμου. Ἐπὶ πλεον τῆς ἐγχαράκτου (τονιζομένης καὶ διὰ τῆς ἐξαίρέσεως) ὑπῆρχε καὶ γραπτὴ κόσμησις διὰ λευκοῦ ἐπὶ τοῦ σκοτεινοῦ, τῆς ὁποίας διακρίνονται τὰ ἴχνη : εὐθεὺς ὑπὸ τὴν γωνίωσιν δύο πλατεῖαι ὀριζόντιοι ταινίαι, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ τῆς ἐγχαράκτου ζώνης θέμα λογχοειδές, παράλληλον πρὸς ἐκείνην, ἀποτελούμενον ἐκ δύο ταινιῶν ἄνω καὶ μιᾶς κάτω με πλήρωσιν διὰ μικρῶν λοξῶν γραμμιδίων μεταξὺ τῶν δύο ἐσωτέρων ταινιῶν. Πρβ. τὸ κύπελλον 7046, πίν. 27 καὶ τὸ κνωσιακὸν 4383, Φαιστιακά, πίν. 27. Διὰ συγγενεῖς κοσμήσεις (θέμα «κλίμακος») βλ. καὶ Ζώνην, Χαριστήριον εἰς Ἀ. Κ. Ὁρλάνδον, τόμ. Δ' 122.

Πίναξ 47

Π α λ α ί κ α σ τ ρ ο καὶ Π ο ρ τ ί. Μόνωτα κύπελλα. Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 32-33.

4 7 4 1 : Π α λ α ί κ α σ τ ρ ο. Μόνωτον κύπελλον, ἀκέραιον. Πηλὸς λευκάζων. Ἐπιχρίσμα σκοτεινὸν καλύπτει τὸ ἀγγεῖον ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, ἐξαίρουμένης τῆς λαβῆς. Κόσμησις διὰ λευκοῦ: δύο ὁμάδες ἐκ τριῶν ὀριζοντίων ταινιῶν ἐκάστη.

5 1 4 3 : Π ο ρ τ ί. Μόνωτον κύπελλον, πολυχρῶμον (VTM πίν. XXXVII). Λαβὴ συμπληρωμένη, ἀρχικῶς μᾶλλον ταινιωτή. Βάσις σαφέστερον διαμεμορφωμένη ἢ εἰς τὸ προηγούμενον. Ἰσχυροτέρα γωνιώσις τοῦ σώματος καὶ καθαρωτέρα διαμόρφωσις τοῦ στομίου, με χεῖλος κάθετον ἐν εἵδει «κολλάρου». Σκοτεινὸν ἐπιχρίσμα καὶ ἐπ' αὐτοῦ κόσμησις δι' ὀριζοντίων ταινιῶν. Δύο πλατεῖαι ταινίαι (ἀρχικῶς) ἐρυθραί, πλαισιούμεναι ἐκάστη ὑπὸ ζεύγους στενωτέρων λευκῶν.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ

- AA : Archäologischer Anzeiger.
 ÅBERG, Chronologie IV : N. ÅBERG, Bronzezeitliche und früheisenzeitliche Chronologie, Teil IV, Griechenland, Stockholm 1933.
- ΑΔ : Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον.
 ΑΕ : Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.
 ΑΙΑ : American Journal of Archaeology.
 ΑΜΚ : Ἀρχεῖον Μινωικῆς Κεραμεικῆς (ἐν τῷ Ἀρχαιολογικῷ Σπουδαστηρίῳ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν).
 ΑSAtene : Annuario della Scuola Archeologica di Atene e delle Missioni Italiane in Oriente.
 ΒCH : Bulletin de Correspondance Hellénique.
 Βd'A : Bollettino d' Arte.
 ΒSA : Annual of the British School at Athens.
 ΒSA Suppl. I : R. BOSANQUET — R. DAWKINS, The Unpublished Objects from the Palaikastro Excavations 1902 - 1906, The British School at Athens, Suppl. Paper No 1, London 1923.
- Γοῦρνες I : Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Πρωτομινωικοὶ τάφοι παρὰ τὸ χωρίον Γοῦρνες. ΑΔ 1, 1915, 58 κ. έ.
 Γοῦρνες II : Ι. ΧΑΤΖΙΔΑΚΙ, Μινωικοὶ τάφοι ἐν Κρήτῃ. Α'. Πρωτομινωικοὶ τάφοι παρὰ τὸ χωρίον Γοῦρνες. ΑΔ 4, 1918, 45 κ. έ.
 Ἑπ. Ἑπ. Ἑρ. : Ἑπετηρίς Ἐπιστημονικῶν Ἑρευνῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.
- EVANS, Cretan Pictographs : A. EVANS, Cretan Pictographs and Prae-Phoenician Script. With an Account of a Sepulchral Deposit at Hagios Onouphrios near Phaestos...., London 1895.
- Festòs I : L. PERNIER, Il Palazzo Minoico di Festòs, I, Roma 1935.
 Festòs II : L. PERNIER — L. BANTI, Il Palazzo Minoico di Festòs, II, Roma 1951.
- Gournia - Report 1904 : H. BOYD, Gournia. Report....1904, ἐν Pennsylvania University, Transactions of the Department of Archaeology, Vol. I, Part III, Philadelphia 1905, 177 κ. έ.
 Gournia 1908 : H. BOYD HAWES κ. έ., Gournia, Vasiliki and Other Prehistoric Sites on the Isthmus of Hierapetra Crete, Philadelphia 1908.
- Grande Tomba : E. STEFANI - L. BANTI, La Grande Tomba a Tholos di Hagia Triada, ASAtene 1930 - 1931, 147 κ. έ. (=STEFANI, ἀνασκαφικὰ καὶ σχέδια), 155 κ. έ. (=BANTI, δημοσίευσις εὐρημάτων).
- JHS : The Journal of Hellenic Studies.

- Kamares-Stil: A. ZOIS, Der Kamares - Stil. Werden und Wesen (Diss.) Tübingen 1968.
- Kamilari : D. LEVI, La Tomba a Tholos di Kamilari presso a Festòs, ASAtene 1961 - 1962, 8 κ. έ.
- Κράσι : ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ, Πρωτομινωικός θολωτός τάφος παρά τὸ χωρίον Κράσι Πεδιάδος, ΑΔ 12, 1929, 102 κ. έ.
- Κυπαρίσσι : ΣΤ. ΑΛΕΞΙΟΥ, Πρωτομινωικαὶ ταφαὶ παρά τὸ Κανλι - Καστέλλι Ἡρακλείου, Κρητικὰ Χρονικὰ 5, 1951, 277 κ. έ.
- Mallia, 1er Rapport : F. CHAPOUTHIER - J. CHARBONNEAUX, Fouilles Exécutées à Mallia, Premier Rapport (1922-1924), Études Crétoises I, Paris 1928.
- Mallia, 2e Rapport : F. CHAPOUTHIER - R. JOLY, Fouilles... Deuxième Rapport, Exploration du Palais (1925-1926), Études Crétoises IV, Paris 1936.
- Mallia, 3e Rapport : E. CHAPOUTHIER - P. DEMARGNE, Fouilles... Troisième Rapport, Exploration du Palais... (1927-1932), Études Crétoises VI, Paris 1942.
- Mallia, 4e Rapport : F. CHAPOUTHIER - P. DEMARGNE - A. DESSENE, Fouilles... Quatrième Rapport, Exploration du Palais... (1929-1935 et 1946-1960), Études Crétoises XII, Paris 1962.
- Mallia, Nécropoles I : P. DEMARGNE, Fouilles... Exploration des Nécropoles (1921 - 1933), Premier Fascicule, Études Crétoises VII, Paris 1945.
- Mallia, Nécropoles II : Η. καὶ Μ. VAN EFFENTERRE, Fouilles... Étude du Site (1956 - 1957) et Explorations des Nécropoles (1915 - 1928), Second Fascicule, Études Crétoises XIII, Paris 1963.
- Mallia, Maisons I : P. DEMARGNE - H. GALLET DE SANTERRE, Fouilles... Exploration des Maisons et Quartiers d'Habitation (1921 - 1948), Premier Fascicule, Études Crétoises IX, Paris 1953.
- Mallia, Maisons II : J. DESHAYES - A. DESSENNE, Fouilles... Exploration des Maisons et Quartiers d' Habitation (1948-1954), Deuxième Fascicule, Études Crétoises XI, Paris 1959.
- MARAGHIANNIS I-III : Maraghiannis, Antiquités Crétoises I-III Vienne 1907, Candie 1911, 1921.
- MARINATOS - HIRMER : SP. MARINATOS - M. HIRMER, Kreta und das Mykenische Hellas, München 1959.
- Mochlos I : R. SEAGER, Excavations on the Island of Mochlos, Crete, in 1908. AJA 13, 1909, 273 κ. έ.
- Mochlos II : R. SEAGER, Explorations in the Island of Mochlos, Boston and New York 1912.
- Museo Pigorini : M. BORDA, Arte Cretese-Micenea nel Museo Pigorini di Roma, Roma 1946.
- Pachyammos : R. SEAGER, The Cemetery of Pachyammos, Crete. University of Pennsylvania, Anthropological Publications, Vol. VII, No 1, Philadelphia 1916.

- ΠΑΕ : Πρακτικά τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
 Palace I - V : A. EVANS, The Palace of Minos at Knossos I - V, London 1921-1936 (Τόμ. V, Index, ὑπὸ A. EVANS καὶ JOAN EVANS).
 PENDLEBURY, AC : J. PENDLEBURY, The Archaeology of Crete, London 1939.
 Pseira : R. SEAGER, Excavations on the Island of Pseira, Crete. University of Pennsylvania, Anthropological Publications, Vol. III No 1, Philadelphia 1910.
 RE : PAULLY -WISSOWA, Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft.
 Sphoungaras : E. HALL, Excavations in Eastern Crete, Sphoungaras. University of Pennsylvania, Anthropological Publications, Vol. III No 2, Philadelphia 1912.
 Τύλισος I : I. XATZHAKH (=XATZIΔAKI), Τύλισος Μινωική, AE 1912, 197 κ.έ.
 Τύλισος II : J. HAZZIDAKIS, Les Villas Minoennes de Tyliossos, Études Crétoises III, Paris 1934.
 Vasiliki-Report 1904 : R. SEAGER, Excavations at Vasiliki, 1904, ἐν Pennsylvania University, Transactions of the Department of Archaeology, Vol. I, Part III, Philadelphia 1905, 207 κ.έ.
 Vasiliki-Report 1906 : R. SEAGER, Report of the Excavations at Vasiliki, Crete, in 1906. Pennsylvania University, Transactions of the Free Museum of Science and Art, Vol. II, Part 2, Philadelphia 1907, 111 κ.έ.
 Vrokastro : E. HALL, Excavations in Eastern Crete, Vrokastro. University of Pennsylvania, Anthropological Publications, Vol. III, No 3, Philadelphia 1914.
 VTM : ST. XANTHOUDIDES, The Vaulted Tombs of Mesarà, London 1924.
 ZERVOS, Crète : CHR. ZERVOS, L' Art de la Crète Néolithique et Minoenne, Paris 1956.
-

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

	Σελίς ε'
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ:	
ΓΟΥΡΝΕΣ - ΤΥΛΙΣΟΣ - ΜΑΛΙΑ	1
 Α' ΓΟΥΡΝΕΣ	 2 - 34
Τὰ δῆθεν ΠΜ ἀγγεῖα τῶν Γουρνῶν	5 - 9
ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ ΤΩΝ ΓΟΥΡΝΩΝ	9 - 23
Πολύχρωμα ἀγγεῖα	9 - 13
Ἀγγεῖα τραχωτά (barbotine)	13 - 16
Πρόχοι διαφόρων τύπων	16 - 18
Ἀγγεῖα μὲ κόσμησιν συστροφῆς	18 - 19
Πρόχοι ἐξ ἐρυθροῦ πηλοῦ	19 - 20
Πρόχοι γραπταὶ ἰδιαζόντων τύπων	20 - 21
Ἄλλα ἀγγεῖα	21 - 23
Συμπεράσματα	23 - 24
 Β' ΤΥΛΙΣΟΣ	 24 - 34
Η ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΗΣ ΛΕΓΟΜΕΝΗΣ «ΠΡΩΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ» ΤΗΣ	
ΤΥΛΙΣΟΥ	27 - 33
Συμπεράσματα	34
 Γ' ΜΑΛΙΑ	 35 - 77
I. ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ	35 - 42
II. Η ΠΜ ΚΑΙ ΜΜ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ	42 - 77
1. PREMIER CHARNIER	42 - 49
α) Βαθμὶς Κουμάσας (ΠΜ IIα)	42 - 43
β) Βαθμὶς Βασιλικῆς (ΠΜ IIβ)	43 - 44
γ) Βαθμὶς τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (ΠΜ III)	44 - 45

δ) Μεταβατική «φάσις τῆς οἰκίας Β Βασιλικῆς (ΠΜ ΙΙΙ - ΜΜ Ια)	45 - 46
ε) ΜΜ Ια	46 - 48
Συμπεράσματα	49
2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ - ΡΥΘΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ	49 - 59
Ἐγγάρακτα ὄστρακα. Νεολιθικά - ΜΜ Ια	49 - 51
Βαθμὶς Κουμάσας (ΠΜ ΙΙα)	51
Βαθμὶς Βασιλικῆς (ΠΜ ΙΙ β)	51 - 53
Βαθμὶς τοῦ λευκοῦ ρυθμοῦ (ΠΜ ΙΙΙ)	53 - 59
3. ΣΧΗΜΑΤΑ ΑΓΓΕΙΩΝ ΚΑΙ ΚΟΣΜΗΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΛΕΥΚΟΥ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΟΥ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟΥ ΡΥΘΜΟΥ	59 - 69
Τεῖοδόχαι	59
Σκύφοι μὲ δύο καθέτους λαβάς	59 - 60
Αἱ γεφυρόστομοι πρόχοι τῶν Μαλίων	61 - 65
Γεφυρόστομοι σκύφοι	65 - 66
Πινάκια	66 - 69
4. Η ΜΜ Ια ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ	69 - 74
Πρόχοι	69 - 71
Ἀμφορεῖς	71 - 73
Κύπελλα	73 - 74
5. Η ΜΜ Ιβ - ΜΜ ΙΙα ΚΕΡΑΜΕΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΛΙΩΝ	74 - 77
Ὅστρακα ἐκ τοῦ Βορείου Ἀποθέτου τοῦ Χρυσολάκκου	74 - 77
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΜΕΝΗΣ ΚΕΡΑΜΕΙΚΗΣ	79 - 94
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΑΙ	95 - 97

6950

6979

6977

6973

6953

6957

άνευ άρ.

6986

6990

6959

Γούρνες. Προχούδια με σκοτεινήν κόσμησιν.

6942

6940

7029

6933

6935

7044

6945

Γούρνες. Μικρά άγγεϊα έξ έρυθρού πηλοϋ.

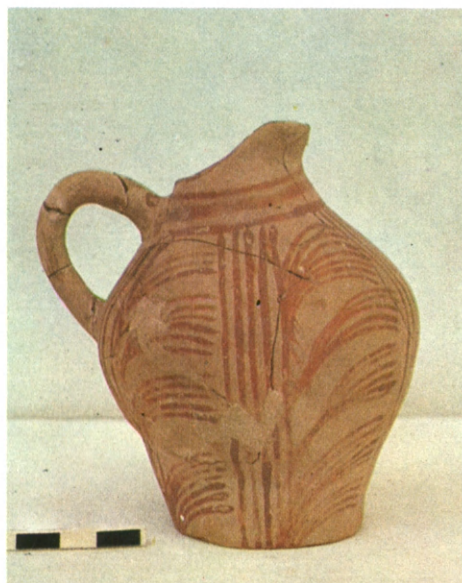

6971

6968

6963

Γοῦρνες. Προχοῖδια με πλαγίαν λαβήν.

7042

Γοῦρνες. Προχοῖσκη με κόσμησιν
ταινιῶν καὶ «κλάδων».

7054

Γοῦρνες. Κύπελλον με φλόγωσιν.

6973

6979

6994

6995

Γούρνες. Προχοΐδια με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων.

6977

ἀνευ ἀρ.

6991

6986

6990

Γοῦρνες. Προχοῖδια με κόσμησιν σκοτεινῶν δισκίων.

6989

6984

6978

6975

6958

6983

7034

7002

Γούρνες. Προχούδια με κόσμησιν σκοτεινήν.

6953

6959

6957

6950

Γούρνες. Προχούδια με σκοτεινήν κόσμησιν.

7067

7035

6943

7000

7001

Γούρνες, Προχυλῖδια διαφόρων τύπων.

6971

6968

6963

6970

6969

6966

6936

Γούρνες. Προχοΐδια με πλαγίαν λαβήν.

6933

6932

6996

6999

ἀνευ ἀρ.

ἀνευ ἀρ.

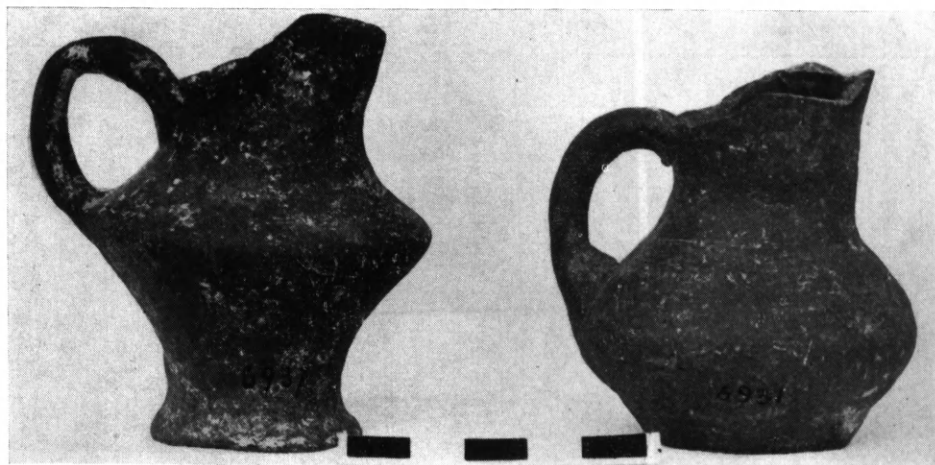

6940

6935

7029

Γοῦρνες. Προχούδια διαφόρων τύπων.

6937

6931

7041

6931

6945

6942

Γούρνες. Προχούδια έρυθρά.

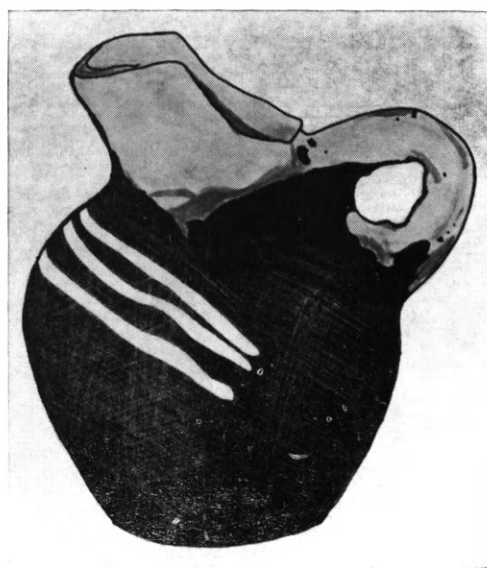

7017

7018

7017

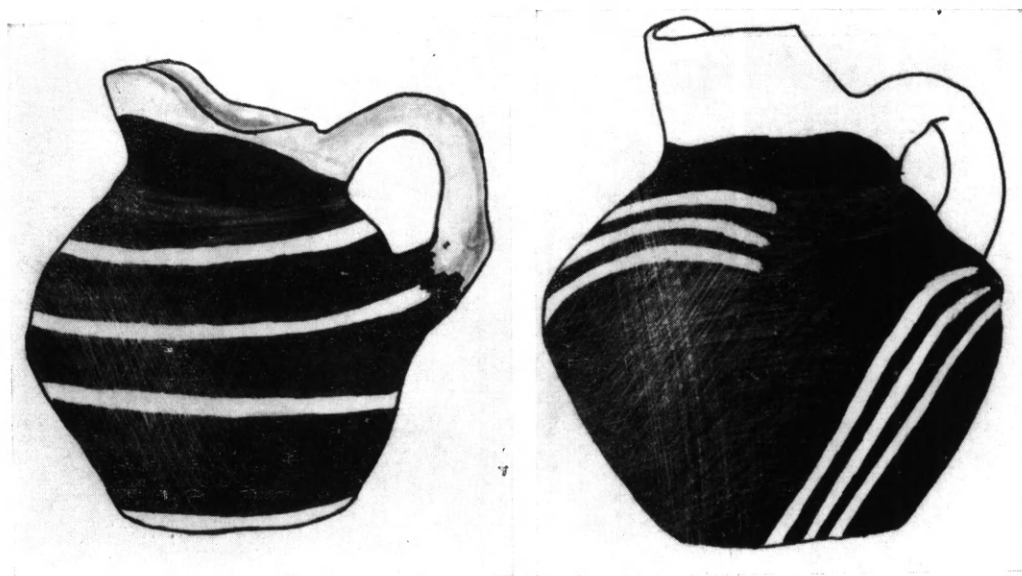
7018

Γοῦρνες. Προχοῖδια με λευκὴν κόσμησιν.

7022

7021

7022

7021

Γούρνες, Προχοϊδία με λευκήν κόσμησιν.

7020

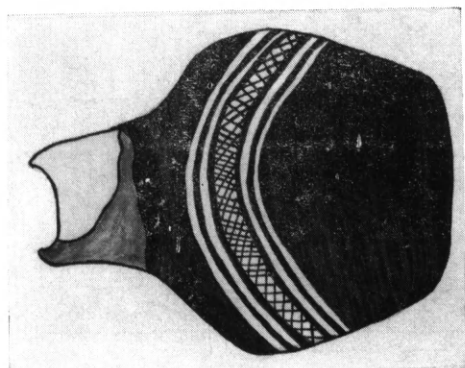

7020

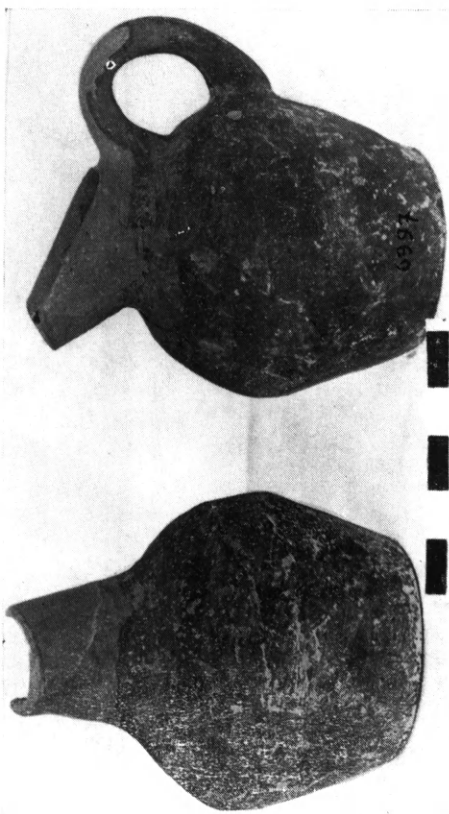

7027

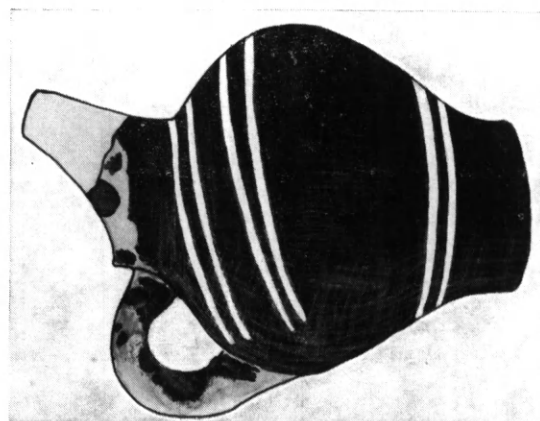
Γούρνες, Προχοΐδια με λευκήν κόσμησιν.

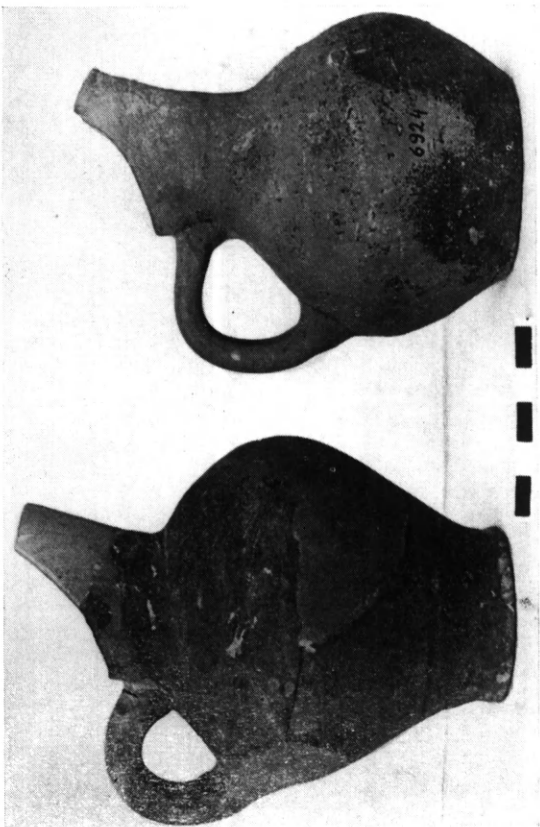
7024

7024

6923

6924

Γούρνες. Προγόνδια με σκοτεινόν έπιχρίσμα.

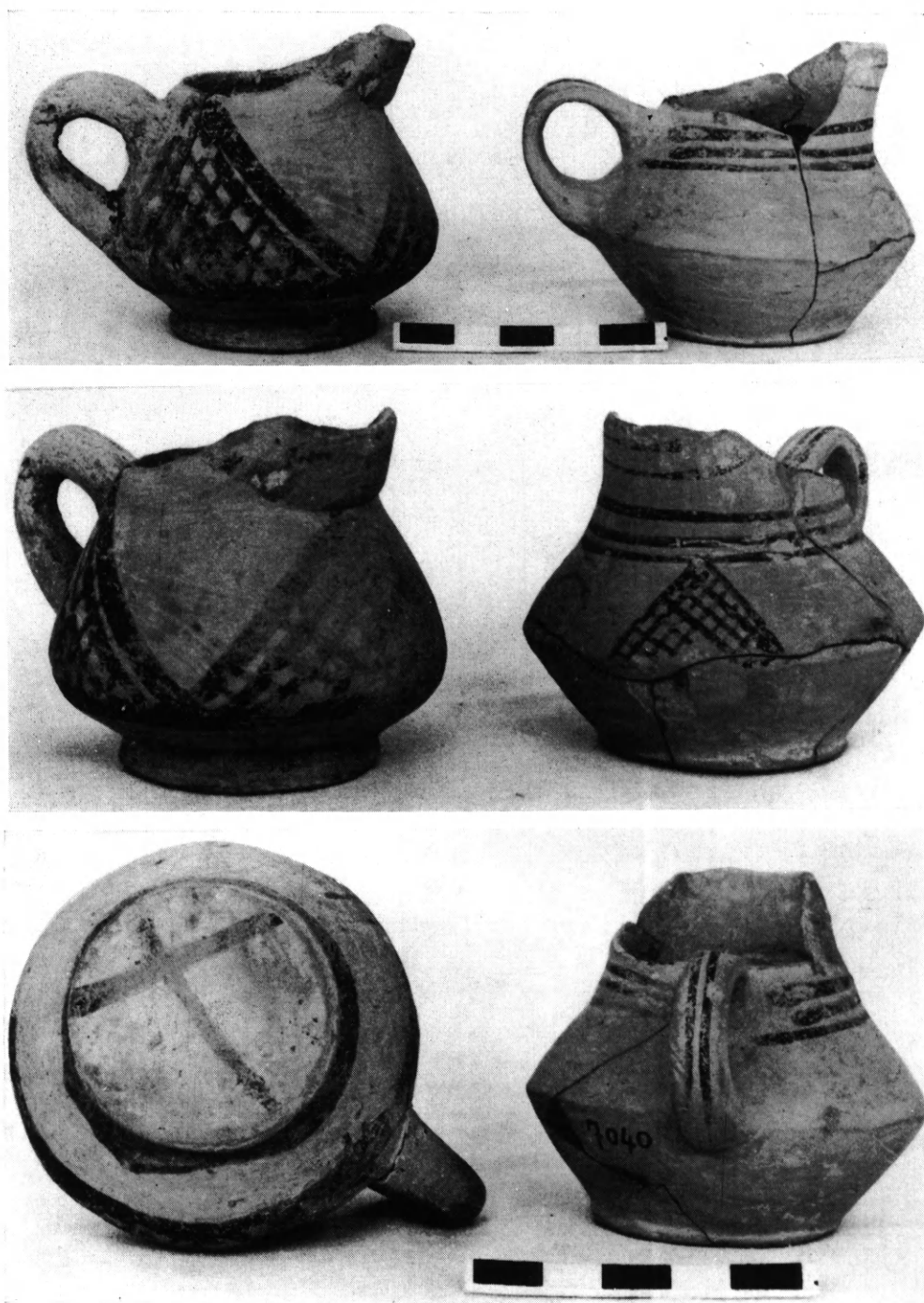
7033

Γούρνες. Προχοϊδίων με σκοτεινὴν κόσμησιν.

7070

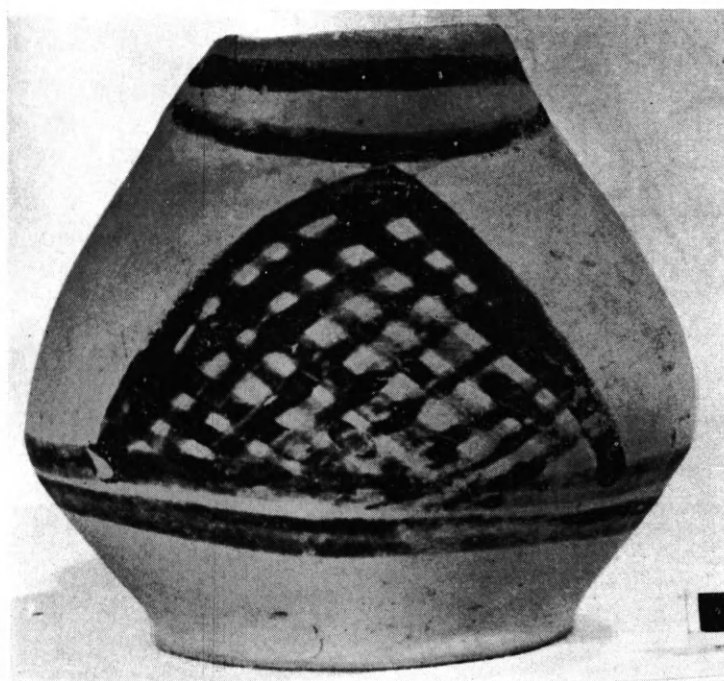
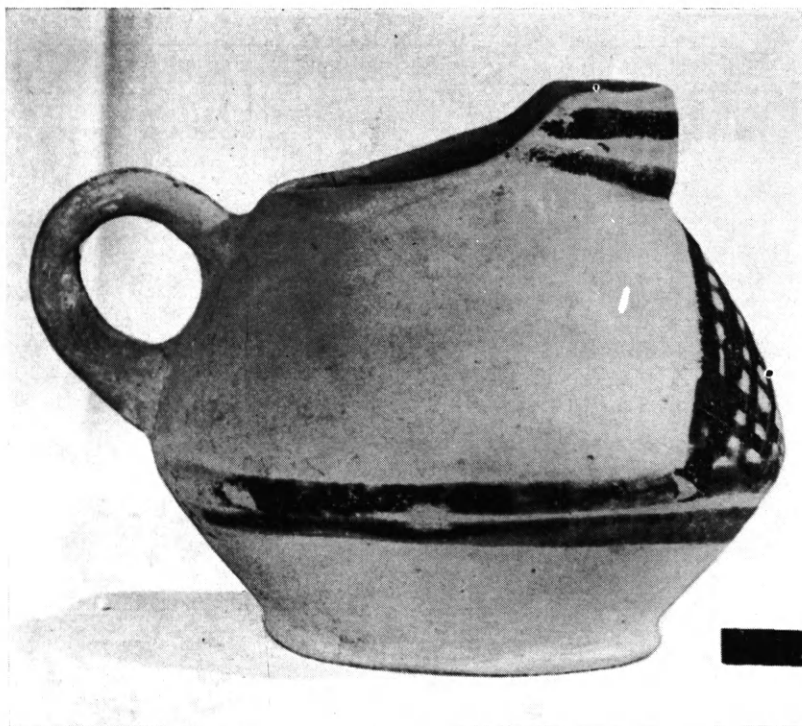
Γούρνες. Προχοϊδίων με λευκὴν κόσμησιν.

7039

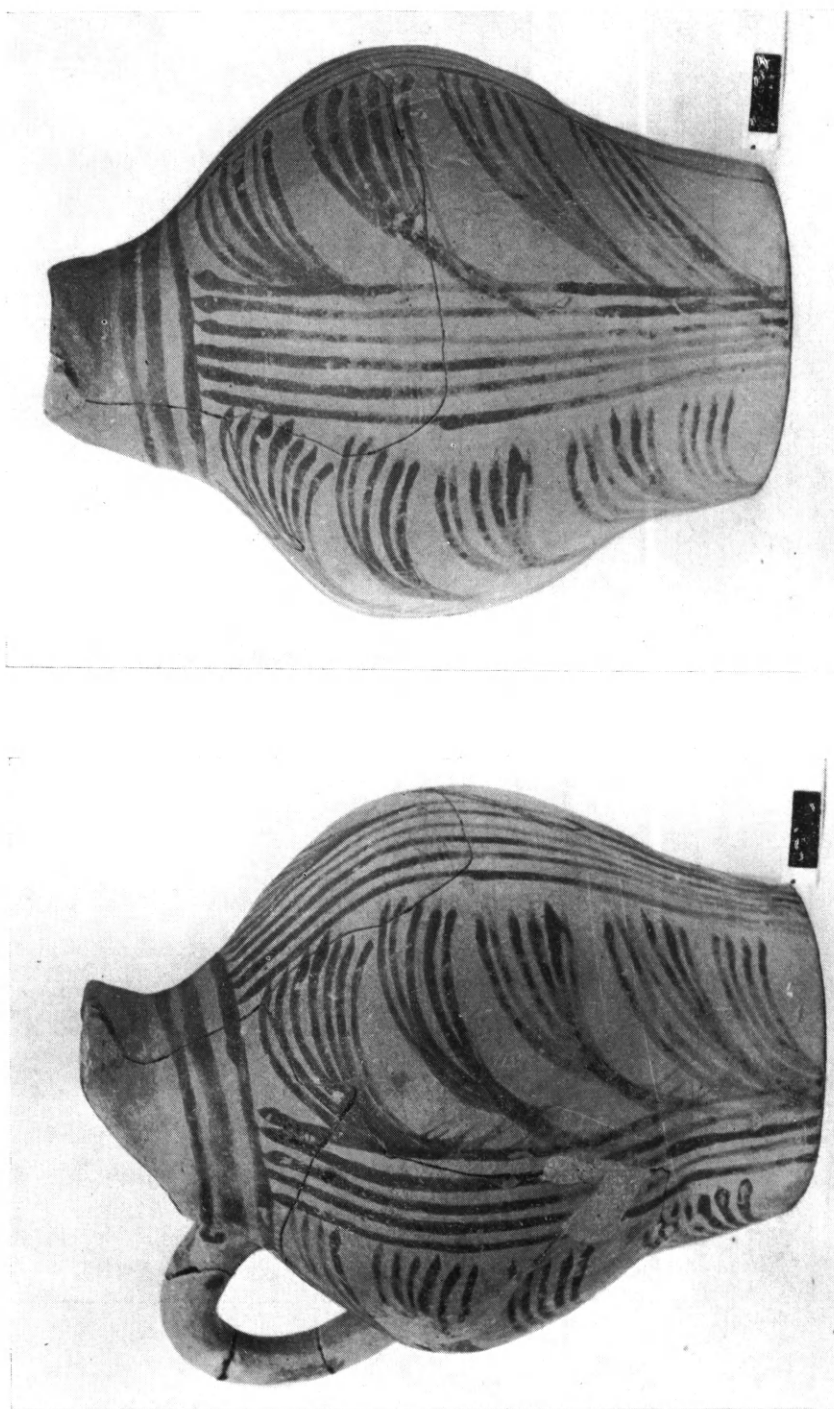
7040

Γούρνες. Προχοΐδια με σκοτεινήν κόσμησιν δικτυωμένων τριγώνων.

Σ. Μ. 749

(Γούρνες;). Προχοΐδιον με κόσμησην δικτυωτοῦ τριγώνου.

7042

Γούρνες. Προγούσκη με σκοτεινήν κόσμησιν.

6922

7065

Γούρνες. Πρόχοι με σκοτεινόν επίχρυσμα.

8382

Κνωσός. Πρόχους με σκοτεινόν επίχρυσμα.

7036

7003

άνευ άρ.

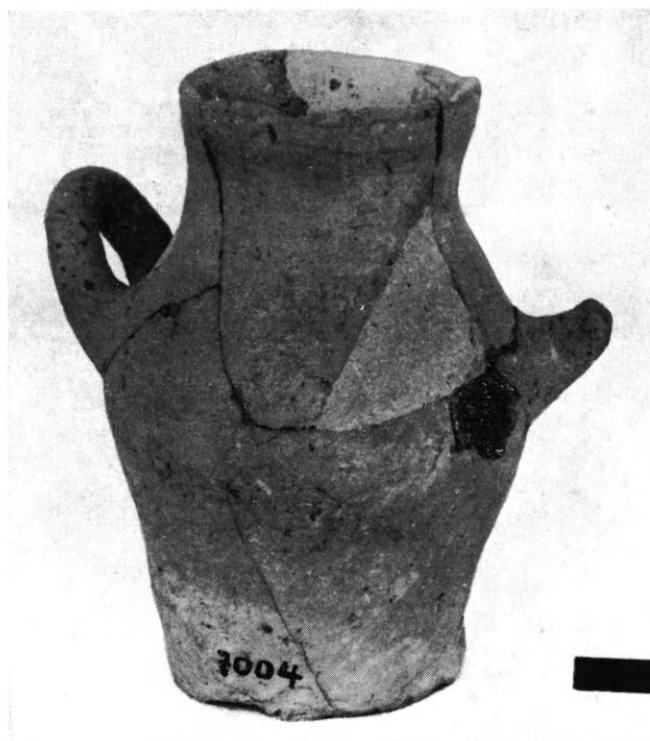
άνευ άρ.

Γούρνες. Προχοΐδια προχείρου κατασκευής.

7072

7073

7004

Γούρνες. Μικρά αγγεία άμελοῦς κατασκευής.

6927

6926

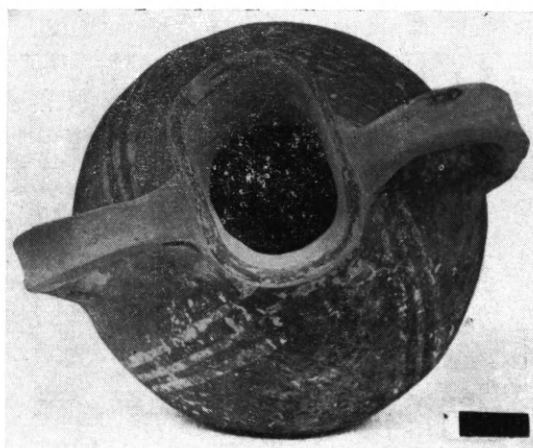

7045

Γούρνες. Πρόχοι μεγαλύτερου μεγέθους.

7023

7030

Γούρνες. Ἀγγεῖα με λευκὴν κόσμησιν συστροφῆς.

6947

6948

6947

6948

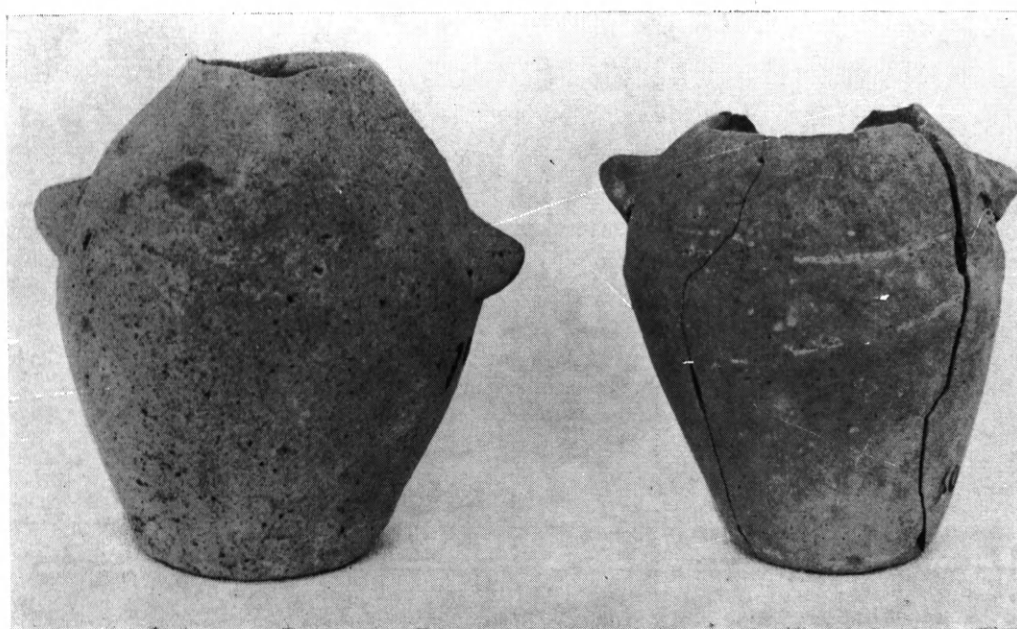
Γούρνες. Ἀμφορίσκοι ἀκόσμητοι.

6949

7044

Γούρνες, Ἀμφορίσχοι.

7037

7038

Γούρνες, Ὡσειδῆ ἀγγεῖα.

7064

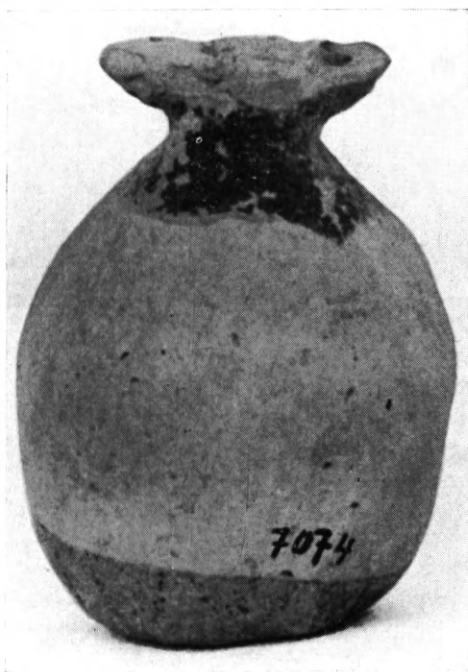
Γοῦρνες. Διπλοῦν ἀγγεῖον.

7031

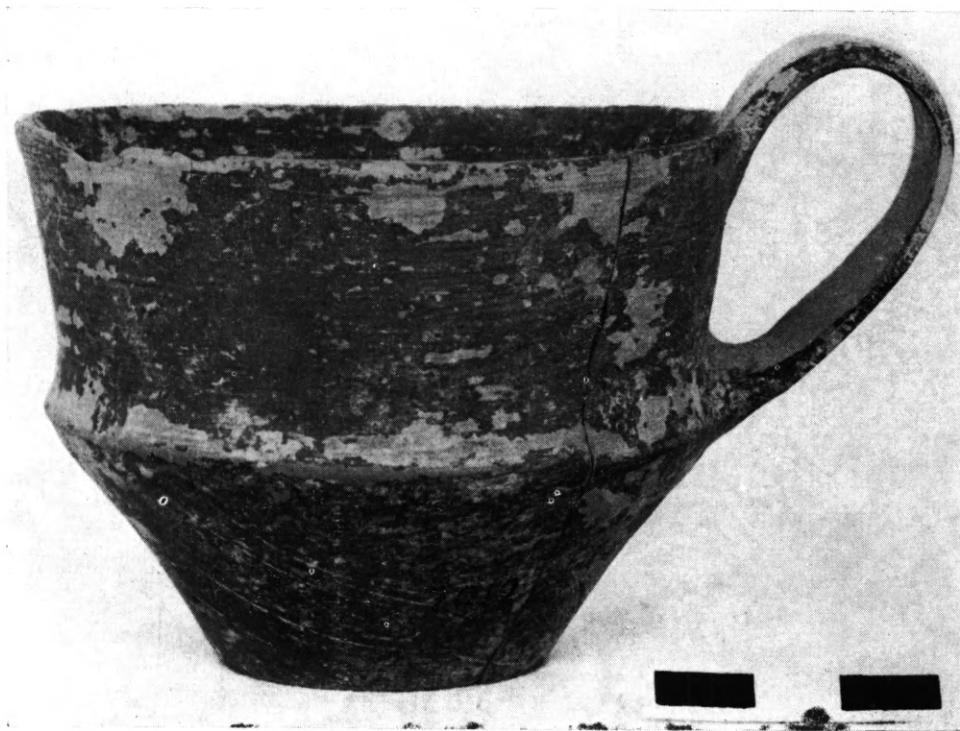
Γοῦρνες. Προχοῖδια «τύπου Χαμαιζίου».

7032

7074

Γούρνες. Ἀρυβαλλοειδὲς ἀγγεῖον.

7012

Γούρνες. Κύπελλον μόνωτον.

7013

7014

Γούρνες. Κύπελλα μόνωτα.

7046

Γοῦρνες. Κύπελλον πολύχρωμον.

7014 α

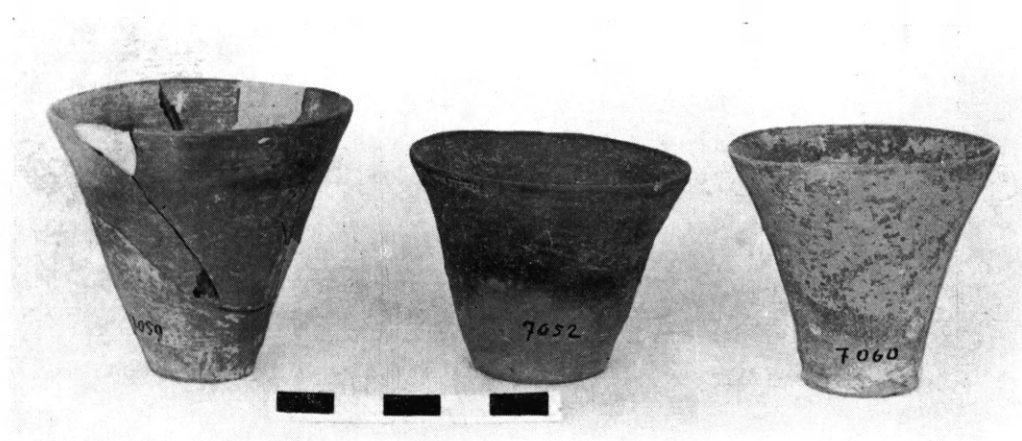

7015

Γούρνες. Κύπελλα μόνωτα.

7054

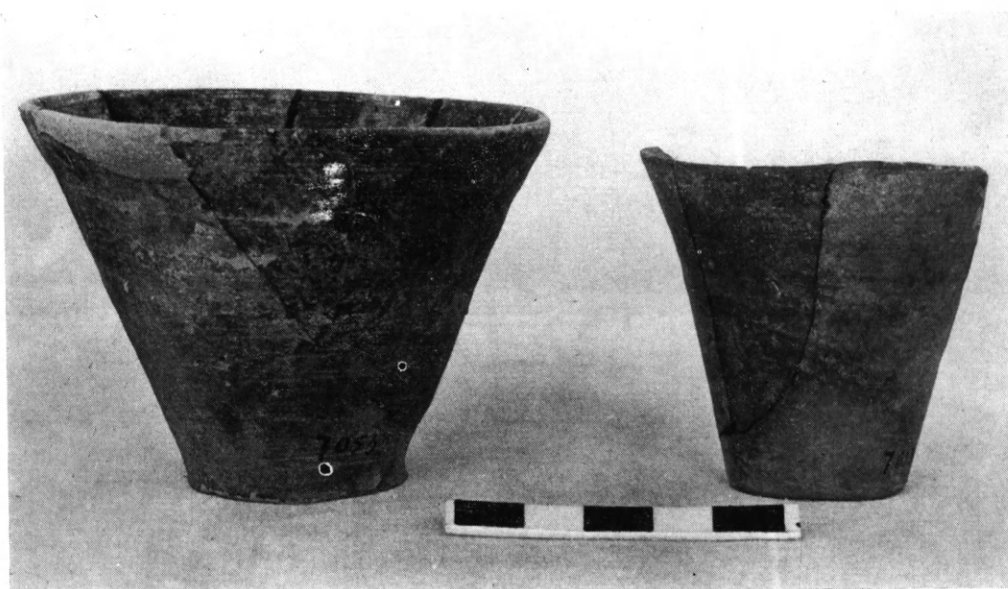

7059

7052

7060

Γούρνες. Κύπελλα ζωτα κωνικά (tumblers).

7053

7055

Γοῦρνες. Κύπελλα ἄωτα κωνικά (tu nh'ers).

7056

7050

7007

7051

Γοῦρνες. Κύπελλα ἄωτα μετὰ δισκοειδοῦς βάσεως.

7008

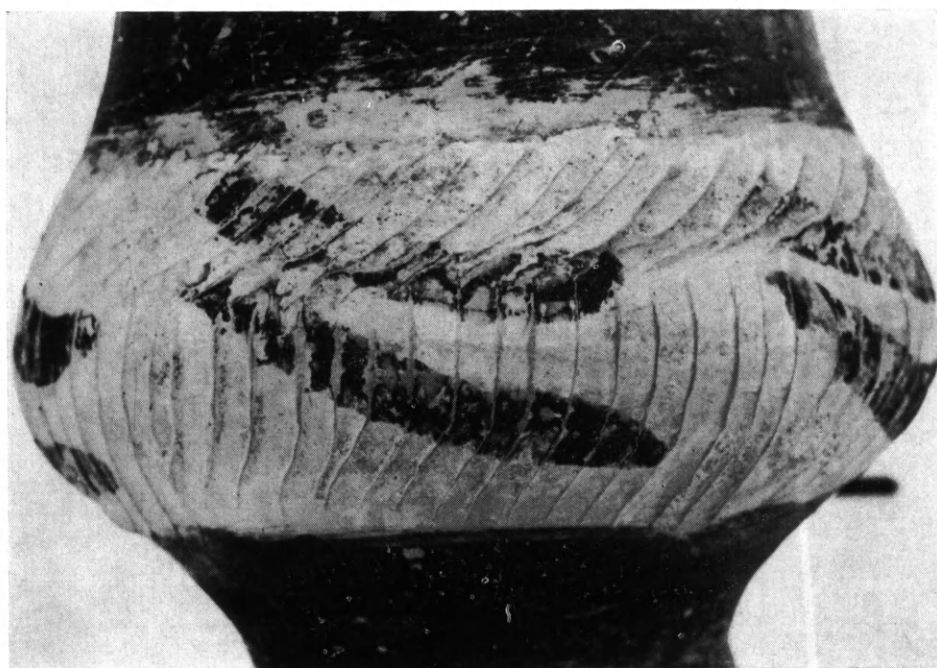
7009

7008

7009

Γοῦρνες. Κύπελλα τραχωτά μετὰ δισκοειδοῦς βάσεως.

7066

Γούρνες. Προχοϊσκή τραχωτή.

7043

Γούρνες. Ἀμφορίσκος πολύχρωμος.

7015

Γοῦρνες. Κύπελλον πολύχρωμον, τραχωτόν.

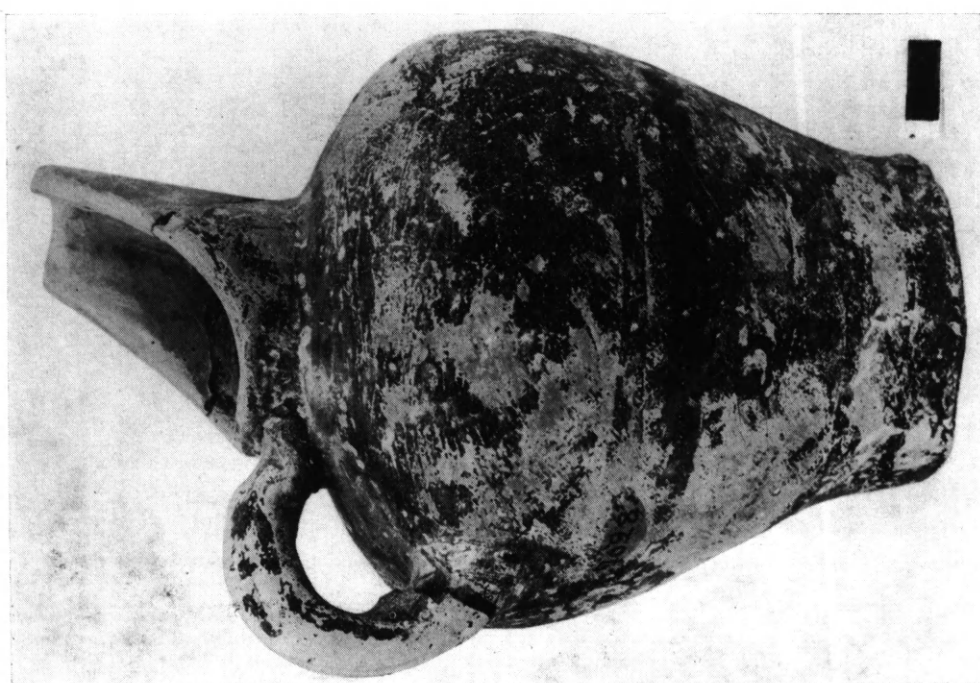
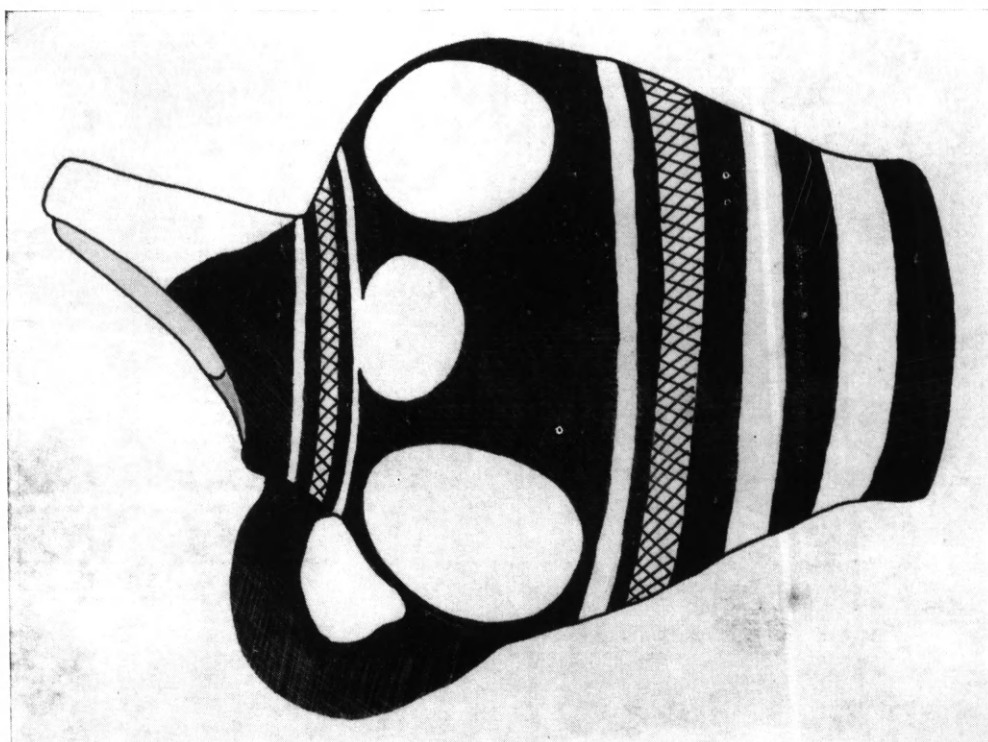
7010

Γοῦρνες. Κύπελλον πολύχρωμον.

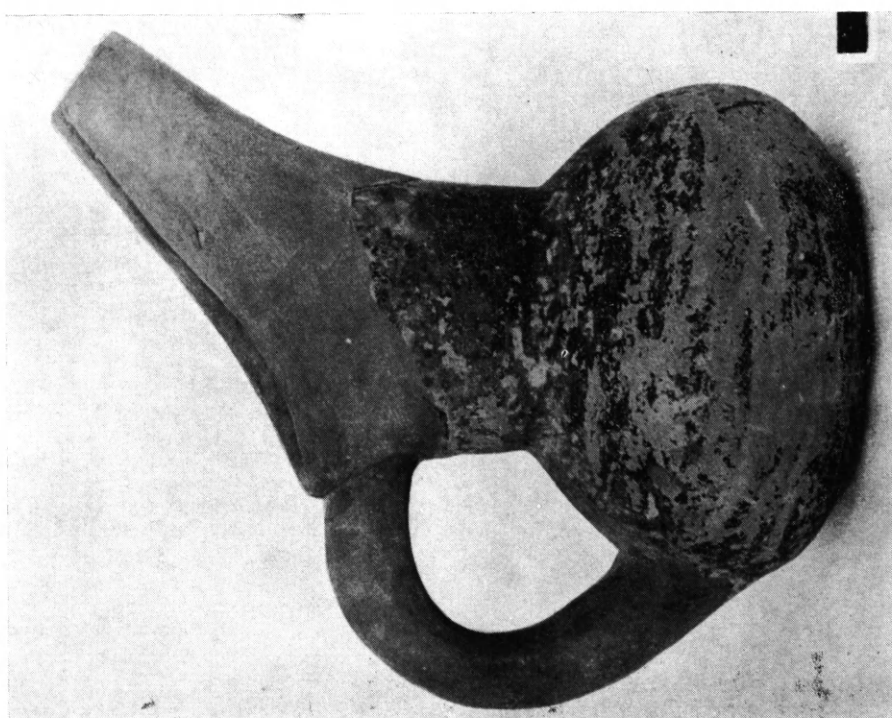
8872 (BSA 30, 1928-30, ξγχρωμος πίν. XIV 17)

Κνωσός. Κύπελλον πολύχρωμον.

7028

Γοῦρνες. Πρώτους πολύχρωμος.

7071

Γούρνες. Προχρυσή πολύχρωμος.

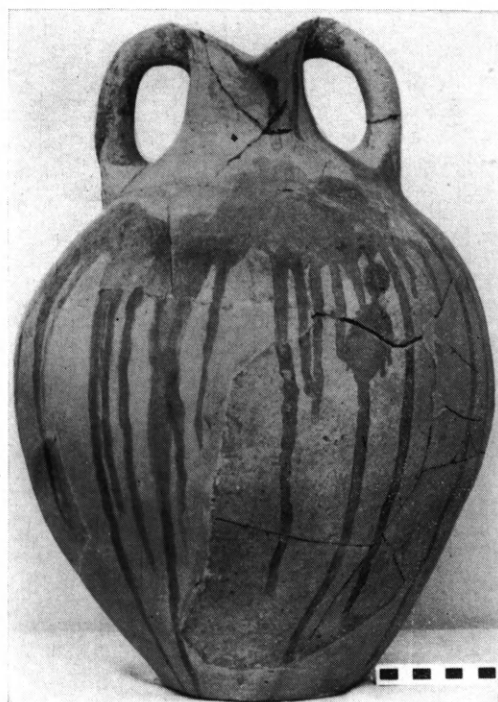
7127

Τύλισος, Σκύφος πρωτογεφυρωτός.

7128

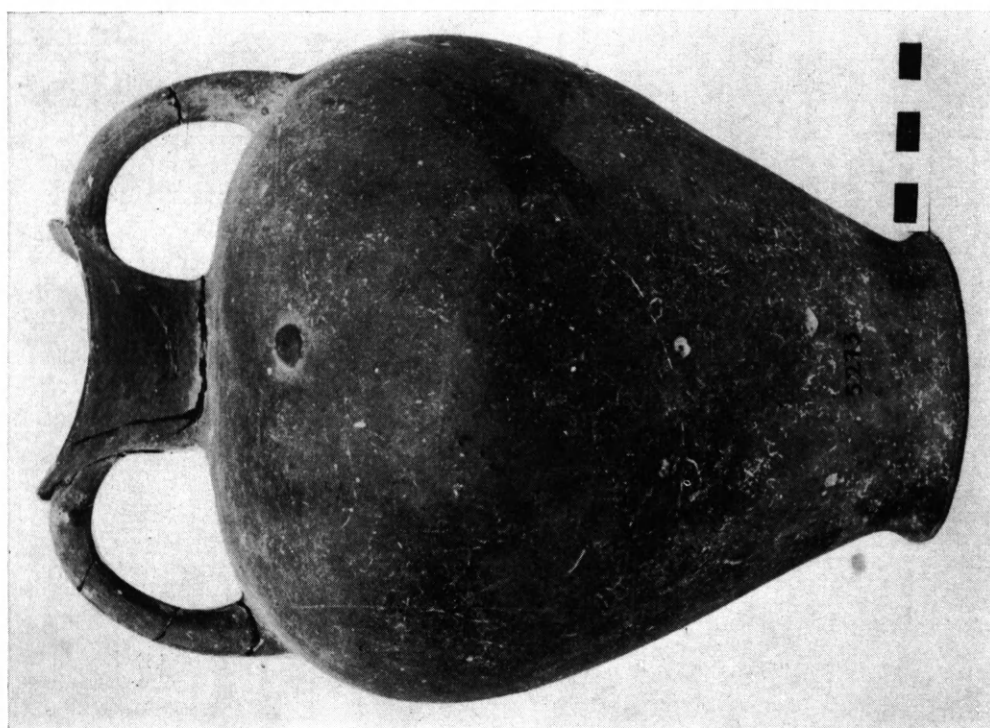
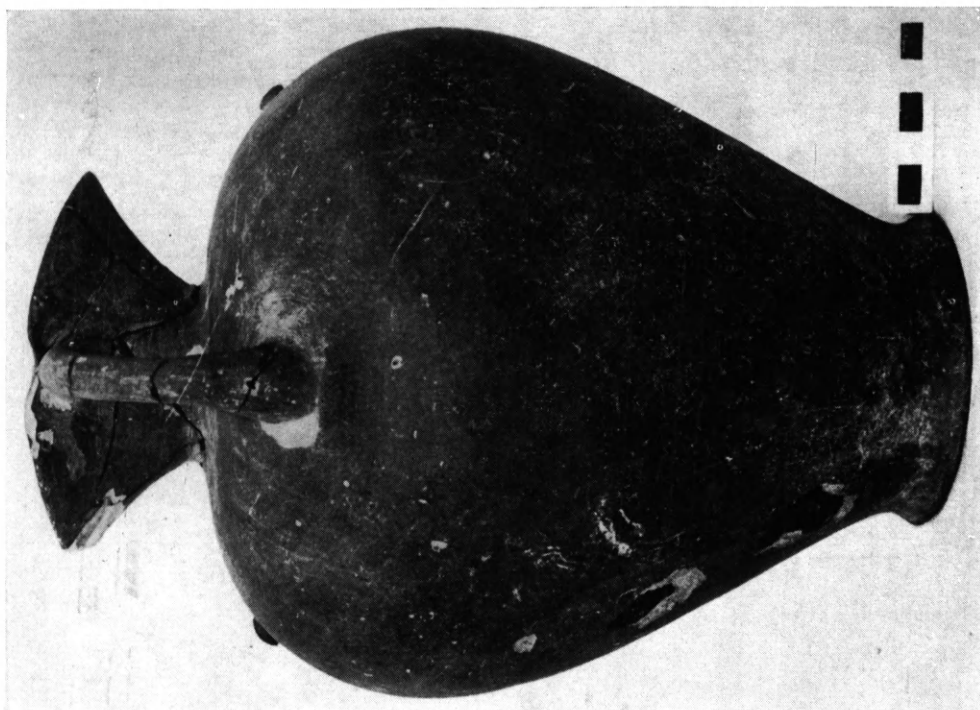
Τύλισος. Σκύφος πρωτογεφυρωτός.

7255

Τύλισος, Μέγας ἀμφορεύς.

5273

Βασιλική, Ἀμφορέυς.

6827

6827

5273

Βασιλική. Ἀμφορεῖς.

6685

Σφουγγαράς. Ἀμφορίσκοι με κόσμησιν ἡνωμένων δισκίων.

3602

Γουρνιά. Πρόχους με κόσμησην δρεπανοειδών ταινιών.

5270

5271

5270

5271

Βασιλική. Δύο πρόχοι μεκόσμησιν δρεπανοειδῶν ταινιῶν.

5475

Μόχλος. Τειοδόχη με κόσμησιν λευκὴν καὶ ἐγχάρακτον.

4741

Παλαίκαστρο. Κύπελλον με λευκήνκόσμησιν.

5143

Πορτί. Κύπελλον πολύχρωμον.